

משלי

עם ביאור מהגאון החסיד המפורסם גדול שמו בישראל בדורו
ובכמה דורות שלפניו, בוצינא קדישא, חסידא ופרישא, אור
המופלא, רשכבה"ג, רבינו הגדול קדוש ישראל ואורו מוהר"ר

אליהו זללה"ה מוילנא

הביטו וראו בעיון היטיב ותדעו ותבינו דבר דבור על אופניו על פי פשוט ונגלה שוה לכל
נפש אמת לאמתן של תורה כנתינתן מסיני ויהנו כולם מאורו ולהתענג ברוב טובו אשר
הניח אחריו ברכה כאשר נראין הרברים שהמה בחכמה ודעת מתוקים וערבים על אוון
שומעת מאן אמרינהו לאו אליהו אמרינהו, וכל השומע ודואה ויכול לבא בקשרי של תורה
יענה ויאמר אחה זה אליהו איש אלקים, ומובטח להם לישראל שאין אליהו בא אלא לקרב
את לבם לאביהם שבשמים :

נדפס ראשונה בשקלאוו (תקנ"ח) ונשנה בווארשא (תקנ"ח) ובשם, תנא דבי אליהו נדפס
בפראג (תקנ"ה) ובקעניגסבערג (תרנ"ב).

ועתה יצא לאור פעם חמישי בתשלום הנחסר בסוף הספר מספר, ברק השחר" גם ביאור
הגר"א על איזה פסוקי איכה ע"ד הרמז ומוסר נפלא, ועל איזה פסוקי קהלת ענינים נחמדים
ומוסר השכל, ומראה מקומות לביאור שמות הנדרשים הכל כאשר נדפס בספר ברק השחר
ע"י הרב המנוח ר' שמואל ב"ר אברהם ז"ל מסלוצק :

וויילנא

בהוצאות ובדפוס ר' יהודה ליב ב"ר אליעזר ליפמאן מ"ץ נ"י

296.02
8245

Дозволено цензурою. 27 Июля 1882 г. Вильна.

СЕФЕРЪ МИШЛЕЙ.

Книга Притчей съ комментариемъ Илии Вилнера.

Съ Кинигсбергскаго изд. 1857 г.

Съ прибавленіемъ „Бракъ гашахаръ“,
съ Виленскаго изд. 1863 г.

ВИЛЬНА.

Въ типографіи Л. Л. Маца, на Квасномъ
переулокъ, домъ Ш. Касина № 1195/2, 1883.

משלי א

א "משלי שלמה בן דוד מלך ישראל: י לדעת חכמה
ומוסר להבין אמרי בינה: י לקחת מוסר השכל

צדק

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

א א משלי בכל דבר יש חומר ופועל וזורה ותכלית כמ"ס כמה פעמים וכן הוא כלן
משלי הוא החומר של הספר הזה. שלמה כו' הוא הפועל. לדעת וגו'
הוא תבניתו וזורתו וענינו. והתכלית הוא לקחת מוסר כי לא הלימוד עיקר אלא המעשה:
שלמה בן דוד מלך ישראל כי הלומד בספר צריך לידע מי הוא המחברו כי אם יהיה
המחבר גדול בחכמה בודאי יהיה בספרו חכמות גדולות וכן צירוף וכן בחורה והוא עשה
כלן ג' ספרים שהן ג' משלי ח' על חכמה והב' על מוסר והג' על התורה ועד אלו הג'
אחר כלן ג' דברים. עד חכמה אחר שלמה דכתיב ב' ויחכם מכל האדם ועד מוסר
אחר בן דוד שה' חסיד גדול כמשמ"ל הרוצה דוד בחלוס יפנה לחסידות וכמ"ס (תהלים
פ"ו) שחרס נפשי כי חסיד אני וכשנאמר עליו שה' בן דוד מסתמא הי' ממלא מקום
אבותיו. ועד תורה אחר מלך ישראל כמ"ס כי מלכים ימלוכו ואלו הג' משלי הוא סוד
(מלכים א' ד') וידבר שלשה אלפים משל: (ב) לדעת. ענין הספר הוא לדעת חכמה
ומוסר וגו' לידע דבמה של יסל ברשת היס"ר אשר הוא פורס לרגליו ושלח יחסה
בפסיוו. ומוסר חס יצרו מהגבר עליו לייסר את עצמו ולשבור אותו וכמ"ס (ישעיה מ"ט)
לאמר לאסורים לאו ולאשר בחושך הגלו והיינו אותן שבכר ביד יצ"ס והם אסורים תחת
ידו ובכר עליהם מהל ילאו ע"י המוסר ואותן שהם בחושך של ראו אור ואינן מכירין
פיתויו ע"י התורה יגלו להם ויכירו פיתויו: להבין אמרי בינה כי אף אם ישבר את
יצרו ותאחזו יראה לשבר בדרך התורה ולא יהיה צדיק ארבע יומות. ממה שכתוב בתורה
למשל שיתענה כל השבוע וגם בשבת וכדומה. ואלו השלשה הוא עד שלשה שבליים שבאלה
שכל העיוני שכל המחשבה שכל המעשה. העיוני הוא בדרכי שמים בהילוך כוכבים
ובמרכבה וכדומה. ושלל המחשבה הוא להאזין את עצמו במידות. ושלל המעשה הוא
במעשה וכן עד חוקים ומשפטים ומזוה. חוקים בשמים כמ"ס (איוב ל"ח) הידעה חוקי
שמים ומשפטים הוא בדרך כמ"ס (לקמן כ"ט) מלך במשפט יעמיד ארץ והמזוה הן מחברין
שמים וארץ וכן סוד שמים וארץ והם המחבר וכן סוד תורה ומזוה ומזוה וכמ"ס
בפירושו על ישע' ואין להאריך והמ"י: (ג) לקחת וגו' התכלית הוא לקחת מוסר השכל
היינו שילית כמ"ס ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ומ"ס למעלה לדעת חכמה והח"כ מוסר
וכאן מוסר לבד כי לידעה צריך תחלה לידע החכמה והח"כ לייסר את עצמו במוסר אבל
לענין עשים העיקר הוא המוסר: צדק וגו' כלומר זה השכל שצריך האדם לקחת שהוא
בו כלולים כל המדות והיינו צדק לעשות חסד וצדקה עם כל הבריות וכשיקל בדרך זו לבד
אין זה מוסר השכל כי לא ילית שלפעמים צריך האדם למדת הכעס שהוא משפט והיינו
צינו לבין עצמו כמו שאמר חז"ל לעולם ירגיז אדם כו' ולא ילך אחר חאוהו ואף לשאר
בני אדם צריך למדת הכעס למת דין לרשעים לאים כדרכיו כפי הדין. וכן מישרים שלפעמים
צריך למדת היסור והוא עפ"י רוב ולכן מוסר השכל אינו רק אם יהיה כלול מכל השלשה
הג"ל ואף ילית בכל דרכיו וכן ארבעה דברים כמ"ס לקמן צדק ומשפט ומשמים כל מעגל
סוד ואמר מאי כל מעגל טוב זה התוכחה והוא עד מוסר השכל והם ג"כ אותן שכתוב
(ישעיה י"ח) ושפט בדרך דלים ואכזיב במישור לענוי ארץ (הג"ס ונלענ"ד פי' של הדלים
שאותן

234595

צדק ומשפט ומשלים: ילחת לפתאים ערמה לנער דעת
ומזמה: ה' ישמע חכם ויוסף לקח ונבון מתבלות יקנה: ילחין
משל ומליצה דברי חכמים וחידותם: ייראת ה' ראשית דעת

חכמה

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שמות שכן דלים עדיין שהלכו אחר מדות רעות אחר התורה או אחר הכנס ולהם רפואתן
שילכו בהפכו כח"ס הרמב"ם דה' דעות אחר אלהם ושפט צדק כן דה' מדות דק ומשפט
כי הן צריכין לזה לכל א' הפכו אבל לעמי ארץ הם שכבר שבנו יצא להם טוב דרך המיסור
והתוכחה שהם טוב לזדירים לכן כתיב והוכיח במיסור והבין: ד' לתת אחר שיהא לומר
יודע וגם יקיים אז יהיה יכול גם ללמד לאחרים וזהו לתת לו עוד שחכמה הספר הזה
אף שאחר שלמד יודע ויקיים יהי לו סיעתא דשמיא שיבין עוד וזהו לתת לו מן השמים:
לפתאים כ' כי סוג חכמה מחלק לכמה מינים פרטים ומזה חכם וערום, וחכם היינו
מי שלמד וקבל יודע הרבה וערום הוא היודע לפחות ולומר דברים פזים ומחזקים
ואין עמון בלבם וכן המכיר ומבין את זה נקרא ג"כ ערום וזהו לתת לפתאים למי שהוא
ק' להתפתות מחמת שהוא חס ואינו יודע ערמוניות וע"י זה יהיה ערום כח"ס אזי חכמה
שכתי ערמה ויבין פיתויו של יח"ס: לנער לאומן שכן ריק מחכמה ואינו יודע כלום
יכן לכן דעת ומזומה פנימיות ומחזקות (ה"ה וולפ"ד שזימה מחכמה המחכמה ענה
מחזק והיינו שיתן לנער שאינו יודע כלל ואי אפשר לו לא לפתות מזה ולא להשמר
מעבירות וע"י זה יהיה לו דעת שיהי' יודע המצוה וגם להחיות אף להשמר את עצמו
מזימה שהוא ענה מחזק וכן כל מזימה שבספר הזה יתפרש על דרך זה: ה' ישמע ע"י
כל ה"ל ישמע החכם ויוסף עוד לקח. ותם הוא מי שלמד הרבה לכן אמר שיקח עוד
מרבוי ויוסף חכמה: ונבון היינו המבין דבר מהוה דבר יקנה מתבלות אף י' להבין
ואמר יקנה כי להבנת דבר טוב בכדי להוציא מפיו כל דבר ואמר קנה לך חכר:
(ו) להבין משל עכשיו מפרש מה להבין. משל הורה שבכמה מנהגים שם משל כי העפל
חמיר מוכן אף הוא מלבוש לדוגמתו וענין פלא וכן דברי חכמים שבהם שם משל כי העפל
זה ענינים פלאים וזהו שצריך להבין המשל שהוא הלבוש והמליצה שהוא המשל: דברי
חכמים ג' ומכנה אגדת חכמים לחידה מפני שדבריהם אינם מובנים כמו חידה וא"ל
לחכר אם לא יבין חכמתו הולבש בחוכה ואז יבין גם החידה לכן דברי חכמים שהוא
המשל ומחליטן של הדברים. וחידותם הם הדברים עצמם שהם החידה ועד כאן הקדמה
הספר מי המחברו ולחזק מה עשאו. וכלל כן ד' דברים ללמוד לעשות והמעשה מחלק
לג' והיינו לקחת ולתת וישמע וישמע ולהבין הכל אחד וזה שמתחילה יקח האדם א"ע לעשות
ואח"כ יהי' לו סיעתא דשמיא אח"כ ישמע ויבין עוד ומשיב כן ע"י דברים ג' כללים
וה"ב פרטים והיינו חכמה ומוסר ובינה הם ה' כללים וה"ב פרטים כן השכל דק ומשפט
ומשלים ערמה ודעת לקח ותחבולות משל ומליצה דברי חז"ל וחידותם וכן הוא י"ב שבטים
וג' אבות וכן י"ב חיות דב"ב ג' שמות: (ו) יראת ה' כן הוא התחלת הספר וקאי על
מ"ש לעיל שענין הספר הוא לדעת ואומר עכשיו שיראה הוא ראשית ומחילת הדעת
כענין שאמר חז"ל כל שיראהו קודמה לתכנתו חכמתו מחקיימת כ' והיינו מפני שאם
אין בו יראה ה' אז הוא אינו שואב חכמה ויפסק בעל יראה ואיננו חכמה ומוסר
בזו. מפני שאם יש בזה יראה ה' יראה לדעת בכדי שיהא יודע ממה לשמוע א"ע ודרך
האדם

משלי א

חכמה ומוסר ואיננו בזה: ה' ישמע בני מוסר אביה ואלתפוש
תורת אמה: כ' כי לית חן הם לראשית וענקים לגרונותיה:
בני אם יפתוך חכמים אל תבא: י' אם יאמרו לכה אתנו נאברה
לדם נצפנה דנקי חכם: י' נבלעם בשאול חיים וחמיימים כיוודי

בזר

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

האדם כשרוצה את הדבר ומלאו חביב עליו ומוסר בו. אבל אם אין בו יראה ה' ואינו
מחזיק מן החסד אף שלמד כמה פעמים לא יתנא כי אינו לומד בכדי שיהא יודע
ממה להזהר וכל מלמד דלא רמי' עליו לאו חכמה אלא חן שילמדו החכמה ומוסר בזיו
אלהם ולא יהיה מתקיים בהם (ה"ה וולפ"ד מ"ש חכמה ומוסר ב' דברים כי ביראת
ה' יש ב' מיני משמעות א' מלשון הכנה וזהו חכמה והב' מלשון מוסר ולכן כי אם אין
בו יראה ה' כלל אז החכמה ומוסר בזה: (ח) ישמע ג' זה קאי על מ"ש למעלה להבין
אמרי ב'נה ומפ' מה הן אמרי ב'נה ואמר שם אמרי לשון רבים כי מוסר הוא בסוד
הדעת המחבר חז"ל וקאי אמרי ב'נה גם על המוסר: מוסר אביך הוא חורה שבחכב
וחורה אמר הוא חורה שבעל פה ובכללותו אזי ה' פסוקים הוא חורה וע"י ו"ל והיינו
רשעים דעת הוא החורה ושמע ג' מ"ע ולא הפסוק הוא ל"ה וכן נגד ג' שהפסוק שזאדם
הקב"ה ואינו ואמר: (ט) ב' לית חן ג' הענין כי בימינו היו עושין לשיהם חכמינו
לפי מעשיהם כמו שמצינו שאמר דביתו דר"ל לר"י שיעשה לה קטלא של חבד ואמר לה
לא עבדית כדביתו דר"ע והיו עושין ב' מיני חכמינו לראש ולחזק והיינו לבעלם שכל
ולבעלם מע"ע ודרך לשונות חכמים הראש מתחילה אחת דוגמה השכל שהוא אחד ועל השואר
מתחילות הרבה דוגמה המעשים שכל מצוה בפני עצמה וכן החורה והמזוה עצמם הן
חכמיים להראש והגוף וכל עניני החורה הם אור אחד ומצוה ללמוד בכל זמן אבל המצוה
אין מובין אלא כל אחד בזמנו וזהו כי לית חן היא החורה וענקים לשון רבים הם
המצוה לגרונותיה הוא הגוף: (י) אם יפתוך חכמים חסד הוא העובר על מ"ע הוא
לפני חסדו וכח"ס בריש ישעיה אם יפתוך חסד ב' אדם החסדן ממ"ע: אל תאבה
לשמוע דבריהם כלל כי בודאי לא למצוה הם ברום לפתוך כי הם בעצמם אינם חפצים
בזה ואינם עושים ובודאי מה שהם רוצים לפתוך היינו לעבור עבירות ועכשיו מפ'
הפחיתים שלהם: (יא) אם יאמרו ג' הענין שכן ב' מיני יח"ס חסדו וכענין וכן
עד לא מראה ולא מתקף וכמו שבתורה כתוב מחילה לא הרהר וחל"כ לא הגוף כן
אמר כן מחילה הפחיתים של הכעסני וחל"כ של החסדני: לבה אהבו כלומר חסד
לא חסדני דבר רק חסד אהבו: נאברה לדם ואמרו נאברה לדם: נצפנה ג'
שהגללים הם שנים שכן ארבע אחד האורג ופסול ופסול הממון לבד
ובכל א' הן שנים. שהוא בבית ובשדה על הדרכים ואותן שאורגים את צמח"כ בביתו הוא
דוגמה האורג שאורג עליו ורואה העת אשר יכול ליפול עליו שחאוס ואז נופל עליו ואורג
אותו וזהו נאברה לדם. נצפנה לנקי הן חסד העומים עצמן במעשרות ונצפנה הכעשים על
הדרכים עד שאלו בידם חסד נצפנה לנקי שיהא נקי מנכסיו והוא נגד חסד העומדים על
הדרכים לגזול ממון לבד: רבים כי בזה על האדם ליטול ממנו בעלילה אפשר שיומלס מן
העלילה ברוב ההגלות אבל אם לא עליו ליטול ממנו: שלא בעלילה רק בחזקה לא וימלס
מיד לזה אמר חסד שלא בעלילה כלל ולא יהי' לו שום פחמון פה: (יב) נבלעם כלומר
הממון

בור: י כל הון יקר נמצא נמלא בתינו שלל: י גורלה תפיל
בתוכינו בים אחד יהיה לכלנו: יו בני אל תלך בדרך אתם מע
רגלה מנתיבתם: יא בי רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפדדם:
יב חנם מורה תרשת בעיני כל בעד פנה: יג והם לדמם יארובו
יצפנו לנפשותם: יד בן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו

יקח

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הממון: כשאל דוגמה השאל שמפריד את האדם מממנו כן כאשר את נבלע את
הממון יח' נפרד מהם כהיורד שאל: חיים רק בזה ישנה מן היורד שאל כי היורד
שאל הוא אתר מיתה וזה יאשר בחיים וזהו נד הכה אשר נפלין על האדם בהיותו שלם
ושליו צניח וטולין הממון לבד: ותימנים זהו נד כח הב' העומים בשדה על הדרכים
והורגין וטולים גם הממון וזהו ותימנים כי הולך בדרך חמים ואינו יודע מאומה נפל
בדם כיוודי צור דוגמה האולך ונפל לחדר הכור: יג כל הון יקר נמצא הוא נד
הכל הד' שמים בזה וכן ההורגין על הדרכים שאל הממון שטולים הוא כמו מליה
כי מי ידרוש אחרי שאל רחוק מצינו וגם מי ידרוש אחריהם שם הם אפשר שרחוקים
ממקום ההוא ואין מי שיכיר אותם ולכן פתחים שהון יקר נמצא: כמנחם: במלא בתינו ונגד
אותן השוללים על הדרכים ומתימנים בחיים אין זה כמנחם כי בעלים עדיין בחיים ואפשר
שידרוש מידם רק הוא שלל ששוללו מידו שרחוק הוא שידרוש מפני שהוא רחוק מצינו ואינו
מכיר אותם וגם הם אפשר שרחוקים ממקום ההוא ואין מי שיכיר אותם: יד גורלה תפיל
בתוכנו הוא נד האורבים על האדם צניח וזהו וזהו וזהו שוללים כל מה שצניחו
וחלקים צניח ע"י גורל אבל להסלל על הדרך אינו רק ממון ולא שייך גורל בממון ולכן
פסחים כאן בחלוקה כל מה שצניח בגורל תפיל בחוכמו: בים אחד הון נד האורבין
על הבתים לשלל לכל לבד ולהניח אותם בחיים וזה בכל יכול לדרוש כי הוא צניחו וצניח
וגם אותן האורבין א"ל שהיו ממקום רחוק ולכן אי אפשר לכן לחלוק עדיין לזה פיתויין
שבים אחד יח' לכלנו: טו מע רגלך מנתיבתם כלומר לא מיעב' שאל חלך בדרך
שהוא הדרך הגדול עמנו שכן דורכין והולכין בו אתם אלא מנע רגליך בפני עמך בלא הם
ומנתיבותם הקטנים שכן באים להדרך הגדול והיינו הדרכים המביא לידי זה: טז בי
רגליהם האיד אתם מתפחה בפיתויים ובשפתי חלקות שכוונתם להטיב לך והלא עיניך
רוחות שרגליהם לרע ירוצו וכמו כן הם חפצים בודאי להרע לך: וימהרו לשפדך
דעך אלך עמם עד שחלקן ממון ואפשר מהם לזה אומר וימהרו לשפדך דם קודם פרידתך
מהם והוא נד ב' ה"ל לרע ירוצו כממון לבד ויטלו גם את ממוןך וימהרו לשפדך דם הוא
נד אותן ההורגין נפשות: יז בי חנם גו' והלא הלא אנכי רואה שם שלמים אחי
וחפצים בטובתי לגרום לי ממון לזה אומר הלא שם עיניך והבט על עוף השמים שכל הבעלי
כך מתחמין בעמך שהרשע הוא להם מזונה וזה הכוונה אשר שם חתם הרשע הוא נחון
שם לטובתם למזונותם ובאמת אתם יודע שאל כן הדבר הזה: יח רום לרמם יארובו
שהיך אורב עליהם להרוג אותם: יצפנו לנפשותם או שצפנו א"ע כבדי שיפלו נרשעם
והיינו לדים אותם בחיים בעור שהנפש בזה וכדי למכור אותם וזהו לנפשותם וזה ג"כ נד
ב' ה"ל אולך הגולין ממון לבד או ההורגין נפשות: יט בן ארחות כל בוצע בוצע

כלומר

יקח: י חכמות בחוץ תרפה ברחובות תתן קולך: כא בראש
הומיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר: כב עד מתי
פתים תאבהו פתי ולצים לצון חמרו להם וכסילים ישנאו דעת:
תשובו

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

כלומר כן הדרך של הרעים הרעים לרוע ממון הוא בכדי שיהא יוכל ליקח ע"י הנפש של
אותן הנעלים של הממון שגרמו לו ליקח: כ) חכמות בחוץ לפי שה' גלמים הנ"ל
כולם חמרו נלדבה נלפנה אבל החכמה שהיא החוכמה אינו כן אלא בחוץ חכמה גו' ואינו
מחירה ואין להצניח בהחוכמה. והענין שם העולם נחלק לשנים שהן ארבע וכן העיירות
והאדמה שהן השדות והדרכים ובכל א' הוא שנים צניחות הוא העיר עמנו ושער העיר
שם ושבים השופטים והזקנים כמ"ש (דברים י"א) שופטים ושומרים חקן לך בכל שעריך
(ושם כ"ה) ועלמה יצמחו השערים וכן כמה פעמים. והאדמה שלפני העיירות ג"כ נחלק
לשנים והיינו מה שלפני העיר שם מוכרין נרכי העיר והוא הנקרא רחוב העיר ולכן הזקנים
והשופטים יושבים בשער העיר סמוך לרחוב לשפוט בין איש לרעהו מן הדברים הנעשים
ברחוב ומה שרחוק מן העיר הוא הנקרא שטחים ופליטין וכן הדבור נחלק לשנים שהן ארבע
קול ודבור והקול נחלק לב' והיינו מרחוק חין שומעין את הקול רק קול הברה לבד ואינו יכיר הקול
וזהו הנקרא רינה ונקרוב קח אז נשמע הקול אבל עדיין אינו נשמע דיבור כלל רק הקול. והדבור
ג"כ נחלק לב' והוא דבור וקריאה והיינו שרחוק קחם אף ששומעין הדבור מ"מ אין יכול לדבר
רק קוראין שיבא אל המדבר ונשיקרב אליו הוא מדבר עמו וזהו שהחכמות בחוץ לאומם
העומדים עדיין מרחוק חין שומעין רק הרינה וברחובות כשנחקרב לרחוב אז חתן קולה
ובנחש הומיות תקרא בפתי שערים (לענין ד"הם דחיקך כשנעשה רשע אז תקרא לפתחי
שערים שם השופטים ואז תראה הקריאה שהיא החכמה הדיבור) בעיר וכאשר נחקרב
אלה אז תאמר כל אמריה. והיינו שהחוכמה ג"כ נחלק לשנים שהן ארבע והוא פסג וכוד
בכל א' ב' בסוד הוא סודות עמנו ורמז הוא פתח השער להבדלות. ופסג הוא דרום ופסג
הכמות בחוץ לאומם העומדים בחוץ עדיין אינו מראה להם רק הפסג וזהו חכמה רנה
דאורייתא ופסג' במקום רנה שם חתא נפלה כי היו מלמדי חנוכה שלהם צנחי כנסיות
כמבואר במדרש איכה ובשאר מקומות שם היו לומדים רנה דאורייתא. שם חתא נפלה:
ברחובות שהוא הדרום שמרחיב ההלכה שם חתן קולה: כא בראש הומיות תקרא
בפתחי שערים הוא רמז שהוא פתח השער (לענין שבעדו החוכמה חתא הממוןק הללו
משמאין והללו מסבירין הללו פוסלין והללו מכשירין הללו אוסרין והללו מחסירין ומ"מ נוחין
זל לזה ולאובין זה לזה. והכל מחמת יראה שהיא הדמיון והמוכר וזהו בראש הומיות בחתלת
המייחס הוא הממוןק. אמנם לפי שכוונתם אל האמת אז החוכמה חתלה להם רמזיה
שה' יראה וי"ש את וכן בסופה שנעשו ואובים זה לזה ואח"כ בעיר שהוא צניחיות
החוכמה אז תאמר להם כל אמריה וסודותיה: כב עד מתי פתים וגו' שני אדם
המתרחקין עמם מן החוכמה הוא מחמת ג' ענינים. א' מחמת שנחפשו ביצרים לילך אחד
חלוא עוה"י וסבירים שזכו בעמם טוב ויח' זה כמו כן לעולם. ובכ' מחמת שנחפשו
לדבר דברים בעלים אף שאין בזה הנחה עוה"י מ"מ הוא מחוק אלס. והג' מחמת
שמתלמד קשה עליהם ורואים שה' בזה מעמנו החוכמה להם בלי טורח וכשנאמין שאין
החוכמה בל ידם עוזבין אותה כי אין רואין מחקויה. וי"ש עד מתי פתחים כן ההולכין

אחד

כַּנְתְּשָׁבוּ לְתוֹכְחָתִי הִנֵּה אֲבִיעָה לָכֶם רוּחִי אֲדַרְשֶׁה דְּבָרֵי אֲהָבָם׃
יֵשׁן קְרָאתִי וְתַמְאֲנִי נְטִיתִי יָדִי וְאִין מְקַשֵּׁיב׃ כִּי נִחַפְרָעוּ כָּל

עצתי

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

אחר פיתוי יען לרדוף אחר האות עו"ל תאבדו פתי חסדו וחזון להסתחות ולצצים הוא עד כה הכ' שכן היושבי קרנות לצון חסדו להם כי בזה אין להם אף האלה הנזק רק שכן חמדו את האלון ממחמת שהיא עבירה גדולה ובסוילים הוא עד כה הכ' שאין חפצים למרוח ולדע את המורה הן נקראים כסילים כי הכסיל הוא היסוד היודע וכן ג' דרגין מלמטה למעלה: (בג) תשובו לתוכחתי עד ג' ה"ל אומר לכל אל וסוואחו עד המהפתי ציגס לילך אחר האות עו"ל אומר חסדו לתוכחתי שפסולו לשבר האותו ויאלצו בדברי תוכחה ומוכר וממילא יסבר האותו וכמזל ואם לאו יזכור ליום המיפה הנה אביעה לכם רוחי ואלו הצעלי לנן ויושיב קרנות שאין להם האות עו"ל אלא האלון חמד להם כי רוחם לא נהה ולא שקט עד שידברו דברי האלון ומה להם נחת רוח והטעם מפני שכל דבר שאדם עושה נוחטין לו רוח ממנו והוא המבייע אותו לעשות דברים עוד כאלה וזה האות אינו נח וטקט עד שפוסה עוד דברים כאלה והוא נהנה מהם ומה יס לו נחת רוח הן בדבר מזה או בדבר עבירה וזהו עבירה גוררת עבירה ומזה גוררת עבירה וכל דבר עבירה שהיא גדולה גם האות כזה ממנה היא גדולה ומתאווה יותר לעבירה עוד וכן בדבר מזה גדולה בזה רוח ממקום קדוש מאוד ומתאווה מאוד למטה ומהנה מאוד ממנה זה ממנה וידוע שמצוה הגדולה מכל המצוות היא לימוד התורה ולהסיר דברים בטלים ולנצות יומרו מכל העבירות אף שאין בזה עו"ל אך מחמת ולכן יש האלה מדברים בטלים ולנצות יומרו מכל העבירות אף שאין בזה עו"ל אך מחמת שברוח העומתה גדולה עד מאד והוא כמעין הטוב היסוד החורה שהיא כמעין הטוב לזה אומר האל אין בזה עו"ל כלל רק ההנה הוא ממחמת שהוא היסוד החורה והוא עבירה גדולה ודורו טוב הנה אביעה לכם רוחי ואז יהיה לכם ע"י רוח הקודש ההנה גדולה כמעין הטוב ובדורו יהיה ההנה יותר גדולה מזה כי התורה כעד כולם והנה רש"ק גדולה מרות העומתה מפני שהיא האלה האמת אודיעה דברי אתכם הוא עד כה הכ' שהם הכסילים אשר יפארו החורה מפני חסדו הצדקה לכן אומר אודיע דברי אהבה ותורא מתקנותיה ותאבדו אותה והן ג"כ מלמטה למעלה ואלו השלשה הוא עד השלשה דברים שאמר למעלה שמחילה נריך האדם לקחת את עצמו למוכר וזה לקחת מוכר ג' וחל"ל יתן ה' סיעתא דשמיא וזהו לקחת לפתאים ג' וחל"ל להבין ג' כן הוא כאלו מחילה חסדו לתוכחתי שהוא לקחת לעצמו מוכר ג' הנה אביעה ג' הוא סיעתא דשמיא אודיע דברי אהבה הוא להבין ג' (כד) יען קראתי ותמאנני הקריאה היא כאשר פניה את עצמו לילך והוא עדיין אינו רחוק ממנו אז קוראין לו אלל כאשר הוא רחוק עד שאין שומעין קולו אז מרמזין לו בידיו שיחזרו וזה קראתי כאשר הייתם קרוב ותמאנני נטיתי ידי אף על פי שמתאט ותתרחקו עוד אף על פי כן רחמתי עליכם ונטייתי ידי שחזרו אלי ואין מקשיב כלומר שעה עצמו כאלו אינו רואה וטומע: (בה) ותפרעו כל עצתי דרך האהבה מחילה נותן ענה שילך בזה הדרך הטובה וכפלה ישמע אליו וילך בדרך לא טוב אז מוכיח אותו על שהוא בדרך לא טוב וזהו ותפרעו כל עצתי שנתתי לכם לילך בדרך הטוב ושישר ולא שמעתי לעצתי והלכתי

אחר

עצתי ותוכחתי לא אבייתם׃ יו גם אני באידכם אשחק אלעג
בבא פחדכם׃ יז בבא כשאה פחדכם ואידכם בסופה יאתה
בבא עליכם צרה וצוקה׃ יח אז יקראנני ולא אענה ישחרנני ולא
ימצינני׃ יט הנהת כפי שנאו דעת ויראת יי לא כהרו׃ ל לא אבו

לעצתי

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

אחר שירותם לבכם דעו ותוכחתי לא אבייתם חל"ל הוכחתי אהבה על שהלכתי בדרך לא טוב ולא אבייתם לשמוע תוכחתי ואלו הכ' הוא עד הכ' פסוקים ה"ל יען קראתי הוא עד בראש הומויות הקרא נטייתי ידי הוא עד הכמות בחזן ג' ותפרעו כל עצתי הוא עד חסדו לתוכחתי שהוא ענה ותוכחתי לא אבייתם הוא עד עד מתי פתאים תאבדו פתי שהוא הוכחה: (כו) גם אני באידכם ג' עכשיו אומר שלשה דעות עד הכ' רשעים ה"ל שכן הפתאים זלזלים וכסילים ונגד האלים אומר גם אני באידכם אשחק אלעג ג' ובכל דעה הוא ב' דברים א' כאשר ישמע מן האלה ערס בזה האלה שיהא עליו אז הוא מפחד ממנה וחל"ל בעת בזה האלה עצמה וכן המחלוצן מתחילה הוא מלעג וחל"ל כאשר מדבר הלכות שלו אז הוא משחק וזהו בעת האיד שהוא עת בזה האלה אז אשחק אלעג בבא פחדכם היינו עדיין קודם האלה ומ"ל מחילה האיד קודם הפחד וכן השחק קודם הלעיגה לא שמעתי מפיו הקדוש ואפשר ששמעתי ושכחתי (וולג"ד כי דרך האלים אינם מפחדין מפני כל אלא ממלוצין רק כאשר כבר היו בזה אז חל"ל כאשר שומעין דבר הן מפחדין לכן גהיב כלן מחילה האיד וחל"ל הפחד: (כז) בבא כשואה פחדכם הוא עד אופן הדודפין אחר האות העו"ל וכן הפתאים המחלוצן ציגס והם אשר לא יכלו השקט עד אשר יתמלאו האותן לכן אומר נגדן בבא כשואה פחדכם ערס בזה האלה ואידכם בסופה יאתה הוא עת האלה בבא עליכם צרה וצוקה הוא עד הכסילים אשר ישנאו הדעת יבא עליהם דבר מלצר וצוקה בלב מלציו כמ"ל (איוז ל"ב) האקתי רוח כמתי דוגמת השנה שהיא בלב וימאסו בחייהם ממחמת צרה וצוקה: (כח) אז יקראנני ג' כי למורה נריך ב' דברים כמו שכחוב (תהלים ק"ה) (דרכו ה' ועוזו בקשו פניו חמיד) והיינו לדרוש ולחקור אותה ביגיעה ומורה ולבקש מהקב"ה שיעזור לו וכמ"ל (דברים ד') (ובקשתם משש את ה' אלקיך ומנאח כי תדרשנו ג') וזהו אז יקראנני בתפלה ולא אענה ישחרנני כלומר ידרשו ויחקרו בטוהר ולא ימאננו דרי ד' דעות לכל א' מן הכ' הרשעים ה"ל והיינו פחד ואיד ויקראו ולא יענה וישחרו ולא ימאננו כי זה היקרא ולא יענה והמשחר ולא ימאנן קאי על הכ' ואלו הכ' דעות נגד הכ' דברים שאמר למעלה עליהם יען קראתי וגו' נטייתי ידי וגו' ותפרעו וגו' ותוכחתי ג' והוא מדה כנגד מדה ממש היינו נגד יען קראתי ג' גם הם יקראו ולא יענה נטייתי ולא ימאננו כי הם העובדי יום הוא עד זה ישרד ג"כ ענינו אחר שיתרחק ממנו ולא ימאננו כי הם העובדי יום יומים תעזב ותפרעו ג' שלא שמעתי להענה טובה שפסדו בעת גם אני אלעג בבא הפחד ותוכחתי ג' חל"ל כאשר הוכחתי אהבה ואע"פ לא אבייתם אף אני באידכם אשחק והבין: (כט) תרת בי שנאו דעת הוא נגד ד' ענינים שאמר מתחלה עד הנה והיינו מלדעת הכמה שעיני הספר הוא לדעת ולדע דרך הטוב והאמים שהיא ידיעת כלל החורה ומיכחית ה' ג' הוא אחר שיראת ה' ראשים הכל ומוציא אס יפחזו ג' הוא ענה טובה ונכונה

להזהר

לעצתי נאצו כל תוכחתי: יא ויאכלו מפרי דרכם ומפועצותיהם
ישבעו: יב כי משובת פתים תהרגם ושללות כסילים תאפרם:
יג וישבע לי ישכון במח וישאנן מפחד רעה:

**ב א בני אם תקח אמרי ומצותי תצפן אתה: ב לתקשיב
לחכמה**

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

להאז מפיו היס"ר והרשעים ומבאר דרכם שאינו מוצ ורועים לזר אומר והמורה לא כן
אלא הפוך זה ואח"כ מעד מתי פתאים ג' הוא חוכמה וזה חסד כי שנאו דעת הוא נגד
לדעת חכמה ג' ויראה ה' הוא נגד מ"ס למעלה סיראח ה' ראשית דעת והיא עיקר הכל
ולזה לא ה' אפילו בחינת בחירה כענין סדנו ממזמור וממשפך הסודים ולא שיה לנו
כי לא די שאין רודפין אחר זה שהוא עיקר הכל אלא אפילו אם היו שניהם לפניהם לא
בחרו בזה כי מלת בחירה הוא אם יש שני דברים לפניו כמ"ס (דברים י"א) ראה אנכי ג'
ובחרת בחיים ג' וזה לא בחרו: ל' לא אבו לעצתי הוא נגד בני אם ישמך וגו' שהוא
עשה מוצה ונכונה. נאצו כל תוכחתי הוא נגד עד מתי פתאים וגו' שהוא חוכמה:
לא ויאכלו מפרי דרכם עכשו אומר נגד הד' דברים ענין שלם שמו והלכו אחר
גריעות לבם הרע שגמול ידיו יעשה לו והיינו נגד לדעת חכמה וגו' שלא כצ' לידע דרך
הטוב אומר שלכן יאכלו מפרי דרכם. ומפועצותיהם יושבעו הוא נגד בני אם ישמך
וגו' שהוא העשה מוצה ונכונה וכן לא אבו שמוע והלכו אחר עתה יושבעו מעשה. ומ"ס
מתחילה ויאכלו ג' ואח"כ יושבעו כי דרך ידיעת המורה לבד גם זה מתוק וטעם מאוד
ודרך רשעים הפוך זה והם שמים מר למחוק לכן מן הידועה יח' לבס מר דוגמת
האוכל דבר מר שבעת האכילה הוא מר ואח"כ כשיחטבל במעיו הוא לגוף כהרצות כענין
מרה כלענה חדה כהרצ פיות וזהו יושבעו אחר העיכול כלומר אחר המעשה שילכו אחר
עתה: (לב) כי משובת פתים כי העלי יראה חמיד יראתם על פניהם ובמ"ס
(שמות כ') ונעבור תח' ויראהו על פניהם כי חמיד עליהם עול מלכות שמים וסירוף זה
הוא ההולך שוב בדרך לבו לכן נגד יראה ה' אומר כי משובת פתאים ג'. פתאים מפני
שלא ה' לו יראה וה' מתיירא מן הסוף והחכמה לא ה' נחפזה לכן העוזים יראה
ה' ומתמוך נקראים פתאים. תהרגם כי יראה ה' חסידים ימים (לקמן י') וסע עזבו יראה
ה' ושעור רשעים חקצוריה וזהו הדרגם. ושללות כסילים ג' הוא נגד העוזים החוכמה
שמוכיח עד מתי פתאים גומר והיינו הוא מחמת שהן רועים לישב בשלוה ואינם חסידים
לפחד בחורה ומות ולעזוב מעמנו ושלום עולם הזה. תאבדם מעוה"ז ומעוה"ב.
כי לא ימלא אמותו בעוה"ז וסופו יורש גיהנם: (לג) וישבע לי אכל השומע לעמתי
וילך בדרך המורה לידע ויאבד החוכמה ויבחר ביראה ה'. ישכון במח בעת צה
צה על אחרים הוא ישכון במח. ושאנן בלב מפחד שקודם הצה לא יהי' לו פחד
כלל הוא נגד הפחד האד' שאמר למעלה (ומ"ס ישכון במח שהוא בעת הצה הפחד תחילה
קודם שאין מפחד שהוא קודם הצה היינו שבעת שומעו מן הצה הראשונה אינו שאין כי
אינו שומך על זכותו אבל כאשר כבר ה' צה ולא נגד בו כלל יהי' שאין אח"כ כאשר
ישמע שמועות רעות כי יבטח אז בזה ה' ויהי' שאין בלב מן הפחד ולא יפחד כלל):
**ב א אם תקח אמרי ומצותי תצפן אתה: ב לתקשיב
לחכמה**

זמנה

לחכמה אונך תמטה ללבך לתבונה: י ב כי אם לבינה תקרא
לתבונה תתן קולך: י א תבקישה ככסף ובמטמנים
תחפשינה: י א תבין יראה יתה ודעת אלהים תמצא: י ב

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

זמנה הוא לכן אמר תקח אמרי ומצותי תצפן אתה אבל המטה אף שלמד
חוקים ומשפטים אין לעשות עד עת צה זמנה של חוכמה מטה ולכן אמר תשנן
אתה עד שיבא זמנה ואז חקיים: (ב) לתקשיב לחכמה אונך חכמה הוא מה שאדם
מקבל מרבו לכן אמר לתקשיב לחכמה אונך לקבל וכמשחול עשה אונך כאשרכסת: תמטה
לבך לתבונה מלת חכמה הוא בין בחכמה ובין בבינה כאשר יבין הדבר על צוריו הוא
נקרא חכמה וזה של חכמה נקרא בעץ חיים י"ס ולהבין הדבר על צוריו צריך הסתכל
כי הלב מבין לבד אמר חסד לבד לחכמה והוא החכמה של חכמה והיינו להבין הדבר
שקבל מרבותיו על צוריו מה שכלב רבו: (ג) כי אם לבינה תקרא בינה הוא הבנת
דבר מחוק דבר ולהבין הדבר מחוק דבר צריך לקרא אותן בפה כי היא נכללת בחכמה
בדקדוקים ופרטים של החכמה וע"י קריאת החכמה בפה יגלו דקדוקים ופרטים לכן ע"י
קריאה יבין הדבר מחוק דבר של החכמה וזה כי אם לבינה תקרא: לתבונה תתן קולך
כי כמו שיש חכמה בחכמה כלי דהיינו להבין החכמה על צוריו כי יש חכמה בבינה הוא
להבין דבר הבינה על צוריה כלומר אף תלוי זו הבינה בזה הדקדוק של החכמה כמו
ואם מן האין למעט אם הוגות מן הוי"ו יסירה למעט הוגות דוקא וזהו מתחברת
בחכמה. ובכונה היא לידע מפני מה מן הוי"ו יסירה למעט הוגות דוקא וזהו מתחברת
עם חכמה של החכמה (*) ומחמת שזה צריך יגיעה יותר מהחכמה של החכמה כי אם יבין
זאת החכמה אז יבין גם החכמה של החכמה כי החכמה של החכמה גנוז במוך החכמה
של הבינה לכן בחכמה של החכמה אמר לבד וכלן קולך כי זהו גילוי הלב (*): אם
תבקשנה בכסף כי בקשה הוא על דבר הנאבד מקומו היה הוא כמ"ס (הסלים ק"ט)
תעתי כשה אובד בקש עבדך וכן כסף להרויח און אדם יודע בזה להשתכר ודרך האדם
לבקש אחריהם והוא ממקום למקום להרויח זהו אומר תבקשנה ככסף. ובמשמנים
תרפשינה דרך דבר העמון במקום ידוע שומען ומשמען בשדה ובמקום ואינו יודע מקומו
ממש צריך לחפש בידים ובה שייך חיפוש בדבר העמון ששמן הוא או אבומיו וזהו
כמשמנים תחפשינה. והענין שהן נגד חסד ומטה שלחורה צריך לבקש ככסף ולילך מעיר
לעיר ומחנה למחנה ללמוד תורה וזהו אס תבקשנה ככסף היינו לחזרה. ובמשמנים
תחפשינה היינו מזהו אחר שהם עמונים ופשוטים בידו עד עת צה זמן המטה לעשותה ואז
יחפש אחר הלכותיהם ודקדוקיהם במקום ששמן חסד ידו כלומר במוך הלכות שלמד כבר
עכשו יחפש אחריהם דוגמת משמנים וכמ"ס למעלה ומצותי תצפן אתה: (ה) אז תבין
יראה ה' אם תעשה כלי אז תבין יראה ה'. ודעת אלקים תמצא הדעת של מלאכים
כלומר הגנה המלאכים (*). והענין כי אם אין יראה און חכמה אם אין חכמה אין יראה. כי
היראה היא המביאה ליד חכמה כמשחול כאילו מעל מלי חקמיה ילך אלא חסד וילמדנו
בו' וזהו אם אין יראה אין חכמה ואם אין חכמה אף שיסיה לו יראה אינו כלום כי יראה
לל מגדמה כלום ח"ס (בראשית ל"ו) והבזר רק אין בו מים ואין בזר ירא חסד כי
היראה אינו רק אלא להחכמה כמ"ס (ישע' ל"ג) יראה ה' היא אצור והדעת נמשך
מבינה

משלי ב

יְהוָה יִתֵּן חֲכָמָה מִמּוֹי בַּעַת וּתְבוּנָה: יִצְפֹּן לַיִּשְׂרָאֵל תּוֹשִׁיָּה מִגֹּן
לְהַלְכֵי חַם: לִנְצֹר אֲרָחוֹת מִשֹּׁפֵט וְדֶרֶךְ חֲסִידָיו יִשְׁמֹר: אֲזַי

תבין

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מבינה שאם ית' לו בינה אז ית' מותר לו שם דבר מהחכמה ולא אפשר לו לידע
החכמה ובינה על בוריו כפי השגתו אבל אם אין לו בינה ח"ל לו לידע על בוריו כי יש
לו דברים מיותרים הרבה וזהו אם אין בינה אין דעת ואם אין דעת שאינו משגיח החכמה
והבינה על בוריו אין בינה כי הם דברים שהומים אליו ח"ל (לקמן ט') מחילת חכמה
יראה ה' ודעת קדושים בינה וכן הוא בסיפוד אלל יראה בינה דהיינו תבין ויראה ה'
ואלל דעת חכמה ודעת חלקים חכמה כי מציאה הוא מדבר האין וזהו בחכמה כמ"ס (ח"ב)
כ"ח) והחכמה מחין חכמה אבל הבינה אינה מחין כי היא נכללת בחכמה הענין שהוא בסוד
הדעת המהפך שם כמ"ס בפי' על ישיעהו (*). ואמר כאן חכמה דברים חכמה ובינה דעה
ותורה ומעשה ובכל אחד ואחד הוא ב' הכי חכמה מול חכמה וכנגדן בלדס הוא עשרה
דברים חכמה פנימיות וחכמה חוץ פנימיות הוא מנה ולב ויראה גרון שהוא הקול
וכליות. וחכמה חוץ פנימיות הם עינים חוץ פנימיות הם ידים ורגלים: (ו) כי ה' ית' חכמה
כלומר ע"י שגלך בחכמה דברים שהן ח"ל ודעת ותורה ומעשה ית' ה' חכמה ומפיו ית'
דעת ותבונה וד"ל (פ') שהקד"ה ית' לו סיועת דשמיא ויוסף לקח חכמה כי חכמה
מחין חכמה שילמוד דברים עוד וימלא דברים אשר לא ידע מחכמה ומפיו מנה שילמוד
החכמה ויזיל מפיו ידע החכמה על בוריו כמ"ס בחינות דעת ותבונה והבונה הוא ג"כ דעת
רק דעת שידע החכמה על בוריו לעצמו אבל אינו יכול להסביר עדיין לחכמה ותבונה
שהי' יכול להסביר וללמד גם לאחרים וזהו כד יקרא לבנין נקראת תבונה ח"ל מפיו מנה
סיועת מפיו ית' לו ה' דעת שידע על בוריו ותבונה שהי' יכול להסביר לאחרים והבין):
(ז) יצפון לישראל תושייה ית' הוא השם דרכיו ומדותיו בשכלו ומעמיד אותם בדרך
הישר לפי התורה ולזה הישר ח"ל להבטל כי המיד הוא משגיח ומתבונן על דרכיו אך צריך
להתורה לפי יסוד מעשה התורה וזהו יצפון לישראל תושייה הוא ענה התורה וישגב מדותיו
לפי התורה ולכן אמר כאן תושייה שמתקן כמו בצבירות חלואות ומדותיו ואמר לכן
יצפון כי הוא ועלם בלב. מנן להורבית רם חס ההולך בדרך חמים ולא כר מן התורה
ימין ושמאל וכן במדות אינו מותך על שכלו כלל והולך בחימוסות וזהו אין צריך לענה כי
אין לו מלחמה בשכל כי הוא משים עצמו כבהמה כמה שאמר (חולין דף ה') ערומים
דעתם ומשומין עצמן כבהמה אך אפשר שיכשל שלא במחשבותיו והוא צריך למנן לבנין עליו
שלא יכשל לכן אמר מנן להולכי חם: (ח) לנצור ארחות משפט ויירא הוא שמירה
מעולה וגדולה ממלת שמירה כעיר נלוצה והיינו כי משפט הוא תורה וההולך בדרך תורה
כלומר שיושב ולומד יש לפניו דרכים הרבה וכן דרכים קטנים כי הם רק לימודי סגולה
שחורכס ואומתם הם: לרכיבן שמירה רבה ומעולה כי זהם היסוד"ל מתגרה מאוד כמ"ס
ח"ל שמינה עמי הארץ ומתגרה בח"ל וזהו לנצור כעיר נלוצה הדרכים קטנים שם נקראים
ארחות שאורת הוא דרך קמן וזו כי כן דרכה של בעלי תורה. ודרך חסידיו ישמור
הם יסודות אחר המדות והן סולבין בדרך גדול ופחות כי בחטות עוסקין גם האמון עם
אך שם אינם ח"ל. ואמר דרך לשון יחיד כי לפני העוסקין בחטות אין להם כי אם דרך
ח"ל כי המדות הם החיוליות וח"ל ללמוד בזה פיראם אחר ולכן אין צריך שמירה כלל מן

היסוד"ל

משלי ב

תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעל טוב: ייביתבוא חכמה
בלבך ודעת לנפשך ינעם: יי מומה תשמר עליך תבונה
תנצורפה: יי להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפכות:

העושים

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

היסוד"ל וגם היסוד"ל עצמו אינו מתגרה כלל עמם לכן כתיב ישמור: (ט) אז תבין
צדק ג' כי כאשר יתן לך ה' חכמה ודעת ותבונה והיינו להסביר לאחרים כלל וגם יתן
לך שכל ליתן ענה לאחרים לתמימים וישרים ולהולכי בחמה ולהעוסקין בחטות ומזה תבין
הענות הנכונות והן דק ומשפט ומישרים והוא כלל. דק מימין לגמול חסד ולהטיב
לכל הבריות. ומשפט הוא משמאל שצריך לשפוט את עצמו ולהתגבר על יצרו ולא למלכות
הואו ומישרים הוא דרך הממונה בינו לבין המקום וחש"ל מחן דבפי למאי חסידא
יקיים מילי דזכרות והוא בינו לבין המקום כי כל ההנהגה מעשה"ל בלא ברכה כאלו גול
להקב"ה. וח"ל יקיים מילי דניסין שהוא בינו לבין הבריות. וח"ל יקיים מילי דלבוש
הוא מוסר מדות אף יתנהג האדם בינו לבין עצמו וכן לכל ח' צריך כל ה' מדות כמ"ס
למעלה כי הם עד הד' שאמר למעלה וגדל מוסר השכל הוא כל מעגל טוב כמשמ"ל מאי
כל מעגל טוב ו' החוכמה שכל זמן שהוכחה בעולם טובה וברכה. בל לעולם כמה שאמר
(חסיד) חיוו דרך שיבור לו האדם ויחב את החוכמה שזה מכיא את האדם ליד כל מעגל
טוב ואמר מתחילה עשרה דברים כמה שכתוב למעלה ומזה תבין חוב"ל ויצפון לישראל
ג' וכן ח"ל צדק דברים והוא חב"ל וח"ל ח' שכן ד' ישרים וסם משפט והסודות ויש
חשב לא וח"ל צדק ומשפט ומישרים וכל מעגל טוב הוא העשירות ועשרה שקודם הן
מלמסה למעלה וכן מלמעלה למטה (כלל שאלו העשרה שקודם הוא מה שיראה האדם
ללמוד והוא צריך ללמוד מלמסה למעלה ועכשיו העשרה שיהן לו ה' וכן מלמעלה למטה
כי כאשר יבין הסוד על בוריו יהיה לו הכל אללו על בוריו הפשט והרמז וסוד וכל
כל זמן שלא יבין הסוד אפילו הפשט אינו ברור בידו כמ"ס בזהר משפטים וכן משמתי
מלמד"ה הכ"ס כמה פעמים והבין) ואלו העשרה הן עד מ"ס (ישעיה ח"א) ונחה עליו רוח
ה' רוח חכמה ובינה רוח ענה ונבונה רוח דעת ויראה ה' וכן ג"כ עשרה כי רוח ה' כולל
ד' כמ"ס בחל"ד ע"ס הרי עשרה: (י) כי תבוא חכמה בלבך כלומר ח"ל שחבין וחדע
כל הכל לא חאמר מה ית' עוד אלל שהבא עוד חכמה בלבך מה שאל ראית ולא שמעת
משל. ודעת וכן הדעת שדעת את החכמה ינעם לנפשך. כי הנה חכמה בלבך כלומר
עוד זאת יהי' לך שיבה החכמה שלמדת בלבך ולא תשכח אותה. ודעת לנפשך ינעם
כלומר וע"י שדעת הכל ולא שכתם ינעם לנפשך כמ"ס כי נעים כי חסמסם בצפקין:
(יא) מוימה תשמר עליך מוימה הוא סוד הדעת והיינו מחשבות התורה ישמור עליך
(פ') כי מוימה הוא ענה מחשבות וכן האדורי עבירות של זימה כידוע וח"ל לפנות את
לבו מהאדורי עבירות רק ע"י נעימות ומחשבות ידעת התורה כמ"ס חילת אהבים ויגלה חן
וח"ל שדעת ומחשבות התורה ישמור עליך מוימה שהן ג"כ מחשבות שפניות. תבונה
תנצורפה מחון כי תבונה מתפשט יוסר מחון כידוע ולכן תנצורפה מחון מעבירות
מעשיות ולזה צריך שמירה יסירה כי כבר היה מחשבו ולא פניה את עצמו ובל לעשות והוא
צריך שמירה כעיר נלוצה והוא נאמר מתבונה שהיה גבוה מהדעת והוא מתפשט יוסר
והוא סוד דלי והבין: (יב) להצילך וגו' כמ"ס הוא ג"כ דלי"ה והן סוד חלוני וכעסני
והקוץ

העזבים ארחות ישר ללכת בדרך יחשך: יי השמחים לעשות
רע יגילו בתהפכות רע: **אשר ארחותיהם עקשים וגלויים**
במעלותם

פי' מהגאון רבינו אליהו ו"ל

והטוב הוא גרוע מן הרע כמ"ס טוב כעס משחך כי ע"י הטוב של ה"ה האדם נחפזה
וכל ח' נחלק לו' בתחומי וכן כעסני והיינו כעסני הוא רע ומרמה והרע הוא הרע כעסני
ופיו ולבו שווין לרע ומרמה הוא שמדבר טוב ולבו חשך להרע והוא נקרא שפתי חלקות
דוגמת השפחים שהן נחלקין כן נחלק פיו ו"ס נאור לשוקר מרע ושפחין מדבר מרמה כי
הרע פיו ולבו כח' לרע והוא דוגמת השלשון לכן כח"ב לשוקר והמדבר מרמה פיו חלק מלבו
הוא דוגמת השפחים לכן כח"ב ושפחין מדבר מרמה והוא להגיד מדרך רע שהוא הרע
כפועל ופיו ולבו שווין לרע לכן אמר דרך רע שדרכו להרע חמיד. מאיש מדבר
והרפובות הוא המרמה שמדבר היסוד לבו שדבר שלום עם רעהו ורעה בלבו ולכן אמר
כלן מדבר כי הוא מדבר דברים המפוכות ויועץ עצה רעה: (ג') העוזבים ארחות
יושר כבר ידעת שאורח הוא נחיצ קצן ולא הוא דרך הדיוקים כי בהם הולכים מעט
לכן כח"ב חלום ארחות כמ"ס ואורח דיוקים כ' ומחמת שדך הישר הוא דרך המצו
ויש בו הרבה דרכים לכן כח"ב ארחות יוסר. ללכת בדרך חושך חלל דרכי הרשעים
כן רחמים יר' רבים דרכי שבהן נח לילך ובהרשעים יש ג"כ כמה מינים לכן אמר בדרך
חושך: (ד') השמחים לעשות רע הם הרעים כפועל שפיהן ולבן שוין להרע הן
שמחין בעשייתן רע הרע. יגילו בתהפכות רע הם המדברים מרמה ודבריהם נראים
טובים ובאמת היא עצה רעה והם שמחים כאשר יתהפכו הטוב שדברו לרע. יגילו
בהפוכות רע כי הם דברו המפוכות דברים טובים שיפסדו לרעים. ואמר חלל הרעים
לשון שמחה ואחל המדברים המפוכות לשון גילה. הענין שהחילוק בין גילה לשמחה ששמחה
הוא בדבר חדש וגילה הוא בדבר שכבר היה ואינו מתחדש וזה ישמחו השמים כי הם
חדשים לבקרים והגל הארץ כי אין כל חדש תחת השמש לכן ח' שייך בהם שמחה חלל
בדבר מעשה בראשית שה' כבר וכן כלן העושה הרע העשיית רע חללו הוא מתחדש חלל
בהמדבר מרמה כאשר יתהפך הדבר לרע אינו מתחדש חללו כי זה ה' בלבו חלילה צעק
שחן לו העצה זו שיפול לרע אך בהסתר וכפחד ה"ך בוז העצה כבר ה' לבו שמח ועכשיו
כאשר מתהפך ונגמר. הרע הוא גילה חללו ולא שמחה ולכן כח"ב יגילו: (ה') אשר
ארחותיהם עקשים ג' אמר כלן ג' דברים ח' להגיד מדרך ג' העוזבים ג' ד' השמחים
לעשות ג' ג' אשר ארחותיהם ג' וכן עד מורה ומזמז ומדות וכו' כי נר מצוה ומורה
אור ודרך חיים חוכמת מוסר ולהגיד מדרך רע הוא נגד המדות שהן נקראים דרכים
כמשח"ל הדבק בדרךיו מה הוא רחום כ' והיפוכו הוא דרך רע ונגד עשיית המצוה הוא
השמחים לעשות רע ג' ונגד המורה הוא אשר ארחותיהם עקשים ג' כי בחוכמה כח"ב
דרכים דרכי מוסר והפוכן אשר ארחותיהם עקשים ולא עושה ונגד וכל נחיצותיהם שלום אמר
וגלויים כמעטותם שהוא היסוד משלום וכן נגד העושה רע בגלוי ומדבר מרמה (ולבאר
דבריו הענין שחילק בין אורח למעטל כי אורח הוא דרך קצן חלל הוא בזה ובמיוחד
ובנתינתו מן היסוד לימין לשמאל הוא נקרא עקש שיפיה מדרך הישר והגיד בדרך עקש
לימין וא לשמאל ולכן הוא היסוד הנעם כי עיקר המתוך כאשר הולך בדרך הישר אשר
בו ימין ושמאל ומעטל הוא דרך ההולך סביב לבתי עוש בהדבר עצמו חלל הולך סביב
והוא

במעלותם: **אשר ארחותיהם עקשים וגלויים**
העוזבת

פי' מהגאון רבינו אליהו ו"ל

והוא משלשון עגול והיינו מחמת יראה לר"ך לכסב כענין חסוד לכרמל לא חקרב
והוא וגלויים מעטותיהם נגד המדברים מרמה ושחין עצה לפי ראות עין הוא טוב
וכאשר יתגלגל הדבר יוסבב בסביבה אמר סיבה עד שיאל הרע וגמייים זו הדרך מן חסוד
המעטל היסוד נקרא גלוי והוא היסוד השלום שאינו מתיירא והוא שלום חלל כלן חללן
גלוי המעטותם וז"ס שהן נגד העושה רע בגלוי והמדבר מרמה אשר ארחותיהם נגד
הרע וגלויים נגד המדבר מרמה והבן: (טז') להצילך מאשה וזה עכשיו מפרש הנו"ק
דס"א והוא סוד החלוי והוא נחלקת ג"כ לב' והוא האורח ומחמת זה הוא היסוד
בצינו ואינו רואה רק למלאות חלומות והנאחז. ומחמת היא הדבר שאין בה. הנאחז הגוף
כמו גברים נאים ונשים נאים או שיה' לו ממון רב שאין בהם הנאחז הגוף חלל נפשו של
חלם חומד להם וז"ס גלוי ועריות נפשו של חלם מתאווה ומחמתה. שגלוי שייך חומד
שאין בהן הנאחז הגוף ועריות שייך לשון תאוה שהוא הנאחז הגוף לכן אמר מתאווה
ומחמתהן וזה החומד דברים שאין בהם הנאחז הגוף ח'טו ואינו שוקק חלל רודף חמיד
אחריון וחלל ה' דברים כח"ב בעשרת הדברות אך בלוחם האחרונות כח"ב בשיפוך חלל
אשה רשע לא החמוד וחלל בית רשע לא התאווה ובלוחם הראשונות כח"ב בשניהם לא
החמוד וכן אמר לי מו"ל ושלחתי מפי מה. ואמר לי סנכוך הוא ולא זכיתי לשמוע ממנו
הטעם (ולע"ז) מפני שאסור לנו לחמוד חלל ולכן כח"ב באשה רשע לא החמוד חלל
בלל הנאחז הגוף ואין לשטת בלוחם האחרונות ולכתוב לא התאווה כי מכש"ל הוא מלא
החמוד שהוא בלל הנאחז הגוף והיינו בלל ומכש"ל תאוה שהוא הנאחז הגוף והיינו כפועל
וחלל לשטת ולומר שדוקא בהנאחז הגוף שהוא כפועל הוא דאסור דל"כ ה' לו לכסוב לא
התאוה דחמידה בלל הוא שאין בזה הנאחז הגוף חלל בבית רשע הו"ך לשטת בלוחם
האחרונות ולכתוב לא התאווה דל"כ ה' כהוב לא החמוד חלל דדוקא כפועל הוא דאסור
חלל חמידה בלל ברי. ומ"ס בלשון לא החמוד משום דבבית ח'טו הנאחז הגוף שייך לא
החמוד ח' כפועל לכן הו"ך הכתוב לשטת ולכתוב בלוחם האחרונות לא התאווה שמעיק
דע"כ מ"ס בלוחם הראשונות לא החמוד היינו בלל ומשום שגלוי יש יותר הנאחז מבלל
עדיין שייך שפיר לשון תאוה ח'טו בזה הנאחז הגוף ממש מ"ל נגד החמידה שהוא בלל
שאין בה הנאחז כלל כח"ב הפעולה הנאחז הגוף חלל נגד הנאחז הגוף ממש שהוא חלילה
ושחיס ומגלל ושאר דברים ח'טו זה חס"ב רק חמידה ח'טו כפועל ממש כי אין בזה הנאחז
הגוף באמת והבן דברים אלו) ונמאחז תאוה הוא הנאחז הגוף ממש ומחמת מה שאין בה
הנאחז הגוף וזו התאוה נקראת נכריה כי התאוה ח'טו ראו' לבני ישראל כלל כי אמתו
אין ראוי לו לילך אחר תאוה עו"ל כלל וכלל ולכן הוא דוגמת בת אל נכר שאסור ליגע
בה כלל והחמידה היא נקראת אשה וזה כי האשה אשר מבני ישראל היא מותרת ליקח
אחיה רק אשה זה שלקח אחיה ח'טו אחר לזו אסור ליגע כלל וכלל כן חמידה
הפרנסה והממון אינו אסור מכל וכל כי כן כח"ב (דברים ע"ז) למען יברכך ה' חללך
בכל מעשה ידך אשר תעשה אך באמונה מאד ולא יעשה עול שלא יגע בממון שאינו שלו
ממש והיינו של ח'טו זר כמ"ס (שבת ל"ד) נאחז ונפת באמונה לכן נקראת החמידה אשה וזה
שהחמידה מבני לחמוד ממון של ח'טו זר וזהו להגיד מאשה זה ח'טו חלל' מבכרית
ז החלום כנ"ל. אכרית החלוקה כי התאוה מראה עומה לקומתו כי ממון החלום
לח"ך

י העזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שבתה: יח כי שחה אלמות ביתה ואלדפאים מעגלתיה: יט כל־באיה לא ישובו ולא ישינו ארחות חיים: כ למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

לחך מאוד ופ' זה האדם מתפסה לילך אחריה כי נפשו של אדם מתחלה לזה מאוד ולכן הוא נח להתפחות בדבר שיש בו תאוה והנאה הגוף לכן אמר שממיה של התאוה המליקה שכן חלוקין משמן וכנסין בלזנו של אדם משא"כ בהחמדה שאין אמריה חלוקין כי אין בזה הנאה הגוף ואינו כדאי לרדוף אחר זה ואדרבה חמדי לא יעמו ולא יקסמו לכן אין חלוקין דבריה כמו בהתאוה: יז העזבת אלוף נעוריה הוא נד אשה זרה שחתם אשה חקק זרים ועזבה אף בעלה שהוא אלוף נעוריה. ואת ברית אלהיה שבתה הוא נד הנכריה שנוצת מינה ועמה ומתדבקת בעם אחר והיינו עד החמדה שרודפת ואינו נח ולא שקט יום ולילה (קבלה ז') כי גם בלילה לא שכב לבו וכל ימיו כבעט ומכאובים ועוצבת את אלוף נעוריה שהיא התורה שאין לרדף לטע חמדי אחר זה אלא אדרבה לישב במנוחה ובשלום והשקט ובטח ולכן נחיש אלוף שהוא התורה כמ"ס חלפך חכמה. וזה צויה אלהים שחתם הוא נד הנכריה שהיא התאוה שיושב בביתו ורואה למלאות תאוה זו שוכה ברים אלהיו שכן חר"ג מנח וכולן ככללן בבית כמ"ס שקולה מילה כנגד כו' כי אחר המנח נרדף בידו לעשותן וזה יושב בביתו ואינו רודף אחריהן אין מנח בל ילדו ונמנח שוכה ברים אלהיו: יח כי שחה אל מות בירתה הוא ב"כ נד התאוה שיושבים בביתם ורואים למלאות תאוהם הם שוחין את ביתן אל מות כי היושב בביתו ועוסק בחורה שהוא החיים כמ"ס כי הוא חייך גו' והם יושבין בביתם אף עוסקים בחלומות למלאה ואינם עוסקין בחורה לכן הם שוחין אל מות ביתם. ואל רפאים מעגלותיה הם נד הרודפין חמדי אחר המנוח ומוביל בחורה לכל מדינה וכשבא לחורה ומנח הם כבדן עליו ומרפה עמו לשמור עמו מעבירות וזהו ואל רפאים ששם יהיו הרפאים שמרפין עמו מחורה ומנחיהם הם יהיו מעגלותיה מה שהוא מסבב חמדי להוביל בחורה ולרדוף אחר המנוח ואותן הרדיפות שהוא רודף ומסבב הם יובילו אותו לקבל רפאים שפ' זה מרפה עמו מדברי חורה ומנח חספי שנהייב מן הדרכים והסיבובים שסיבב ורפאים ומות הן מיתה וזכר וכן אחר מיתה עוד מיתה וגיטס וכן צויה"ז: יט כל באיה לא ישובו שלא יאמר אדם אף בשריות לבי ואח"כ אשוב לזה אחר שיה' דרכו לרדוף חמדי אחר המנוח והחמדה וזהו נד החמדה לכן באיה לא ישובו כי הולכין ובאין חמדי וכן עושין עבירות ועולות לכן אחר לא ישובו. ולא ישינו ארחות חיים הוא נד העגלי חלומות שהם שוחים אל מות ביתם כי אינם עוסקים בחורה שהיא החיים. לזה חומר שלא ישינו ארחות חיים חייב כאשר יסודו ממנה והולכין למלאות חלומות לא ישינו כלל ארחות חיים כי התאוה הוא היסוד החורה כמ"ס במדרש עד שהיה מבקש שיכנס חורה למשך בקש שלא יכנס אכילה ושמים לחך מעיר ואמר ארחות כמ"ס למעלה שדלכי הדקיקים קרא ארחות שכן באהמסיא ומעט אשר דרכו זה ודך צד וקמן היא ואמר ג"כ ג' נד ה' אשר בדבר וג"כ כנגד חל"ל דהיינו חורה ומנח ומדות וסבן: ב למען תלך גו' זה קאי אלמעלה שהחורה תגין עליך והשמך מן הדע וממנה זה מוכל

צדיקים תשכר: כא כי ישרים יושבנו ארץ ותמימים יותרו בה: כב ורשעים מארץ יפרתו ובוגדים יסחו כמנח:

בני

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מוכל להלך בדרך טובים כי הדע מעבד מליך בדרך טוב חמדי. בדרך טובים טוב הוא נקרא המעביד עם הכריות ודק הוא העושה דקות וטחן משלו לכריות נחם אף שלא ה' ראו ואף להטיב עמם. והוא עושה עוד דקה עמם זה הנקרא דקין והוא יותר מן הטובים לכן אותן הם מועטים כי זה יותר קשה על האדם לעשות גם דקה עם הכריות אבל להטיב לכריות דהיינו שלא לעשות דע זהו דרכו של רוב בני אדם אף למי שה' ראו לעשות דע לפי הדין לכן נחיש אלא הטובים דרך שהוא דרך רחב אבל הדקיקים אורחות וגם אחר שממור לפי שאין דרכן של רוב בני אדם לעשות לכן זה דרך שמירה וע"פ זה הבין מה שאמר בגמרא ב"מ פ"ג דבב"ה חבדי ל' ה' שקולא חביחא דחמדה שקל גלימיהו אמו כו' ח"ל הב לבו כו' ח"ל דינא הכי ח"ל למען חלך בדרך טובים ח"ל עניי חן כו' ח"ל זיל הב לבו כו' ח"ל דינא הכי ח"ל אין אורחות דקיקים השמור ולכאורה אינו מוכן שמחילה ח"ל מלמען חלך בדרך טובים ואלא הפך ח"ל ואורחות דקיקים השמור ולפי מ"ס הוא שפיר דלמחול ההיך הוא דרך הטובים המעביד לכריות לעשות להם טובה אף שנהחייב בדין למחול להם אבל ליתן להם עוד משלו אינו אפילו דרך הטובים לכן אחר שזה ואורחות דקיקים לתת להם משלו אף שהם נחייבין ליתן לו מן הדין ומ"ס דינא הכי ח"ל אין כלומר נדך הדין כן שזה אורחות דקיקים: כא כי ישרים יושבנו ארץ כי ישרים כן בעלי שכל ובעלי מחשבות ודרך כאשר דרכין למלחמה בורחין הבעלי שכליים ובעלי מחשבות למלחמה ולכן ישבו ארץ כלומר אף ע"פ שישאל למלחמה יהיו חורין וישבו בארץ אחר שיחזרו מן המלחמה ותמימים הם האלוכים בדרך חמים ואינם בעלי שכליים ואין דרכם שיצלו למלחמה לכן אחר שיוותרו בה וסייעו הישרים הם הטובין הם ה' בשכל ובחמוד דעתם ומדותם ח"פ"ס שם יצאו מן הדרך המנוח כי כן לרדף האדם כאשר רוצה לשבור אותה פעם ומזה ח"ל לשבור חלל בקצקה עד הקנה האחרון שבאורה מזה וטבע ואין זו דרך טובה בהקנה האחרון לכן אחר ישכנו ארץ שח"ל כאשר הורגלו בזה יחזרו למיטע כמ"ס הרמב"ם בה' דעות. והרמב"ם הם העובדין בחמימות ואין סומקין על שכלם כלל הם הולכין חמדי בדרך המיטע כפי אשר נחיש בחורה הם יותרו זה שלא יצאו כלל מן המיטע: כב ורשעים מארץ יפרתו ובוגדים יסחו כמנח: לדרע והם היפוך הישרים ובאשר יצאו למלחמה מן המיטע יכרתו ולא יצלו עוד לדרדף הסוב ז"ס שיכרתו מארץ. ובוגדים הם היפוך של התמימים שאינן יודעין לישב חמדות והם אינן יוצאין כלל למלחמה ולכן אומר שהבוגדים יסחו ממנה ולא יותרו זה היפוך התמימים שיחזרו בה ואמר למעלה ד' דברים שכן מוכ ישר ודקין וחס. ומוב ודקין שיהיה בין אדם לחבירו חלל שוב הוא מבחין ודקין הוא מבפנים והוא נד דרך דע ואינם חספוסות שהוא ג"כ בין אדם לחבירו מבפנים ומצדדן וישר וחס הוא בין אדם למקום ישר מבחין וחס מבפנים והוא נד אשה זרה ונכריה שהוא בין אדם למקום מבפנים ומצדדן ואמר שהחורה יליך מזה' דברים חל"ל שכן הדע ומרמה והזה זרה ונכריה. והמחמה זה מוכל לילך בה' דברים חל"ל שכן מוכ ישר ודקין והמים וזה למען גו':

ג א בני תורת אל תשכח כמ"ס למעלה שבחורה נרדף האדם להצות יומם ולילה חמדי

בית

י בני אל-תמאס ואל-תקן בתוכחתו: י כי את אשר-יאהב י יוכים וכאב את-בן ירצה: י אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה: י כי טוב סתרה מסתרי-כסף ומחרוץ תבואתה:

יקה

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שכן הסמוי מן העין כמ"ס בספרי ולכן אמר שבת כלומר הדגה והוא השכר של הדקדק. ותיורשו יקב"ך יפרוצו שכר תרומות ומעשרות שהיו דרכה בתורות ואמר יפרוצו כי בתבונה יש מעלה שהיא הדגה מאוד אבל במתן אין צריך כי אם שהיא כדי שבעו מזו שיאמר די: (יא) מוסר ה' שכן היסורין שגלן עליך. אל תמאס אלא הקבל בהבה ובחיה. ואל תקן בתוכחתו תוכחה הוא בדבור מה שמוכיחין אותך אל תקן בהם: (יב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח כי אין דרך להוכיח רק לאוהב אשר לבו דואג על רעתו ורואה שהוא צריך אשר אינו טוב לו הוא מוכיחו וכן מסתמא כאשר מוכיח אותך הקב"ה מסתמא אוהב אותך. ובאב את בן ירצה הוא נגד המוסר שאל המאס כי אין דרך לייסר רק אז לבט ואפילו לאוהב אם אינו שומע לתוכחתו אז הוא עוזב אותו לילך בדרך אשר חפץ אבל אז את צמ אם אינו שומע לתוכחתו אעפ"כ אינו עוזבו אלא מוכיחו ביסורין עד שיעזב הדק"ה דע והיינו מתחמא אהבתו אשר גדלה עליו יותר מן הכל כן לבו כחב על רעתו וחסן בהדקו ע"כ מייסר אותו להמיר לו והסימן שמחמא אהבה הוא שחמ"כ כאשר יסיר שצמו ממנו חפץ למלאות רצונו ומדבר לו הנחומין לפיכך דעתו ז"ש שאל תמאס את היסורין כי כאשר מייסר אותך ביסורין מסתמא אתה חביב עליו ככן ואח"כ כחב אל צמ יראה אותך וימלא רצונך (וילע"ה שהוא נגד הירא את ה' ודבר שכן מ"ע ויל"ה והיינו כדב ג' נגד מ"ע ומוסר ג' הוא נגד ל"ה): (יג) אשרי אדם מצא רבמה כי חכמה מאין תמצא דהיינו שישמע מרבו או ימצא כחוב בספר לכן כחב צו לשון מניאס. ואדם יפיק תבונה מה שצ"ח החכמה על דבריו יתגלה רצון החכמה וזהו יפיק ויציא מהחכמה התבונה ואמר ב' פעמים אדם צ' אדם הן וכמ"ס בנזיר. אי"ה אדם דבריאה כו' וכמ"ס ומתוך אדם מן הבהמה אין כו' וז' הוא עולם לכן אל אמר כחב אלא ב' פעמים וחכמה ותבונה הוא אדם: (יד) כי טוב סתרה ג' ומחרוץ ג' כי האדם העובד בעסקי עולם הוא צב' ענינים א' הוא העובד סתורה ממדינה למדינה והיינו. להרויח ממנו והב' הוא עובד אדמה חורש ועיקר התכלית אפי' של הסוחר ג"כ לקנות תבונה להיזק לו לאלול והרואה חסודה הוא מעט לפי ערך הדוהת התבונה כי בתבונה מרויח לפעמים חמשה פעמים עד מה שזרע. ויותר וחסודה הוא מרויח לפיכך א' מתחשה או יותר מעט לכן אמר חסדה עוב מכסף שמרויח מתחודה. ובחרוץ' הוא דבר היקר ומרוץ כלומר מרוץ מאוד לפי שהוא נגד מאוד שהוא התבונה נגד יותר מן הספק בהוצאה הנרי שלה והוא נגד חכמה ותבונה שהחמה הוא דוגמת הסחורה שמוכר ממדינה למדינה כן צריך לילך וללמוד מרבו כמ"ס היטה כלניות תומר ממרחק חביב לחמה. ותבונה הוא מה שמוציא מן החכמה כן התבונה הוא מה שזרע או שקנה מן הספק סחוריה מהסחורה וזה כל משמנו ויגיע כפו וכמ"ס מפרי כפיה יעשה כרם ואמר למעלה אשרי ג' ועכשיו פי מוב כמ"ס אשריך וטוב לך בעוה"ז ובעוה"ב: (טו) יקרה היא מפנינים כי דרך האדם לרדוף ולקנות דבר מחמא צ' דברים או מחמא שהוא דבר יקר ורצונו בנפשו כלל כגון אבנים טובות ומרגליות וזה לכבודו או מהמם

שהיא

טו יקרה היא מפנינים וכל-תפציה לא ישוּב-בה: טו ארך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד: י דרכיה דרכי-נעים וכל-נתיבותיה שלום: י עץ-חיים היא לפתויקים בה ותחמיה מאשר: י י בחכמה יסר ארץ בוגן שמים בתבונה: י בדרעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו-מל: יא בני אר-לולו מעיניה נצר תושיה

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שהוא צריך לזה מאוד כמו תבואה וכדומה וזהו שאמר שצריך לדרוך אחר החסדה מאוד כי מגדל היוקר היא יקר אף מפנינים שכל יקרים מכל דבר שבעולם. ומגדל הארך כל חפצים לא ישוּב בה כי לזה נוצר יותר מכל דבר שהיא חיד ג' ומה יש יותר נוצר מחיים והוא נגד ב' דברים הנ"ל שהוא כסף ותבואה שהם נגד חו"ש וכלן הוא דעת שהוא כלול משניהם והנ: (טו) אורך ימים בימינה כלומר למימינים זה להלומדין לשמה כמשר"ל והיינו עוה"ב יהי' לו אריכת ימים בעוה"ב. בשמאלה לאותן הלומדין שלא לשמה והיינו ע"כ או בשביל ממון או בשביל כבוד לכן יהיה להם כן עושר וכבוד: (יז) דרכיה דרכי נועם כלומר שדרכי החסדה הם דרכים לבא להנועם כמ"ס לחיות בנועם ה' ואמר דרכיה כלומר הדרכים רחבים שא"ל לעשות בהם כלל דהיינו לאותן הלומדין לשמה הם דרכי הנועם העליון. וכל נתיבותיה האולכים בהנחיות הקטנים שאפשר לעשות ולסור מהם דהיינו הלומדין שלא לשמה מ"מ אם ישוּב לומדין והולכין כן יהיו בשלום כמשר"ל לעולם יעסוק כו' וכמ"ס וז' ישלם לך ואמרזל חקקא כו' (*): (יח) עץ חיים היא למחויקים כו' דרך המחזיק ב' ידים הוא מחזיק וכלומר למקיימין אותה והיינו צמ"ע ול"ה. ותובציה מאשר צב' רגלים תמכין לדורייתא והן צ' א' החומך צממון והב' החומך בגוף והן משמשי מ"ח ולכן אומר תומכיה ב' תמכין ואמר כאן שבעה מחמא שחן הקב"ה לישראל ע"י החסדה והן חיים ועושר ונעים וחכמה וכבוד חן ושלום והיינו אורך ימים הוא חיים עושר וכבוד כמשמעו טעם הוא חכמה כמ"ס כי הבא חכמה בלבד ודעה לפיכך יעם עץ חיים הוא בנים כמ"ס פרי צדק עץ חיים מחושר הוא חן שעי' מאשרין אותו ושלום הוא וכל נתיבותיה שלום: (יט) ה' בחכמה יסר ארץ ג' הם נגד ג' שהם חכ"ה וכנען בעולם שמים וארץ וימים כמ"ס אלה עשית את השמים ואת הארץ ואת הים כי שש ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ואת הים וז"ה בחכמה יסר ארץ כגון שמים בתבונה (והענין ללעג"ה כי בחכמה שהיא החסדה ענמה כמו שהיא יסר הקב"ה את הארץ ולכן אין כל חדש תחת השמש כמ"ס אלה המצות והחורה שאין כל נביא רשאי לחפש דבר מעתה ולכן אמר כאן יסר לשון עבר אבל השמים ששם תמיד מתחדשין כמ"ס חדשים לבקרים ג' וכמ"ס המחשש בטובו כלל יום תמיד מעשה גדלשים והיינו בתבונה שאדם מאבזון תמיד וצא אל החכמה על צדיו זהו חמתין עתיקין ועי"ל מתחדש שם ולכן אומר כגון לשון הוה שהוא תמיד: (כ) בדרעתו תהומות נבקעו לפי שהדעת כלול משניהם אחר תהומות שהיא מן הארץ ושחקים שהוא שמים ומהן על ומער שכן מחציתן שמים וארץ כי על הוא מן השמים על הארץ וכן מער שהוא מן הארץ כמ"ס וזה יעלה מן הארץ אמר כאן עשרה דרגין כי שמים כולל ג' רקיעים וכן מעון ומטון וצול ותהומות הוא רקיע ויילן שכן א' ושחקים כולל שמים וערבות

תושיה ומוצא: כי ויהיו חיים לנפשך וחסן לגררתך: כי אז תלך לבטח בדרךך ויגלה לא תגוף: כי אסתשבע לא תפחד ושכבת וערבה שנתך: כי אלתירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא: כי ביי יחיה בכסלה ושמר בגלה מלכד: אל

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

וערכות הוא ג"ר חב"ד כמ"ס סולו לרובכ בערכות ב"ה שמו: (כא) בני אל ילוחו מעניך החכמה והבניה אל ילוחו מעניך שהם כתובים לפניו. בצור תושיה ומוצא הוא הדעת והוא בגלוי ויחזק וידוע שזאת צריך לשמור יומך שלא יכשל בדעתו ושכלו וצריך לשמור חסו' ומוצא שהם הפנימיות וחילוניות שהן תורה ומצוות מ"ע ול"ה כח"ל: (בב) ויהיו חיים גו' כלומר החכמה דברים שהן חב"ד ודעת כולל ב' חושיה ומוצא הם יחזקו ג"כ חכמה דברים והיינו עד חכמה אמר חיים כמ"ס והחכמה חסיה אם בעליה והיינו הפנימיות של החכמה כי כלור פני מלך חיים יחזק חיים לנפש שהוא ג"כ בפנימיות ותכונה שהיא חלוניות של החכמה כמ"ס למעלה יחזק חן לגררתך שהיו דברך בשפתיו כמ"ס יונק חן בשפתו חן מחמת התכונה שחולל להסביר לאחרים החכמה: (בג) אז תלך גו' כי היום נחלק לב' יום ויליה והיום בעצמו נחלק לב' צדק וזהרים אל הערב אינו נחלק וכן הג' הפילות(*) ובצדק הוא זמן העמידה והחזרת הנשמות להגוף ולכן אצל אברהם כתיב אל המקום אשר עמד גם וזהרים הוא זמן ההליכה לכן כתיב ויאל יחזק ויליה הוא זמן השכיבה כתיב וילן גם ולכן לעיל שהוא עד הצדק אמר ויהיו חיים לנפשך שאז זמן החזרת נשמות ועכשיו עד זהרים אמר אז תלך לבטח בדרךך הלא בפנימיות של חכמה כלל אפילו כלל. ורגלך לא תגוף בחלונות. ועוד הענין כי ב' עניני מדות הן א' מה שה' נבצע בן והב' שלא היו נבצע רק שהרגיל א"ע וזהו אז חלק לבטח בדרך הן אותן מדות שהן דרכיו ומצדו. ורגלך הם ההרגיל אצלך ג"כ לא חגוף: (כד) אם תשכב בו' הוא עד עת הערב כמ"ס וילן גם ודרך ההולך לבטח לפחד מן הדברים המאורעים נשינה לכן אומר שלא תפחד. ושכבת וערבה שנתך אחר"כ בעת השינה יחזק ערב לך השינה והוא בפנימיות ובחלונות. אם תשכב בחלונות ושכבת וערבה: בפנימיות ומ"ס למעלה חסיה הפנימיות ואחר"כ החלונות ובכל אמר חסיה החלונות ואחר"כ הפנימיות שלמעלה הן כבוד חו"ב צדק וזהרים אברהם ויחזק ובכל כבוד יעקב כוד הדעת ובדעת הוא צדיק וכן עד הפסוק בהמהלך חמה אחר בשבך השמור עליך והקניות הן השיח(*) וכן עד הג' דרכים שצריך האדם לילך אחר מיתתו במדבר ציטוט ב"ס כמ"ס נח"ל ושם הג' פסמי גיהסם (וכן בעוה"ז והבן): (כה) אל תירא מפחד פתאום כי דרך הפחד לבא פתאום שמחלילה לא שמת כל ועכשיו שמת שיבא השודד ואחרי אל תירא מן הפחד שיבא קודם הגרס פתאום. דמשואת רשעים כלומר אחר"כ כאשר יבאו הרשעים ונגדו ב"ס ג"כ אל תירא והוא ג"כ פנימיות וחלונות עד המורה והמדות: (כו) כי ה' יהיה בכסלך כי האדם נכשל בעבירה מחמת ב' דברים א' מחמת חסרון ידיעה ב' א"ע שידוע פעמים שילכו מחסר עליו ללכד בנשמות ח"ס כי ה' יהי' בנפך כלומר כמה שאלה כולל בזה שחוק יודע אף עפ"כ לא תכשל כי ה' יהי' עמו. ושמר רגליך מלכד שלא ילכדון בפאזה וימנע

עליו

כי אלתמנע טוב מבטליו בהיות לאל ידך לעשות: כי אל תאמר בלעדי לך ישוב ומחר אתן ויש אתך: כי אל תחרש על רעה ויהא יושב לבטח אתך: ל אל תריב עם אדם חכם אפילו גמלה רעה: ל אל תתקנא באיש חכם ואל תבחר בקל דרךיו: ל כי תועבת י' גלוי ואת ישרים סודו: ל מארת י' בבית רשע וגוה צדיקים יברך: ל אל תללצים הוא יליץ ולענוים

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

עליך והוא עד המצות וגם כן פנימיות וחלונות הרי כחן חכמה דברים עד החכמה דברים שאמר לעיל וכעת יס' נבאס מ"ג וגוף וגויה וגוף הוא חלונות וגויה הוא הפנימיות כמות עור כמות אור ושם הוא כל המצות כבוד ע"כ בחורים כבוד ה': (כז) אל תמנע גו' הוא עד ג' דרכי השם שהן דק ומשפט ומשקל דק הוא לעשות דקות ומדות עם הדרכות ואמר עכשיו אל חמנע טוב. מבטליו כלומר אם המקבל בטליו של זה הטוב שראוי לקבל זו הטוב. בהיות לאל ידך לעשות וכשיו לך עכשיו צריך לעשות ואינו מניעה לא ממך ולא מאל המקבל אל חמנע גו': (כח) אל תאמר לרעך לך ושוב לרעך רחוק ממך לך עכשיו ובעת אחר חסוד ואחז לך. ומחר אתן היינו לרעך הקרוב לך אל ידיחכו לאמר לך עכשיו ומחר אתן כאשר יס' אחר: (כט) אל תחרש על רעה עד המשפט והיינו להחזקתם בנשמות מ"מ אל תחרש בלבדך רעה על רעך. והוא יושב לבטח כלומר מאחר שהוא יושב לבטח אחר: (ל) אל תריב עם אדם גו' אל תריב עם אדם שאינו רשע. חכם כמה שריב אינו מועיל ואע"פ שכתב לך רעה. אם לא גמלה רעה כלומר אע"פ שאינו חכם שחזקת שריבך אע"פ לא תריב עמו אם לא גמלה רעה: (לא) אל תקנא הוא עד המעשים אומר שאל תתקנא באיש החמלה ביום כבוד וזהו מחמם. ואל תבחר בכל הדברים אומר שאל תתקנא באיש החמלה ביום כבוד וזהו מחמם. ואל תבחר בכל דרכיו אפילו בדרכי הטובים לא תאמר אף ואלמוד מעשיו האובים ואל תדע לא תקבל גוה אומר אל תבחר בכל דרכיו כי עובדת של רשעים רעה היא אצל דיקים ולפי שהוא נגד אומר אל תבחר בכל דרכיו כי עובדת של רשעים רעה היא אצל דיקים ולפי שהוא נגד משרים הכולל דק ומשפט לכן כלל בפסוק אחד ולעיל אמר בכל א' ב' פסוקים והשיב כחן ג' דברים שהן ששה וד"ל: (לב) כי תועבת גו' עכשיו חושב עוד ד' דברים והן ישרים וצדיקים ועמים וחכמים ב' בין אדם למקום וב' בין אדם לבכיות חכם וצדיק בין אדם למקום חורה ומצוה ישר ועניו בינו לבין הצדיקות שהן מדות מובות ובכל א' חלופי הרי כחן עשרה עד העשרה שהם למעלה ב' ההולך בדרך עקום וזהו ההולך בדרך הישר ואינו נוסע ומין ושמהל והטובו הוא הוועה ה' גלוי כי ישר הוא ההולך בדרך הוועה ה' אצל אחר ישרים הוא אובס כל כך עד שמגלה להם את כוונת דרך גללות כוד אלא לחוסב גדול: (לג) מארת ה' בבית רשע להרשע העוה"ז אלו כבית שהוא בקביעות אצל הצדיקים הוא טוב שבו הוא מקום דירה לפי שעה ואומר שרשע יהי' מארת ה' אפילו בציטוט שכלן הוא הקביעות שלו יהי' ג"כ מארת ה' ומכ"ס צעוה"ב. וגוה צדיקים יברך והצדיקים אפילו הטוב שלהם שהעוה"ז אלא כוה לפי שעה יבדך ואש"כ צעוה"ב והענין שג"ה הוא יסוד בית חקרה והוא סה"ר של בית והוא הגוף והעוה"ז

וְלַעֲנִיִּים יִתֵּן חֲנוּן: יֵה כְבוֹד חֲבָמִים יִנְחָלוּ וְכַסִּילִים מָרִים קָלוּן:
ד * שְׁמָעוּ בָנִים מוֹסֵר אָב וְהִקְשִׁיבוּ לְדַעַת בִּינָה: בִּי לֶקַח
 טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אֶל תַּעֲזוּבוּ: בִּי בֶן הָיִיתִי
 לְאָבִי בֶן וַיַּחֲדִיד לִפְנֵי אָמִי: ד וַיּוֹרְנֵי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ דַּבְּרִי לָפָה
 שְׁמוֹר מִצּוֹתַי וְחַיָּה: ה קָנֵה חֲכָמָה קָנֵה בִינָה אֶל־תִּשְׁכַּח וְאֶל־תִּטַּמ
 מֵאֲמָרִי

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

והעוה"ז ששניהם בסוד בית אצל הנדיקים עיקר שלהם הנפש רוח נשמה שסח"ד שלהם
 הוא נ"ה ואמר אצל הישרים סוד שהוא יין ואצל הנדיקים יבדק שהוא הנכרה והבן:
 (ד) אם ללצים הוא יליץ כי לן הוא היסוד של עניו שהעניו הוא מן העלבים ואין
 עולבין שומעין חרפסין ואין משיבין וסלן הוא היסוד זה שמחך וילין לכל אדם והקב"ה
 יתן אחריו למרפה שיליון אחרים ממנו וזהו אם ללצים אם יתחבר ללצים הוא יליץ על ידי
 אחרים. ולענינים השומעין חרפסין ואין משיבין ומכנישין את עצמן לכל אדם בעולם.
 יתן חן יתן הקב"ה לו בן עניני הכריות: (ה) כבוד חכמים ינחלו לא די לחכמים
 שיה' להם כבוד אלא שמתחילין גם לבניהם הסבוד וזהו הכבוד של החכמים ינמלו
 לבניהם. ובסילים מרים קלון כלומר שהכבוד שנותן להם הקב"ה הוא כדי להרים
 קלונם אח"כ דוגמת המן שהם לא היו הכבוד החילה לא היו הקלון גדול וכן עשרה
 דרנן כולל (*):

ד א שְׁמָעוּ בָנִים מוֹסֵר אָב שְׁמָעוּ מִשְׁמַח לֵב לְשׁוֹן קְבֵלָה כְּמוֹ הַשּׁוֹמֵעַ
 יִשְׁמַע וְהַחֲלִי יַחֲדִל וְהִ' אִם שְׁמָעוּ בִּי. ה' לְשׁוֹן הַבֵּרָה כְּמִ"ש כִּי
 שׁוֹמֵעִים אֲנִי. וְה' הוּא לְשׁוֹן שְׁמִיעָה כְּמִשְׁמָעוֹ וְכו' וְכָל לְשׁוֹן הַקִּשְׁפָה כִּי הוּא גִ"כ שְׁמִיעָה
 רַק בְּהִיטִי אֲזַן יוֹתֵר כְּדִי לִהְיוֹן וְזֶה שְׁמָעוֹ מוֹסֵר אָב חֲקֻצְלוֹ מוֹסֵר אָב. וְהַקִּשְׁפָה וְהַ
 אֲזַן כְּדִי לִדְעָה וְלִהְיוֹן הַבִּינָה מִן הַחֲכָמָה וְהוּא מו"כ. וְמוֹסֵר שְׁמָעִים אֲמָר אֵל חֲכָמָה
 וּפְעֻמִּים אֵל בִּינָה כִּי הוּא בְּסוֹד הַדַּעַת הַכּוֹל מְשִׁירָה כִּל"ל: (ב) כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם
 הוּא הַמַּעֲוָה כְּמִ"ש חָס לִב יִקַּח מָוֶת כִּי הַמַּעֲוָה לֹקֶחֶן בִּידִים לַעֲשׂוֹת. תּוֹרָתִי אֶל תַּעֲזוּבוּ
 הִיא הַתּוֹרָה כִּי הַמַּעֲוָה אֲזַן כָּל זֶמַן אֵל כֹּל ח' זִמְנוֹ אֵל הַתּוֹרָה הוּא בְּכָל עַת חֲסֵן כְּמִ"ש
 וְהַיֵּת בִּי יוֹמֵם וְלַיְלָה לִכֵּן אֲמָר אֵל תַּעֲזוּבוּ כָּל וְאֲמָר כֹּחַ ד' דְּבָרִים שֶׁן חו"כ תּוֹרָה וּמַעֲוָה
 וְאֵל הוּא ד' כִּי תּוֹרָה וּמַעֲוָה הֵן ח' (ג) כִּי בֶן הָיִיתִי לְאָבִי כְּמִ"ש אִנִּי אֶהְיֶה לוֹ לֹאֵב
 וְהוּא יִהְיֶה לִי לִבֵּן רַךְ וַיַּחֲדִיד כְּמִ"ש שְׁלָמָה בְּנִי אֶחָד צָרַר בִּי גו' רַךְ וְעָרַר גו'. לִפְנֵי אָמִי
 הוּא כִ"י כְּמִ"ש אֲדָר יִסְרְחוּ אֲנִי וְאֲמַר בְּזֹכֶר שְׁכִי יִהְיֶה מִיִּסְרָו אֲחִיר תְּמִיד וְאֵל הוּא
 נִגְדַּ ב' הִל"ל: (ד) וַיּוֹרְנֵי כְּמוֹ כִּיֹּן שְׁהִיטוּ בֵּן אֶהְיֶה לִפְנֵי וַיַּחֲדִיד וְגַם רַךְ בְּזֹכֶר ח' מֵה
 שִׁירֵי הוּא טוֹב מְאֹד וְאִנִּי קָשָׁה הַדָּבָר לַעֲשׂוֹת וְגַם אִנִּי אֲמָר לָכֵן אֲחִיר הַדְּבָרִים מִמֶּנּוּ
 שְׁאֵמַר לִי גִוָּה הֵן הַדְּבָרִים. יִתְמָךְ דַּבְּרִי לָבֶךְ שֶׁהַתּוֹרָה הוּא כְּמוֹ הַלֶּחֶם שֶׁלֹּבֵב אֲנִי וַיִּסְדֵּר
 וְכְמִ"ש לִבִּי לְחַמּוֹ בְּלִחְמִי וְהוּא נִדְרָךְ תְּמִיד כְּמוֹ הַלֶּחֶם לִכֵּן וְהַיֵּת בִּי יוֹמֵם וְלַיְלָה אֵל הַמַּעֲוָה
 הֵן כְּמוֹ מִקְרָקָת שֶׁן טוֹבִים לִפְרָקִים וְכִזְמוֹ דּוֹגְמָה הַמִּקְרָקָת הֵא מִזְמֵן לִזְמֵן וְזֶה יִתְמָךְ
 דְּבָרִי לָבֶךְ הוּא הַתּוֹרָה כִּל"ל. שְׁמוֹר מִצּוֹתַי בְּזִמְנִי. חַיָּה כְּמִ"ש אֲדָר יִעֲשֶׂה לִחְסֵן
 הַלֶּחֶם וְחִי בָּהֶם וְהוּא כְּמוֹ וְחִי רֹחַ יַעֲקֹב שֶׁהוּא רֹחַ רֹחַ דּוֹגְמָה הַמִּקְרָקָת אֵל עִיקֵר
 סֵעַד הֵלֵךְ הוּא בְּחֹרָה: (ה) קָנֵה חֲכָמָה אִם אִי אֲפָסֵר לְלַמּוֹד בְּחֹסֶם קָה בְּכַסֵּף לֶךְ רַב
 לְלַמּוֹד

מֵאֲמָרֵי־פִי: י אֶל־תַּעֲזוּבָהּ וְתִשְׁמָרְךָ אֶהְבָּהּ וְתִצְרָךְ: י רֵאשִׁית
 חֲכָמָה קָנֵה חֲכָמָה וּבְכָל־קִנְיָנֶךָ קָנֵה בִינָה: י סִלְסִלָהּ וְתִרְוַמְכָּהּ
 תִּבְבְּרָךְ כִּי תִחְבֶּקְנָה: י תִּתֵּן לְרֹאשׁךָ לְוִיתֶיךָן עֲמֶרֶת תִּפְאָרֶת
 תִּמְנֶנָּה: י שְׁמַע בְּנִי וְקַח אֶכְרִי וַיִּרְבוּ לָךְ שְׁנוֹת חַיִּים: י בְּדַרְךָ
 חֲכָמָה חֲנִיטֶיךָ הִדְרִכְתִּיהָ בְּמַעְגְלֵי־יִשָּׁר: י בְּלִכְתָּךְ לֹא יִצָּר

צַעֲדֶךָ

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ללמוד ממנו. קנה בינה קנה לך חבר להסביר עמו כדי להבין דבר מחור דבר וכן
 תורה ומצוות וכו"ז והכל במצוות כי תורה ומצוות הכל אחד אך נחלק למע"ל ולמ"ל לכן אמר כאן
 ד' היל"ל כמ"ע ואח"כ בל"ל אלו הד' (*). אך תשכח את התורה. ואל תטמא מאמרי פ' הן
 המצוות: (ו) אל תעזוביה את החכמה שלמדת כבר ושמך החכמה השמור אותך. אהבה
 לחזור תמיד ולהסביר כדי להבין דבר מחור דבר שהוא הבינה. ותצרך כמ"ס ומצווה
 הנצרכה כמ"ס למעלה וכאן לא שייך אל אלא הבינה נכללת בהמשה וכן הד' שבנ"ל:
 (ז) ראשית חכמה קנה חכמה כלומר תחילה כשאתה צא ללמוד תראה תחילה לקנות חכמה
 ותלמוד הדרכה כמ"ס לעולם ילמוד תחילה ואח"כ יהגה. ובכל קנין קנה בינה. אח"כ
 כאשר לומד הדרכה אז בכל מה שצריך קיים קנה לך חבר מחור דבר מחור דבר מחור
 שקיים: (ח) סלסלה ותרוממך היא בינה התבונה שבבינה שחמור. ומהפך תמיד להבין
 על צדויו. תבבך כי תחבבנה הוא גוד חכמה וג"כ התבונה שבחכמה שלא תעזוב את
 החכמה מלהבין על צדויה וכן גוד ב' מצוות (*): (ט) תתן לראשך לויית חן כמ"ס למעלה
 שחכמים הראש הוא מדבר אחד והחכמים הוא מעלה חן על האדם חן בחי"ב היו מעלין
 עליך חן (ומפני שבינה נכללת בחכמה לכן הוא חכמים ח' מחכמה ח' וממדת שכן גבוהין
 מאחד ונעלמים לכן אינן רק מעלין חן בעיני כל רואין): עמרת תפארת תבונך אלא
 העמרה אינה מעלת חן אך מתפללין בזה שלושין העמרת כי אין דרך ללבוש העמרת אלא
 הגדולים ומתפללין בו בני משפחתו ואוהביו וגם העמרת הוא ענין שהכל יראין ממי שלוש
 עשרה שהוא לבוש מלכות והוא גוד חו"כ (*). ואלו הג' פסוקים הן בחו"כ: (י) שמע בני עשיו
 ואמר ג' פסוקים בתורה ומצוות שכן ח' כלל שמע בני שמחילה לריך לשמוע מדבר. וקח
 אצרי אח"כ תקח אצרי לך והחזור אחרת וקח אצרי כמ"ס כי לקח טוב והיינו לקיים
 המצוות וכמ"ס חכם לב יקח מוֹת. וידברו לך שנות חיים כמשחל וכתבתי למעלה וכי
 ים שנות שאינן של חיים אלא אלו ימי אדם שנתפסו מרעה לטובה ויטעו כי התורה
 מהפך מרעה לטובה: (יא) בדרך חכמה הוריתך כי האדם לריך לפני דברים תורה
 ומעשים טובים והתורה מביא את האדם לידי הכל שזה בדרך חכמה הוריתך הוא התורה.
 הדרבתיך במעגלי יושר שכן המעשים טובים אך בתורה לעסוק איך שיה' הוא טוב
 לכן אמר בדרך שהוא דרך ח' לעסוק בתורה אצל צמ"ס לריך לשמוע ולעשות גדלים שלא
 לטור מן התורה לכן אמר במעגלי בלשון רבים כי ים הדרכה דרכים איך להתנהג ביושר
 שהוא דרך ומשפט ומעשים כיל"ל: (יב) בלכתך לא יצור צעריך כי האדם בדרך ח' לריך
 לריך ב' דברים ח' לריך בפתח ער וקטן וביאורין עד שיבא אל דרך הישר כמשחל ליעול
 בהאי לא משחיה מילתא כי לפתח תפתח רובין וא"ל אלא בפתח הקטן כמ"ס בגמרא
 שם. והב' שלא לקפוץ למעלה מן הדגה אשר רבויו לו כמ"ס שחא חמור כל הבא לקפוץ
 קופץ

צַדִּיקָה וְאִם-תִּרְוֶיךָ לֹא תִפְשֵׁל : י תִּחְזַק בַּמּוֹסֵר אֶת-תִּרְךָ נֶצְרָה כִּי-
הִיא חֵיפָה : י בָּאֵרֶח רָשָׁעִים אֶל-תִּבְאָה וְאֶל-תִּאֲשֹׁר בִּדְרָךְ רָעִים :
י פִּרְעֶהוּ אֶל-תִּעְבְּרֵהוּ שִׁמְהָ מֵעָלָיו וְעַבְדֵּהוּ : י כִּי לֹא יִשְׁנוּ אִם-
לֹא יִרְעוּ וְנִגְזְלָה שְׁנָתָם אֶם-לֹא יִכְשִׁילוּ : י כִּי לֶחֱמוּ לֶחֶם רָשָׁע
וַיֵּין חֲמָסִים יִשְׁתּוּ : י וְאֶרֶח צַדִּיקִים כְּאֹזֶר נִגְהָ הוֹלֵךְ וְאֹזֶר עַד-נִבְּוֹן

היום

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

קופץ כו' וז"ש שהחורג יגין עליך מהכל בלכתך לא יר נעדר שלא תהיה צריך לכתוס בדוחק :
ואם חרונ מדרגה לדרכה לא תכשל שלא תפול מחמת זה וכן רג' בחורג כלי : יג) החזק
במוסר אחוז את המוסר שהתחלם בו ותחזק את עצמך . אל תרף אפילו לפי שעה אל תרף
ל"ע מן המוסר . נצירה כלומר אל תדרכה מוסר חמיד גדלים ומנות על המוסר שלא
יבא לידי רסיון . כי היא חייך כי מה שהלך חו' הוא כדי לשבור מה שלא שבר
עד הנה מוסר המוסר לכן צריך חמיד להסתחזק ואם לא יסתחזק למה לו חיים : יד) באורח
רשעים אל תבא כי רשעים הן בין אדם למקום ורעים הן בין אדם לבשרות ואמרו חז"ל רובן
בגזל ומועצן בעריות הרי הרעים מרובין מן הרשעים לכן אמר אל הרשעים ארח אבל אל
הרעים דרך כמ"ס למעלה ועוד מה שבין אדם למקום הוא בסכנה לכן אמר אורח וכן אל תבא
בזה אבל דרך הרעים הוא בגלוי שכן רע לבשרות אין צריך לומר אל תבא כי פשיטא הוא
חך אל תלשך בדרך רעים . וכמוהו ששעתי ממנו שהוא משון כי אשורני בנות וסיוני אל
המליו ומדבר טוב עליה ועל דרכה : טו) פרעהו אל תעבר בו כי האדם הרואה
לשבור חלואו ח"ל לקפון חייך ולחמו מיד את הקצה האחרון והסיפוף שה' רגיל אל
יתרחק מעם מעט עד שיבא אל קצה האחרון ואז ישבור את חלואו עד שיעמוד על דרך
היושר וזהו מחילה פרעהו שפער מלהיות לך זאת דרך ואח"כ אל תעבור בו במקרה ואח"כ
שפער מעריו אפילו מן הסמוך לו כמו והנה ג' אששים נזבים עליו סמוך לו . ועבר אפילו
בסמוך עובר ואל חלך בו : טז) כי לא ישנו אם לא ירעו כי הרעים אינן צריכין
להזמן שיהיה רק לא ישנו מחמת שכן מוסרין איך להרע ותמעט להם השינה ולא ישנו כמו
שאר בני אדם . ונגזלה שנתם כלומר בעת הזמן שהם אז נגזלה שנתם כי הם צריכים
שישנו אחרים כמ"ס ועין מואף שמה נשף לכן נגזלה לעת אחר ולא ישנו כלל בעת זמן
שנתם אם לא יכשילו בעצירה והוא נגד בין אדם למקום : יז) כי לרמו לרם לכן נגזלה
שנתם אם לא יכשילו כי אלם הרשע והעבירה כמו להם ודרך הרשע ללחם שאי אפשר לו
לישן כלל לכן גם הם לא ישנו . ויין חמסים ישתו אבל המרעים הרע הוא להם כמו
לישן אך שפער לישן בלא יין אך אם ישבה אז ישן יותר מן המרעים אין צריך להזמן שיהיה ויכול
לישן אך מחמת שחושב מחשבות רעות איך להרע אינו יוכל לישן כ"כ ואח"כ מחמת זה הוא
ישן יותר ומדמה הרשע ללחם והרע לישן שלם הוא תאוה שהאשה נקראה לחם כמ"ס כי
אם תלחם אשר הוא אוכל ויין הוא סוד הכעסני כידוע : יח) ואורח צדיקים כי צדיקים
דרכם בדרך צדק וקטן כמ"ס למעלה לכן כחיד ואורח . כלומר טובה שהוא התחלת הדיעות היום
זה האור מעורב בחשך עדיין ואינו מאיר כ"כ . הולך ואור אח"כ יהיה מאיר והולך עד
שהיה אור ממש בלי עירוב כלל . עד גבון היום שאז האור בחוקף ומאיר מאוד מן
הצדיקים יהיו מאירין והולכין עד נכון היום ואמר כהן שבעה היכלין לצדיקים א' ואורח

צדיק

היום : י דרך רשעים כפאפלה לא ירעו במה יכשלו : כ בני
צדברי הקשיבה לאמרי הם אנגה : כא אל יליו מענייה שפערם
בתוך לבבך : כב כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא :
כג מכל מושמר נצור לבך כי מפניו תוצאות חיים : כד הסר מפה
עקשות

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

צדיקים ב' כלור ג' מנה ד' הולך ה' ואור ו' עד נכון ז' היום : יט) דרך רשעים לפי
שדרכם של רשעים פתוח ורחב לכך אמר דרך רשעים כפאפלה כי לא ידעו כמה יכשלו כי
הם שקועין בעצירות עד שהם נכשלין מחליפין ואינן יודעין כמה יכשלו ואמר כהן סז'
מדורי גיהנם של הרשעים וכן דרך רשעים א' ובאפלה כולל ב' שהוא הסיפוף של אור
ענה (ויל' ש"ס ארץ עיפה כמו מופל) ד' ה' לא ידעו שהוא הסיפוף של הולך ואור ו'
במה ז' יכשלו ואמר לעיל ד' דברים שכן ח"כ חורה ומנות ואח"כ מוסר וזה ז' פסוקים
ובמ"כ חורה ומנות ג' פסוקים בכל א' שכן הגד' כל א' כלול מנ' ואח"כ הו"מ וכן בכוד
הוא אלפים ש"ן של ג' ראשין וס"ן של ד' ראשין והבן : כ) בני לדברי הקשיבה דבור
הוא דבור החורה עצמה כמו שהיא ואמירה היא הפנימיות של החורה וכוונותיה ופעמים . וזהו
וידבר ה' אל משה לאמר כי למשה לא היה צריך לאמר רק לדבר כמו שהיה והוא הבין
מעצמו וכוונותיה ודקדוקיה אבל לישראל לאמר עם כל כוונותיה ח"ס צ"ל ותחזק קרב אהה
ושמע כל אשר יאמר ה' אליה וזה הדבר אליה ושמעו ועשית כלומר אהה תקבל עם
כל כוונותיה ודקדוקיה אך אהה תדבר כמו שהיא ואע"פ שלא נדע הכוונה אע"פ שמע
וועשה וזהו לדברי הקשיבה להחורה כמו שהיא . לאמרי לכוונותיהם הם ואיך עוד יותר
מהקשבה כדי להבין הכוונה : כא) אל יליו מעניך כי בחורה יש חורה שבכבה
ובכע"פ ובשניהם סודות החורה וחורה שבכבה ח"ל צעין לראות חורה שבעל פה חלוי
באוזן לשמוע מרבו וסודות החורה בלב להבין כי אין מוסרין רק להבם שהיא מבין מדעתו
ודרך ללמוד מחילה חורה שבכבה ואח"כ שבעל פה ואח"כ סודות החורה ולשכוח הוא בסיפך
מחילה משכח סודות החורה ואח"כ מה שבעל פה ואח"כ מה שבכבה ח"ס השמן לב העם
הזה ששכחו מה שבלל שהוא סודות ואח"כ ואינו יאמר שהוא חורה שבעל פה ואח"כ ועיניו
השע שהוא חורה שבכבה ומחירה סן יחזור בחשבה ויחמיל ללמוד ואז יחמיל מחילה
חורה שבכבה וזהו פן יראה בשניו ובאזינו ישמע חורה שבעל פה ולבבו יבין הוא סודות
ושב ורפא לו וז"ס מחילה לדברי הקשיבה לאמרי הם ואיך הוא חורה שבעל פה ושכחו
אומר אל יליו מעניך הוא חורה שבכבה שמהם בתוך לבבך הוא סודות החורה שבכבה
(והסודות שבעל פה הוא לאמרי הם ואיך כ"ל ומ"ס הם ואיך כי בשניהם קרי' בחינה
כמ"ס ב"א) ובמ"ס כי און מלין תבנון : כב) כי חיים הם וגו' למעלה אמר סז' חורה
בפנימיות וחיצונית ואמר שכן ג"כ באלם פנימיות וחיצונית גוף ונפש וזהו כי חיים הם
למאליהם הן הסודות שכן הפנימיות הן ג"כ חיים לנפש שהיא הפנימיות ולכל בשור שהיא
הגוף וחיצונית . מדפא החיצונית של החורה כמו בק"ש יש רמ"ה סיבות דונמה רמ"ה
אברים שאלם שכל חיבה רפואה לאכר אף שאינו יודע הכוונה וכמו שאמר כל הסדקק
בחוסיות' מנגניו לו גיהנם : כג) מכל מושמר נצור רבך כי ד' ראשין קן באלם לב ופה
ועינים ואוזן ושפך הגוף הן הראשין לכן נקרא הגוף ש"ס הראשין וסמל בלב שהיא העיקר וזהו

מכל

עַקְשׁוֹת פֶּה וּלְזוֹת שִׁפְתָּיִם תִּרְחַק מִמֶּךָ׃ יִי עֵינֶיךָ לִנְכַח יִבְיֹשׁוּ
וְעַפְפֶּיךָ יִישְׁרֻוּ נִגְדֶּךָ׃ כִּי פֶלֶם מַעְגַל רִגְלֶךָ וְכָל דִּרְכֶּיךָ יִכְנוּ׃
כִּי אֶל־תֵּת יָמִין וּשְׂמאלֶךָ הִסֵּר בְּגִלְךָ מֶרֶע׃

בני

פ"י מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מכל משמר כלומר יוחר מכל דבר הנריך שמירה כגון חכמים טובות ומרגליות . נגור לכך .
כעיר נגורה . כי ממנה תולדות חיים כי כל דבר הנשמר הוא מחממה שהוא יקר ואינו בנמצא
היה לך דבר יקר מן החיים וממנה היא תולדות חיים לכן נריך אחס לשמור אחס יוחר
מכל דבר : כד) הסר ממך עקשות פה כד כחבתי למעלה כי עקשות הוא נפיה
מקו הסוד לימין או לשמאל וזלזול הוא נפיה מקו המעגל לזד זהו לא לזד זהו וכן ענד הדע
ומרמז כי הדע הוא בין בזה בין בלז והוא טוב להדע והמדבר מרמז הוא דוגמת קו
המעגל שותק עומד שמראה לפי ראות העין מובות : אך בגלגול השעות יהפכו לדע ולכן
נפיהן נקרא גלוג מעגלותם זהו הסר ממך עקשות פה מי שיש פה עקס כלומר זהו הדע
בכל וזה . ולזות שפתים זה שפתי חלוקת שמדבר א' בזה וא' בלז ואין פיו ולבו שוין
ועיקוס זה נקרא לזות שפתים משלשן גלוג במעגלותם וזהו המדבר מרמז . הירח במך
כי הוא גרוע מן הדע כמ"ש למעלה ומזבן הוא לכן אמר הרחק ממך מאד יוחר מן הדע שש
אין אומר רק הסר ממך : כה) עיניך לנכח יבישו העינים כמ"ש אל תהי דקים הדעה ולא
הדעה הדעה אל תחמסם הדעה ולא תהי סכל הדעה והיינו אל תהי דקים הדעה ולא הדעה הדעה
שלא תהי ימין ושמאל הנריך האדם לילך בדרכ הישר ולא תחמסם הדעה היינו שלא לילך בגדולות
ובנפולות ממנו כי יסול הנפול ממנו יחמסם אל יח' סכל הדעה שלא ישים עצמו בבהמה ולא יסחכל
כלל בהמה רק בדרכ השם והיושר ולעניות ימין ושמאל נריך לזד העינים לימין או לשמאל
לזד ולנפיה גבוה והשפלה נריך שפתי העפעפים להגבירה או להשפילם וזהו עיניך לנכח
יבישו ולא לימין או לשמאל . ועפפייך יישירו נגדך לא להגבירם למעלה או להשפילם
למטה רק יישירו נגדך והיינו לא תחמסם הדעה ולא תהי סכל הדעה : כב) פלם מעגל
רגלך כד כחבתי ש' עניני מדות סן והיינו מדות שולדו עמו בסבב ומדות שהרגל
א"ש . ואותן שולדו עמו סן נקראין דרכיו שכן דרכו מתחילה בריאותו ואותן שהרגל א"ש נקרא
רגל שהרגל א"ש ולאותן שהרגל נריך לשמור ולפלס מאד וכאשר ישמור אותן אז אותן שהיו
בסבבו ממילא יהיו שמורים וזהו פלם מעגל רגליך אותן שהרגל נריך לפלם ולהעביר
מעט מעט המדות הדעות כדרכ הפלם ולא לאחוז חיקך הקצה האחרון עד שירגל א"ש
ויהיו לו כמו סבב (ואשר מעגל כי לאותן שירגל א"ש נריך לעגל ולסבב ולילך כענין סחור
סחור כו') . וכל דרכיך יכנו וממילא אותן שהן דרכיו מעט הולדו יכנו . מלשן כן
ובסים ואם לא ישמור אותן שבהרגל גם הדרכיו לא יכנו כי המדות דומין לחזן של
פרגליות אם עושין קשר בסוף אז כולן . המדין ואם לאו כולן אבודין כן סן המדות
לכן אומר שעל ידי שיפסם מעגל רגליו גם דרכיו יכנו : כז) אל תת ימין ושמאל
שמחילה נריך אדם לילך מעט מעט עד קצה האחרון ויהיה בקצה האחרון עד שירגל א"ש
כן וכאשר הוא רגליו בזה קצה מובנה ולא יגס בהדעה או יחזור לדך העינים וזהו אמר
שיפסם מעט מעט ויהיה בקצה האחרון א"ש אל תת ימין ושמאל . הסר רגלך מרע . אף
ע"פ שברר המעלה על דרכ הישר אל תעמוד בדבר רע ולא תחמסם הדעה
א"ש ולא אירא אלא הסר רגליך מרע וכן ג"כ ד' דברים לפנינו ולאחריו ימין ושמאל פלם

וגו

ה * בְּנֵי לַחֲכָמִי תִקְשִׁיבָה לְתַבּוּנָתִי הִטְ אֹזְנִי׃ ב' לַשֹּׁמֵר
מִזְמוֹת וְדַעַת שִׁפְתָּיִךָ יִנְצְרוּ׃ י כִּי נֹפֶת תִּשְׁוֹפְנָה שִׁפְתָּי
וְרָה וְחֶלֶק מִשְׁמָן חֶבֶה׃ ד' וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה בְּלַעְנָה תִּהְיֶה כְּחֶרֶב
פְּיוֹת׃ ה' רִגְלֶיךָ יִזְרְחוּ מִתּוֹ שְׂאוֹל צַעְדֶּיךָ יִתְמָכוּ׃ ו' אֶרֶח תִּיִם

פן

פ"י מהגאון רבינו אליהו ז"ל

וגו' הוא לפניך שחלך וחסנית לפניך מעט מעט כג"ל עד קצה האחרון ואח"כ אל תת ימין
ושמאל ואם פנעם בדבר רע הסר רגליך מרע ותחזור לאחוריק :

ה א בני

לחבמתי הקשיבה כמ"ש למעלה שמחילה נריך האדם ללמוד ולקבל מרבו
ואח"כ יבנה להסבון . וידוע מהסבון ולידע הדבר על בזריו נריך המיית
אין יוחר שלא יסול מדבר רבו שום דבר ארצה לכן אמר מחילה לחבמתי הקשיבה שהוא
לקבל מרבו . לתבונתי להסבון הדבר על בזריו דב אונדק יוחר כ"ל : ב) לשמור
מזיזות הוא הפנימיות . ודעת שפתי ינצרו הוא החלונות ואמר ינצרו כי דעת היא
ענף החכמה וכתב חכמה הנלכח (ולע"ה . שכוונתו ש"ש לשמור . מזיזות קאי אלמעלה
כלומר שחיה כוונתך בחכמה וחכמה כדי לשמור אותך מזיזות היינו לידע מה הוא
העבירה שניך לשמור א"ש ועי"ז ודעת שפתיך ינצרו כלומר כל מה שיוודע לך
הרעה לחזור חמיר ולא לשכוח וכמ"ש למעלה על פסוק ירחש ה' ראשית דעת חכמה ומוסר
וגו' ט"ש) וכן ענד ג"ר חז"ל : ג) כי נופת וגו' לכן נריך לשמור מאד החכמה והחכמה
כי טעם גו' והס ישמרוך מן האשה אזה . נופת תשופנה שלדנך מזה קודם עשיית
העוה קשה עליו מאד לילך אחר המזה כי היתה מכזיב עליו ומי שיסגר אותו נריך
לילך בפחה ג' וקמן ולסול היסורין ולהגבר נד מניעת היתה ואח"כ בעט עשייתה
ג"כ אין לו האלה ממנה חכמה בעו"ז והכל מחמת היתה' שמכזיב עליו עבטי' אבל
האשה אזה נופת תשופנה בעט פיתויה קודם עשיית העבירה . וחלק משמן חכה בעט
שיעס מן העבירה הוא חלק משמן לחך כמ"ש משרב בהמ"ק טעל טעם ביה ויתן לעובדי
עבירה : ד) ואחריתה מרה בלענה ענד הטפת תפוסה אחריתה מרה בלענה . חרה
כחב פיות הוא ענד חלק משמן חכה אחר . שהיא חלקה כחב חכה בעט' פיתות שאל
ליגע זה כלל וכן תלשנה דברים שמלמח גמול בעו"ז וקדק בו מרה ואח"כ מיתה אותו
ואחר פיתות שממיה מכל וכל בעו"ז ובעו"ז : ה) רגליה יזרדו מות שואל גו' אלו הב'
כלי דינין שאמר מיתה והוא מות שואל כבוד כרס ומיתה בעו"ז כן מות שואל בעו"ז וכן ענד
מרה ומהד' (ואמר רגליה יזרדו מות שאל שואל בעדיה יחמכו . ע"ד מ"ש עומתיו ילכדו את הדעס
ובחבלי תחלמו יחמך ויהיו דעל עשה לא מעשהין רק בעידנא ריתמא מעשהין גם לעשה
והיינו כאשר יש לו עבירות ל"ת אז עומת סקן הלה ילכדו את הדעס וכאשר יווד לגינס
אז חבלי תחלמו סקן מ"ש יחמכו אותו ואין מניחין אותו לעלות משם ועד"ל הוא ג"כ לי
ואמר כדק דק מרגל וזהו רגליה אותן האובין אחרים מעט בעבירות הן יזרדו מות .
שואל בעדיה יחמכו הם העבירות כגון עשה המה יחמכו שלא יעלה משם) ואלו הב' הם
ענד חכמה וחכמה והס ישמרוך מאלו ז' : ו) אורח חיים פן תפלם כלומר פן ח"ו תיט
תפלם והכריע האשה אזה את הארח חיים והלך קצת בדבר מועט אחרים . נעו מעגלותיה
בזיבותיה ומעגלותיה סקן דרכיה יענו אותך עד אשר לא הדע כלל אחרו הדרכ חיים כמ"ש
למעלה כל בניה לא ישובו והיינו מסמ שלא יסיון אחרות חיים : ז) שטעו לי מתחילה
שטעו

פֶּן־תִּפְלֹס נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא תִדַּע : י וַעֲתָה בָּנִים שָׁמְעוּ־לִי וְאַל־
תִּסְרוּ מֵאֲמָרֵי־י : ה' תִּרְחַק מַעְלֶיהָ בִּרְכָּהּ וְאַל־תִּקְרַב אֶל־פֶּתַח
בֵּיתָהּ : ה' פֶּן־תִּתֵּן לְאֲחֵרִים הוֹדָהּ וּשְׁנוּהֶיהָ לְאֲבָדֶיהָ : פֶּן־יִשְׁבְּעוּ
זָרִים כִּתְּחָה וְעִצְבֶּיהָ בְּבֵית נָכְרִי : י וְנִתְּמַת בְּאֲחֵרֶיהָ בְּכָלֹת
בִּשְׂרָה

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שמעו לי אם תהמה . ואל תסורו מאמרי פי מחילה לא תסורו מאמרי פי אפילו רגע
א' והיינו שלא תסורו את האשה וזה שפסל כלל . ועוד שמעו לי תקבלו דברי לפשוט .
ואל תסורו מאמרי פי שחזרו אותם חמיד כמ"ס למעלה כאשר תקבלו לעשותם ועיקר
הלימוד יס' כ' שכל לעשות תראו לחזק חמיד שלא לשכוח שם דבר ועיי' ולא תסורו
מאמרי פי : (ח) וירחק פ' (ח) הוא נגד הב' דברים תחלה ותמדה כנ"ל ודק הבטת תמדה
הם האלי דרכים ממדינה למדינה לקבץ ממון ולסחור סחורות לכן אמר הרחק מעליה כלומר
אפילו מהסמוך לה דרכיך . ואל תקרב אל פתח ביתה הוא נגד הבטת תחלה ויפושט
בבתיכם וממלאים תחום : (ט) פ' תתן לאחרים הודך שפסל . הוא נגד וכל א' יס'
פנימיות ותלויות ובגשמה הן שנים והקלסתר פנים שכן סוד הב' זללים כמ"ס אף כלל גו'
פ' ימיו גו' . וכן פנימיות ותלויות וזה לאחרים הודך שהוא הקלסתר שנים . ושמוח' ה'ס
ימי משכר חיו שחמקצרו ימיו ויחן את ימיו להכזיר כמ"ס בתינה ויש נספה גו' ה'ס
אפסא וכו' והק' שני כו' מסרינה לדומה פו' וזה הכזיר נטל את השנים ונטש עמו חמיד
וזה קשה מאוד . ועוד כמ"ס כי כי ידכו ימך . וזוהי פ' שנים חיים וירכו ימך כלומר
שהיה אריכה ימים והיינו שהיו ימים מוצים וארוכים כי אם יהיה לאדם ימי רעה הם
קצרים ושנים חיים השנים ממש ומן הימים מוצים בל הדת פנים כמ"ס מדוע פניך רעים
ואיך חולה וכמ"ס ופניה לא היו לה עוד וההדרת פנים עצמו מבחון והסוד הוא השב שמתנו
בל ההדרת פנים (*) כשיסור מן התורה יתן פדו לאחרים : י' פ' ישבשו גו' הוא ב' דברים
שברות ונכוח הוא התמדה ובס' ג' ב' דברים א' הודך ממדינה למדינה למעלה להדריח
ממון הב' שובב בציור וחושב חמיד מחשבות ומיגע עצמו במחשבות איך ישיג תמדתו
וזה הנקרא עזבון כי החושב מחשבות הוא חמיד בדלגה וזהו פ' ישבשו זרים כחך הוא
נגד הודך אחר ממון ממדינה למדינה ולמרחקים ומכלה כחו ממש בפועל . ועצבון הוא
החושב מחשבות בציור ותמיד בדלגה יס' צבית נכרי וסוד הנכרי וז' ה' הדוכן של
האשה וזה וכדכ"ס כמ"ס לא יס' כך אל ז' ולא שחמחה לאל נכר וכן פנימיות וחילוניות :
(יא) בכללות בשרך ושארך הוא נגד השם שגשג הוא ג' ב' דברים נפש וחיה כמ"ס
והי האדם לנפש חיה חיה הוא נפש המחיה את האדם ונפש הוא נפש המחשבות כמ"ס בציור
והמחנה חיו לחם ונפש מאלל תחלה ומחיה יולד הנשר ומחיה יולד הקרומין והגדין
שמן תחלה וכן עקרון שג' וזה בכללות בשרך ושארך והכל בהוא ואלו הב' הכלל הן
נגד מה שאמר למעלה ועתה בנים שמעו לי הוא החומר כנגד זה אמר פ' תתן לאחרים גו'
כי מחמת החורה וזה האדם לידי נשמה כמ"ס כי כי ידכו ימך גו' וכנגד הרחק מעליה
דרכך שהוא התמדה אחר פ' ישבשו זרים גו' שהוא התמדה כנגד אל תקרב אל פתח ביתה
אחר בכללות בשרך שהוא תחלה (ולע"ד שכן נגד תורה ומ"ע וז"ל כי למ"ע נרץ
לדוף אחריהן דוגמת התמדה כמ"ס ובמזמור דודק נפשי וז"ל הוא נגד התחלה כמ"ס
נפש כי תחש גו') : (יב) ואמרת איך שנאתי מוקר . ושחמ מאשת נעורייך
אע"פ

בשרך ושארך : י ואמרת איך שנאתי מוקר ותוכחת נאמן לבי :
י ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא אהפיתיו אוני : יי כמעט
הייתי בכללך בתוך קהל ועדה : יי שתה מים מבוקה ונוזלים
מתוך בארה : יי יפצו מעינותיה חוצה פרחובות פלגי מים :
י יהיו לך לבדה ואין לזרים אתך : יי יהי מקורה ברוך ושבת
מאשת

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הב' הכלל ג' ב' דברים שכלל א' ב' דברים . מוסר הוא יסורין לכך אמר שנאתי
הכל תוכחה בדבור לא שייך שנאה לכן אמר נאמן לבי כלומר שמאם לבי בזה : (יג) ולא
שמעתי בקול מורי הוא חורה שבע"ס ולמלמדי לא הסיתי חזי הוא חורה שבע"ס (ומ"ס)
הכל חורה שבע"ס לא שמעתי ואלל חורה שבע"ס לא הסיתי חזי כי חורה שבע"ס
הוא כמו מעשה ומוסר לבו של אדם לשמוע אך לא הסה חזי על הכללות שבו ודקדוקיה
הכל חורה שבע"ס היינו דברים לא שמעתי כלל כי קשה לאדם אפילו לשמוע : (יד) כמעט
כלומר משני שעה קלה שנאתי בעוה"ז . בתוך קהל ועדה זהו נגד המעט וכן מ"ע
ול"ח ודקד' ה"ל"ח איך עזבין אפילו ההמון עם שאין רודפין אחר מ"ע והדקדקים עושין
גם המ"ע ורודפין אחריהן ולכן כאשר מענישין את האדם על עבירה שהוא ל"ח מענישין אותו
בחור כל הקהל כי כולן אינן עוברים והוא עבר וכשמענישין על מ"ע מענישין אותו בין
הדקדקים וזהו בחור קהל הן ההמון עם . ועדה הן הדקדקים כמ"ס ואם מעדת ישראל ג'
ואמרו אלו הסהדרין ואלו הב' הן נגד ג' הכל (וכן נגד חורה ומצות ומדות וכן למעלה)
ואף שבהבחי שמ"ע ולא תעשה ומדות א' הוא כי אין יס' יכול לפתוח על ל"ח כי אם
על ידי המדות והבן דברים אלו : (טו) שתה מים מבורך כי הכל לשמות מים מן הבור
שהוא מים מכוונסין נרץ לבנים בבורה חו לשאוב משם מים והוא ביגיעה רבה אבל הכל
לשמות מן המעין איך נרץ רק לילך למקום ההוא אבל אין לו יגיעה כל כך כי אינו
עמוק ממנו ומן המעין שיואל לרמוק למון ולרמוב אין נרץ אפילו לילך וזהו שמה מים
מבורך תחילה ע"י יגיעה ואח"כ ונזלים מבאחר הוא מעניש הטבע והיינו שג' ומים בבורה
א' כאשר הוא לומד מרבו הב' כשלאומד לעצמו והב' כאשר מלמד לאחרים כמ"ס בפי' על שה"ס
ע"ס בעשרה שפסדה לו אמו ח"ס שמה מים מבורך היינו כשמקבץ מים ממקום אחד שלומד
מאחרים . ונוזלים מתוך בארך כשאתה לומד לבדך ותחדש דברים והוא לך כמעין נוזע :
(טז) יפצו מעינותיה חוצה ה'ס ח"ס תלמוד ג'ס אהה לאחרים . ברחובות פלגי
מים כי כללמוד לאחרים חוצה ג' ב' דברים א' כשלאומד בעצמו לאחרים ב' הן אותן שלא
למדו אלא רק שחורו נחשט בכל המקומות ותומעין חורו ולומדין אותם וזהו ברחובות
שמתפשטין בכל מקום ונחשטו מים לכל א' וא' : (יז) יהיו לך שלא תאמר כאשר אתה
לומד מאחרים אין לי זה כלום ע"ז לומר יהיו לך . לברך שלא תאמר אני יענתי הרבה
ועכשיו תלמוד לתלמידים שלא יגעו זה לזה לומר לבדך כלומר שלא יטלו חלק עמך במה
שיגעת . ואין לזרים אתך הוא נגד אותם שלא למדו מאתך רק שומעים מרחוק אל
תשים לבך לזה ולא תאמר הלא הם זרים ממני כי לא למדו ממני לזה לומר שלא תחוש
לזה כי אין לזרים אתך אף שיהיו זרים בנים שלך כלומר תלמידך הנקראים בנים אלא זרים :
(יח) יהי מקורך ברוך שהיה כמעין הטבע והוא שיתבך מקורך . ושחמ מאשת נעורייך

מאששת נעוריה: י אילת אהבים ונעלתחן בדיה ירוך בכלעת
באהבתה תשנה תמיד: י ולמה תשנה בני בורה ותחבק חק
נכריה: יא כי נוכח עיני יהוה דרכי איש וכל מעגלותיו מפלים:
כב עוונותיו ילכדנו את הרשע ובחבלי חפאתו יתקם: כג הוא
ימות באין מוסר וברוב אולתו ישנה:

בני

פ' מהגאון רבינו אליהו ד"ל

אנ"ש השמה בזה שכבר חדשה כמ"ס בוצר פ' משפטים ג"ס ת"ח אורחא לאורייתא כך
הוא בקדמיתא כו' קריבא לגביה כו' לבתר השעני בדיה מבחר כו' לבתר דליהו רגיל כו'
ולא כפואת מיניה כלום אמרם ליה תמימ פלה כו' וכדין פשמי דקרא במה דליהו לא
לאספא ולא למגרע אפילו את חד כו' ע"ס וזהו אע"פ שיהא מקורב ברוך וחסיה כמעין
העובד ומצין הסוד על פסוקו אז ושמח מאסח נעורין כלומר במה שחדש ע"פ פסוק
בשבתין הסוד הראה הפסוק איך הוא נכון ואמה ואיך אין בה יסור כלל והשמה אז ויהי
בהפסוק שחדש נעורין: (יט) אילת אהבים וגו' כמו שבסוד היווג העליון הן ג'
דברים חבוק וניסוק וזיווג וד' הוא מה שהיא עקרת הבית וכן אילת אהבים הוא הזיווג.
ויעלה חן היא חסיה שנקראת יעל והיא בעלת חן והוא נד נישוק. דריה ירווך היא
החבוק. באהבתה תשנה תמיד הוא מה שהיא עקרת הבית לכן נאמר בה תמיד וכן
הוא כהורה אילת אהבים הוא אורח המורה ויעלה חן היא רמו. דדיה ירווך כלל עת הוא
דרום שמרווה כלל עת בזהבמה השנה תמיד הוא פסוק לכן השנה בו תמיד בלי הפסק
בלל ואמר עד אילת אהבים: ד' דברים ועשינו אחר ג' שכן ד' שמתחילה היא ג' ע"פ
הוא עד ג' עת חכ"ד אילת אהבים הוא חכמה ויעלה חן הוא בינה דדיה ירווך כלל
עת בזהבמה חכמה תמיד הוא דעת יסוד בזהבמה שהיא תמיד נכח פניך בסוד האלך
נכותו גו' (כ) ולמה תשנה בני בורה הוא עד האשה זרה היא החמדה. ותחבק
חק נכריה היא החמדה ואמר אלל הזרה השנה כי בחמדה אין הנאה לו כלל בחמדה ורודף תמיד
ויגע א"ע. וגם בליה לא שכח לבו והיו שהיא חמדה חמדה וכן אמר ולמה תשנה גו'
אלל החמדה שיושב בביתו וממלא חמדתו אמר ותחבק גו' והוא עד ד' שחמדה למעלה
היינו עד גו' אמר ותחבק (כי) החבוק הוא בסוד הדעת הכלל חו"ב ועד בזהבמה
השנה אמר ולמה תשנה גו': (כא) כי נבח עיני ד' דרכי איש הוא עד החמדה
אמר הם הולכי דרכים כג"ל לכן אמר שנכח ה' דרכי איש. וכל מעגלותיו מפלים
הוא עד החמדה שמעגל הוא קנן מדרך והיינו מפני שהבעל חמדה חמו חמו האלך בדרך אלל
יושב בביתו ורואה למלאות חמדתו ע"י גלגלים וסבוב לכן אמר שמעגלותיו ה' מפלים
והיינו שלא יאמר אדם מה שהוא רודף אחר החמדה והחמדה הוא לשם שמים לכן אמר
עד החמדה שנכח ה' דרכיו והוא יודע אם לשם שמים או לא אך על החמדה שהיא בגלוי
אמר נכח ה' אלל חמדה הוא בהסתר לכן אמר שהוא מפלים כמה בוחנו לשם שמים
וכמה בוחנו לשם חמדה: (כב) עוונותיו ילכדנו את הרשע הוא חכמה חכמה למעלה
לאששה לא מעשיון אך צעידתו ריתחת מעשיון גם אששה והיינו כאשר יס בו עבירות
ל"ה ומעשיון לו אעבירות אז מעשיון לו גם אששה וזהו עוונותיו שהוא ל"ה ילכדו את
הרשע לגיהנם ואח"כ בחבלי חפאתו יתקם

והיינו

ו בני אם ערבת לרעה תקעת לור בפיה: י נוקשת באמרי
פיה גלגלת באמרי פיה: י עשה זאת אפוא בני והנצל
פי באת בבקר רעה לך התרפס ורחב רעיה: י אלתתן שנה
לעיניך

פ' מהגאון רבינו אליהו ד"ל

וע"י חסא הוא כהמך לבחלי יא חן הניהנס ומה שאמר בחבלי לפי ששעה רגיל לבחלה
והמה רבים לכן אמר חבלי: (כג) הוא ימות באין מוסר הוא עד החמדה שהפסוק
המוסר ולא רצה במוסר לכן ימות כי זהו עונש החמדה כמ"ס למעלה כי שמה אל מות ביתא.
וברוב אולתו ישנה הוא עד החמדה כמ"ס ולמה השנה בני בורה וזהו משגיח אורח
לגיהנם וכפ הקלע דוגמה הרודף אחר החמדה כן ירדפו אורח וישליכו אורח אחר המוסר
והכל מזה חמדה: (כד) ורחב רעיה:

ו א בני אם ערבת לרעה שיש שני מיני ערבות א' ערב סחם שאם לא ישלם הלוה
שלא הוא וכו' הוא המקרא שלך דין והוא ערב קבלן וזהו אם ערבת לרעה
הוא ערב סחם. אם תקעת לור בפיה הוא ערב קבלן שזכרם בכך ממש והענין שכן
נגד שני מיני ראשי ישראל וסם ערבות כמ"ס ואשימם בראשיכם וכן חוקים והאששים
וכמ"ס לא יסור שזכר מיהודה ומחוקק מצין רגליו ואמרו לא יסור שזכר מיהודה הם ראשי
גליות שזכר שרודף את העם במקלות ומחוקק מצין רגליו אלו שפירס שבא"י ולומדין
הורה דרכים ואותן הלומדין חורה הן ערב סחם שהוא מחוייב לראות שלא יבא משגל
מידו כימי שילמדו אדם הסיב ויסביר אורחם כזרי שלא יפסו. ואם תקעת לור כפיך הוא
עד הדיינים שלא כמו ערב קבלן שזכרם במקומו ממש כן הדיינים חכמים
א"ע כי טפל ממון מזה ועומן לזה בלא רצון הבעל דין הרי חכמים בעצמם בערב קבלן:
(ב) נוקשת באמרי פיה עד חמדה הלומדים אומר נוקשת באמרי פיה כלומר אם לא
הראה היעב שלא תשגל בדבר הלכה הרי נוקשת באמרי פיה שחורה דבר שלא כהלכה.
גלגלת באמרי פיה הוא עד החוקים וכן הדיינים שטפל ממון מזה ועומן לזה הוא
לכד ממש שיוציא ממון בעצמו שלא כדין ואמר לשון נלכד כי הוא בין אדם לחבירו
וכאשר יוציא שלא כדין הוא ביד חבירו וזהו נלכד שכלכד ביד חבירו אלל חמדה
הוא בין אדם לחמדה אמר נכסל וזהו נוקשת: (ג) עשה זאת אפוא בני כלומר מה
אששה לך עוד כיון שנכנסה בורה הזאת אין לך רק לעשות זאת וכן כל לשון איפה
שנמקרא ולכה איפה מה אששה בני אם באת לידך הדבר הזה והוא עד הלומדין חורה.
והנצל כי באת בבקר רעהו הוא עד הדיינים לכן אמר שחמדה להגלל כי באת ביד
רעהו כפיל כלומר שחמדה להגלל כמו מי שגא ביד אחר ונלכד בחמדה ורואה כלל
התחבולות להגלל כן חמדה גם אחת להגלל מידו כיון שגאח לידו. לך והתרפס הוא
עד הדיינים כלומר ואיך תשעה להגלל מידו התרפס חסר פס ידך ועוד התרפס כלומר
שהסירה כהסוקסה הגדרתה שלא תשגב שום דין ויחיו רצין אלך בני אדם הדיינים לדין
כמ"ס בגמרא ר"א ור"א היו יוצאי וגרסי: וכל שעתא כו'. וכמ"ס על מעשה דרשב"ל
ההרג. ורחב רעיה הוא עד הלומדין א"ל להגלל רק בזה שחמדה לרעה את רעהו כלומר
לגלל שיהא למדן ויכול ללמוד בעצמו (ומ"ס למעלה וכן כאן אלל הלומדין רעהו ואלל הדיינים
אז כי ללמוד חמו מחביר רק להלמד בעון אלל לדין אפילו לור נדך לעשות דין) ומ"ס אלל
הגלל כי באת בכך רעהו שסם הוא עד הדיינים ואמר רעהו היינו מפני שסם מדבר שהוציא

נימל

פטון

לַעֲיִיף וְהַנוֹמָה לַעֲפָפִיף : הַהֶצֶל בְּצִיב מִיַּד וּבְצַפּוֹר מִיַּד יִקְוֶשׁ :
 וְלֹא אֶל־נִמְלָה עֲצֵל רֹאֵה דְרָכֶיהָ וְחָכֵם : יֵאָשֶׁר אִין לָהּ קִצִּין
 שׁוֹמֵר וּמוֹשֵׁל : הַתִּבִּין בְּקִיץ לַחֲמָה אֲגִרָה בְּקִצִּיר מֵאֲבָלָה : הַעֲדֵר

מתי

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

מתון שלא כדון ולא הדיין ריעו כמותו : ד' אל תתן שנה לעיניך שיהא הוא הסתלקות
 המהשבות והיינו כאשר נשחקע צנינה ומנומה הוא מבחון כאשר הוא נס ולא נס חיר ולא
 חיר כו' והיינו שעפספיו סגורות אבל אין מחשבתו נעדר ממנו דקרי ליה ועני וזהו
 אל תתן שנה לעיניך בפנימיות בהסתלקות המהשבה והנומה לעפספך הוא חילוניות שעפספים
 הם סגורות והיינו שהלומדים אינן צריכין להיות בקיאים רק בדיון תורה שלא יורה שלא
 כדון אבל אין צריך לו להיות בקי בעיני עולם ונגדן אל תתן שנה שהוא הסתלקות המוחין
 והמהשבות שהן הפנימיות כלומר שיהא בקי בדיון תורה אבל הדיינים צריכין להיומן בקיאים
 גם בעניני של עולם בכדי שלא יהיה דין מרומה דלם לא יהיה בקי בעיניו אף שיהיה
 בקי בדיון תורה לא יבא הדין אמת לאמיתו כלומר אשפי' שפסוק אמת לא יהיה לאמתו
 כי אפשר הוא דין מרומה ולכן צריך הדיין להיות בשניהם בקי ולכן כתיב כי השועה יעור
 עיני חכמים וכתיב כי השועה יעור עיני פקחים והיינו חכם בעיני תורה ופקח בעיני
 עולם וזהו חשול' אם כדור לך הדבר כדבר אמרנו אם כדור הדבר כאלוהו אמרנו וכמ"ס בפי'
 על ישיעיה בלרובה וז"ל ותנומה שהוא נס ולא נס והיינו מבחון אפילו לא תתן לעפספך
 מהנומה הוא בעפספיים לבר שהן סגורות והיינו בעיני עולם תראה שיהא בקי ולא אפשר
 שיהא הדין אמת לאמתו כול' : ה' הַהֶצֶל בְּצִיב מִיַּד הוּא נגד הדיינים שהם נלכדו ליד
 חבירה כמ"ס למעלה לכן אומר הנצל כצבי מיד כלומר כשלא תתן אפילו חומה לעפספך.
 בזה תראה להנצל כצבי מיד . ובצפור מיד יקוש הוא נגד הלומדין שאמר למעלה נוקשה
 בלומדין פיר' ועכשיו אומר כצפור מיד יקוש כלומר שחיה להנצל בזה שלא יתן השניה לעיניו
 כצפור מיד יקוש והיינו שהדיין יהיה בקי בתורה ובעיני עולם וזהו ינצל מיד והלומד
 תורה כאשר יהיה בקי בתורה אז ינצל מיד יקוש : ו' לֹךְ אַל בְּמַלְה כִּי הָאֵדֶם צִרִּיךְ
 לדרכי ה' ג' דברים חכמה ומדות ומע"ס והמלה מופלא במעשה בללו הג' וזהו לך אל נמלה
 על אם אלה מהעלל מלעשות מע"ס לך ולמד מן המלה הצריכות שלה שאוספת הרבה מע"ס
 שאינה צריכה אלה מעט כמ"ס במדרש שהיא אינה אוכלת אלה חסד ומהזה לשנה והלא פסע
 אחת בתורי הנמלה ג' מאות כור וזהו במע"ס . ראה דרכיה הוא במדות שאינה נועטת במה
 שאינה שלה כמ"ס במדרש שפעם אחת נסר תבואה והתקצט כולם והדירו שהצדו שהוא
 שלהם וכו' והדירו שהיה שלהם לא נקלו כלום לכן ראה דרכיה ומדותיה ולמד ממנה :
 וחכם הוא בחכמה אלה בחכמה שהיה עושה ג' חורין ואינה מניחה את התבואה לא
 בעליונה ולא בתחתונה אלה בחכמה שהיה עושה ג' חורין ואינה מניחה את התבואה לא
 ולכן ראה חכמה וחכם : ז' קִצִּין שׁוֹמֵר וּמוֹשֵׁל קִיץ הוּא בחכמה שלומד תורה דברים
 ומורה הוראה בישראל . שומר הוא במעשה לקיים הפסוק ולרדות ולהכריח לעשות דבר .
 ומושל הוא במדות להשגיח שלא יהא עולה ונצל ותמה בעיר וז"ל ויאמר חכמה אל עבדו
 זקן ביום המושל בכל אשר לו . עבדו הוא שומר . זקן ביום הוא קצין . מושל כמשמעו משגיח
 וז"ל וכן מושל ביום גו' ואמר מע"ס שאין לה משגיחים בכל הג' בחכמה ובמדות
 ובמע"ס ואשפי' יש בה כל הג' כמ"ס למעלה : ח' תִּבִּין בְּקִיץ לַחֲמָה כי המלה בעת

הקצירה

מִתִּי עֲצֵל תִּשְׁכַּב מִתִּי תִקּוֹם מִשְׁנִתָּה : מַעֲט שְׁנוֹת מַעֲט תְּנוּמוֹת
 מַעֲט תִּחַךְ יָדִים לַשֹּׁכֵב : י' וּבֹא בְּמַלְהָ רֹאשִׁיךָ וּמַחֲסוּךְ בְּאִישׁ

מנן

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

הקצירה אינה עושה כלל רק אוספת רק בסוף שהוא זמן לקטות חלשים והוא נקרא קץ אז
 תבין את מה שיהא אוספת שיהא רחוי למאכלה וזהו לחמה כלומר שהכין אז שיהא לחמה
 מה שאגרה בקציר מאכלה ואמר לחמה מאכלה כי אינה חוגרת ואוספת רק מה שראוי
 למאכלה ולא בשביל דבר אחר כלל . והענין שצריך האדם בימי נעוריו שהוא זמן הקציר לאגור
 ולאחוף היינו ללמוד תורה הרבה וחל"כ בקיץ שהוא סוף ימיו בימי זקנותו לתתן אוחס
 להכין כל דבר על צוריו וזהו אם אין קמה אין תורה אם אין קמה כלומר שלא יסתכן
 לא יהיה צידו תורה הרבה לא יהיה לו ממה לעשות וזהו אם אין קמה כלומר שלא יסתכן
 וידקדק היטב אין תורה כלומר אין צידו כלום אף שלמד הרבה וחשול' מהן דלמד הוא
 לא חס לקמחיה וכן מחשול' כך קטיל קני בלגמא כי בוקע עינים יסכן בם כלומר הבוקע
 עין גדול חל"כ יהנה ממנה ויתחמם כנגדה אבל מי שלא בקע עינים מופני כחו או
 מניעת שיהא דבר הוא חתך קטס קטס מן האדם . וכן בתורה אם לא למד תורה הרבה
 אין לו ממה לבקוע עינים ואין לו דעים רק מעט מעט דוגמת הקנים וזהו כך קטיל קני
 בלגמא וזהו חכין בקיץ לחמה בכוף ימיו שצריך להקנות אוחס היטב . אגרה בקציר מאכלה
 הוא נגד החילת ימיו שצריך להסוף ולקטות תורה הרבה ואמר לחמה ומאכלה שאינה רואה
 בשביל תחרים רק לנמנה כן חל"כ ללמוד תורה אם יהיה לו דלגות תחרים בלבו כמשחול'
 אין תסורה מתקיימת אלה בתי שמשים עצמו אכזרי על בני ציון כעורב וכמ"ס חזוני גנוז
 לתחרים ואני נחמתי לעצמי ולא ה' דברים הג' חכין גו' אגרה גו' הוא תורה שבע"פ ותורה
 שבע"פ וכמ"ס בגלל כמה תורות כו' גיירי' חל"כ אז צ' למחר אפיק ליה כלומר שלמד אותו
 חש"ק חל"כ היא החמול לא תמרה לי הכי חל"כ עלי ידידי סמכה דע"ס גמי סמוך עלי והיינו
 שא' ב' הוא נגד תורה שבע"פ וחש"ק נגד תורה שבע"פ לכן אמר כן חכין גו' וחל"כ
 אגרה גומר שהוא חש"ק וא' ב' שאל' לידע התורה שבע"פ לכן אמר כן חכין גו' וחל"כ
 ט' עד מתי עצל תשכב ע"ד מ"ס אם אין חני לי מי לי ואם לא עכשיו חמימה וכן נגד
 ב' דברים חכמה ומעשה אם אין חני לי מי לי הוא לעיני חכמה כלומר שאם אין חני
 לחשוב בשבילי מי יחשוב בשבילי ואם לא עכשיו חמימה הוא לעיני מעשה שאם עכשיו לא
 אעשה חמימה אעשה ואמר עכשיו ולא תמרו היוס כלומר אפילו צלוחו יוס עצמו אם לא
 אעשה עכשיו חמימה וזהו ג' כן עד מתי עלל תשכב הוא בהעדר המעשה כי כאשר שוכב
 אינו עושה כלום אבל יכול לחשוב . מתי תקום משנתך הוא בהעדר המעשה כלומר אם אין
 אהיה עושה עכשיו חמימה מעשה ואם אהיה חיוך חושב בשבילי מי יחשוב בשבילי : י' מַעֲט
 שְׁנוֹת הוּא בהעדר המהשבה . מַעֲט תְּנוּמוֹת הוּא בהסגרה שעפספים לבר כמ"ס למעלה .
 מעט חבק וגו' הוא בהעדר המעשה וכן נגד תורה ומצוות ומדות כי תורה שהוא החכמה
 במה ששם המהשבה וזהו מעט שנות והמהשבה מעט הנמוכות במדות להשגיח חמיר על עצמו .
 מעט חבוק ידיים לשכב אלה להיות זריז לעשות מצוות וכן נגד שמים וחל"כ ואדם המהסין וכמ"ס
 בפי' על ישיעיה ע"ש : יא' וּבֹא בְּמַלְהָ רֹאשִׁיךָ בָּרֶם וּרְוֵהָ לְהִינֵן עָלֶיךָ הוּא רץ במרוצה
 אלה הולך ומקרב עד שבה אלה אלה חסדו בָּרֶם וּרְוֵהָ לְהִינֵן עָלֶיךָ הוּא רץ במרוצה
 להצילו וזהו רחשך שאתה רש ועני בדבר אותו הדבר יבא אליך כמחלך אלה חסדו במרוצה
 ומהחוקך מה שאתה חסר ממנו יבא אליך כלום במרוצה ותיכף . והענין במ"ס

פסרים

מִי יֵאָדָם בְּלִיעֵל אִישׁ אֶן הוֹלֵךְ עֲקֻשׁוֹת פֹּה: יִקְרָץ בְּעֵינָיו
מוֹלֵל בְּרַגְלָיו מוֹרָה בְּאַצְבָּעָתָיו: יִתְהַפְּכוֹת בְּלִבּוֹ חֹרֵשׁ רַע בְּכַף-
עַת מְדִינִים יִשְׁלַח: יֵעָלֶכֶן פְּתָאוֹם יָבוֹא אִידוֹ פֶּתַח יִשְׁבֵּר וְאִין
מִרְפָּא: יִשְׁלַח הָהָה שִׁנָּא יִלְשָׁבַע תוֹעֵבַת נִפְשׁוֹ: יִשְׁעִים רָמוֹת

לשון

פִּי מִהֲנֹאֵן רִבִּינוּ אֵלֵינוּ ז"ל

כפידים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב והיינו רשו במצות ורעבו בחסרה שהחסרה הוא
לחס אבל דורשי ה' לא יחסרו כל טוב שבוד הוא החסרה וכל טוב הן המצות והמצות אינו יכול
לקפון וליסול אלא כאשר בחרו וצמנו אבל החסרה יכול לישול וללמוד בכל עת ובכל
זמן חסר ראשך שהן המצות יבאנו כמחלך לא במחצות אלא בעתם וצמנום אבל החסרה
יבא כלשם מנן במחצות כי יכול ללמוד חסיד בכל עת ובכל שעה והן ג"כ עד ג' ה"ל: **יב**
אדם בליעל בליעל הוא הפורק ממנו עול מלכות שמים ועול בשר ודם ואין עליו
שום עול והולך בשרירות לבו הרע. **איש און** שהרע נחלק לג' הולך רכיל ומדבר
ההפכות ועושה רע בפועל וזהו אדם בליעל הוא בפועל איש און במחשבה והוא המדבר
ההפכות מדבריו הם טובים אך בלבו חושך און. **הולך עקשות פה** הוא המדבר
רכילות ויש לו פה עיקש והוא עד מחשבה דבר ומעשה ואמר אדם ואיש עד מה שנקדשה
הן ג' שמות הראשונים שבתורה כעד זה הוא ג"כ כן הראשונים וה' הוא הולך: **יג** **קורץ**
בעיניו הוא עד המדבר מרמה וההפכות דברים טובים ולבו חושך און ודרכו לקרוע
קורץ בעיניו כאשר חבירו עושה עולו ופועל ברעה להראות שכן היסוד כוונתו. **מולל**
ברגליו הוא עד בליעל ועושה רע בפועל הוא מולל ברגליו בשם כעסו: **מורה**
באצבעותיו הוא עד האלך רכיל שמראה בלשונותיו על אותו שדיבר עליו והוא
במחשבה לאמר ראו מדבריו כנים ואמתיים: **יד** **תהפכות בלבו** הוא עד המדבר
ההפכות ומרמה. **דורש רע** הוא המאריש רעה על חבירו והוא בפועל עד בליעל. **בבל**
עת מדינים ישלח הוא עד ההולך רכיל ואלו ה' פאוקים הם ג"כ עד מחשבה דבר
ומעשה שפסוק ראשון הכל בדבור וכלן נכללן בו כי בליעל הוא בדבור כמ"ס בכל
ובנבות וכן און הוא בדבור כמ"ס וידבר און ועקשות פה פסוק הוא שהוא בדבור ובפסוק ב'
הכל במעשה ובפסוק ג' הכל במחשבה והם מובנים מאליהו ואין צורך להאריך ולגשם בכל א'
ולכן כח"י ישלח ולא שולח כי הוא חושך און לשלח ורעה והמדברים ישלח ע"י מחשבתו הרי
ג' דרנים שכלל א' ג': **טו** **על כן פתאום יבא אידו פתח** הוא אונס שלא ה' יכול
לשמור א"ע ופה הוא שונג שהיה יכול לשמור את עצמו אך שהיה שונג ולא ידע כמ"ס
בספרי וכן ימות מח עליו בפסוק פתאום פתע זה שונג פתאום זה אונס וכן הוא כן
פתאום כלומר שאלו לו להיות נשמר מן האידן כי פתאום יבא עליו האיד מן השונג אך
השונג יכה אותו במהבון. **פתע ישר** הוא שונג שלא במהבון והמהבון הכאה שלא
במהבון היא ביותר גדולה מן הכאה בכונה כי להכות מכה רכה בכונה צריך להזדיות
רב אבל שלא במהבון אפשר שיטעה אדם לעצמו מכה רכה מה שלא יטעה לו שום שונג
בעולם ולזה אומר שפתע ישר שונג ויהיה מכה רכה מאוד ולכן אמר ישר שהוא גדול
מאד. **ואין מרפא** שלא יהיה רפואה למחור והוא ג' עונשין עד ג' ה"ל: **טז** **שש**
הנה שנה ה' כמו שנקדשה הן שש והשביעית היא הגשם כן הוא כן שש שנה ה' והשביעית
העונות הגשם: **יז** **עניים רבות** הוא גלות ושונג כן כל קשיור קומה של האדם רעה.

לשון

לִשְׁוֹן שֶׁקֶר וַיְדַבֵּר שׁוֹפְכוֹת דָּם-נָקִי: יֵי לֵב חוֹרֵשׁ מַחְשְׁבוֹת אָוֶן
רַגְלִים מַמְהָרוֹת לְרוֹץ לָרָעָה: יֵי יָפִית בּוֹבִים עַד שֶׁקֶר וּמִשְׁפַּחַת
מְדִינִים בֵּין אֲחִים: כִּנְצֹר בְּנֵי מִצּוֹת אָבִיהָ וְאֶל-תַּשּׁוּשׁ תּוֹרַת אִמָּה:
קִשְׁרָם

פִּי מִהֲנֹאֵן רִבִּינוּ אֵלֵינוּ ז"ל

לשון שקר הוא בדבור. **ידים שופכות דם נקי** הוא במעשה והוא מחשבה דבור ומעשה:
יח **לב חורש מחשבות און** הוא מחשבה ודבר כי לב חורש מחשבות הוא במחשבה
ואון הוא בדבור כמ"ס וידבר און. **רגלים מהירות לרוץ לרעה** הוא במעשה: **יט** **יפית**
בזבים כזב הוא המבטות ואינו מקיים והוא מלשון אשר לא יכזבו מימיו והוא דומה למד
שקר שאין בדבריו כלום וממש זה אינו טוען מה שהבטית וראוי ליתן מה שהבטית וזה
מוציא ע"י מה שאינו חייב כלום אמר יפית כזבים כלומר שאינם אלא דברי רוח ואין בהן ממש.
ומשלח מדנים בין אחים היא השביעית אשר היא תועבת הגשם כמ"ס ונעלה נפשי
לחכם וכמ"ס והוא באחד ומי ישיבם כלומר כאשר ישראל באחדות אז השביעית שורה
בישראל וזהו נפשי לוחה ויעש אבל כאשר מדנים בין אחים אז נעלה נפשי גו' ויש
האנפס הוא סוד שבועה ומד מ' ה' ומי נשך הא"י ק' ג' ובכל א' ג' והי"ם ק' ג' וז' וז'
היא השביעית ואלו השבעה הן ג"כ מ' כי השביעית כוללת א' וכן כלן העינים וידים
ובגלים הן כפולין הוא מ' והן שבעה כי לב חורש מחשבות און הכל א' וכן יפית כזבים
עד שקר הוא כמ"ס הרי ק' ז' וכן מ' וז': **כ** **בצור מצות** אבירך כזב כחבתי שהמצות
אין אלא בזמן וכשכח לידו לכן אומר נצור עד הזמן אז עד כאשר יבא לידך. **ואל תפוש**
תורת אבך חסיד אפילו רגע אחת כי חסיד צריך ללמוד חסיד בכל עת ובכל שעה ואמר
אל מצות אבך ואל תורה אבך כי א"ל הם ח"ב והעיפה באבא הוא בנסתר ונעלם
וכשכח לאמו מציירת שם. **כן החכמה נעלמת מעין** כל מי שהיא במחשבה ובנייה היא
שטעירית ויש הוא בגלוי ויתר ושורש המצות הן בחכמה (בסוד אשר קדשו במצותיו)
והתורה היא בבנייה בסוד ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בחכמה (ובזה חזין שבתורה
אחדשין חסיד חזשין אבל המצות הם קבועים ואין מתחדשין כלל) ולכן כל דבר בארץ
הוא נעלם אבל בשמים הם גללים ויתר וכן אדם הראשון היה יודע בארץ מחמת שהיה
יודע שרשן בשמים ומצות הן מן הארץ כמו סוכה וולוב ותורה הוא מן השמים ולכן אמר
מצות אבך ותורה אבך ועוד נצור מצות אבך סבב אחרת במצות שהיא אור מקיף ואל תפוש
תורה אבך הוא ח"ס והיינו שנתן לנו ה' ד' מצות תפילין וזוית המצות וכן סביב האדם
וכמ"ס בגמרא חזיבין ישראל שסבבן במצות תפילין בראשיתן חפילין בזרועותיהן ומזוזה
בפתחיהן וזויתן בבגדיהן ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך גו' ראב"י אומר כל שיש
לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וזוית בדברו ומזוזה בפתחו לא במהרה הוא חושב גו' ואומר
חונה מלאך ה' סביב ליראיו וימלאם כמ"ס בזוהר ה' תרומה ארשב"י בשעתא דב' אקדים בלפרא
ואחר תפילין בראשו ותפילין בראשו קדישא בזרוע ואחשתיף בעטופא דמנוה ואחי לאפקא
מתרעא דביחא ארבע מלאכין קדישין מזדווגין ביה ונפקין עמיא מתרע"י דביחא כו' והענין
שכאדם הן ד' דברים גוף ולבוש וזוית והשביעית הוא הגשם והתורה הוא בנפש והמצות הם
בגוף והיינו תפילין בגוף עצמו וזוית בלבוש ומזוזה הוא בדירה וכו' שכלול הוא ד' דברים
ונחלק לז' כן ק' כאל' ד' דברים ונחלקו לז' ב' תפילין וד' זוית ומזוזה וזהו נצור מצות אבך
הוא שהן בגוף וכן סביביו ואל תפוש תורה אבך הוא בנפש ואלו ה' מצות הן סביב האדם
ממש כמ"ס בזוהר תפילין של ראש הוא בימיו כו' והענין כמ"ס בתקונים ובר"מ מוחא

ולכא

כא קשרם על לבבך חמיר ענבם על צנורותיה: כב בהתהלךך
תנחה אתה בשכבך תשמר עליך ותקיצות היא תשיחה: כג כי
גר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר: כד לשמרה
מאשת רע מחלקת לשון נבירה: כה אל תחמד יפיה בלבבך

ואל

פי מהנאון רבינו אליהו ז"ל

ולבא הוא ימינה ושמאלה וע"י נאמר יפול מדרך חלף גו' ושלמה רשעים הוא נגד התורה
כמשחול משכירו לבהמ"ד כו' כי נחלים חמה חמה על ראשו וה' יסלם לך אל תקרא גו'
ונגד חמשה חלה נאמר יגמר נא רע רשעים שהן חמשה והח"ח והכוון דרוך בסוד חמ"ח
זכרון לבות וכליות חלקים דרוך חמשה מרחות חלקים מילה ופריעה: כא קשרם על לבך
הוא במחשבה כי פסוק היל' דיבר במצות שהוא במעשה ועבשו אומר שהיה על לבך
במחשבה. ענבם על גרגרותיה הוא בדבור והוא מחשבה דבור ומעשה: כב בהתהלךך
תנחה אותך שג' מנצין הן בלדס עמידה והלך שכבה וכן ה' זמנים כמשחול בהתהלךך
תנחה אותך בעו"ל. בשכבך תשמר עליך בקבר והקצות היא תשיחך בתחיות הממים וכן
הן נגד ג' עולמות שאלס דר בן אחר מיתתו והוא עולם השפל וכן עין ההכחון וכן עין העליון
שבו דרוך נר"י. ועוד הן נגד מה שכלילה עולה הנשמה והנפך בשאר ואל מתקבלין הקליפות
כח"ס בזהר וזהו בשכבך תשמר עליך והקצות היא תשיחך חמ"ח כשבה הנשמה אליו אומרת
לו כל מה שלמד בלילה בעולם העליון וזהו היא תשיחך ובהתהלךך תנחה אותך כל היום והוא
נגד מ"ע ול"ח ותורה בהתהלךך תנחה אותך במצות ונריך האדם להלך ולעשות אורן בשכבך
תשמר עליך הוא לא תעשה שנידך שכבה כלומר שלא להלך ולעשות אורן תשיחך הוא
בתורה וכח"ס אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים הוא ל"ח ובדרך חסד' לא עמד הוא עשה
שלא עמד אלא הלך ובמנוח ל"ח לא יבא הוא בתורה כי שנים שישו ואין ביניהם דברי תורה
הרי זה מושב ל"ח נגד ג' תפלות ערב ובקר וההרים כח"ס למעל' שהן בזמן שכבה והליכה
ועמידה וכן נגד מה שאלס ריך להלך גו' חלקי עולם שלים מדבר שלים ישוב שלים יב'
כח"ס למעלה: כג כי גר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר אמר כאן ג'
דברים תורה ומצות ומדות הרי ג' שכלל כלל מנ' כנגד מה שאמר למעלה בהבילעל:
בר' לשמך מאשת רע היא החמדה שהיא הנוק' של הרע כח"ס למעלה שאינו מניח
לו לישון ורודף חמיר אחר ההבלי עולם ואין לו הנאה ממנו אפילו בעו"ל לכן נקראה
אשה רע שאין זה טוב כלל. מחלקת לשון נבירה היא התאווה שנקראת נכריה כח"ס
למעלה חו התאווה יב' לה חלקת פה כי מראש ח"ע לידס לאוקב לתת לו טענוני עו"ל
לכן אמר מחלקת לשון נכריה: כד אלת החמוד יפיה בלבבך הוא נגד החמדה של
אמר אל תחמוד ואמר יפיה בלבבך כי החמדה אין לה פיתוים וחלקת פה רק שאלס
חומד מעצמו מחמת שקטתה נדך מחוד לפרנס את עצמו ובני ביתו והוא נמשך על ידי זה
אל החומר ורודף חמיר ואומר שהכל הוא מוכר לו כגדי שיהא יכול ללמוד ולעבוד את ה'
בריות ולשון אשמו ובניו ולכן אמר אל תחמוד מעטך. יפיה כלומר החמדות.
בלבבך בשני ידך ציר טוב ויזר הרע לאמר שנס זה נדך לעבודה ה'.
ואל תקחך כי להתאווה יש פיתוים וחלקת פה לכן אל תקחך כלומר שהיא לא חקת
אוקב. בעפעפיה כי התאווה היא הנוק' של החמדה שמראה מוב לאדם והנה
פיתוים ומפחה היא מבחן שמראה ח"ע לטוב לו והרע עמוון בה לכן אמר בעפעפיה
כלומר

ואל תקחך בעפעפיה: כו כי בעד אשה וזנה עד כפר לחם
ואשת איש נפש יקרה תצור: כז היתתה איש איש בחיקו ובגדיו
לא תשרפנה: כח אם יתהך איש על הגחלים ורגליו לא תבוינה:
כט בן הבא אל אשת רעהו לא יקרה בל הנגע בה: ל לא יביוו

לנגב

פי מהנאון רבינו אליהו ז"ל

כלומר מבחן בהדברים טובים וגם בהמאותה כי דרך המרתה להיות קורן בעיניו לכן
אמר בעפעפיה (*): כו כי בעד אשה וזנה עד כפר לחם זהו נגד התאווה והיא
היוק החמדה כח"ס למעלה במדרש עד שחמה מבקש שיכנס תורה לחוד מעין בקש שלא
יכנס חכילה ושמים לחוד מעין ולכן אומר שבעד אשה וזנה יבא עד כפר לחם כלומר
שלא יהיה יודע אפילו הלכה אחת שלמה הוא התורה וכח"ס בגמרא עתירה אשה שחקת כפר
של תורה ותלך לבהמ"ד ומשאל אם עמאה אם פהרה ולא יהיו יודעין. ואשת איש היא
החמדה שהיא אשת הרע הידוע הנק' איש. נפש יקרה תצור שהיא היפוך המצות
והיא נזכרת קצת לכן אומר אפילו הנפש יקרה שהוא בעל תורה ויראה הוא מציד
במצותה שמראה לו שהיא נזכרת לטוב העולם ולעבודת ה' וטוב תורה עם דרך ארץ
ואמר נפש יקרה כענין ובמחוקך תרדוף נפש ואמר יקרה כי התורה יקרה היא מפניו
וכל חפצים לא ישו בה ובחבתי למעלה שהאדם רודף אחר ההבלי עולם מחמת ב' דברים
או שהוא נדך לזה מחוד או מחמת שהוא דבר יקר מחוד ואינו במחול ודרך להחכיד
דבר יקר (ובלע"ל שכן תרגום של כבוד יקר) ואינו בעולם דבר הנדך יותר מן הלחם
שע"י יחיה האדם אומר שבעד אשה וזנה עד כפר לחם היקר אמר ואשת איש
נפש יקרה תצור כי זהו הפסוק חיים אשר רצונו בעטנוני עולם אורח יבילה לזר אורח כי
רצונו להיות בהשקט ובמענון זה הדרך אחר החמדה השקט לא יוכל אף אורח הרודפין
אחר הכבוד היינו מאלס מכבדות או בתים נאים הוא רודף אחר החמדה לכן אומר נפש
יקרה תצור: כז היתתה איש איש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה הענין כח"ס למעלה
ובפי' על שיר השיירים בארובה שיש ב' מיני מדות ח' אורח הגולדים עמו בעצמו והב'
האורח שהרגיל ח"ע והמדות הן נקראים בגדים כמשחול מדו כמדות ח"ס חז"ל איזור ח"ח
כל שיכול להפוך חלוקו ללבוש כדרכו והייט להרגיל המדות ולהעמידו לפי התורה ושיטתו
דרכו מה שבעד חפץ שהיה עובדו כפסוקו ואורח הגולדים עמו נקראין בגדיו ואורח שהרגילו
נקראין רגליו (*): ז"ל הימחה איש אש בחקו הוא נגד המחשך חיק נכריה שהוא התאווה שהוא
בפנים בביתו לכן אמר בחקו. ובגדיו לא תשרפנה הן אורח המדות הגולדים עמו אבד
חורס מחמת שהרגיל למלאות תאוותיו וכח"ס שלא יבשר מדתו ועבדו להרגיל ח"ע מדות
עובדות שהוא רוצה למלאות תאוותיו ולזה נדך שציר תאוות ולא יבשר בו מלאות לכן אומר
השרפה: כח אם יתהך איש על הגחלים הוא נגד החמדה ההלך חמיר למחמק
עצמו מה שנידך לזכור וגם אפילו מה שהרגיל בהן מנעוריו מ"ח כיון שאין בעצמו ממנו
בקל יסור מהם והוא אינו שם לבו לזאת מחמת סדרתו והוא עומד בעצמו לכן אומר ורגליו
לא תבוינה: כט בן הבא אל אשת רעהו כח"ס חז"ל רעוה ולא נכרי והוא נגד
האשה זרה שהיא החמדה הנא לא יקרה. לא יקרה כל הנגע בה הוא נגד התאווה
מפני שהוא גרוע מן החמדה כח"ס למעלה שהטוב של הרע גרוע יותר מן הרע של הרע לכן
נדך הרמקס יותר והס ג"ש נגד תורה ומצות ומדות: ל' אל יביוו לנגב כלומר ח"ע
הנגב

לַנֶּגֶב כִּי יִגְדֹּב לְמַלְא נִפְשׁוֹ כִּי יִרְעֵב: אִי וּנְמִצָּא יִשְׁלֹם שְׂבָעֵתָיִם
 אֶת־כֹּל־הָהוּן בִּיתוֹ יִתֵּן: אִי נֹאֲפָא אִשָּׁה חֶסֶד־לֵב מִשְׁחִית נִפְשׁוֹ הוּא
 יַעֲשֶׂנָּה: אִי נִגְעֵי־נִקְלָוִן יִמְצָא וְחִרְפָּתוֹ לֹא תִמְחָה: אִי כִּי קִנְיָה
 חֲמַת־גִּבֹּר וְלֹא יִחְמֹד בְּיוֹם נָקָם: אִי לֹא־יִשָּׂא פָנָי כָּל־כֹּפֶר וְלֹא־
 יֵאָבֵה כִּי תִרְבֶּה־שֹׁחַד:

בני

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שהגב הוא רע מאוד מ"מ אל יבזו לו כמו לאלו. למלא נפשו כי ירעב בזהם הוא נפש
 חיה כמ"ס למעלה וכמ"ס והחיות חיותו להם ונפשו מאכל תאוה ונפש הוא המחלוא ומיה
 הוא החיות והוא למלאות נפשו שכן רצונו ותאוותו. כי ירעב שאין לו ממה לחיות לכן הוא
 גובב כי לא יגב חסד אם לא בשביל א' מ' אלו: (לא) ונמצא ישרם שבעתים כלומר
 להגב יש חיוקן שישלם ואמר שבעתים שאמר בהוספה ד"ק שבעה גבבים הן וכן א'
 הגובב ומחזיר בעין ב' הגובב ומשלם ממון ג' המשלם כפל ד' המשלם ארבע וממשה ה'
 הגובב מבעל הפקדון ו' האומר עמנו שגב ג' הגובב חסד ועוד שבעתים הן ה' וכל
 ותשלמי ארבעה והן כפולים כבוד ה' ה' וכל הוא י"א ובקבץ הוא ג' המחזיר בעין א' האגבס או
 י"ד גבבים וכן ד' וה' הוא ה' וכל הוא י"א ובקבץ הוא ג' המחזיר בעין א' האגבס או
 ממון או חס און לו ומכר גבביותו הרי י"ד והוא שבעתים ועוד שבעתים שצריך לעבור
 ב' מדורי גיהנם והן כפולים כבוד ה' ה' את כל הון ביתו יהיו חס"ה כפ"ה י"א
 חזירו חלקו כמ"ס זכה וטל חלקו וחלק חזירו ב"ש לא זכה כו' ואין לו תקנה כי אם
 בגלגל ויקנה לו חלק ממחשד אשכ"פ יש לו תקנה: (לב) נואף אשה חסר לב הוא חלוא
 ומחמד הרואה להשחית נפשו הוא יעשה כי משחית את נפשו מכל וכל הענין כי שבעה
 מדורי גיהנם הן כמ"ס בגמרא והאחר אמר המחלוא והחמדה נידון בבאר שחם כמ"ס כי
 שמה עמוקם זונה ובאר צרה נכריה והידון ב' מדורי גיהנם נידון י"ב חודש דהיינו בכל
 א' ב' חדשים וב' בכל א' חודש א' כמו ז' כוכבים שמשמטין בשנה על י"ב חודש ויר"ב
 ספר ז' שבעות עד ה' מדורין אבל הידון בבאר שחם הוא נשחית שם ולכן משחית נפשו
 מפני שהוא שמה עמוקם והוא באר צרה וטובע תמיד מדה כנגד מדה והבן כמ"ס כי
 השחית כל בשר את דרכו על הארץ ולכן נידון בשחם: (לג) נגע וקלון ימצא ומושב כאן
 השבעה דינין שיעבור על האדם כמ"ס בזהר פרשת נשא וכן א' היצא קודם מיחמו
 נאו ג' מלאכים א' חושב כל הרגעים שהיה בעולם ומוטל חשבונם מה עשה בהם. והב'
 חושב העבירות ששה והב' שלמד אתו תורה בבטן אמו ועכשיו בא לראות אם הם שלמים
 אתו הב' הוא אחר מיתה כשמוליכין אותו לקבר מכריזין לפניו וי' לפלוג דמריד במלכא
 ונידון אז. הב' כשמכניסין אותו לקבר נידון למעלה הד' הוא חיובם הקבר נידון כל
 אבר ואבר שגורם בעו"ל שלא במחש' הה' דינא דחולעתא שהחולעים אורכלין אותו
 ונפשו עליו חאלב ה' כף הקלע ונעשה רוח ה' ה'יהאם זהו נע נביהם וקלון בכף
 הקלע שנעשה רוח והיה דראון לכל בשר שהכל רואין אפילו החיים. וחירפתו לא המנה
 הוא מה שאורכלין החולעים את בשרו ונפשו עליו חאלב על גודל בזיונו ואמר לא המנה
 כמ"ס וחולעתא לא תמות: (לד) כי קנאה חמת גבר הוא שבעה שמוליכין אותו
 לקבר ומכריזין לפניו אז לבש הפלוג קנאה ה' נבלות על שגר ממזות ה' ועשה עמו
 חכירות גדולות. ולא יחטור הוא בעת חבוס הקבר: (לה) לא ישא פני כל בפר הוא

בשעת

משלי ז

ז א בְּנִי שְׁמַר אֲמָרִי וּמִצְוֹתַי תִּצְפֹּן אֲתָךְ: ב שְׁמַר מִצְוֹתַי וְחַיָּה
 וְתוֹרָתִי בְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ: ג קִשְׁרָם עַל־אֶצְבָּעֶיךָ כְּתָבָם
 עַל־לִוַּח לִבֶּךָ: ד אָמַר לִחְכָּמָה אֲחֹתִי אֶת וּמִדַּע לִבְיָנָה תִקְרָא:
 ה לִשְׁמָרְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְּכַרְיָה אֲמָרִיהָ הִחְלִיקָה: ו כִּי בַחֲלוֹן
 בֵּיתִי בָּעַד אֲשַׁנְבִּי נִשְׁקַפְתִּי: ז וְאָרָא בַּפְתָּאִים אֲבִינָה בְּבָנִים
 נָעַר

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

בשעת חליו חס גבור עליו שימור חס יתן חס חס כל הון ביתו לא יועיל רק חס גבור
 עליו שיהא יכול לפדות א"ע אז מועיל לו הדקות. ולא יאבה כ"ת שחור פי' בשעה
 השבון לפני מלך מ"ס הקב"ה לא יאבה ליטול ממנו שומד והייט לנשוב המזות עד
 העבירות והוא הדין כאשר מכניסין אותו לקבר:

ז א בְּנִי שְׁמַר אֲמָרִי מַלְעָבוֹר עַל אֲמָרִי וְהוּא בְּחַמִּידוֹת. וּמִצְוֹתַי תִּצְפֹּן אֲתָךְ
 בַּעַת שִׁיבָא זְמַנָּה כְּמ"ס למעלה והענין שבהמה הוא פשט דרום כמו מור
 ואמר עכשיו בפשט שומר אמרי לחזור אותם חסיד בכדי שיהא שומר כך ולא תשכח
 אותם. ומצות תלפון הן המצות כפשוטן לעשות ולקיים. ב) שומר מצותי וחיה כי
 בהמזות חליו חיי אדם כמ"ס אשר יעשה האדם וחי בהם והוא בדרשותי תורה ולכן אמר
 וחי כי האומר אין חסילין מן החורה פסור והאומר ה' חסידים צריך בחסילין הרי זה
 זקן ממלא וחיוב מיתה בידי אדם וכן בידי שמים ושלמו קורא ק"ס כל פסור ור"ס
 שקרא וסעא אמרו שכדי היית לחוב בעלמך כו' לכן שומר מצותימ"ס. ותרתי כחשון
 עיניך. הוא תורה שבע"ס כמ"ס הרי זהיר בתלמוד שנגמם תלמוד עולה זדון כי שם עיקר
 הדינין וע"י גאמר האמר לך ושומר את נפשך: ג) קשרם על אצבעותיך כי דרך
 המחשירה שלא ישכח הדבר הצריך אם הדבר במעשה הוא עושה קשרים במקום מגולה
 בכדי שיזכור ואם הוא בחורה הוא כותב האשף פרקים שאם יראה יזכור והוא קשרם על
 האצבעותך במעשה שהן המזות בתבם על לוח לבך הוא החורה והוא רמז שהקובר
 או הכותב שלא לשכוח הוא ברימז: ד) אמר לרובמה אחרות את שהחמדה והוא
 החורה שלמד מרבו צריך שיהא דבוק עמו תמיד לכן אמר אחותי שיהא עמו תמיד.
 ובזרע לבינה תקרא להבנה דבר מהוך דבר שזה חיו בתמידות אמר שמה' אלף
 במדע שהוא קרוב כמו ולעמי חס מודע שהקרב ג"כ חיו תמיד אללו כלחמו ומחמת
 שלבינה צריך להסביר היצב אמר לשון קריאה והוא עד אודות החורה וג"כ תורה ומצות:
 ה) לשמך מאשה זרה היא החמדה. מנכריה גו' היא החלוא כמ"ס למעלה:
 ו) כי בחלון ביתי כמ"ס בפי' על שיר השירים משניה מן החלונות מציין מן החכמים
 כי הרואה לידע ולראות דבר גלוי מה שנעשה בשוק הוא רואה ממלון ביתו אבל דבר
 הסתר מה שטועין בלעה ח"ל לראות מן החלון כי לא יעשה בשוק או אפילו בביתו עד
 החלון במקום שאפשר לראות מן החלון וצריך להציין מן נקב קטן וזהו גד החמדה שהוא
 רודף תמיד בשווקים ובחמדות ושטוחו בגלוי שאין לו האלה כלחמ לא צעור"ל ולא צעור"ב
 אמר שראה בחלון ביתו. וגד החלוא שהוא בהסתר בביתו וגם לפי הגרסה בגלוי מחסוק
 וטוב אמר בעד אשנבי נשקפתי: ז) וארא בפתאים הוא נגד הבעלי חמדה לפי שהן
 באהליהם אמר לשון ואלה ושטוחו ג"כ בחמליהם שבהמה ביצין לכן אמר בפחמים:
 אבינה בבנים הוא נגד הבעלי חלוא שהן באיחכסיהם בביתם לכן אמר אבינה ולפי שהן

מהחלון

נער חסר-לב: ^א עבר בשוק ואצל פנה ודרך ביתה יצער:
^ב בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה: ^ג והנה אישה
לקראתו שית זונה ונצרת לב: ^ד המה היא וסדרת בביתה
לאישבנו רגליה: ^ה פעם בחיץ פעם ברחבת ואצל כר-פנה

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל תארב

מתחמקין ממנו כבן חמיר לכן נקראו בניס: נער הוא נגד הבעלי חמדה שכן בלי שכל
כלל שרופין חמיר להכל ורוק ויוס וליה לא יבטחו: חסר לב הוא נגד הבעלי חמדה
שליפי הנראה הוא טוב ומחוק אך הוא חסר לב ואינו רואה אחריו: ^ה עובר בשוק
מסודע שהס"ל מתחילה הוא נקרא הלך ואח"כ אורח ואח"כ איש וגם אין ה"ה"ל
מתחיל חילה בלדס רק במעברה בעלמא ורק בשוק ואח"כ אם יעצוב יוס יומים תעצוב
לעצור בשוק ואינו רק בהעברה בעלמא ורק בשוק ואח"כ אם יעצוב יוס יומים תעצוב
וכיון שמרחק עוד מן הסוכה הוא מתקרב אל"ה להיט"ר וזהו אל פיה כלומר להפיסה
שפיה ה"ה"ל ואח"כ דרך ביתה יעד היא מדרכת אותו והכל בביתה והוא יעד דרך
ביתה והוא בעלם הבית (וולע"ד שאלם דרך ביתה יעד נגד הבעלי חמדה והבעלי חמדה
הם בדרך ובבית כ"ל): ^ב בנשף בערב גו' כי ד' זמנים הן בלילה זמן החמה
הלילה שנגד היום הוא נקרא נשף מלשון שף מדוכסיה ולכן אמרו הרי נשפי הוי כלומר
נשף סתם וזה אינו זילם עדיין אלא נשף היום והסחיל להסחין: בערב הוא ההלח
הלילה והוא ה"ה"ל שמעורה היום עם הלילה: האישון לילה הוא בזה הלילה מתם שזה הוא
חושך ואינו מראה איש רק צדוקה ובקצוב ולכן נקרא אישון: הענין להקטין: הענין כידוע כמו
אישון בה עין: ואפילה הוא קודם היום שאל חושך מושך: והענין שמי העוה"ו נקראים
לילה והסוכה הוא האור שבה מאיר העוה"ו וכן ד' סודות פרד"ס וכאשר יפסוק אדם
מלמוד דרך לשכוח מתחילה סודות הסוכה ואח"כ רמו ואח"כ דרוש ואח"כ פסג וזהו הוא
באפילה מתם שמי' בו אור כלל: ^ו שית זונה כלומר זונה מגולה להרבות האוהו:
ונצורת לב כמ"ס וזנה עליה מזהות גדולה בעונה על לבו של אדם מאור סביב עד
שאינו יכול ללכת ממנו וזמר כמ"ס הוא ה"ה"ל: והוא המלך המות יורד ומסית ועולה
ומקטרג יורד וטול נכמה וכמ"ס בוצר כאשר הספי נתפסה אחרים כל ימיו אח"כ באת
אליו והספי ראה עוד לדבק בה כאשר הוא רגיל אבל היא הופכת את פניה ומחזרת לו
עורף ולבוס מנכסות אחרים וזהו שית זונה שמחילה היא זונה מגולה להרבות האוהו
ומראה אל"ה לאוהב אבל ונזרה לב שבה כל עמה אלא בלבה מזהים גדולים שחזר עליו:
^ז (א) הוסיפה טעולה ומקטרג: וסודרת שבת אליו לטוב נשמה וזה הפתי כאשר רואה סובר
לדבק בה במקדס אבל היא סודרת את עצמה ממנו: בביתה לא ישבנו רגליה
כמ"ס חיל' שמייה את עמ' ומתגרה בשרא'ל ומניח את עמי הארץ ומתגרה ב"ח וזהו
בביתה בלחון שכן כבר בביתה לא ישבו רגליה אינה שוכנת בביתה: ^ח פעם ברחץ
קאי למעלה שבביתה לא ישבנו רגליה רק מתגרה חמיר ב"ח לזה אומר פעם בחיץ כלומר
בלחון הולמדין פשטי חורה שפשטי חורה נקרא חוץ כמ"ס למעלה חממה בחוץ חרונה:
פעם ברחובות בלחון סלומדים דרוש חורה שנקרא רחובות כמ"ס ברחובות חתן קולה:
ואצל כל פינה תארוב כלומר אלל פינות העיר תארוב סן יאל מתם וזהו מתגרה גם
בו כי כל זמן שהוא בעיר היא אינה יכולה ללך אליו לכן אומר תארוב שהיא תורבת

חמיר

תארב: ^א והחזיקה בו ונשקה לו הענה פניה ותאמר לו: ^ב וזכתי
שלמים עלי היום שלמתי נדרי: ^ג על-כן יצאתי לקראתך
לשחר פניה ואמצאך: ^ד מרבדים רבדתי ערשי הטבות אטון
מצרים: ^ה נפתי מושבתי מר אהלים וקנמון: ^ו לכה נרוה רדים

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

חמיר סן יאל מתם והייס מפני שפרסם הוא נגד ד' אומות הו"ה וסוד: הוא נגד
י"ה וכן נקראין רעין דלא מתפרשין לעלמין ולכן גם העוסקים בזה אין היס"ל יכול
להתגרות בזה אך כאשר יסורו אז הוא מתגרה גם בזה ולכן היא תארוב סן יבואו אליה
ויפלו בידה: ^ג והחזיקה בו: מחמילה היא חסיון אותו שלא ילך ממנה ויעזוב אותה:
ונשקה לו אח"כ ונשקה לו כלומר מתדבק: עמה בההבה: ^ד הענה פניה ותאמר לו
כי מתחילה אינה אומרת לו כלום רק אח"כ שרואה שאין מתגבר עליה אלא הולך ומתדבק
עמה אז תאמר לו כי היס"ל אינו מתחיל תיכף להפסיק לעבירה אלא מראה מחילה
ההבה אח"כ אומר לו: ואמר העיזה פניה כי אין האשה מוצעת בזה וחלופה הוא לס
לכך אמר העיזה פניה וסאמר לו: ^ה וזכתי שלמים עלי כי אין היס"ל בזה אל האדם
לפחותו לעשות עבירה כי מי ישמע לו אך בזה אליו צמנות ועי"י ימשוך אותו וזהו זכתי
שלמים כי שלמים הוא מזה גדולה לאלול ולשמות ומה ימשוך היס"ל כי אין היס"ל
בזה אלא מתוך חכילה ומחש: ^ו נדרי: שנגדע אין שמה כ"ל אך בדרך
הוא שמה גדולה שהוא מייב בזהריו ואמר היום שלמתי נדרי כלומר ומזה לאלול
שלא יבא לידי עמר ומחמת שהוא נדך לך: אמרה זכתי שלמים עלי שנדר: הוא הדי עלי
וכן כל עניני פיתוי יס"ל כך הוא בדבר שהוא ט"ל כי ברע גמור אינו יכול לפחות
ואין בדבר טוב שיכול לפחות כמו בחכילה של מזה ושמה של מזה ומה יכול מאוד
למשוך אותו ע"כ אמר זאת כדדי שיחבון האדם שאין חכילה של מזה בעולם ויותר מן
השלמים כי אפילו בשבת יכול לפסוק אל"ה בכסא דהרסנא כשאר עושה לבנות שבת אבל
שלמים חכילתו מזה וגם נדך לזוהר שלא יבא לידי טהר: ^ז וגם בשמחה הוא מ"ע כמ"ס
ואכלה שלמים ושחמת גו' ומראה שכל פיתוי יס"ל הוא מזה ומה שבה מזה ומכ"ס בשאר
חכילות ושחמות של מזה שזריך האדם מאוד מאוד להשמר ולהזהר ה"ע שלא יבא חסיון
יס"ל מתם: ^ח על כן יצאתי כיון שיש מזה פתח ידי כיו ואני יודע שאתה אוהב
מזה ואני אורבך מאוד על כן יצאתי לבקש אותך שחשפה המזה וזה מן השמים מיוס
באמצאך תיכף: ^ט מרבדים רבדתי ערשי מה שח"ה דומה ללילה ועניני עוה"ו
נקרא מתם וזה כאשר שהוא רגיל בזה עמוני מזה אז יאמר לו היס"ל למת חנית את
העוה"ו אשר הוא טוב ונאה (וולע"ד שורבדים הוא מלשון רביר הזהב על צווארו שכל
מרתוהו ומלאו בשביל חכילה ושחית הוא טוב ונאה כמו רביר וז"ל ב"ח פ' ואל: על
קדללה מכל אשונא מזהים ח"ס כחן חסובות חטון מזהים) חסובות מלשון חסידה כלומר
המוכר: ^י אטון מצרים משא של מזהים כלומר מן המוכר ששטחין במזהים והייט
שגממרים שם כל חטוני העוה"ו שם סוד החלוני ושורש כל הצומחות כמ"ס כי ערות
הארץ גו': ^{יא} נפתי מושבתי מר אהלים וקנמון: ^{יב} לכה נרוה רדים
משכב שסוכב על המטה ואינו עושה כלום וזהו שאומר לו אין לך להתבונן עמה בדרךך
אלא לך כאשר לך חפץ ומה שאתה מהיירה מעבירות אדרבה נפתי משכב: מה שאין אל
מתבונן עמה עכשיו אח"כ הניף ראה מלשון חנופה כמ"ס גדולה חסובה שמונות נעשו

ל

אדם: ה' הבינו פתאים ערמה ובסילים הבינו לב: י שמעו פי-
נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים: י בראמת יהנה חכי
ותועבת שפתי רשע: ה בצדק בלאמרי פי אין בהם נפתל

פי מהנאון רבינו אליהו ז"ל ועקש

חכמה שיה מלכות חכמה בסוד ג' ההין וכן ג' היום של שנת של יודין' אצל דלפין' הן ג' של כיום השביעי דוויכולו שהן ביחל והיכלל ואמר מי נתן לשכני בינה ואש דעת מאמן כח מה שמו ומה שם בנו כי דעת מה אלוה כי חזקנו וכן אדם כי חפדנו שכן נשמחין ודמין עתיקין כמ"ס בחיקין ע' החדשים בראשית ברא שיה דא מספרין' אוח בנבא גו' ה"ד אז הוהל גו' וכולו אחפשו גו' והפקדו כמ"ס ועל נשמותיו הפקדוה לך ואש הוא הער כמ"ס למעלה לכן ק' ד' שרים שרי אלפים כמ"ס בפי' דברים ועל שמו נקרא ג' כ' לדיק איש וכן תלמיד חכם אדם ועד כאן הוא עשרה דרגין שכללן בשלשה דעות שנחפשו למטה לכן אמר אליהם אישים אקרא ואקרא הוא כמ"ס ויקרא אלקים לנקיע שמים וכמ"ס וידי יסדה ארץ גו' וקרא זה אל זה גו' קדושות. ואמר אישים אקרא לפי שהאישים הן קדושים שהן השמים לכן אין צריך אלא קריאה אצל בני אדם שהן רחוקים אמר קולי: ה) הבינו פתאים ערמה שהפתאים מחמת שנחפשו בירין מחמת שאין יודעין ערמותיהם ומחמירין בו לכן הבינו ערמה שלא יפתחו עוד בירין. ובסילים הבינו לב שהבסיל מחוסר שכל אמר הבינו לב ערמה הוא ה"ס כבוד אל שהן ה' פתויה מוחם נש"ב ולי"ב הוא ל"ב נחיצות חכמה וכן בסוד ברוך כבוד שני שינין כאל של ג' ראשון בימין המניח ופין של ד' ראשון בשמאל המניח ובאותן אג' פרשיות הן נש"ב ולי"ב נחיצות שהן ל"ב וי' דהיינו בפי' ראשונה עד ה' קניי גו' הוא נש"ב שהן כ"ה פסוקים וכל ה' תלמן ל"ב הרי מ"ב רק בפסוק יראה ה' גו' הוא השם ובפסוק לי ענה גו' הוא ד' ובפסוק עושר גו' הוא ג"כ ד' ובפסוק טוב הוא ג' הרי נש"ב וז"ס ב"ו וב"ז דשבת שהוא בסוד ויכל וכמ"ס בפי' בנה ובה הוא נגד שמיעה וכן נגד ג' סעודות דשבת ונגד ג' היום בסוד שם של י"ב שהן מכוונין שם בקרא ובפי' שיה ט"ו ובהם ל"ב נחיצות פי' ראשונה כ"ב כי בנ"א ב' ובפסוק עד לא עשה גו' וזהו גו' בכן ג' ופ' שניי' שהוא ועשה הוא עשרה: וכאן הוא שם של י"ב הגיל ובפי' ראשונה היא תחילה י"א פסוקים ה' נגד ו' ומאני שכני גו' הוא עשרה פסוקים והוא נגד י"ד לכן כהיב"ב פעמים אני שהן חמשה נגד חמשה כמ"ס בפי' ולכן כופלין בסוכות את השם כהי: ו) שמעו פי' שמעו כל דברי אפילו פשוטי תורה ואמר כאן ששה פסוקים נגד מקרא ומשנה ומגלה ופירושים ואגדות ופירושים כן ב' מוסר וסודות ואמר כן נגד מקרא. כי נגידים אדבר' כלומר קי' דברי היו עם השמים ודרך המדבר עם השם אינו מדבר דברים מיותרים אלא כל דבור ודבור הוא לצורך גדול כן הוא דברי והיינו שכל הדברים האלו דבר עם משה ואהרן אך לישראל הי' בלמירה כמ"ס וידבר ה' אל משה לאמר וכמ"ס לעיל. ועוד כי עידיה הדבר כל דברי הם שרים ועידיהם ולכן שמעו כל דברי. ומפתח שפתי משרים כלומר כמ"ס על ספר הישר ואמר זה בראשית גו' ומפתח שפתי שהוא ההתלה המורה הוא נקרא ישר: ו) כי אמת גו' הוא נגד משנה שמשה כל מידה הוא דין בפ"ע והמשנה נבנה על כשר ופסול סמא וטמא חסור ומוזהר וזהו כי אמת גו' כלומר כל מה שיהיה דהיינו כל דבור שנחמשה שמכשיר ומשדר ומחיר הוא אמת. ותועבת שפתי ומה שאני משמא ופסול ואומר הוא רשע: ח) בצדק

כל

ועקש: כ' בלם נבחים למבין וישרים למצא דעת: י קחורמוסרי
ואל בקה ודעת מחרוץ נבחר: יי פיטובה חכמה מפנינים וכל
חפצים לא ישוויה: יי אני חכמה שכנתי ערמה ודעת מומות
אמצא: יי יראת יי שנאת רע גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות
שנאתי: יי לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה: יי פי מלכים

ימלכו

פי מהנאון רבינו אליהו ז"ל

כל אמרי פי הוא נגד הנמרס שפעמים אומר חסור מחסרל ופעמים אומר הני כך ולא חסרתי ח"י שהוא דבר אז אלא הכל כצדק. אין בהם עקש ונפתל כי פעמים אינו מתקבל דבר מחמת ב' פעמים ח' שהוא דבר עקוס ועקש והב' הוא אש"פ שהוא ישר מחמת שהוא מרבה דברים ומערבב כמה דברים זכ"ס יחד בפסולו ומעיל פילא בקוסל דמחמא וע"ז אמר שבהרה אינו כן אף שהוא שקול ושרי אין בהם נפתל שהוא ערבו דברים זכ"ס יחד וגם אין צדק עקש: ו) בלם נבחים ב' הוא נגד מדרש כגון ספרא וספרי וכדומה הן חמשים מחמת שני דברים ח' שדורש את הדין מה שבהרה מפרש שאין הדין כן כמו עין חמא עין וכדומה והב' שדורש את הפסוק כגון וחס לרבות התמורה וכדומה מה שאין מוכח פלל מן הפסוק הזה וע"ז אמר כולם נכוחים למבין נגד מה שאין מוכח אמר שכולם נכוחים רק למבין למי שמבין דבר מתוך דבר. וישרים ב' כלומר ומה שדומה צעיון שאין הדין ישר אמר שישרים קל למונאי דעת למי שיש לו דעת חכמה: י) קרו מוסרי הוא נגד אגדות שבהן דברי מוסר. ודעת גו' כמ"ס הרוצה לידע אלהים ידבק באגדות וזהו ודעת מחרוץ נבחר. (מ"ס אלא מוסר כסף וא"ל דעת מחרוץ כי מוסר נצרך לכל אצל דעת אינו אלא למבנים כן הכסף נצרך לכל אצל חרוץ הוא לעשירים: יא) כי טובה חכמה הוא נגד הסודות. מפנינים גו' פי' כמ"ס לעיל שהלשם קונה דבר שהביב צעיון מחמת שני דברים אחד שצריך מאד והשני שהוא דבר יקר מאד ואינו נצמא וזהו שהסודות המורה טובים מפנינים שהם יקרים מאד. וכל חפצים מה שצריכים להם לא ישוו זה: יב) אני רבמה גו' כלומר במקום שאני חכמה שוכן שם שוכן ערמה כי מן המורה יולד לו ערמה כמו ועקב שהי' איש חס והוא רימא את עשו ולכן. ודעת מומות אמצא כלומר אינו ממניא לו דעת שיהא יודע לשמור ח"י מצימות ח"י למעלה והוא פנימות של הדעת אמר אמאל כוד ודעת אלהים חמאל: יג) יראת ה' כלומר וטובה ליד יראת ה' ויראה ה' שנאת רע גאה וגאון גאה הוא מי שמחמלה בעצמו ואין כל העולם נחשב כנגדו וגאון הוא שמחמלה ומתחמל באותו רעה שהוא יסור עליהם. ודרך רע ופי תהפכות כבר כתבתי למעלה שהוא הרע והמרתה וכן ג' דברים שהן הקנאה וההאוו והכבוד וכל אחד כלול מנ' בקנאה שהוא הרע הוא רע ומרמה ובחמא חמא והפחד ונבואה גאה וגאון וזהו אלהי' נצור לשוני מרע הוא רע ושפתי מדבר מרמה הוא מרמה ומ"ס אלא הרע לשון וא"ל המרמה שפתי כבר כתבתי למעלה. ולמקללי נפשי הדום נגד גאה ונפשי כעסר לכל חסי' הוא נגד גאון פתח לבי כהורחק נגד חמא שהוא היפוך ההורה כמ"ס לעיל ובמציאות הדרוך נפשי הוא נגד חמדה כן הוא כאל יראת ה' נגד חמא שהוא היפוך החמא כ"ל שנאת רע הוא החמדה שהיא הנקבה של רע ולכן אמר שנאת רע גאה וגאון כמשמעו ב' חמיות של החמא ודרך רע ופי תהפכות הוא הרע ומרמה: יד) לי עצה וגבורה פי' כמ"ס לאמר

לחמדים

דלית

ימלכו ורוזנים יחוקקו צדק: יי בי שרים ישורו וגדילים כל שפמי
ארץ: יי אני אהבי אהב ומשחרי ימצאני: יי עשר וקבוצ
אתי הון עתק וצדקה: יי טוב פריי מחרון ומפו ותבואתי

כספך

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

לאסירים לאו ולאשר בחושך הגלו כלומר שאותן שידעין שהוא פיתוי יצא"ל אך הוא אסור
היי ואינו יכול להסגבר עליו ולנצח ממנו לאחר להם לאו ולאותן שהם בחושך ואין
ידועים שהוא פיתוי יצא"ל הגלו יעלה להם שזה פיתוי יצא"ל וזהו לי ענה להשיען
ולתנין פיתוי יצא"ל וגבורה להצטרב עליו אחר שידע שהוא פיתוי יצא"ל ותושיה הוא
על ח"ך לידע החכמה ולהוציא דבר מחוק דבר אני בינה שיעקר הוא להבין דבר מחוק
דבר (מ"ש) אלא עלה ותושיה וגבורה לי ואלא בינה אני כי ענה ותושיה וגבורה קאי על
האדם הלאומי כלומר זה הלאומי יח' לו ענה ותושיה וגבורה אבל בינה קאי על החכמה
ענמה) ואמר כאן ו' דרגין שהוא חכמה ודעת ויראת ה' ענה בינה וגבורה כי ענה ותושיה
הכל אחד וזהו כמ"ס ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה וצניע רוח ענה וגבורה רוח דעת
ויראת ה' ולכן כתיב אלא חכמה וצניע בשניהם אני ואלא גבורה וענה לי ונמו ששם
חללין עשרה כמ"ס שם כן הוא כאן חכמה וערמה ומזימות הן שני דרגין ודעת וצניע
ענה וגבורה ותושיה ויראת ה' (פז) בי מלכים ימלכו ורוזנים יחוקקו צדק
שדרכים הם החוקקים דת ודין ח"ך להנהיג וי"ש מחוקק מבין רגליו ואמר אלו
נשיאים שבה"ל הלאומין חורה וסס פוסקין הדינין והמלכים הם שיראו שיתקיימו הפסק
דין והשרים הם הקבועים בכל העיירות ששפטין לפי הפסק דין שפסקו הרוזנים וי"ש
כן לצדק ימלך מלך ולמשפט שרים ישורו כלומר שהמלך הוא כדי שיפסוק צדק ולא
יעשה עולה במשפט והשרים הם לשפוט ונדבים הם מחת השרים שיהיו מנציחין
שיתקיימו הפסק דין וכנגדן שרי אלפים גו' וכמ"ס בפ' דברים ונקראו נדבים שצריכין
השומעין להיות נדבין ולא אכזרים ולא אהב צדק כי נגדן הוא שונאי צדק כדאי
שיתקיים הפסק כאשר ישפטו השרים וזהו בי מלכים ימלכו ורוזנים יחוקקו צדק שכל
הפסקים והענינים הכל צחורה: (טז) בי שרים ישורו הם השרים הממונים בכל
העיירות לפסוק הדינין ח"ך למנותן בעלי חורה. וגדילים כל שפמי ארץ הם
השומרים וכל שופט שיהי' בדרך הכל הוא ע"י החורה: (יז) אני אהבי אהב כי הסי'א
למלכים חורה ומחזקת בן הוא שונאי שהיא ענמה מקטרג עליהם וכמ"ס לא תעבוד
את אליהם כי מוקף הוא לך שהם ענמה עלינו למקום לך אבל אני אהבי אהב.
והשחרי ימצאני כי הסערה אחרת היא דבר שאין לו שחר וכל משחקיו יעידו ויגידו
שאין לו שחר אבל החורה משחרי ומלאוני: (יח) עושר וקבוצ אתי כמ"ס עושר וקבוצ
משמאלה ואמר אתי למי שלומד לבמה ואינו נוטל העושר והקבוצ בעוה"ל הוא אתי כלומר
זה העושר והקבוצ לפון לעוה"ל אתי. הון עתק עתק הוא סוג יקר שאינו בממלא וקראו
עתק (גלג"ד שהוא מבין ויעהק שאינו נגלה כלומר שאינו בממלא) והון הוא לשון הרבה
וזהו שיהיה הון עתק הכל דברים יקרים מאוד שאינם בממלא כלל והרבה מאוד כי דרך
זה להיות מעט מחמת שאינו בממלא ולעוה"ל יהיו הרבה. וצדקה הוא כמ"ס וצדק
היי' לו כי נסמך בו' והיינו ההשקפות נקרא צדקה והוא יותר מאדק כי דק הוא
גם שמיני לו לפי מדת דין וצדקה הוא כל מה שיעקר אף שאינו מגיע לו לפי דין
וזה וצדקה כלומר כל ההשקפות: (יט) טוב פריי מחרון ואלא ומה איט עומין

להדק

מכסף נבחר: י פארח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט:
כא קנהיחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא: כב יי קנני ראשית
דרבן קדם כפצלי מאו: כג מעולם נפכתי מראש מקדמי ארץ:

באץ

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

להדק צדקה" העושר והקבוצ הגל' לה אומר טוב פריי מחרון כי הפירות שהאדם
אובל מן בעוה"ל הוא יותר טוב מהעושר שבעוה"ל שהוא חרון והוא כמו המל' לאחד
שהלך להמקום ששם זהב צולב צול יוסר מברזל והפסק יראה שלא להוציא הוצאות מהזהב
ומההפק ה"ע כל מה דאפשר עד שיבא לביתו לא נוטל הזהב שקצן שם במקום הזול כן
הדקים יראו לפנים עומן בעוה"ל בדוחק כי טוב פירות עוה"ל ג"ל מחרון ומפן של
עוה"ל כדאי שיהי' להם גם הפירות שבעוה"ל ובעוה"ל אינן רואין רק לקצן תורה ומצות
ואמר ופז הוא נדב' חכמות שכתבתי למעלה ונד חכמה הגלויה אחר טוב פריי שהוא
דוגמת הפרי שהוא בגלוי והוא יותר טוב מחרון ואפילו החכמות הנעלמות מעין כל חי
העפ"כ הוא יותר טוב מפז. ותבואתי הוא מה שאלס מוציא מעצמו והוא דוגמת
ההוצאה שאלס צורע ומציא ע"י מעשיו וראו מכסף נבחר כי הכסף הוא גלוי יותר
מהזהב כן הדברים שהוא מוציא ה' נעלם בהחכמה אך שם ה' בהעלם ועכשיו בגלוי
כן הכסף הוא גלוי יותר והוא נכלל בדוחק: (כ) באורה צדקה אהלך כלומר במי
שהלך באורה צדקה בזהו חס אהלך. בתוך נתיבות משפט באותן האולכין
בנתיבות משפט בתוך חוקן אהלך וצדק ומשפט כבר כתבתי למעלה שהוא דק ומשפט
(וגלג"ד שהוא נדב חורה ומצות לכן אומר אלא משפט שהוא חורה ומצות שהציות הוא
במים ואלא דק חורה שהוא ביצנה ולכן אלא דק כתיב באורה ואלא משפט כתיב בתוך
כי הוא פנימיות וחציניות) והיינו דק לעולם לעולם צדקה עם כל בני אדם ומשפט
לעצמו וכן לעוברים על החורה: (כא) להנהיג אהבי יש ששעוה"ל אינו שוה לעוה"ל.
צדק דברים אחד ששעוה"ל הכל ודיק ואין פז ממש כמ"ס צדן המלך והנצר לבני אדם.
מחליפין את הים בצינו יס' ולומדים על אינו יס' שהוא יס' כו' וכו' שהוא עולם עובר
כעוף פירח אבל עוה"ל הוא נח' לעולם ולעולמי עולמים וזהו להנהיג כלומר שהוא
נחה לעולם וגם יס' שהוא עולם יס' והוא להנהיג. ואוצרותיהם הוא נדב יראה כמ"ס
יראת ה' היא חלוצה וליה לה מנצחה כלום לה אומר אמלא כמ"ס וברעת חדרים ימלאו
גו'. יס' הוא חו"ל והוצרותיהם אמלא צדעת כמ"ס וברעת חדרים ימלאו כל הון יקר
וגמים וכן הדין להסנתן. והדין עפרון והוא סוד שם השם שער'. כולל ג' כפ"ן של
מנצח"ל ועוד אוצרותיהם הוא. ה' ג' ס' והוא סוד הדגש שבהחכמה והוא סוד האם המחזק
ב' הכמות וטלד מכפלין יס' הוא סוד י' הנמל צדק ה"א ואלו וכן אוצרותיהם אורות
י' ה"כ' והוא כתיב צה' הוא כו' גלופי גלופין דלכסין ואורב הוא גלופין וזהו
ואורבה אהב וכן צדק ג"ל בהפסוק ונמי הוא רביעי לכלל הפסוקים והוא ג"ל צפ"ע
צדק ה' דלהקבל צדק המלאו הגדול המלאו הקצן: (כב) ה' קנני ראשית גו' וכן
כאן ה"ל' נתיבות שכלגין צדקאשת חכו ראשית וראשית הוא ראשית השמות של מ"ב
אחון ושער ה' של בינה בלחך נקו. ה' קנני ראשית דרבו זהו בראשית כמ"ס
ואין ראשית גו'. קדם כפצלי מאו הוא צדק צדק האהבה שמינה שמינה נצדאו
וגלג' ירו הכל: (כג) מעולם נפכתי מראש מקדמי ארץ זהו אהב ראשית ואלא ומה איט עומין
כן אהבן את הכמים. מקדמי ארץ זהו את הארץ וכן שבעה קדומין לארץ כמ"ס
בגמרא

כר באין תהמות חוללתי באין מעינות נכבדימים : כה בטרם
הרים המבעו לפני נבעות חוללתי : כי עד לא עשה ארץ והצות
וראש עפרות תבל : כי בהכינו שמים שם אני בחקו חוג על-פני
תהום : כי באמצו שחקים ממער בעוזו עינות תהום : כי בשובו
לים חקו ומים לא יעברו פיו בחוקו מוסדי ארץ : ואהיה אצלו
אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל-עת :
לא משחקת בתבל ארצו ושעשעי את-בני אדם : לי ועתה בנים
שעני

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

בנמלה שניה קדמו לארץ הורה השוכה ג"ע וגיהנם וכסא הכבוד ובהמ"ק ובמו של משה
בראשית ברא כמ"ל את הארץ נן עדן וגיהנם ימין ושמאל וזה ה' השמים הוא השמים
כסא ו' הוא שמו של משה ח"ה הוא בהמ"ק שש מקום כפות גדולו וזיכרונם וז"ל חשיב
במקום ג"ע וגיהנם אבות ישראל וכן את אבות שיעקב וישב ארסלים כלול משניהם וארץ
הוא ישראל כמ"ס כי הרינו אהם ארץ חפץ כמ"ס בכפרל דלניעותא שוהארץ הניינה לאו
במוצגנה שהוא קודם לזהארץ : (כד) באין תהומות ג' הוא על פני ההם : נכבדי
מים הוא על פני המים : (כה) בטרם הרים המבעו לפני נבעות חוללתי הוא
מה וזכור : (כו) עד לא עשה ארץ הוא והארץ : וחצות הוא חושך כמ"ס ושה חושך
סמלו כו' : וראש עפרות תבל הוא וזוה אלהים מרחש כמ"ס בס"י אהם רוח
אלהים ג' : (כז) בהכינו שמים ג' הוא ויחמר אלהים ירי אור כמ"ס אהם סמלו
שנבראו ביום ראשון ולא נהלו עד יום רביעי וז"ל למד שננו הן הכנה למלכות ביום
רביעי : ברוקו חוג על פני תהום הוא סוד ויבדל כמ"ס דמ"ב : (כח) באמצו
שחקים ממער הוא מ"ס יהי רקיע ואמרו יחזקו הרקיע ואע"פ שפשוטו של מקרא הוא
על צריחת הרקיע מ"מ דכריה אמה שנכריה זה הרקיע נחזקו השמים שלמעלה מק
וזה באמצו שחקים ממער ממער לו : בעוזו עינות תהום הוא מ"ס ויהי מדל בין
מים למים ויהי כן ואמרו כמה בין מים למים כמלא נומה וכן עינות ההם שלמעלה
ונאמר שוקיו עמודי שם וכן דע"י וכן ו' ימים של י"ב ועיקר גלויין דב' ימים הראשונים :
(כט) בשובו לי חוקי הוא יקו המים : ומים לא יעברו פיו והוא אל מקום אחד כמ"ס
יהמו גליו לא יעברו וכמ"ס מנערהק ירובין ג' יעלו הרים ג' אל מקום זה יסדת
גבול שמה כל יעברון : בחוקו מוסדי ארץ הוא והארץ היבשה ואמר מוסדי ארץ שן
העמודים כמ"ס על מה אדנים הכעשו : (ל) ואהיה אצלו אמון הוא הדש ארץ ג'
וישע ה' אלהים נן בעדן מעשה ידי אמן : ואהיה שעשועים יום יום כן יהי מלכות
כמ"ס יום ליום יביע אומר ולילה ולילה יהיה דעה : משחקת לפניו בבר עת זה
ישראל המים ג' ויקרא ג' כמ"ס ליהי זה יצרת ג' : (לא) משחקת בתבל ארצו זה
מוצא הארץ והוא הקניניה שעתיד הקב"ה לעשות לעולם : ושעשועי את בני אדם זה
ונמחיס כו' וייעב לבו כו' זה הלאה ג' ובפרקי ר"א אמרו מחמר עשירי קוא לא סוב
סות אדם לבדו ג' וזה את : (לב) ועתה בנים שמעו לי היינו ההורה השמעו :
ואשרי דרכי ישמרו מי ששמור את ההורה לקיימה : (לג) שמעו מוסר ורחמו כי
לדרכי

שמעו לי ואשרי דרכי ישמרו : לי שמעו מוסר ורחמו ואל-
תפרעו : לי אשרי אדם שמע לי לשקוד על-דלתתי יום יום
לשמר מזוות פתתי : לי כי מצאי מצא חיים ויפק רצון מני :
לי וחצאי חכם נפשו כל-משנאי אהבו כרת :

ט א תבמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה : מבתה
מבתה מסכה יינה אף ערכה שלחנה : ששלחה

נעוניה

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

לדרכי ה' דרך ד' דרכים מוסר ותכמה כמ"ס לאמר לאסירים ג' וזה מוסר ותכמה :
ואל תפרעו כלומר תחילה שמעו וחל"כ אל תפרעו לא יפירו את המוסר ותכמה
מלך ימין : והענין שכתבו לפי שמסים את המוסר חוזר לראש הספר שזמר ג' דרכים
מוסר ותכמה וזכרה ואמר שם אחר כך גם במעשה לקחת ג' להבין כו' מלת כלילן בתלת
ואמר ג"כ כולן בנים שמעו לי הוא כינה כמ"ס כי אם לבינה הקרא שמעו מוסר ותכמה
ואמר ג"כ במעשה אשרי דרכי ישמרו ואל תפרעו תלת כלילן בתלת : (לד) אשרי אדם
שמע לי כלומר ללמוד ע"מ לקיים : לשקוד על דלתותי יום יום כן מי מדרשות
אשריין ללמוד כל היום וכל הימים וזה יום יום : לשמור מזוות פתתי הן דמי
בכסות וזהו לשמור וכמ"ס אקדימו ותחשו לבי כניסתא פי היכי דמורכי חיי כמ"ס אה"כ
כי מואלי מלא חיים : והענין שדלתתי הורה הן דקה ומשפט כמ"ס לעיל באורח דקה
אה"כ בתוך מיתות משפט וכמ"ס מ"ס פשוט כרטיס דמי"ל לדל"ס שכן דרכי גומלי
החדים לרין אחרי דלים וכן במשפט כמ"ס ר' אמי ור' אמי הוו מטפחי מעינברא דדשי
ואמרי כל מאן דלית ליה דינא ליעול (ונל"ע שני עניני דלים הם בפנימוות ובמלכות
היינו בהורה ובממון וכן דקה ומשפט כי משפט הוא הורה כמ"ס למעלה וכמ"ס בנמלה
דינא היינו הורה וזהו לשקוד על דלתותי על הכ' דלים להאיר עיניהם בפנימוות וחלוצות
וזהו יום יום והמשכיל יבין שכן עמוקים ומתקנים : מזוות פתתי הן אהבה ויראה
כמ"ס בזכר פ' ויקרא מאי שני פתחים אהבה ויראה מעון ומכון כו' וכמ"ס עבדו ה'
ביראה עבדו ה' בנמלה ובמ"ס נדק ומשפט מכון כסלך הסד והמת יקדמו פירך וכמ"ס
עק ועפרל סביבו דק ומשפט מכון כסלך וכן ה' דרכין דמסימוותא ד' גלויין דכסא
והכסא ואמר שומע ולשקוד שהוא הולך ועושה : (לה) כי מצאי מצא חיים ויפק
רצון מה' כי מואלי מלא חיים הוא ההורה שהיא עץ חיים למחשדים בה והכמהה חמ'
את בעלים : ויפק רצון מה' הוא הפילה כמ"ס וליה הפלתה לך ה' עת רצון יהיו לרין
אחרי פי תקבל ברחמים : וברצון את הפלמיו : (לו) וחצאי חכם נפשו הוא היסוד יפק
רצון הוא חומם רצון שחא הנפש מה שה' לו להפק : כל משנאי אהבו מות הוא
היסוד כל מואלי מלא חיים וכן בהורה ובמלות כי ההורה היא חיים כמ"ס לעיל והמלות
הן רצון באשחז"ל עשה רצון כדאוק דרי שישנה רוקן כדאוק ואמר ג' דרכין מואלי מלא
חיים כל ה' כלול מג' כי מואלי כלול מג' שזכיר וכן מלאי ב' ומינים הוא ידוע שכן ג'
שמוע ויפק רצון מה' הוא ח"ה ח"ה וכן בכללן שלום כו' (*) :

ט א תבמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה : אמר חכמות כי ג' חכמות הן
כמ"ס לעיל וכולן אחד לכן אמר חכמות ביהם : ביתה הוא יחוש
בסוד בחכמה יבנה בית והוא ג' דרכין כמ"ס לעיל בית יסוד חקירה וכן ג' ספירין שלל
אחד

שְׁנוֹת חַיִּים: י אִם-חֲכָמָה חֲכָמָה לֹד וְלֹצֵת לִבְדָּךְ תִּשָּׂא:
 י אִשֶּׁת בְּסִילֹת הוֹמִיָּה פְתִיּוֹת וּבִלְיִדָּה-מָה: י וְיִשְׁכַּח לִפְתָּח
 בֵּיתָה עֲרִבָא מְרִמִּי קֶרֶת: יו לִקְרָא לַעֲבָדֶיךָ הַמְּשֻׁרִים
 אֲרֻחוֹתָם: יז מִי־פָתִי יָסֵר תִּנָּה וְחִסְר־לֵב וְאִמְרָה לו: יח מִי־סֵר

גנובים

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ימ"ך כלומר שייך יהיו מדובין. ושנות חיים הם שנות של חיים שהם שנים מונים
 יוסף לך ה' וכו"ל איזה שנות מ'. כי בי ירבו הוא שם מ"ז דמרגל ימין הוא שנת
 ימים כחשבון ימין וז"ל ואלם בגבורות שמונים שנה כי בי ג' הוא כספן כי ב' יוד"ן י'
 ב' הה"ן וכן ככולן כמ"ס ברי"מ אהבה ב' וכן כולם כי בי ס' וס' דלחפפתו וכן סוד
 ראש וסוף של הסורה. שנות חיים הן י"ז נרשין דלימא וג' הוא דבר וקובץ הוא
 חיים וז"ל גיכ"ק פועמים חיים זכו ועוד שנות וד"ק רעב ושבע וכן מתמקין יחד וז"ל
 שאלמו אלו שנות אדם שנתהפכו מרעה לעושה: (יב) אם חכמת רבמת רך ולצת
 לבדך תשא כלומר שהתורה המרה לו שיהא הולך כדור ולא כדורך הרשעים אפילו להוכיח
 אותם ויהי' וישב כפריותו חמיד וזכו אם חכמת כלומר אם השב לבדך ותלמוד יהיה
 הילמוד ויכרה לך ואלם ישנה בין בני אדם ולח לבדך השא אפילו מה שסם מהלוצים
 אתה לבדך השא עונם וזכו לבדך השא: (יג) אשת בסילות הומיה כלומר כי היא ג"כ
 אומרת כמו הסורה כך החילוק שהיא הומיה חמיד אצל הסורה דברה פטס אמת ברמו
 ולא מזכיר עוד אצל היא הומיה חמיד ככל שעה ובכל רגע ועוד פטיות שהסורה קשה
 לקנינה כמ"ס בזהר שצריך מהרה וקדושה ופרישות אצל היא מפתה חמיד ואין אפשר
 שיהי' זה דבר טוב כי לדבר טוב אין צריך פיתוי. ובל ידעה מה כלומר כי בחורה מה
 שהיא מגלה עמה לבני אדם מזינין וזכו הבני אדם ומה שהיא נעלמה אליהם הנין דרכה
 ג' אצל היא כמה שהיא מדברה לא ידעה מה היא מדברה ואיזה טובה יאל ממנו:
 (יד) וישבה לפתח ביתה כלומר שהתורה היא כל כבודה בת מלך פנימה ושלחה את
 נערותיה אצל היא כעצמה יושבת כפתח ציה. על כסא מרומי קרת כי התורה
 יושבת לבדה בפנים כמ"ס על גפי כו' כול אדם כנפו יבא ג' וקוראה את האדם ליכב אזה
 ג"כ בגפו ובפרישות כמ"ס לעיל והזוהר יושבת על כסא מרומי קרת ברים גליא וקוראת
 את האדם להיות יושב ג"כ ריש גליא ומה שיעשה יעשה בגליא אפילו בחורה שיעשה
 בגליא כמרומי קרת: (טו) לקרא לעובדי דרך המישרים אורחותם כלומר כמ"ס
 בזהר פ' וישב ויהי כהיום הזה יומא דליה"י שלום בעלמא פ' אימתי יומא דלתי דר
 נס לחבבה חיובתה על חובי כו' וכדין כהאי זימנא נחתה בגין לאכסאה בני עלמא וזכו
 לקרא שהיא קוראת לחסון שכר עבדו דרך ועשו עבירות ורצון למישרים אורחותם לעשות
 חשבה קוראת אותן: (טז) מי פתתי ג' הסורה אומרת ג"כ כלשון הזה כך החילוק
 שהתורה כחוב אמרה לו והיינו להתקד לב אצל להפתי שיש לו שכל רק שהוא נחפשה אינה
 אומרת כלל רק שיסור שם וכיון שיסור לשם יראה את טובת הסורה מעלמו אצל כהן
 כחוב ואמרה לו הייט גס להפתי אף שכבר יסור לשם אינו רואה שם שום טובה בחבליה:
 (יז) מים גנובים ג' כלומר שהתורה אמרה טובה מבתה ג' והיינו דברים שהן טובים
 בעצמם היא אינה אומרת אלא לחם ומים שהן אינם טובים בעצמם אלא מעלתן הוא
 שהן גמדים וספרים וזכו עושה זאת לתמוך ואמר אלא מים ימתקו ואלל לחם יעשם כי
 יעשם הוא בלא הנחת הגוף אלא במראה הוא נעים כן בלחם שהוא דבר ממש ושיך בו
 מראה

גְּנוּבִים יִמְתְּקוּ וְלֹחֵם סִתְרִים יִנָּעַם: יח וְלֹא יֵדַע פִּירְפָּאִים שָׁם
 בַּעֲמָלִי שְׂאוֹל קִרְאָתָה:

י א מְשַׁלִּי שְׁלַמָּה בֶן חֲכָם יִשְׁמַח-אֲב וּבֶן בְּסִיל תִּנוּת אָמוֹ:
 ב לֹא יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רִשָּׁע וְצִדְקָה תַּצִּיל מִמּוֹת:

ג לֹא יִרְעִיב יְיָ נַפֶּשׁ צָדִיק וְחַיֵּי רִשָּׁעִים יִהְיֶה: ד רֹאשׁ עֲשֵׂיהָ כָּה־
 רמיה

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מראה אחר יעשם שאלו טוב אלא במראה אצל האדם שאלו שייך בזה הנאה כי אם הנאה
 הגוף לכן אמר וימתקו בנעים וכן תלמוד והמדה מים הוא תלמוד וזוהר וכו"ל שבעה שהיה
 אשף איש אז מים גנובים ולחם הוא חמדה בממון ושאל דברים: (יח) ולא ידע כי
 רפאים שם בעמקי שאול קרואיה כלומר בחמרה עלמו מ"ה ח"כף הוא כפראים
 ורפאים הוא הכרת שוכרת ממלך החיים ועו"ל והוא ג' החמדה. בעמקי ג' כלומר
 וחלום שכר נקראים אלה וישבו עמה הם בעמקי שאלו כמ"ס כי שוחה עמוקה אשה
 וזנה ולכן אמר עמקי שאלו והשאלו הוא הכולל של ה' מדורין דניחנס ומי שהוא נידון שם
 צריך לעבור כל השבעה אצל הקרואים להסורה הם האגלים בשבעה דרגין כמ"ס ועל
 מקראים עין יומם ושכן אשף להנה לילם כי על כל כבוד חופה וזונה היא אימא
 עליו והוא ג' רפאים שאלו בדרכי הזונה הוא נכרת ממלך החיים כולל אצל ההולך
 בדרכי הסורה וזונה סה' לל יומם ג':

י א מְשַׁלִּי

שלמה. שלמה הוא שלם ה' שבימיו היה ה' בשלימות ומשלי הוא שלם י'
 והוא חכמת שלמה והספר הזה הוא צדור הדעת וקוף ג' מוכר שאלו
 בתחילת הספר ממש כי אמר שם ג' דברים חכמה ומוסר ולהבין אמרי צינה ואמר
 כענין ג' משלי ומשלי הזה הוא ג' מוכר ולכן כהן ע"ס רוב כלל פסוק ג' פנינים דבר
 והסוכו צדור עה"ד מולד ורמו בשיח השירים ג"כ על משלי כמ"ס ולך ישלם לך והיינו
 ש"ס כמ"ס ב"ח שהר"ם של ה' פסוקים הראשאים הוא ישלם והן אומות משלי. בן
 רבם ישמח אב שאינו הוא צדור"ד וכשהן חכם יושב אמו ג' צדור"ד ואינו שומע
 חמיד חדושי יסמח בו משל"כ אמו שאלו שומעת אצל כשהן כסיל ואינו אלא
 צדור"ד אלא יושב בל צדיק ואמו רואה חמיד כסילותו ושקטו ולכן חוגת אמו. ועוד
 בן חכם ג' שכתבו המקובלים שאלו הוא ב' כחוח כח האב וזה האם וכשנבחר כח
 האב הוא חכם וצדיק אצל כשנבחר כח האם הוא כסיל ולכן כשהן חכם ישמח האב שהוא
 מכוון וכשהוא כסיל חוגת אמו שהוא חכמה. ועוד בן חכם ג' משל"כ הוא מסתכל דלחא
 ול"ה מסתכל דלחא כמ"ס למעלה והצדיק אינו נחלה רק במ"ע חסד הרשע אינו נחזה
 רק במצות ל"ה שגובר וזה בן חכם ישמח אב כלומר ישמח בזה שכל מסתכל דלחא שהוא
 מ"ע וכן כסיל חוגת אמו מתחת דבר הבא מסתכל דלחא: (ב) לא יועילו אוצרות רשע
 שהממון הוא לג' דברים טוב ועוד ומשיל טוב הוא ללדקה או ג"ה עם הקביות ערב הוא
 לחבילה או לשאר האלות עו"ל המתוקים ומשיל הוא במתקף ממון כדרי שיעיל לו
 צעם נרם וזכו לא יועילו זה המתקף חלוצות כדרי להועילו לא יועילו לו אם יעשה
 החלוצות משמע ועול. וצדקה תציל במות אצל צדקה לא די שהוא טוב בעצמם אלא גם
 מועיל יותר מכל דבר שמלל אף ממות ואין מועיל בעולם יותר מזה: (ג) לא ירעיב
 נפש צדיק הוא ג' ערב אמר שלא ירעיב נפש היינו הרעון של הצדק וממלא רצונו
 וזה

רמיה וְהַרְוִיצִים תַּעֲשִׂיר : ה' אֵנֶר בְּקִיץ בֶּן מִשְׁכִּיד נִרְדָּם בְּקִצֹּר
בֶּן מִכִּישׁ : י בְּרָכוֹת לְרֹאשׁ צִדִּיק וְפִי רָשָׁעִים יִכְסֶה חֶמֶס : י יָנֹכַר
צִדִּיק

פ"י מהגאון רבינו אליהו ז"ל

וזו עיקר הערב שנתמלא רעו ותאוותו והיות רשעים יחרוף אל כל הרע שף שטובה
כות היינו עולם שגור ומומם בשביל שימלא רעו ותאוותו והקב"ה יסדוף ממנו ולא ישיג
תאוותו : (ד) ראש עושה כף רמיה כלומר מה שטובה כף רמיה כדי שיחשש ואדרכה
הכף רמיה עושה אותו לראש ומתרחש ויד הרוצים שזה שוקל באמת תעשיר ועוד שקל
על הכדקס מי שטובה כף רמיה שהכף הוא עד האלצעות ויד הוא כל הוד האלצעות עם
הכף וזה ראש עושה כף רמיה כלומר מי שטובה האלצעות לחוד הכף והכל אלא כף
והיטו שטוב ידו מליחן נדקס זה עושה אותו לראש אל כל ויד חרונים תעשיר מי שידו
פתוחה לכל ע"י מהתעשר ועוד שקל על הכורה שהכף רמיה מי שלומד ברמיה והיטו
שלינו לומד השכר דייקן רק הקיצור דייקן כבדי להלכות שהוא יודע על כל הדברים זה
עושה אותו לראש כי לטוב שיטבה גם אותם ממנה שלינו יודע שרשן אל יד מרוצים מי
שלומד הדין עם שדשו ויודע כל דם ודין תעשיר שידע הכל : (ה) אונר בקיץ ג' פ"י
שהמשכיל מחסר ההבואה קף בקרן שהוא אחר הקציר כמ ש לעיל אל המביט קף בקציר
הוא נדסם קף שזה הוא הזמן לאסוף ואם לא באותו זמן אימתי יאסוף אעפ"י הוא נדסם
והטעם שקל על הכורה שהמשכיל לומד קף בקרן שהוא סוף ימיו כשהוא זקן ומש כוחו
ואינו יכול לטפוף עוד בלימודו הוא אונר ומחסר מה שלמד כבר אל המביט אינו לומד
אפילו בקציר דהיינו כעשוריו שהוא חזק בכח ויכול ללמוד ועוד אונר ג' שהוא מלאכות
שבת המעושה במש' שבת ד' ראשונה מהם הן עד חב"ד כמ"ס ביטעיה וקולר ומעמר
שיטה נדעם כי הדעת כולל שיהיה ימין ושמאל וקולר הוא ימין ומעמר הוא שמאל
וזו שהמשכיל עושה משמאל ימין וכן מביט עושה מימין שמאל ועוד אונר בקיץ ג' פ"י
כמ"ס דברי חכמים כדרכונות וכמסמורות בעלי הסופות ג' פ"י כי יש שני עניני ח"ה
א' הוא העושה חיות פירות כמו רש"י ז"ל וכדומה וכו' הוא שמקבץ כל מאמרי חז"ל
ומזיל מהם הדין כמו הרמ"ש וכו' וזה דברי חכמים כדרכונות פ"י דר בינה הוא
מראה לעם להבין את התורה והם כמסמורים נעושים וכו' הם בעלי אסופות
שמאספים הדברים וז"ל אונר בקיץ ג' הוא גד בעלי אסופות ג' נדרם בקציר
ג' הוא נדסם המעשר לעם שהוא דומה לקולר ונותן לפניהם : (ו) ברכות לראש צדיק
פירש שהצדיק הוא מברך חמיד לכל אדם כמ"ס מוב עין הוא יבורך אל תקלה ג' ולכן
מברך הקב"ה אותו ויורשו ברכות על ראשו אל השה על רשעים יכסה את עצמו בחמם
דהיינו שמתחבא את כל אדם ומדבר עליו דברים רעים ומקלל אותו והקללות בחין על עצמו
וזו נקרא ח"ה חמם כמ"ס כי מלאה הארץ חמם ואמר שם הגאון ה' לו חמם דברים
שה' מתחבא את הגזון ואמר אל דיק לראש ואל רשעים פי כי מתחשבה טובה מדרך
הקב"ה למעשה ולכן אמר לראש דיק כלומר חסד כשה' מתחשבה טובה מפיו כי מתחשבה
ימיו ברכות עליו אל הרשעים אינו מכסה עצמו בחמם עד שיאמר בפיו כי מתחשבה
רעה אין הקב"ה מדרך למעשה ואמר דיק לשון יחיד ורשעים לשון רבים כי במחשבה
אשכח אדם לבדו אל המדבר מדבר לחבירו וז"ל רשעים ועוד ברכות לראש צדיק הוא
שני פעמים ח"ה ברכאן בלשם ובקול והוא שני פעמים שדי וכן שני פעמים שבע ברכאין
אך ובר והח"ה ברכאן קן ג' שמונה דב"ד ס"ח קש"ח שכן ח' שלובין הידועין דע"ב

סמיוהדין

צדיק לברכה ושם רשעים ירקב : ח חכם לב יקח מצות ואויל
שפתים ילבט : ט הולך בתום ילך בטח ומשקש דרכיו יודע : י קורץ
עין יתן עצבת ואויל שפתים ילבט : יא מקור חיים פי צדיק ופי
רשעים

פ"י מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ההידוך וז"ל כמ"ס מהכנה שלמה וז"ל ח' ב' שמו דח"ה : ז' זכר צדיק לברכה
ושם ג' זכר הוא מה שזכרון מה שה' מקדש דהיינו אחר מותו של צדיק שאינו רק
זכר הוא ב"ל לברכה אל הרשעים אפילו הם דהיינו בחייהם נמי מקללין אותם ועוד זכר
ג' ושם ג' זכר הוא מ"ס ושם הוא מזה לית כמ"ס זה שמי זה זכר וכמ"ס בעהר שמי
עם י"ס שם"ס וזכר עס ו"ה דמ"ס ודק כמחשבה את הצדיק אין משנה אותו רק במ"ע
ומש"ס שבידו והרשע אינו נקרא רשע רק על מצות לית שער וזהו זכר ג' פ"י שהזכר
שכן המ"ס הוא לברכה להצדיק ושם שהוא ה"ס הוא רקבון של רשעים ח"ס שם רשעים
ירקב : (ח) רבם לב ג' פירש כמ"ס בגמרא ששהקל אפילו כלפי שמיא מצינו דהיינו
שם יאמר למחר אשכח בבקר למד הוא יהיה נכבד בזה ולא יעמוד וזהו חכם לב
יקח מצות חסד כשכח לידו ואינו משהה אותם ואויל ג' פירש אל מי שהוא חזק
ואינו עושה חסד אלא אומר בשפתיו שיעשה חסד או למחר ילבט פירש יהיה נכבד
בזה ולא יעשה כלל : (ט) הולך בתום ילך בטח כי שהולך לעשות הטובה לעשות לחבירו
רעה ומראה בעליו לחבירו שהוא אונר צדיק שילך בדרך בטח פירש יודע מה חבירו
אל שהולך בתום ואינו מורש רעה על חבירו הוא ילך בטח ואינו מתחייב מפני כל
אל דבריו כי מתחילא ומעשה דרכיו יודע אל זה החומר רעה בלבו ובפניו מדבר
מרמה וטובות הוא מעשך דרכיו כשהולך לעשות לחבירו הרעה שכלבו מעשך דרכיו
כדי שלא יודע דבר זה לחבירו שהוא עושה לו רעה אל ממלא יודע הדבר לחבירו
שהקב"ה מערבהו : (י) קורץ עין יתן עצבת כי דק המדבר אחד בפה ואחד בלב
כאשר מרמה את חבירו הוא מגלה זאת לחבירו העלוי שרימה את חבירו והיטו את
חבירו ה' עומד ב"ל שם כאשר מרמה אותו או מרמו בעיניו אלו להלכות שרימה אותו
ואל לא ה' שם או הוא מדבר נדבור ממש שרימה את חבירו ומתחשבתו לרעה שיפול
זה פ"י עליו וזה המרמו בעיניו אם יפלה לחבירו הדבר שרימו בעיניו הוא מתפלל
ואומר שלא לדבר זה רימו בעיניו אל מ"מ לב עיני למה שמתגלה הדבר לחבירו
וסן ישים חבירו הדבר על לבו ויזהר עוד ממנו וזהו קורץ עין יתן עצבת ואויל
שפתים ילבט אל זה שדבר ממש לחבירו ה' שחורש עליו רעה ורימה את חבירו זה
הדבר אם יפלה לחבירו הוא ילבט בפועל שיראה חבירו לשלם גמולו אשר זמם עליו
מפני שידע בנידור שדלנו ה' לרעה : (יא) מקור חיים פי צדיק שהטובה ומצות
הם חיים לעושה כמ"ס כי הוא חייך ג' והצדיק מלמד לאחרים להטות חמדי טובה
ומצות הרי השה על הצדיק מקור של חיים ופי רשעים יכסה חכם כלומר יכסה
את כל הטוב בחמם שמתק לחבירו וחבירו אינו יכול לעמוד על עצמו ומור ומחזק
אותו או שמוליך רכילות מאחד לחבירו הרי פיו ממלא כל העולם בחמם דבריו (ומה
שאר דיק לשון יחיד ורשעים לשון רבים נראה לפי עניות דעתי שהפה של הצדיק
הוא מקור חיים קף שהוא ביחודו כי מזה שלומד הוא יודע דרך חיים ומלמד את עצמו
לילך בו וגם לאחרים ילמדו ממנו אל הרשע כשהוא ביחודו אי אפשר לבסות העולם
בחמם אך כאשר יתחבר עם חבירו או מרביץ זה עם זה ומתדיין זה את זה או שמוליך

דברים

יִשְׁכַּנְדְּרָאֵין : יא פִּי־צִדִּיק יָנוּב חֲכָמָה וּלְשׁוֹן מִתְּפַכֶּת :
 לב שִׁפְתֵי צִדִּיק יִדְעוֹן רָצוֹן וּפִי רָשָׁעִים מִתְּפַכֶּת :
 יא " מֵאֲזֵנֵי מִרְמָה תוֹעֵבֶת יי וְאֵבֶן שְׁלֵמָה רָצוֹנוֹ : ב בא

פִּי מִהֲגָאוֹן רִבִּינוּ אֱלִיהוּ ז"ל וְדוֹן

לעולם בל ימוץ כלומר אה"ם שפעמים הצדיק מש לפי רשע אבל הוא לפי שעה
 ולא לעולם כמ"ס כי שבע יפול צדיק וקם. ורשעים רא ישכנו ארץ אבל
 הרשעים אם התחילו לנפול לא ישכנו עוד בחרץ ולא יוסיפו לקום. ועוד חף שעה הם
 שוכנים בחרץ לא ישכנו לעולם : (לא) פי צדיק ינוב חכמה הפה של הצדיק תמיד
 מדבר חכמות והוא כמעין הנובע (ולע"ד שיש שפחים שהוא הדבור נקרא ניב שהוא
 מלשון נובע והוא ג"כ מלשון מים תצטע. אם ולכן לשון ניב משמש לדיבור הנובע
 והכל א' שהוא מדבר חכמות והוא תמיד כמעין הנובע) ואינו פוסק לעולם כי הכל
 רצין אחרינו לשמוע תורה וחכמה מפיו. ולשון תהפוכות תכרות אבל מי שאינו מומר
 תורת אמת הוא מדבר תמיד התפוכות וחורר ממה שאמר תחילה והכל רואין שאין ממש
 בתחמתו וטובין אותו וממילא הכרת : (לב) שפתי צדיק ידעון רצון שהצדיק אם
 פעמים יודמן שחשך נגד חצירו ולרץ לרצות אותו הוא יודע איך לרצות ובמ"ס יסור
 על אנשים ויאמר חטאתי וגו' וכמה"ל שמציא ג' אנשים ומבקש ממנו מחילה בפניהם
 בחמה ובלב שלם ובשכירו רואה שהוא מהרסם בעצמו על שחשך נגדו ולא ישוב עוד
 לדרכו זה נס הוא מוחל חיוק. ופי' רשעים תהפוכות כלומר אבל כשהרשע בא לרצות
 את מי שעה רעה או שחורף הוא מדבר תפוכות כלומר א' בפה וא' בלב ושקרים
 (ומ"ס אלא הצדיק שפתי ואלא הרשעים פי היינו שהצדיק אפילו במקום שצריך להסתפחם
 שהוא שפתי חלקות כלומר לדבר א' בפה וא' בלב הם יודעין הרצון ומדברין בחמת
 אבל הרשעים אפילו פיהם כלומר במקום שאינו צריך לדבר אחד בפה וא' בלב אלא
 שיהא פיו ולבו שוין אעפ"כ הוא מדבר תפוכות ומ"ס צדיק לשון יחיד ורשעים לשון
 רבים כלומר חף שהוא לבד צדיק וחצירו רשע ואפילו בזהו חשך הוא צדיק נגד חצירו
 הוא הולך לבקש מחילה בחמת כענין מעשה דרכו והוא טבחה במ' יומא והכל מחמת
 שהצדיק יודע הרצון של הקב"ה והרשעים אה"ם ששניהם רשעים כל אחד מדבר
 תפוכות בלבן) :

יא א מֵאֲזֵנֵי מִרְמָה תוֹעֵבֶת ה' כשאר עובר עבירה הוא נהעב לה' כמ"ס כי
 כל העושה מלל התועבות האלה ולכן מאזני מרמה כעושה מאזנים
 שיהא יכול לרמוה בני אדם הוא מהועב לה'. ואבן שלמה רצונו כי האדם שאינו
 עושה עול הוא אינו מהועב אבל מ"מ אינו ממלא רצון הקב"ה בזה אך מי שהאזן אבן
 שלמה כלומר שמכר תמיד על אבן שלמה ואינו מוכר על אבן שאינו שלמה אפילו ביוצר
 שיניכה מן הדמים שלפי הושר נראה שרשאי לעשות כן וכשהוא אינו עושה כן זה
 רצונו של הקב"ה וי"ס בנב" (פ"ט א') ומינין שאין מוחקין במקום שגודשין בו ח"ל
 איפה שלמה וזקן ומנין שאם אומר הכריני מוחק בו' ולאנכה לו מן הדמים בו' ח"ל איפה
 שלמה וסינין שצדק הוא מי שאינו עושה עול ולכן דייקי ממלה דק שאין מוחקין במקום
 שגודשין ומן איפה שלמה דייק שלא יאמר הכריני מוחק ולאנכה לו מן הדמים שאין בו עול
 אך שאינו מוכר על איפה שלמה ובמ"ס שם בגמרא כמ"ס ונבטחה עלו בגמרא הוא בדיק
 מנין שאין מוחקין במקום שגודשין בו' ח"ל איפה שלמה ומנין שאם אומר הכריני מוחק
 ולאנכה

זָרוֹן וְיָבֵא קֶלֶן וְאֶת־צִנּוּעִים חֲכָמָה : ג תָּמַת יִשְׂרָאֵל תִּנְחַם וּסְלָח
 בְּגֵרִים יִשְׁדֵּם : ד לֹא־יִוָּעִיל הוֹן בְּיוֹם עֲבָרָה וְצִדְקָה תַצִּיל מָמוֹת :

פִּי מִהֲגָאוֹן רִבִּינוּ אֱלִיהוּ ז"ל צִדְקָה

ואנכה לו מן הדמים בו' איפה שלמה וזקן מ"ס חלל כמ"ס והאמת יורה דרכו והבן.
 ועוד מאזני מרמה תועבת ה' הוא המקיל לעצמו ומחמיר לאחר שזה רשע ערום או העושה
 כקולי ב"ס וקולי ב"ה שהוא רשע והוא תועבת ה'. ואבן שלמה רצונו כלומר שרצונו
 אינו חלל הולך בשלימות כב"ס כקוליהו ומומיהו או כב"ס כקוליהו ומומיהו ואפילו
 בחומרי ב"ה וחומרי ב"ס הוא כסיל ואין זה רצונו חלל שיהלך בשלימות : (ב) בא זרון
 ויבא קלון כאשר הזקן לכן כאשר בא הדבור לבפ"ד יבא קלון שמכאן חלל כולם. ואת
 ידע האמת רק לקטור לכן כאשר בא הדבור לבפ"ד יבא קלון שמכאן חלל כולם. ואת
 צננועים רבמה שיעקר החכמה הוא הצננועים שמוחקין מלומד מורחם ודעמם רק שומעין
 מרבותם כי כאשר הוא יאמר דבריו לא יוסיף לו כלום אבל כאשר ישמע מרבו יוסיף לו
 דברים. וי"ס האדם חועלת הדבור הוא לא לו אבל חועלת האזנים הוא לאין זולתו ולכן
 העינים הם ב' והאזנים הם ב' לראות חכמה שנכתב ולשמוע חכמה שנב"ס אבל הפה
 הוא אחד וזהו מלה בשלש ושמורה בתרין כי השחוקה הוא חועלת כפל מן הדבור כי מה
 שידבר בפה אחד ישמע ב' אזנים ויראה ב' עינים וי"ס ואת נעושים חכמה מפני שהוא
 שומע תמיד חדשים מרבו : (ג) תומת ישרים תגדל כבר נכתב למעלה שם הוא
 ההולך בחמימות בדרך התורה וישר הוא השם מדותיו בשכלו וזה הישר יכול ליפול ברשת
 הית"ר כי שכל אה"ם יכול לעשות ולרץ הישר ג"כ להתמימות בדבר שהוא נגד התורה
 שאל יסמוך על שכלו וזהו חומת ישרים מה שהרשעים הולכין בחמימות ג"כ זהו חתם.
 וסוף בוגדים ישרם סוף הוא היפוך ההם שהוא לשון עקום ובוגדים הוא היפוך הישר
 שהולך בכל בדרך התורה וישר זה בוגד בתורה והיינו מה שמתעקס השכל וגם אינו
 הולך בדרך התורה וסוף על שכלו זה ישרם. (ולע"ד לשון ישרם כי שכלו מתעקס ובדרך
 התורה אינו הולך לכן אינו יודע באיזה דרך הוא הולך והוא מעורב וזהו ישרם מלשון
 משדר המערכה) : (ד) לא יועיל הון ביום עברה כלומר ביום המיתה כאשר הוא
 יודון אחר מיתתו שאלו מדייניו לו כמ"ס למעלה. וצדקה תציל מצות הוא הגיהנם
 שהוא ג"כ נקרא מות כמה שאמר מות ואבדון אמרו באזנינו בו'. ולעיל מה שאמר לא
 יועילו ואזכור רשע הוא קודם המיתה שאלו מדיינין אם יחיה ולא ימות וצדקה תציל ממות
 הוא מות עולם. כלן קאי הכל על אחר המיתה ולכן אמר שם לא יועילו ואזכור רשע
 אבל אם לא יהי' אזהרות רשע אלא נטון צדקה המיתה אינו מועיל לו אפילו תאמון שאינו
 זכאן אומר כהם לא יועיל הון ביום עברה שחבר המיתה אינו מועיל לו אפילו תאמון שאינו
 של רשע רק אם עשה צדקה זה תציל מניהם וכן ב' דינין מה' דינין שבעדין על האדם
 אחר מיתתו שהן כף הקלע וגיהנם ומיתה כמה שאמר ריב"ז שם כועס עלי כעסו כעס
 עולם ואם חוסרני אסורו חוסר עולם ואם ממייתי מיתתו מיתה עולם. כעס הוא חש אצ
 גיהנם חוסרני הוא כף הקלע שזהו ככלל סוד הגלגול שמתאבדן אותו במקום האה שאין
 יכול ללכת משם ומימיין האדם במשמר ומימיין צדד רגליו שאין יכול לזוז ממקום ההוא
 ממייתי הוא מיתה וזה שאמר בפסחים כ"ח א"ר יוסף היינו דלמרי איניש כפא דחטא
 פצח בגווה נשרף מרדלא אמר אביי סדנא בפסדנא יתיב מדוויל ידיה משתלם דבא אמר
 גירא בגירא מקטיל מדוויל ידיה משתלם והיינו דב' יוסף אמר דב' שריפס הגיהנם כנגד
 דא

הַצִּדְקָת תָּמִים תִּישֶׁר דַּרְכּוֹ וּבִרְשָׁעוֹ יִפֹּל רָשָׁע׃ יִצְדָּקְת יִשְׁרָיִם
תַּצִּילֶם וּבְתוֹת בְּגָדִים יִלְבְּדוּ׃ יִבְמוֹת אָדָם רָשָׁע תִּאבֹד תִּקְוָה
וְתוֹחֶלֶת אוֹנִים אָבֶדָה׃ חֲצִידִק מַצְרָה נִחְלָץ וַיִּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו׃

בפה

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מדמו ממש ואביו אחר נגד הגלגול סדנא בסדנא יתיב ג"כ מדה כנגד מדה ורנא אחר נגד
המיתה והיינו שכל דינים דקב"ה לכל מדה כנגד מדה ופועל אדם ישלם לו וזכו כי
הכלל נפשי ממות הוא המיתה אח עיני מן דמעה הוא הגיהנם כמ"ש עובדי בעמק הבקע
מעין ישימוהו שמורידין דמעות כמעין. אה רגלי מדחי הוא גלגול הנפשות בדמ"ח ואמר
כאן ה' מהם שהם הגיהנם והמיתה והיינו שזו עברה אינו מועיל לו כלום כאשר
משפטו להיותו בגיהנם אך הצדקה שבכך עשה בחייו הנה מזליין אותו אפילו ממשפט
העוה. וזה שאמר ריב"ז ואינו יכול לפייסו בדברים ולשוחזו בממון שכן המורה וצדקה
לאחר שעכשו אקיימם רק אם עשה מתחלה וזה ההון וצדקה כמה שאמר לעיל שהון הוא
סוד תורה: (ה) צדקת תמים תישר דרכו הם הוא ההולך בתמימות כמ"ש למעלה
זה ההולך בתמים אינו סומך על שכלו כלל ולדרך החזרה נרדף גם השכל כמה שאמר
חז"ל לעולם יאח אדם ערום ביראה ועי"ז אפשר להיות שיכשל אך צדקה מעין עליו שיהיה
דרכו שיהא דרכו בשכל ג"כ אף שהוא הם. וברשעתו יפול רשע והרשע שופל וכש
בדרכי תורה הוא ע"י הרשעה בשעה מתחלה זה גרם לו שיפוע ופועל כמ"ש בחלישע אחר
ובדואו ואחיפול שפיגא הי' בלבם ועי"ז נפלו ורשע הוא היפוך ההם כמ"ש למעלה וכמ"ש
הם ורשע הוא מכלה: (ו) צדקת ישרים תצילם ישר הוא ההולך בשכלו אך בדרך
הישר שלא סר מן דרך התורה ימין ושאלא אלא שם מדותיו בשכלו וזה ההולך בשכלו בכל
יכול לננות מהמרים מחמת שהוא סומך על שכלו אך צדקתו עומדת עליהם והצילם שלא
ילכדו. ובהזות בוגדים ילכדו בוגדים הוא היפוך ישרים שסומך על שכלו וצונג
בה' (*). וזהו בזהו בוגדים שזה הצונג ההולך בשכלו אף שצונג גם הוא המדות בלוחה
השכירה עממה ילכדו מפני שהוא צונג ולשון הוא הוא מלשון שכירה כמו הוה על הוה
הבא גו' ואמר כאן ילכדו ואלא ההם אחר יפול שהם הוא בתמימות ואינו הולך במקום
שהרשע ית"ה פרושה לכן אי אפשר לו שילכד אך אפשר שיפול שלא במתכוין וכן הרשע
שיפוך ההם הוא נופל שלא במתכוין שפועל בדבר והוא מתחמם רשעה שהי"ז בן חסילה
כמ"ל. אלא הישרים שהולכים בדרך השכל ושכל אנושי קרוב מאוד לרשת הישרים שיעשה
מדרך התורה ובקל יכול להלכד ברשעו ולכן אומר ילכדו: (ז) במות אדם רשע תאבד
תקוה כבר כתבתי שמקוה הוא צמח קרוב ותוחלת הוא צמח רחוק וזה האדם רשע מקוה
שהי' הטוב לו לעצמו וזהו מקוה שמקוה שיהי' לו היקף וכשימות יאבד התקוה ותוחלת
אונים אבדה ומה שהי' מיתל שהי' טוב גם לצניו שיאחרו אחריו וזהו תוחלת שהוא לזמן
רחוק וגם הבנים מפנין שיבא הטוב להם וזהו תוחלת אונים מה שהאונים שהם בני
מיתלים או מה שהוא מיתל שהי' לאונים שהם בני אבדה במותו וסוד במות אדם רשע
וגו' הוא סוד על שלשה פשטי ישראל וגו' וכמ"ש במקומות: (ח) צדיק מצרה נחלץ
הצדיק אע"פ שבה עליו צרה הוא נחלץ מהצרה (ונלע"ד שאמר לשון נחלץ שלא די שיעזב מן
הצרה אלא שהי' נחלץ כמה שאמר ועצמוהו יחליץ שהי' כגן רוח כמו מרדכי שכן הצרה
עלה לגדולה ודניאל ונחמיה ומישל ועזריה וכן שארי צדיקים). ויבא רשע תחתיו
ולאחר המרה אינו חוזרת ריקם אלא הרשע בא תחתיו בלוחה הצרה עממה כמו הון ואופן
שלהשטו

כָּפֹה חֲנֹף יִשְׁחַת רַעְיוֹ וּבִדְעַת צַדִּיקִים יִחְלְצוּ׃ בְּמִוֶּבֶת צַדִּיקִים
תִּפְעֹלץ קָרִיָּה וּבְאֹבֶד רָשָׁעִים רָנָה׃ יִבְבְּרַת יִשְׁרָיִם תְּרוֹם קֶרֶת
וּבְפִי רָשָׁעִים תִּהְרֶם׃ יִבְזֹ לְרַעְיוֹ חֲסִר־לֵב וְאִישׁ תְּבוּנוֹת
יִתְרִישׁ׃ יִהְיֶה רָכִיל מַגְלֵה סוֹד וְנֶאֱמָן רוֹחַ מִבְּסֵה דָבָר׃

באין

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שלהשטו על חנניה מישל ועזריה: (ז) בפה חנף ישחית רעיו ויחלצו צדיקים
שבין אדם למקום כמ"ש שהשחית את ישראל ללבושם בשבטים וכמ"ש עוף אשה חסד
לב משחית נפשו גו' והבא להדית הוא צפה חנף כי חנף זה אי אפשר לו להדית ולכן רוב
מינים עובדים בשבט כי גונג לב רעה ומשחית אותו וזהו צפה חנף ע"י הפה חנף ישחית
את רעיו. ובדעת צדיקים יחלצו רק הצדיקים שמוסקין תמיד במצות ה' ויודעין
דרכי ה' המה יכירו פיתויו שדבריו כמים מדברי ה' ומבנים שמה שמדברין דברים טובים
הוא חנף ומחמת זה יחלצו: (י) במוב צדיקים תעלוץ קריה כי כאשר הקב"ה מילל את
עמו ישראל מצריהם העומדים עליהם מתחילה גואל אותם ומפיץ להם ואמר כך נוקם את
נקמתם מהצרים כמו במצרים שמתחילה גאל אותם ואח"כ אצדס צים סוף וכן בהמן
מתחילה הציב למרדכי ואח"כ הפיל את המן ויחלו אותו בכדי שיאח' הוא בעצמו רואה
גדולה ישראל וסיה"ה הוא חלקים בכל הארץ וכאשר הוא מייסד לצדיקים אז כל העיר
שמחה אבל עדיין אינן מרגיין ומשחזין להקב"ה אך אח"כ כאשר נוקם מהעומדים עליהם
אז הם מרגיין ומשחזים להקב"ה וזהו בעוב צדיקים תעלוץ קריה כמה שאמר והעיר שושן
נהלה ושמחה ואח"כ כאשר נקם הקב"ה מחוויבים אז הי' הרע כמו צים סוף ובפורים
והסוד הוא כמה שאמר בזהר שמחה בנפרא רננה ברמשה אברהם יגל יצחק יעקב וכן בעוב
צדיקים שהוא סוד החסד אז תעלוץ קריה. ובאבוד רשעים שהוא הדין אז הכינה
שהוא ברמשה: (יא) בברכת ישרים תרום קרת כאשר הקב"ה מברך את הישרים כלומר
הצדיקים ובעלי שכל אז תרום הקרת כי הם מדריכים את העם בדרך ישרה וממילא
יתרום העיר. ובפי רשעים תהרם כלומר וכאשר הרשעים מדריכין ומושלים על העיר
הם מהרסין אותה ואמר אלא הישרים ברכת ואלא רשעים ופי' והיינו כמה שאמר למעלה
שמחשבה טובה הקב"ה מרף למעשה אבל מחשבה רעה אינן הקב"ה מרף למעשה ולכן
הישרים היקף בברכהם שמשלין ומחזקין להדריכין בדרך טובה וישרה הקב"ה מרומם אותה
אבל הרשעים שאין מחשבתם עושה רועם כלל אינן מהרסין אלא צביהם שפ"י דבורים
ומעשיהם תהרם הקריה: (יב) בז לרעהו רסר לב כי הלך מנין ומי שאינו מנין
הסוף נקרא חסד לב כמ"ש למעלה ומי שמבזה לרעהו לאוהבו שהוא וצטוב עמו הוא
חסד לב שאין מנין כלל ואינו חושב הסוף שאין אדם שאין לו שעה ומכ"ש שהוא רעהו ולא
עשה לו רעה כלל. ואיש תבונית יחריש אבל האיש תבונית לא די שאינו מבזה לרעהו
אלא כאשר אחר מבזה אותו ואפילו אינו רעהו אפ"כ הוא מרחים לכן אומר תבונית לשון
דברים כלומר תבונית הרבה (*): (יג) חולץ רכיל מגלה סוד כלומר המגלה סוד הוא
דומה לחולץ רכיל ועושה שו'. ונאמן רוח מי שיש לו רוח קיים וחזק שיכול לעמוד על
עצמו מלגלות. מבסה דבר אפילו דבר גללה סוד ואינו סוד אלא גללה וכן הוא בזהר
שהמגלה סודות המורה הוא האל רכיל אבל הנאמן רוח מבסה אפילו דבר שהוא גללה נקרא
דבר כמה שאמר משכיל על דבר ימלא סוד אף שפ"כ אינו מגלה אלא למי שחזק להי' להי'.

באין

י באין תחבולות יפלגם ותשועה בלב יועץ : יו רע ירוע פי
ערב זר ושונא תוקעים בופח : יא אשת חן תתמך בבור ועריצים
יתמכו

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

(יד) באין תחבולות יפלג עם נקחין עושין תחבולות למלחמה איך להעמיד החיל ושאר
דברים יפלו חפילו מי שיש לו עס רב . ותשועה ברוב יועץ כי אם ייה אחד על
כל אדם המלחמה שעל פיו יאלו ועל פיו יבואו ולא אחרים זולתו רק ה' הוא לבדו חינו
עוד כי ככל אנושי אפשר לעשות ועולה בשכלו טוב ובחמה הוא חינו טוב ואם יהיו
הפחדים והסגנים רבים שלא יאלו ויבואו רק ע"י כולם בפה אחת זה ג"כ חינו טוב כי
אין דעתן דומה זה לזה ואין שכל אחד שזה זה לזה וזה יהיה חומר שעליו טוב וזה חומר
שעליו הוא טוב לכן חינו טוב רק שיהיו רבים שהיעזו זה חומר עזו זה חומר עזו
וחא"כ יהי' מומן להם עוד ח' שהוא יראה כל העזות של כולם ויבדק מכל העזות עזה
טובה ונכונה ועל פיו יבואו ועל פיו יהי' כל המלחמה וזהו והשעה חינו רק צדק כלומר
על ידי רבים ועליהם יועץ אחד ולכן אמר צדק יועץ ולא יועצים (ולע"ז שזה לשון מלך
שהוא לשון יועץ והענין הוא בחברה והמלחמה יא"ל כלומר שיחיעץ בלבו תחילה וכל
הוא עזת רבים כי לבו של אחד עזה לכאן ולכאן ולדרכים רבים וכל דרך איש ישר צדיקו
ולכן אחר כך יראה בחורה ולא יסמוך על עצמו שכל מה שהחורה מסכמת יעשה וזהו כי
מלכים ימלוכו כלומר כל העזות בי מחיעין : (זו) רע ירוע כי ערב זר כמ"ס חז"ל
רעה אחר רעה חבה על מי שעבד בעד זר והיינו כמה שאמר למעלה שיש שני מיני ערבות
ערב סתם וערב קבלן וכן גוד המלמדים חורה לכלי ישראל ודייני ישראל וכן שרי המשפטים
ושרי מאות כמ"ס בחגיגה שר חמשים זה היודע לישא וליתן בחמשת חומשי תורה ומי שמכניס
עצמו ללמוד עון התלמיד שיעשה שלא כהגון מחמת האדאמו חלו בו והוא ערב בעדו אך
הוא דוגמת ערב סתם שכל זמן שיש ללוא חינו משתלם מן הערב כן הוא כאן שכל זמן
שלא יעשה התלמיד מעשה ע"י טעות האדאמו אין נפרעין ממנו אך הדין הוא ערב קבלן
שמוציא ממנו מזה וטמן לזה ואין רואין להבעל דין כלל להסרע ממנו רק מהדיין שחיב
כשעשה האויז מזה ממנו שלא כדין וטמן לזה וזהו רע ירוע כי ערב כי הוא המכניס
עצמו ללמוד חורה לרבים כי כן יעשה והתלמיד יעשה כמו שפעה והענין יהי' חלו בו .
ושונא תוקעים הוא הערב קבלן שהוא נקרא שלוק דין לכן נקראים תוקעים שמתקע בעד
חבירו בלוחו דבר הוא בוסח ואינו מתיירא . (ומ"ס רע ירוע הענין שלמעלה כתב' אם
ערבה לרע"י והיינו שללמוד חינו מחויב רק לתלמיד הגון שהוא רע"י ואעפ"י הוא רעה לו
כן יעשה כלי וכלן אמר זר והיינו שאינו רעו ואינו גון לכן רע ירוע רעה אחר רעה
למי שעבד זר . ושונא תוקעים אכל מי ששונא להיות דיין לזר שהוא מחויב לדון אף
לזר שבדין אין חילוק ואעפ"י הוא שונא . ברמחמה שאמר חז"ל החושך עצמו מן הדיון
שורק ממנו איזה וגזל כ' הרי בפות מן שונאים : (זו) אשת חן תתמך בבור כי
האשה עזר לאדם כמ"ס אשה לו עזר כגוד ואמרזו במה אשה עוזרתו אדם מביא חסין
חסין כוסם פשקן פשקן לובש וזהו כאשר יש להאדם אשת מן היא תתמך לו הכבוד שהיא
עוזרתו ור"י קרא למציא מכבדוהא וכלום הוא פשקן לובש . ועריצים וכאשר יש לו
עבדים ובני ביתו זריזים הם יתמכו לו עושר . והענין אשה חן תתמך כבוד . ש"י
החורה אכל אשה עזרה עושר וכבוד כמ"ס עושר וכבוד וכן גוד דרוש וסוד והכבוד
אשר רק אם יש בו מדות טובות וז"ל ר"י קרא למלוא מכבדוהא שידוע שהמדות הן הגבוהן
והיינו

יתמכו עושר : יו נמל נפשו איש חסד ועזר שארו אכזרי :
יח רשע עשה פעלת שקר וירע צדקה שקר אמת : יי בן צדקה
להיים ומדרף רעה למותו : יב תועבת יי עקשיל לב ורצונו
המימי דרך : יג יד ליד לא ינקה רע וירע צדיקים נמלט :

נזם

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

והיינו שהמדות הן מן הנפש הדבקה אל הגוף וכן לבוין להנפש העליונה שהוא הנפש
השכלית וע"י הנפש השכלית הן נעשין מדות טובות וכן נוחנין חן לבעליהן ולכן הנפש
השכלית הדבקה אל הגוף נקרא אמת חן (ול"ל דמדות טובות נקראין חן מפני שהן י"ב
מדות וכן כפונין כמ"ס למעלה והן כבוד כ"ו דרכי ה' ול"ב מדות וזהו חן) והיא תתמך
להכבוד ש"י יכבדוהו בני אדם וכן הוא חסד הכבוד שהוא ל"ב נתיבות חכמה שהוא סודות
החורה וזמז . ועריצים יתמכו עושר שהוא דרושי חורה העריצים הם תומכין והם
תלמידים חריפים שעל ידם נעשה עושר שממילא רווחא שמעשתא וכמ"ס ומתלמיד יחזר
מכולם : (יו) גומל נפשו איש חסד כלומר מי שגומל חסד לזכיות הוא גומל חסד
לעצמו כי גם אחרים יגמלוהו עמו וכן הקב"ה ישלם גמולו . ועובר שארו אכזרי ומי
שהוא אכזר לזכיות הוא עובר שארו שבס אחרים יהיו בו אכזרים . ועוד גומל נפשו איש
חסד . כלומר איש שכל מחשבותיו לגמול חסד ולעשות מזהו זה האיש חפילו מה שגומל
לנפשו כלומר שאוכל לו שאר דבר שיש בו הנאות הגוף גם זה נחשב לו למעלה כי כל כוונותיו
לשם שמים ולכן לא חילוליו ג"כ מעלה והיא נחשבת בקרבן . ועובר שארו אכזרי אכל
למי שעושה מעשים צדיק כל מה שעושה להנאה גופו הוא רק כדי למלאות חלוחו לכן הוא
עובר שארו לא די שאינו נחשבים לו למעלה אלא מעבר את שארו הן הקרומין המתחליין
כמ"ס למעלה שהן יקבלו עונש ע"י שזהו חיובו הקצר כמ"ס למעלה ואמר אכל חסד איש
ואכל אכזרי לא אחר איש כי איש חסד הוא כמו בעל חסד והיינו במחשבה טובה שמחשבה
טובה הקב"ה מנקה למעשה אכל לא כן מחשבה רעה לכן לא אמר איש רק אכזרי כלומר
בפועל שהוא באכזרי עושה מעשה : (יח) רשע עושה פעולת שקר פעולה הוא בדבר
שאין חסד לבעל מלאכה בעת שפיתיה כמו הקונה סחורה ומוביל לכל מדינה אין בו חוסר
כי בעת שנותן המעות נוטל הסחורה וכאשר מוכר הסחורה הוא נוטל מעות אך בסחורה
אפשר להעשות אחרו וגם הריוח חינו הדבה אכל הזורע תבואה יש בו חסרון בעת
שזורע חינו נוטל כלום והתבואה מרקבת אך א"כ הריוח הדבה וזהו רשע עושה פעולת
שקר שעושה ונוטל שכר חיבך בעוה"ז אעפ"י הוא שקר שאין בו ממש . וזרע צדקה
שכר אמת אכל הצדקה הוא דומה ממש לזריעה שבעת שנותן חינו נוטל כלום והשכר חינו
אכל לאחר זמן אכל השכר הוא אמת שלא ירדק שיהיו לעד ולא לפי טעם ולא כמו הפעולות
רשע חסדו רק עד לזריעה : (יט) בן צדקה לחיים כלומר מי שהוא בן ורגל לזדקה
והיינו שחסייע לעושה זדקה הוא ג"כ לחיים . ומדרף רעה כלומר שמדרף אחר רעים
ומסייע אחרים שיעשו רעה הוא למותו כי להנדרף אין חילוק שהרבה שלוחים למקום ואם
הוא לא יעשה יהי' ע"י אחר רק הוא למותו שהוא עושה עבירה : (כ) תועבת ה' עקשי
לב כי המודה ועוזב ירוח והמתקן לבו ואינו שז בשחשבה הוא חושב ה' ורצונו
המימי דרך אכל ראוי חינו אלא כמי שהלך בתחילה בחתימות ולא תמא כלל אלא הלך
בתחיתו ונעשה מדות ומע"ט : (כא) יד ליד לא ינקה רע העושה רע לא ינקה מלחיות

משלי יא

כב גִּם וְהָב בְּאֵף חֲיוֹר אִשָּׁה יִפֹּה וְסִרְתָּ מַעַם : כג תִּתְּנוּ צַדִּיקִים
אֶת־טוֹב תִּקְנוּ רָשָׁעִים עֲבֹרָה : כד יֵשׁ מִפֹּדֶר וְנוֹסֵף עוֹד וְחֹשֶׁךְ
מִיֶּשֶׁר אֶת־לִמְחָסוֹר : כה נִפְשׁ בִּרְכָה תִּדְרֹשׁ וּמְרוּהָ גַם־הוּא יוֹרָא :

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל מע

לו יד ליד כלומר גמול ידיו מדה כעד מדה ולא יקנה מעט . וזרע צדיקים נבלט מי
שהוא זרע צדיקים נמלט הוא מן הרעה והיינו מלגשות רע ומלכא עליו רע והוא כח"כ
צדיק ועליו לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע ולכן אמר זרע צדיקים כי אפילו
הוא הצדיק עדיין אינו נמלט מלכא עליו רעה עד שהוא צדיק בן צדיק ואמר צדיקים לבין
רבים כמ"ס פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבשים ולכן אינו נמלט מרעה עד
שהוא זרע צדיקים מד' דורות וזהו זרע צדיקים נמלט : (כב) גִּם וְהָב בְּאֵף חֲיוֹר כ"ה
החזיר הוא מפרסה פרסה ואינו מעלת גרה והיא אפה ופיה בלשנה ונמלה
מלפיה להרלוה שהיא כשרה וכאשר הגזם זהב על אפה היא מלכלכת ומעטפת גם את הגזם
וזכב בן האשה יפה וסרת מעם שכבד כהבתי שהמדות הן כנפם הדבקה אל האוף
וכאשר יש לה גם נפם השכלית שהוא מן החורה אז היא אשה יפה כי המראה של אדם
הוא תלוי בלב כמ"ס מדוע פניך רעים אין זה כי אם רע לב לבן מי שיש לו מדות טובות
הוא נקרא יפה מראה כמו שכתבתי כמ"ס ובישעיה ובמנילת אכתור ובכמה מקומות ר"ל
העיקר הוא המעשה ואילו כן טוב ערב ומוטק ח"כ"ס בישעיה היו אומרים לטוב רך
ולרע טוב שמים אור לחושך וחושך לאור שמים מר לחמוק ומחמוק למר כי המלות הן טוב
כמ"ס אמרו צדיק כי טוב ומחמוק הוא גנד המדות שהן מחמוק דמלכא והוא גנד אהבה והוא
ערב ואור הוא החורה כמ"ס וחורה אור והוא מוטק והכל תלוי במעשה שאם עושה מע"ס
שכן מצות אף הוא אשה יפה ומטע את הטע"ס הכל לטוב אבל כאשר מעשיו רעים אז
הוא מהפך גנד המדות והחורה להרע וזהו אשה יפה וברה טע"ס שהפך הטע"ס להרע
ואומרים לטוב רע גו' והיינו מפני שאפה הוא כלף חזר שהלף רומע על רוח חמה
כמ"ס אכן רוח הוא בלגום וכמ"ס ויפה בלפיו גו' והיינו שסומת את שכלה בלשפה ופי"ל
היא כרה פעם והבן : כג) תִּתְּנוּ צַדִּיקִים אֶךְ טוֹב כלומר שהצדיקים אינן מהאיון
לא לדבר הערב ולא לדבר המוטק אך לדבר שהוא טוב צד"ס והן המלות ומדריכין את
המדות והאורה לקיום המצות . ותקנות רשעים עברה שהרשעים אינן חפצים רק שהיא
להם ערב חייף לכן אמר תקנות שהקוים שהיא להם ערב בעוה"ז אבל אפילו בעוה"ל
הקוים עברה שאינן משיגין תאונת : (כד) יֵשׁ מִפֹּדֶר וְנוֹסֵף עוֹד כ"ה מדות בלדס כילי
וחזקן ושניהם אינם ענשי"ל אך מדות ותרנות יש לפעמים שמפזר ונוסף עוד לו עי"ל
כמ"ס בתדרש פסעס"ל נתן ח' לפני דינר בשני בצורה ולא הי' לו מה לאכול והלך ואסף
את כל האחרונין שזרקו ברה"ר והלך כספיהם וכל למקום שהכריזו שמי שיש לו אחרון
יצאו למלך ויעשיר אותו ונתעשר לכן יש מפזר ונוסף לו עוד . ורשע מיישר אך
למהסור אבל מי שהוא כילי ביושר ואינו על היושר קוץ אינו רק למהסור לעולם :
(כה) נִפְשׁ בִּרְכָה יִדְרֹשׁן כי ידוען הוא המאמנה טובה ומחמת זה שמח לבו וידוען
עלמחיו כמ"ס שמועה טובה חדשן עמם וזהו נפש ברכה כלומר מי שמצדק לכל אדם ומפזר
בטובתם ואינו מקנה בהם ומחמת זה יאמרו לב על אדם וידוען עממי המהצדקין
לכן גם הוא ידוען היסוד המקנה ותקב עממות קנאה . ומרוה גם הוא יורא ומי
שמאכיל ומשביע לכל אדם גם הוא יורא שיהיו לו הש"י שיבצע גם הוא כלומר שיהצדק
במעשיו

משלי יא

כז מִנֵּעַ בֵּר יִקְבְּחוּ לְאוֹם וּבִרְכָה לְרֹאשׁ מִשְׁפָּחָה : כח שֹׁחַר טוֹב
יִבְקֹשׁ רָצוֹן וְדֹרֵשׁ רָעָה תְּבוֹאֲנוּ : כט בּוֹטֵחַ בְּעֵשְׂרוֹ הוּא יִפֹּל
וְכַעֲלָה צַדִּיקִים יִפְרָחוּ : ס עֹבֵר בֵּיתוֹ יִנְחַל־לוֹ וְעֹבֵד אֱוִיל
תִּכְתֹּם־לֵב : י פְּרִי צַדִּיקֵי־חַיִּים וְלִקְחַת נִפְשׁוֹת חָכָם : לא הֵן צַדִּיק
בארץ

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

במעשיו לצד העשירות שהוא שוכר הצדק : (כז) מִנֵּעַ בֵּר יִקְבְּחוּ לְאוֹם מי שמועט חבואם
יקבחו אפילו החימוקות שבמעשיו אמן שאינן נריבין עדיין לאכול אפי"ס הם אוררין אותו .
וברכה לראש משביר ולמי שגורם שהיה חבואם מנויה כולם מצדיקין אותו והענין
שקאי על התורה והיינו מי שמועט מהלמידים מורה אוררין אותו אפילו עוברין שבמעשיו אמן
שכן נקראין לאום כמ"ס לאום מלאום יאמן . וברכה לראש משביר למי שמועט עם כולם
ונקרא משביר כמ"ס לבו שברו וגו' והצולות שבין בר לשבר היינו בר כאשר הם בקליפתן
עדיין כמ"ס כשם שה"ל לבר בלא הכן ושבר הוא אחר עמינות וכן בחורה כאשר אינו
לומד כלל ומועט אפילו בכר שהוא הלכה בלא סברא אז יקבחו החימוקות וברכה לראש
משביר אבל הלומדין עם בני אדם הלכה מצורפת חינוקות מצדיקין אותו : (כח) שֹׁחַר
טוֹב יִבְקֹשׁ רָצוֹן כלומר מי שדורף ומקדים לעשות טובות לבדיות הוא כמבקש רצון
עי"ל יבא עליו ברכה טוב . ודורש רעה תבואנו אבל מי שדורש לעשות רעה לאחרים
זו הרעה עצמה תבואנו עליו וכן הוא ע"ד הקב"ה אם הוא שומר טוב לעשות מצות
שקרא טוב הוא כמבקש רצון מהקב"ה ע"י שמיני מלבקש רצונו ועוסק במצות ה'
הקב"ה עושה רצונו כמ"ס בטל רצון מעשי רצונו כדי שיצטל רצון אחרים מפני רצון .
ודורש רעה לעשות עבירות היא עצמה תבואנו כי פועל אדם ישלם לו . ואמר אלא הטוב
יבקש ואלא הרעה תבואנו כי הקדושה נר"ך יגיעה רבה להמשיך עליו לכן אמר יבקש אבל
הרעה כאשר הוא דורש היא תבואנו חייף . ואמר אלא הטוב שומר ואלא הרע דורש כי
המבקש רצון יתבדק הוא מעובר השחר ומבקש בבקר אבל הדורש רעה נר"ך לדרוש מחביריו
הרשעים אך לעשות וזה ח"ל בבקר שהם יפלו העשירות שכן דרך לחזור חמדי כמ"ס בגלג חזר
כי העושר עשור עיקר ולכן כאשר יפלו העשירות שכן דרך לחזור חמדי כמ"ס בגלג חזר
בטלות והוא גם כן כעלה של אילן ואינו עיקר ודרך העלה אפי"ס שגלג בימות הגשמים אח"כ
להם העושר ר"ל רע כעלה של אילן ואינו עיקר ודרך העלה אפי"ס שגלג בימות הגשמים אח"כ
בימות חמה חזרין ויפרחו ולכן הצדיקים אפי"ס שגלגו כעלה יפרחו וכמ"ס כי שבע יפול
צדיק וקם : (כט) עֹבֵר בֵּיתוֹ יִנְחַל רוח כי בית והן נאלם אבות ולכן עובר ביתו הוא
ינחל רוח שאין לו מקום לדור . ועבד אויל לחכם לב כי זה העובר ביתו הוא מחמת
שאין חושב הסוף שיהרג הבית ולא הי' לו במה לדור והוא נקרא אויל כמ"ס למעלה ולכן
ח"כ"ס כאשר לא הי' לו במה לדור ויהי' נר"ך להיות עבד לזה שיש לו בית והוא חכם לב
היסוד האויל שחכם לב . ועוד עובר ביתו ינחל רוח מי שאינו לומד עם בני ביתו
שהם אצלו חמדי ינחל רוח שיטתה ולא הי' לו מי שיזכיר אותו אבל הלומד עם בני ביתו
הם אצלו חמדי ויזכרה . ועבד אויל לחכם לב הלומד כד בדר כמ"ס ולא עוד אלא
שמעשין הוא הי' עבד למי שמחכים אחרים והוא חכם לב כי יעמך לו לשאל חמט מה
שאינו יודע : (ל) פְּרִי צַדִּיקֵי־חַיִּים הם הבנים שכל מי שמניח בן הרי הוא כאלו מי
ועוד כי הצדיק מלמד לאחרים שיעשו מצות ה' אשר יעשה אותם האדם וחי ולכן הפרי
של

יְהַלֵּל־אִישׁ וַנִּעְוֶה־לֵב יִהְיֶה לְכַח: * טוֹב נִקְלָה וְעֵבֶר לוֹ
מִמֶּתְכַבֵּד וְחִסְר־רֶחֶם: * י יוֹדֵעַ צְדִיק גִּפְשׁ בְּהֶמְתּוֹ וְרַחֲמֵי רָשָׁעִים
אֲכֹרִי: * י עֵבֶר אֶרְמָתוֹ יִשְׁפַּע־לָחֶם וּמִרְהָרֵף רִיקִים חֲסִר־לֵב:

חמד

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מהשגחה על ראשם וזהו הפוך רשעים שיתקף על הרשעים ויהיו אין כלל היו זהו מלה
אין שלא נשאלו מהם לא שרש ולא עקף כאין. ובית צדיקים יעמוד אצל הצדיקים
אף שפולו יעמיד ביהם כלומר זרעם אף אחר מיתתם: (ח) לפי שכלו יהולל איש
כי אדם אע"פ שהוא ירא שמים בחסד ואין מי ששמעו תורה אע"פ יחולל לפי שכלו כי
ההורה מכרת עליו מנחם. ונעוה לב יהיה לבו כלומר אפילו שמעו כלבו ואינו
מגלה אע"פ י' לבז שהקב"ה יפרסם קלמו. ועוד לפי שכלו יהולל איש הענין כמ"ס
למעלה ט' נשים הן וכן בעוה"ב הן ג' עושים ג"ע שכל הולד לשמה אז לו המ"ח
דברים שהתורה נקנית בהם ויהי' לו אשה חיל עמרת בעלה אצל כאשר אינו לומד לשמה
רק ע"מ לקבל פרס יש לו חופה בג"ע אך הוא נכוח מחופתו של חבירו שלמד לשמה והב'
שלמד ע"מ שיקרא רבי והיינו בשביל כבוד יחביים שם מעמלו ומי שלמד לקשר יחבזה
מאחרים שם וזהו שא"ר יוחנן (ב"ב ע"ה א') עמיד הקב"ה לעשות שבע חופות לצדיקים
כו' א"ר חנינא מלמד שכל א' נכוח מחופתו של חבירו ואי לאותה בושא אי לאותה כלומה
ולכאורה אינו מוכן והלא הם דברים מיוחדים והיינו שהן ג' דינים בג"ע נכוח ובושה
מעמלו וכלומה מאחרים כמ"ס עשר פעמים תכלימוני וזה לפי שכלו יהולל איש ע"י האשה
משכיל יהולל האיש שהיה חסידו' לו עמרת שפלתו אצל נכוח לב היינו הולד לקשר י' עבד
לבז שיתבזה מאחרים: (ט) טוב נקלה ועבר לו טוב לאדם שיתבזה מעמלו ויהי' עבד
לעמלו להמציא פרנסתו אף. שהוא מלאכה בזויה. במתכבד וחסר להם ממי שיתגבה
עמלו ברבנות ובכבוד ובעבור זה הוא חסר להם וכן בתורה טוב להתבזה אע"פ ויהי'
לעמלו עבד כמ"ס אס נבלת בהנשא ממחבד אע"פ ומתבייש לשאל דבר ועשה עמלו
שמבין ויודע הכל ובעבור זה הוא חסר שלא ידע מלומה: (י) יודע צדיק גפשו בהמתו
כי הצדיק יודע כמה צריך להמנו ואינו נותן לה יותר וגם אינו מכביד עליה לעשות
מלאכתו יותר מיכולתה וככה כי עבד יודע נפש בהמתו אצל רחמי רשעים שמאכילין את
בהמתן יותר מלמדה הוא אכזרי כי אה"כ עושין עמה יותר מלמדה ויכולתה. והענין
שהצדיק יודע נפש בהמתו שלו המתחאה ואינו מרבה על עמלו למלאכה מאתו אך מה
שהוא מן המוכרת ואינו אוכל רק לשבוע נפשו אצל רחמי רשעים שהם מרחמין על עמלן
ואינן שוברין מאתן אכזרי כי מרבה בשר מרבה רימה וכן מחמת זה יודע לגיהנם:
(יא) עובר אדמתו ישבע לחם כמ"ס בנה"מ מעל לב' בני אדם שה' להן קרקע וראו
שאין יכולין לפרנס את עמלן בלוחם קרקע לבדו והוא רכז לעבוד בקרקעות אחרים א'
היח לעבוד קרקע שלו ולא עבד רק בקרקעות אחרים ובסוף שלח' לו לעבוד קרקע
אחרים מה צרע והב' עבד ב' ימים בקרקע אחרים עבד ש' לו כדי מוצגו והא"כ
הולך לעבוד אדמתו ולכן אה"כ אע"פ שלא הי' לו קרקע אחרים אכל מקרקע שלו וזהו
עובד אדמתו קרקע שלו ישבע לחם. ובדרך רקים כלומר שדוף חמיד אחר קרקעות
אחרים הוא חסר לב שאינו מושב על הסוף. והענין כי בתורה לבדו ח"א להחזיקים
בעוה"ו כי נלך גם לאכילה ושתייה וכדומה שארי דברים הגורמים והחסד הוא אצל
לשובע נפשו כפי חיותו וכן בשארי דברים שבעוה"ו וכל יוס וליה הוא עוסק בתורה
ומלכות

י חמד רשע מצוד רעים ושרש צדיקים יתן: * י בפשע שפתים
מוקש רע ונצא מצרה צדיק: * י מפר' פי' איש ישבע טוב וגמול
יד-אדם ישוב לו: * י דרך אויר ישר בעיניו ושמע לעצה חכם:
אויר

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ומצות זהו עובד אדמתו כלומר גופו והיינו שחולל בשביל קיום גופו והא"כ ישבע לחם
שהוא התורה אצל הרואה שח"א זולת עוה"ו הוא מתיח חיי עולם ורודף הכל אחר ההב'ל
וריק למלאכה מאתו והרי הם מדות אחרים כי המותרות הם אין אדמתו והוא חסר לב
שאינו חושב על הסוף. ועוד עובד אדמתו שהוא הג"ע כמ"ס בזהר לך לך מאתך כו'
שהוא הג"ע והקב"ה ברא אותנו לעבדה ולשמרה וקודם חפא אה"ל הי' אה"ל בג"ע
ועבד אותה ועבדיו אנו עובדין אותה בהמנות שלנו עושין וזהו עובד אדמתו שהוא הג"ע
בהמ"ע הוא ישבע לחם שהוא השכר כמ"ס מלחם אביה תאכל וכמ"ס בזהר. ומדרך
רקס ומי שהולך אחר הב'ל וריק הוא חסר לב שמתחרט את לבו. ועוד עובד אדמתו וגו'
כמ"ס תולא הארץ נפש חיה וכמ"ס בזהר תולא הארץ לא שכינתא וזהו עובד אדמתו כמ"ס
וייג' ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה. ישבע לחם וגו' ומדרך וגו' כמ"ס: (יב) חמד
רשע מצוד רעים כי הרשע הוא התלוצץ בעבירות שבין אדם למקום ודרך הרשע
שבין אדם למקום שבענו הוא טוב ואמר אע"פ שבענו לפי היראה הוא טוב אצל באמת
הוא חומד גם להמנו של הרשעים כלומר מה שהרשעים עושין ולכן אומר חמד שהרשעים
הן נחלין וחומסין והוא אינו הגלח הגוף. ושורש צדיקים יתן אכל מי שבה מגזע
צדיקים צעצם באמת ליתן לכל אדם לעשות טובות. ואמר שרש צדיקים כי צדיק שאינו
מגזע צדיקים אין צעצם ליתן אלא שורש א"ל ונותן אכל מי שהוא מגזע צדיקים צעצם
ליתן ולכן אמר יתן כלומר שחפץ צעצם ליתן חמדי: (יג) בפשע שפתים מוקש רע
שהרשע לעשות את לחבירו הוא אורב עליו בכדי שלא ידע חבירו והא"כ עושה הרע
והקב"ה עושה שנכחל בשפתיו ויגלה שרשע לעשות רע ומחמת זה יאל מזהר הצדיק שיסמוך
א"ע ממנו והענין כמ"ס בדניאל וזרי חויה רביעאל דחילא גו' ופוס ממלל ברבין גו'
באדין מן קל מליא ברבנא די קרנא ממללא חוה הויה די קבלת חיותא גו' וזהו בפשע
שפתים מוקש רע ויאל מזהר צדיק כמ"ס שם אה"כ חוה הויה גו' כנר אינש ועד עתיק
יומין משה והוא מזהר אחר הרע עכשיו בזהר וחרפה בעונותיו וכאשר יקבלת חיותא
רביעאל אז יאל מזהר הצדיק: (יד) מפר' פי' איש ישבע טוב וגמול גו' הענין שחילוק
בין איש לאדם שאינם הוא שר כמ"ס למעלה אליהם אישים אקרא וכמ"ס הלא איש אחת
וכמ"ס מי שמך לאיש שר ושופם וכדומה דברים ואומר שלעולם יראה אדם להוכיח את
חבירו על דבר שטופה לא טוב כי אם ישמע לו ויסיב את מעשיו אז כל המצות שיעשה
הם על ידו יסול שר כמו העושה בעמלו והם לא ישמע לו אז יסול את הטוב ממנו כמ"ס
האריאל והוא בסוד זה טפל חלקו ומלך חבירו בג"ע והרשע טפל חלקו בגיהנם וזהו
מפר' פי' איש כלומר מן הפרי של פיו של האיש והיינו מן מה שמוכיח אע"פ שאין שומע
לו הוא ישבע טוב כי טפל הטוב ממנו ואם ישמע לו אז כל הגמול של ידי אדם כלומר
כל מעשיו הטובים שטופה אותו האדם ע"י ישיב לו כי נחשב עליו כמו שהוא הטופה וטפל
ג"כ אותו הגמול: (טו) דרך אויר ישר בעיניו ושמע לעצה חכם וזהו שטופה על
לבו ישר בעיניו ואינו שומע לעצה אצל החכם שומע לעצה ואינו עושה שום דבר אם אינו
מתבייש ושאל לעצה מחכם ואינו שומך על עצמו כי מחשבות אדם עמלו רק רע כל היום
ויצ'ר

טו אויל ביום יודע פֿעסו וְכִסֵּה קִלְוֹן עָרוֹם: יי יִפִּים אֲמוֹנָה יָגִיד
צֶדֶק וְגַד שִׁקְרִים מְרַמֶּה: יי יֵשׁ בּוֹטָה בְּמִדְקָרוֹת חֶרֶב וְלִשְׁוֹן
חֲכָמִים מְרַפָּא: יי שִׁפְת־אֱמֶת הַבּוֹן לְעַד וְעַד־אֲרִיזָה לְשׁוֹן
שִׁקְרָא: כ מְרַמֶּה בְּלִב־חֲרִשִּׁירַע וְלִיּוֹעֲצֵי שְׁלוֹם שִׁמְחָה: כא לֹא־

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

וידע לב האדם רע מגעוריו לכן הוא שומע ענה מהכס ואמר חלל אויל עיניו ואכל הכס
שומע כי עין ואוזן הוא חורה שבכח ושבע"פ חורה שבכח חלוי בעין ושבע"פ באוזן
וכן דו"ל כי עין הוא דבר שגא מהם השגחה לרחות ואוזן הוא נוק' שבהם מקבל דבור
מהחכים וטוב להיות מן המקבלים ממן המשפיעים כמ"ס נמעלה ואח' נטועים חכמה
וכמ"ס הוי יזכ' לאריות ולא חתי ראש לשועלים וזהו שדך אויל ישר בעיניו שפסול להיות
מן המשפיעים אבל ההכס שומע לענה וחפזו להיות מן המקבלים ושומע לענה: (טו) אויל
ביום יודע כעסו מי שמוזהל חיוק כאשר ידע לו שום דבר או שמכשיו'ן אותו בדברים
אחוז יום יודע כעסו כי אינו יכול להתאפק ח"ע. וערום בוסה קלון אבל מי שהוא
ערום זה ח"א חלל חס יכול להתאפק ח"ע שערס הוא הידוע בערמוניות ולכן הוא
היפוך אויל והוא כוסה קלון אפילו מה שחזירו מחקף אותו הוא מכסה ועושה ענינו כלא
ידע ואינו מגלה כלל אפילו לרעהו כי זהו קלונו ופעמים חף כאשר יודע חזירו מזה גם
הוא יבזה אותו בזה: (יז) יפיה אמונה יגיד צדק אמונה הוא בפנימו כמ"ס ומאלח
אח' לבבו נאמן לפניך ולכן אמר יפיה אמונה והוא סוד קול הפנימי בסוד ויפיה בלשונו
נשמת חיים והוא קול גדול ולא יסף וצדק הוא הדבור חלוני וכן מחניו הוא בחזויות
וחלזיו הוא בפנימויות לכן כתיב וחי' צדק אזור מחניו והאמונה אזור חלזיו ולכן כתיב יפיה
אמונה בפנימויות הוא בזו"ל יגיד צדק. ועד שקרים מרמה אבל מי שברחו רמייה
וחסן לרמות אח' בני אדם יחי' עד שקרים ומ"ס עד לשון יחיד ושקרים לשון רבים שמי
שחפץ לרמות בני אדם יאמר בעדות אחת שקרים הרבה כי יגיד לזה כך ולחזירו דבר
אחר: (יח) יש בוטה במדקרות חרב כמ"ס לשונם חרב חדה. ולשון רבמים מרפא
שהמורה רפואה ללשון הרע כמ"ס מאי תקנתי יעסוק בחורה וכמ"ס מרפא לשון עץ חיים
ועוד יש בוטה שב' עניני מוכיחים הן ח' שמוכיח לעם ואומר להם דברים קשים מאוד ואינו
אומר להם ח"ך להסגור ולחנק הכוונה וכו' הם שמורין דרך לעם ח"ך לחנק ולרפאות מה
שעיוותו וזהו יש מוכיחים שבוטים כמדקרות חרב שמוכיחים על החטאים שעשו אבל הוא
כמדקרות חרב שאין לו רפואה אבל לשון חכמים מרפא שהחכמים חיון אומדן רק מה
שנלך להרפואה בכדי שירפאו כמו שמנינו באבות: (יט) שפת אמת תבון לעד שפת
הוא הדברים שמדברים מן השפה ולחון ואין אלו הדברים שהכלית ולשון הוא העיקר
הדברים ואמר שאלל האנשי אחת אפילו שפסם מה שדברו מן השפה ולחון ואין העיקר
העיקר ע"ז חף זה היכון לעד ואלל הבגלי שקר חף הלשון שלהם שהוא העיקר חף זה אינו
רק עד ארבעה כי יתגלה שקרם: (כ) מרמה בלב חרשי רע כי המדברים מרמה
הם נקראים חרשי רע כמו המורה קרקע בכדי שיוציא פירות כן הוא נותן ענה בכדי שיצא
מזה הרע וממחם שהם חפצים שלא יודע הרע שבלבם הם חמדי גדולה ואותו המרמה
חמדי בלבם פן יתגלה הדבר ולא יתקיים עתה. וליועצי שלום שמחה אבל אומן
האומן עתה לשלום בלי שום מרמה הם חמדי שמחה כי לבם נכון ובפוח ואינו מתיראין
מהגלות

יאנה לצדיק בל־און ורשעים מלאו רע: כג תועבת יי שפתי
שקר ועשי אמונה רצונו: כג אדם ערום כסה דעת ולב פסילים
יקרא אולת: כד יד־חרוצים תמשול ורמיה תהיה למס: כה דאנה
בלב־איש ישחנה ודבר טוב ישמחנה: כו יתר מרעהו צדיק
ודרך

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מהגלות לבם: (כא) לא יאונה לצדיק בר און און הוא בדבור ובמחשבה בדבור כמ"ס
למעלה וכמ"ס וידבר און. במחשבה כמ"ס און יחשוב על משכבו וזהו לא יאונה אפילו
במקרה לנדיק כל און אפילו במחשבה לכן אמר כל און וכ"ס בדבור או מעשה. ורשעים
מלאו רע כלומר מלאו חמדי בקביעות ולא במקרה ולא און אלא רע בפועל ממש:
(כב) תועבת ה' שפתי שקר הענין שיש ב' מיני שקרים והוא שקר ודבר כזב שקר
דבר שמחילה הוא שקר אבל כזב מחילה היטה כוונתו לעשות הדבר וחזר בו והוא מלשון
חשך לא יכזבו מימיו ותועבה הוא מחמת דבר הגרוע מאוד אינו נקרא מקיים רצונו
אלא בדבר המעולה שאין בו אפילו נדנד עבירה וזהו תועבת ה' שפתי שקר שהמדבר
שקר מחילה ולכן אמר שפתי שאין פיו ולבו שוין ומדבר בשפתי חלקות. ועושי אמונה
רצונו אבל אינו נקרא מקיים רצונו יח' אלא חס מקיים במחשבתו באמונה הוא בפנימויות
בלב כמ"ס ומאלח אח' לבבו נאמן לפניך: (כג) אדם ערום בוסה דעת ההכס כוסה
אפילו מה שידוע ומסתיר חכמתו ואינו מגלה. ובסר יקרא אולת כלומר האולת שלו
שנכנס בחוסל ראשון שלו חיוק יקרא בקול להשמיט לכל. ואמר כאן ג"פ אדם במוט חס
רשע וגו' לא יכון אדם ברשע וגו' אדם ערום וגו' כמ"ס על שלשה פסעי וגו' כשהוא
במדברת אדם נריך לכסות את עצמו מאוד שאל מתקלחין בו להפילו שלא יחי' לו תקומה
ח"ו וכמ"ס בחז"ל כהה נא ידעתי כי אשה יפה מראה אח' וגו' אמרי נא וגו' לך מחרך
וגו' ומביט אביך וגו' הוא ג' חיות הקודש אל הארץ אשר ארץ היא הרביעית והוא נקרא
בה שבע ולכן כרך אותו שבע ברכות וכמ"ס שם מחרך זה שינוי מקום וממולדח וגו'
חלה אלפין מהלח שמחן וכו' ויאמר אל שרי אשתו דא גופא כו' מה חמר לה כו' נוסה
רשע לנדיק כו' ובג"ד ראה רעה וגסתר חדהי ה' עמודא דנהירא כו' בית והון נחלת
אבות כו' והענין בחכמה יבנה בית ובחכמה יחכון בדעת חדרי' ומלאו כל הון יקר ועשים
זהו בית והון נחלת אבות ומה' אשה משגלת היא הרביעית הל"ל: (כד) יד חרוצים
תמשול חרון הוא החריף ועוז בדרכי ה' ח"ע ששכשו צה"ל הוא צנער מ"מ אח"כ הוא
ממשל. ורמיה תהיה למס כלומר החקף שהוא היפוך העצ שאלו חוקף לבדיות אלא
הואך בלחם ובהם זה החקף ח"ע ששכשו הוא מושל בחלקות פיו יחי' למס (*):
(כה) דאנה בלב איש ישרנה כאשר האדם בדאנה זו הדאנה משפיל את הלב מאוד אך
מי שגא ומדבר לו דברים טובים ותחמומים ישמחה הדברים את הלב וזהו ודבר טוב
ישמחה. ועוד ודבר טוב ישמחה אין טוב אלא תורה כי כל הטוב עליו תורה
פורקין ממנו הדאנה כמ"ס בחז"ל כל הפורק ממנו עול תורה נותקין עליו תורהו חרב
ותורהו זנות והתורהו שנות וכל הטוב עליו. עול תורה פורקין ממנו תורהו חרב ותורהו
זנות ותורהו שנות וזהו ודבר טוב ישמחה (ונלע"ד אלו ה' הוא החלוני וכעסני וגאווה
כי כל גאה שופה והוא נגד תורה ומ"ע ול"ת): (כו) יתר מרעהו צדיק כי דרך הצדיקים
להסתיר מעשיהם ולהגשע לבת אך מי שרונה להיות צדיק וליך בדרכי ה' הוא מרגל
מלדיק

משלי יב

וְדֶרֶךְ רָשָׁעִים תִּתְּעָם: כִּי לֹא יִתְּרֶךְ רִמְיָה צִידוֹ וְהוּא אֲדָם יָקָר
 חֲרוּץ: כִּי בְּאֶרֶץ צִדְקָה חַיִּים וְדֶרֶךְ נְתִיבָה אֶל־מָוֶת:
 יג * בֶּן חָכֵם מוֹסֵר אֵב וְלֶץ לֹא־שָׁמַע גְּעֵרָה: ב * מִפְּרִי פִי־אִישׁ
 יֵאָבֵל טוֹב וְנֶפֶשׁ בְּגֵדִים חָמָס: ג * נִצָּר פִּי מִלִּי שֶׁמֶר נִפְשׁוֹ
 פֹּשֶׁק

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל
 מלך חזיון דרכיו ללכת בהם והוא מלשון ויתורו את ארץ כנען. ודרך רשעים תתעם
 אבל הרשעים דרכם באיחלוא וזהו מה שבאיחלוא וזו תתעם כי א' לומר אל"ע מחבירו
 וז"ל רשעים לשון רבים: (ב) לא יתרוך רמיה צידו כמשמ"ל אם אינו יתרוך את כנפיו
 הטוף שלא יברח ממנו כל מה שזר אינו רק רמיה כי לא ישר צידו מאומה כי ברוח
 יברח מידו וכן בחוריה אם לומר חזיר חמיר בכדי שיזכור חמיר כל מה שלומד אינו
 אלא ברמיה כי לא ישר צידו מאומה. והוא אדם יקר חרוץ אבל ההון של אדם כלומר
 אם יש צידו הון רב אז הוא יקר וחרוץ כי יש דבר שהוא יקר מאוד אך אינו חרוץ למכור
 שאין עליו קופצים ויש דבר שיש עליו קופצים אבל אינו יקר אבל זה שיש צידו הון
 צודדי צידו יקר וחרוץ. והענין יקר הוא חסד וחרוץ הן המלות כמ"ס למעלה טוב פריי
 מחרון והיינו מי שיש צידו הון שהוא החסד והיינו שחזר חמיר ובוד הון הוא ה' חומשי
 חסד ו' ש"ס משנה ו' שער צידה שיש בחסד וכן סוד כר"י כמ"ס למעלה בסוד נ"ה
 ומי שיש צידו כל זאת הוא יקר וחרוץ: (כח) באורח צדקה חיים כי דרך הצדיקים
 הכל באהבסוף וצפרט צדקה לרץ ליתן בסתר שלא לבזים כיוצא לכן אמר באורח צדקה
 חיים כמו שהוא מורה את הענין כן נותנין ומוסיפין לו חיים ובעובדל דבוימין הצדיק.
 ודרך נתיבה אל מות אפי' מי שהולך דרכו ובתוך דרכו יש נתיבה כלומר נתיב שלם
 והיינו של צדק באותו דרך אז לא יהי' מות מחמת אותו הצדקה כי צדקה תהיל ממות:
 יג א בן חכם מוסר אב שמה שהבן חכם הוא מחמת מוסר אב שאביו הי' מייסרו
 ומתריכו בדרך ישרה ולא חשך שצבו ממנו. ולץ לא שמע גערה ומה שהבן

הוא לץ הוא מחמת שלא שמע גערה מאביו מעולם כי דרך הגער שלא יקבל טוב עד
 שמיסרוהו אבל מ"מ לא הי' לץ אם היה שומע גערה וע"כ לא גער אביו בו ועצבו לילך
 בדרך לבו ולץ הוא הסיפור של חכם כי חכם הוא הלומד תורה ולץ הוא היקר הלומד
 כמ"ס שנים שיוצין ואין ציורין דברי תורה כי' וכמ"ס לעיל: (ב) מפרי פי איש יאכל
 טוב שהפירות של הצדיק אינן נותנין לעוה"ז אלא"כ הוא טוב לבדיות אז נותנין לו הפירות
 וזהו מפרי פי איש שהצדיק נקרא איש כמ"ס איש צדיק חמים כי' ועיקר הפירות הוא
 מח"ס שהוא כנגד כולם לכן אמר מפרי פי איש יאכל אם הוא טוב. ונפש בוגדים
 רבים אבל הבוגדים יאכלו החמס אשר צביהם והוא החמס דברים כי מה שמחזקין
 לחבריהן הוא קקרא ג"כ חמס כמ"ס כי מלאה הארץ חמס ואמרו במדרש גם הגזל הי'
 מלא חמס שהי' מחזק והי' מלא חמס דברים כלומר כאשר רע לו לבדיות אז יאכלו
 החמס צביהם כמ"ס חיו לרשע רע כי גמול דיוי יעשה לו. ואמר ונפש בוגדים לומר
 שהעיקר החמס דברים יאכל הנפש בוגדים יאכל החמס אשר צביהם לכן הגזל פיו שומר נפשו
 שומר נפשו כיון שהנפש בוגדים יאכל החמס אשר צביהם לכן הגזל פיו שומר נפשו
 ועוד שהפיו הוא השמירה לכל הנפש ולכן אמרו המקובלים כאשר האדם כבעט ילך ממנו
 הנפש הטוב וז"ל שומר פיו מכל תפא חסד ועי"ה מתקדם וחסדו עומד מכל עון. ופושק
 שפתי

משלי יג

פִּשְׁק שְׁפָתָיו מִחֲתָה־לֹּ: ד מִתְּאוּה וְאִין נִפְשׁוֹ עֶצֶל וְנֶפֶשׁ הָרָצִים
 תִּרְשָׁן: ה * דְּבַר־לִשְׁקָר יִשְׁנָא צִדִּיק וְרָשָׁע יִבְאִישׁ וְיִחְפִּיר: ו * צִדְקָה
 תִּצֹר הַסִּדְרָה וְרָשָׁעָה תִּסְלַף חֲסָאָה: ז * יֵשׁ מִתְּעַשָּׂר וְאִין כָּל
 מִתְּרוֹשְׁשֵׁי הָהוּן רַב: ח * כָּפֹר נֶפֶשׁ־אִישׁ עָשָׂרוֹ וְרָשׁ לֹא־שָׁמַע
 גְּעֵרָה: ט * אוֹר־צִדִּיקִים יִשְׁמַח וְגַר רָשָׁעִים יִדְעָר: י * רִקְבָּהוּן
 יתן

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שפתי מוחה לו אבל מי שמרתיב שפתי חט"ס שיש לו נפש טוב ועושה מלח הרבה
 וכמה נדרכים הפיו יהי' לו מחמה לכל: (ד) מתאוה ואין נפשו עצל כלומר שהעלל מחמה
 אבל אין ממח בהאוחו כי לא ישיג אפילו חפצו ורצונו. ונפש חרוצים תרושן אבל
 החרוץ לא די שישנו רצונו ויהנה נפשו אלא אף העצמות שלהם ידענו: (ה) דבר
 שקר ישנא צדיק הצדיק שונא דבר שקר אפילו לשמוע מכל וכל. ורשע יבאיש
 ויחפיר אבל הרשע אם שומע דבר על אדם צדיק אף שהוא באמת שקר הוא יבאיש
 ויחפיר. הענין של יבאיש ויחפיר כי מחמלה הוא מבאיש אותו בעיני הבדיות ואח"כ
 כשרואה אותו הוא מחפיר ומבייש אותו: (ו) צדקה תצור תם דרך כלומר הצדקה תצור
 את ההולך בדרך תמים שלא יכשל כי ההם מחמת שהוא הולך בהתממות מחמת החסד
 וייעה אפשר שיכשל אבל הצדקה שטובה היא חסד ורשע לא יכשל. ורשעה תסלף
 חסאת הוא כמ"ס כי כשלה בעובר כלומר מחמת העון אשר כבר עשה מחמלה זה מביאחו
 לידי חסאת שהוא נגנה וכן הוא כאן ורשעה תסלף חסאת היא חסלף אותו ומביאחו
 לידי חסאת. ועוד ורשעה חסלף חסאת חס"ס היו מושגי עון בחבלי השוא וכעבות העגלה
 חסאת היא חסלף הוא חסרון מ"ע ומ"ע אינן רודפין אחריהן רק הצדיקים אבל עבירות
 אינן עוזבין אפילו מי שאינו צדיק לכן אמר אלל עון בחבלי השוא ואלא חסאת כעבות
 העגלה שמה שלא עשה מ"ע הן הרבה מאוד וזהו הרשעה חסלף חסאת כלומר מה שטובה
 רשעה היינו מבזה שהוא כבר רגיל לבקל ממות עשה הרבה פעמים ומה צא גם לעבור
 עבירות: (ז) יש בתיעשר ואין כל כלומר שמראה ח"ע שהוא עשיר ואין לו מאומה.
 מתרושש ורשע רב וכן יש מי שטובה עצמו כאלו הוא רש ויש לו הון רב וכן בחורה
 יש שמראה ח"ע שהוא ח"ה גדול ואין כל באמת ויש שמתרושש שטובה עצמו כאלו הוא
 אינו יודע מאומה ויש לו הון רב וסוד הון כבר כתבתי למעלה: (ח) כופר נפש איש
 עשור כי לפעמים הקב"ה נותן לאדם הממון בכדי שיפדה ח"ע ויתן כפר נפשו את הממון
 והיינו שחבלי עניו יסורין ופודה ח"ע על ידי הממון. ורש לא שמע גערה אבל הרש
 שאין לו ממון הקב"ה אינו מביא עליו היסורין כלל שאין לו במה לפדות ולא די שאינו
 מביא את היסורין אפילו שום גערה אינו שומע אלא שליו וסוקק. ועוד כופר נפשו גו'
 כי אפילו צדיק גמור לילך דרך גיהנם אך מותיו פודין אותו מלשלוט בו אבל מי
 שהי' עליו דקדוקי עניות לא ישמע גערה כלל ולא ילך: (ט) אור צדיקים ישמח היום
 נקרא אור כמ"ס ויקרא אלהים לאור יום ועוה"ב דומה ליום כמשמ"ל ביום מ"ס פסחים
 ועוה"ב דומה ללילה ומה שמאיר בלילה הוא הגר וצדיקים עיקרן האור שהוא עוה"ב
 ורשעים עיקרן עולם הזה שהוא הגר וזהו אור צדיקים ישמח שאורם יתחדש תמיד (ומ"ס)
 ישמח לשון יחיד שהמיד האור שלמטה משחוקק שיחוסק לו עוד אור וזהו האור של
 הצדיקים מה שכבר הצינו זה האור ישמח מפני שיחוסק תמיד עוד אור ולכן ישמח תמיד)

מכר: הולך את חבמים יחבם ורעה כסילים ירוע: כא חטאים
תבדוף רעה ואת צדיקים ישלם טוב: כב טוב ינחיל בני־בנים
וצפו לצדיק חיל חומא: כג רב־אכל ניר ראשים ויש נספה בלא

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הרע חלל תועבה אלס: (כ) הולך את חבמים יחבם כמ"ס חז"ל הוי זנב לאריות
ואל תהי ראש לשועלים וזה הולך את חבמים כלומר פלל להם ומחאזק בעפר רגליהם
ומחמת זה יחבם כי השמע מהם חכמה ומראה מעשיהם ודרך האדם להיות ממך
במדותיו ומעשיו אחד מי שיחבד עמו. ורועה כסילים ירוע אכל מי שהוא רועה
דהיינו ראש וקצין אכל כסילים והכסילים תועבה להם הסור מעד ולכן גם הוא ירוע
שנעשה רע כמחם. לו ירוע עמם כאלו הקב"ה יביא עליהם אידם גם הוא ירוע:
(כא) חטאים תרדף רעה כמ"ס למעלה ורשעה חסדף תעלה מחמת שהוא חסר ממ"ט
ו הסיבה מביאה לו לידי רשעה כן הוא כאלו מחמת החטאים שהן חסרון מ"ט חרדף
אחריו עד שמביא אותו לידי רעה שהוא ליה. ואת צדיקים ישלם טוב כלומר
ולצדיקים יתן ה' ית' שכרם הטוב והיינו שיעשו עוד מלכות שהן נקראין טוב כמ"ס למעלה
וכמ"ס שכר מלכות מלוא. ועוד חטאים חרדף רעה לאותן החטאים חרדף אחריו הרעה
והטוב אחר בלא זמן. כמ"ס בחגיגה על פסוק ויש נכסה בלא משפט והיינו בשביל חטאים
כמ"ס בזוהר ימות ואלו כו' והטוב שלהם שהם הנשים שלהם ינחמו לצדיקים כמ"ס שם
והק' שני מאי עבדתי ב' מוסרין לאורבא מרבין כו'. ועוד הרעה של הצדיקים חרדף אחר
החטאים והיינו לאותן החטאים שהוכיחו אותם הצדיקים ולא שמו אליהם. ואלו צדיקים
ישלם טוב כלומר והטוב שלהן ישלם הקב"ה להצדיקים שהוכיחו אותם כמ"ס למעלה. ועוד
חטאים חרדף רעה כמ"ס למעלה שה"ל חרדף חסדף לשלם לאדם הרעה שנעשה וזהו
הרעה חרדף אחרים שיבא עליהם חסדף. ואלו צדיקים ישלם טוב לכל להצדיקים ישלם
הקב"ה הטוב שלהם בסוף אחר ששלם ואין בו שום דופי משלים להם בהסוף: (כב) טוב
ינחיל בני־בנים כי לעולם אינו ניתן רק הפירות ולא הקצין כמ"ס שאוכלין פירותיו
בעוה"ז והקצין קיימת לעוה"ב וגם הפירות אינן אוכלין בעמלן הצדיקים כי אם הנשים
שלהם כמ"ס במדרש אלמלא אכלו אבות את הפירות לא היינו באין לעולם וכמ"ס רשע
וטוב לו הוא רשע כן צדיק והיינו מפני שהפירות נקראין טוב כי מה שהצדיק אוכל הפירות
בעוה"ז היינו א"ל הוא טוב לבדיות כמ"ס בישיבה אמרו צדיק כי טוב כי פרי גו' והו
טוב ינחיל בני־בנים והיינו טוב שהוא הפירות ינחיל הצדיק לבני־בנים וכל לבנים. וצפון
לצדיק חיל חומא כלומר ועל הקצין שהוא צפון לעוה"ב עוד צפון לו גם החיל חומא
הם החסרון ממנו ואין עוטלין חלקו בג"ע ועל הצדיק חלקו ומ"ס צפון כי שנות רשעים
תקוצרנה ומת הרשע קודם הצדיק ולכן הטוב צפון עדיין בשביל הצדיק ועוד בשביל שכל
זמן שהצדיק חי אינו ניתן לו כי בקדושתו לא יאמין לכן צפון לצדיק עד שימות (והיינו
מפני שכתב למעלה ואלו צדיקים ישלם טוב ואמר כאן טוב ינחיל בני־בנים לא חתמו זה
הטוב שגמל מן החומא הוא צפון לצדיקים בעמלן) ואמר חומא היינו חוקן שאין חרדףין
אחר מ"ט יתן שכרן לצדיקים שרדפין חמיד אחר מ"ט: (כג) רב אוכל ניר ראשים
שם לאדם ליתן לעניים ולא יאמר אם הקב"ה חסן בהם שיהי העשיר להם למה אינו נותן
להם בעמלן כמו שאמר מורטאדופוס הרשע לר"ע ואמר שצדיק העולם הוא מה שהם
עניים לפי שהם לא היו עניים לא היו חורשין ועשין מלאכות אחרים וזה שצד העולם
אוכלים

משפט: כי חושך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר: כה צדיק
אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תתחר: כ

יד * חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידיה תהרסנו:
הולך בלשרו ירא וי נלח דרכיו בזהו: יג בפי'

אורי

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

אוכלים הניח של רשעים והענין שהעניים סובלין יסורין אשך דורס וכל העולם ניזון
בשביל עולם שנותנים הרשעים כלומר בשביל יסורין סובלים העניים. ויש נספה
בלא משפט ועוד יש מעט שם ליתן לעניים כי מחמת שאינם נותנים את משפטם מה
שצריך ליתן להם הקב"ה קוצע את קצוניהם נפש: (כד) חושך שבטו שונא בנו מי
שמונע את שבטו הראוי להכותו בשבט ומחפה עליו ואינו מייסר אותו בשבטו הוא שונא
בנו כי לסוף יאל להרבות רעה ולכן אחר מעד שבטו כלומר הראוי לו. ואהבו שחרו
מוסר כלומר אכל מי שהואב את בנו לא שמיסר אותו על הראוי לו אלא שחרו מוסר
שדורס עליו פן עשה נדנד קל ומייסר עליו ע"ז כמ"ס בעל אפקידה משל לאלה שרואה
במראה כשהוא מתקשפת ומרחפת מטיפים היא בוררת מבואה היומר יפה שמראה את כחמיה
הדקין לנדולים והיינו מפני שרואה להסיר אף כחמיה הדקים מאוד בכדי שחאה נראה יותר
יפה כן האהבו יותר דורס יותר על אולתו אשר עשה ומייסר אותו ע"ז בכדי שלא יעשה
עוד אף הדבר הקצין ולכן אמרו במסכת מכות אפילו נמיר נמי מוטע קא עביר מה שמחה
איתו והיינו שלא ית' בו נדנד רע כלל: (כה) צדיק אוכל לשובע נפשו שהצדיק אינו
אוכל רק כדי חימתו בכדי שבעו. ובטן רשעים תחרסו כלומר שלא רשעים חסר להם
בטן שקצין בעתם מהביל אוכלים. ועוד צדיק אוכל לשבע נפשו כי הצדיק בלחמתו יחי'
ובטנה ב' ולכן לא ירעב את נפשו. ובטן רשעים תחרסו שהן מתייראין שמה לא ית'
להם מחר לאכול כי כל מה שיש להם הוא מעט אלס ואין להם בטחון ב' ומקמלין
אכילתם ולכן בעתם חסר וכן בחמה צדיק אוכל לשבע שלומד בכדי שיבא שבע ואינו
רואה אם מעט ואם הרבה רק שיבא יודע על בוריו וישבע נפשו ויקיים אך בטן רשעים
תחרסו כי אין בוחנת רק להתגדל בעיני הבדיות וקוצלין הרבה בפעם א' והוא אינו יכול
לכלוע כל הרבה ע"ז ית' בעתם חסר כמ"ס כי נשים כי חשומס בעתן ובהם ית'
בעתם חסר כי לא ישתמיר בהם מאומה:

יד * חכמות נשים בנתה ביתה אחר חכמות לשון רבים ונחמה לשון יחיד
כלומר החכמיות שבעשים היא רואה שיבא ביה בעוה"ב כלומר
קיימת. ואולת בידיה תהרסנו בעמלן היא תהרסנה את ביתה והענין שכבר כתבתי
למעלה שאלל הצדיקים העולם הזה הוא טע לפי שעה ועיקר הבית שלהם העולם
הבא וכמו שכתוב למדוב ציחק ולימות או חושמה וקראת אשה כמ"ס בזוהר
חדש רוח ומקומה הראשון הוא בעוה"ב. וזהו חכמות נשים החכמיות שבעשים היא רואה
שיבנה ויתקיים ביתה שהוא העולם הבא והאולת בידיה תהרסנה ב' ידיה כף זכות
וכף חוב מלכות עשה ול"ת שנושה בידיה בזה היא תהרס את ביתה (עוד חכמות נשים
הם נפש וזוה שנקראו נשים כמו שכתוב שם ב"ח רוח בנתה כן נראה לי. ואולת
בידיה וגו' הוא נפש הבהמיות כשעושה מעשיה שהוא החלואי והבעמתי שהן מימין
ושמאל לא תראה ולא תחנף בזה היא תהרסנה את ביתה כמשחול' צמ' סוסה וזהו
בביתא

וְאֵלֶּת כְּסִילִים מְרַמָּה : י אֵלִים יִלִּין אֲשֶׁם וּבֵין יִשְׁרָאֵל רָצוֹן : י לֵב יֹדֵעַ מֶרֶת נִפְשׁוֹ וּבְשִׁמְחָתוֹ לֹא יִתְעַרֵּב זֶר : י בֵּית רָשָׁעִים יִשְׁמָד וְאֵהָל יִשְׁרָאֵל יִפְרִית : י יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׁרָאֵל לִפְנֵי אֵישׁ וְאַחֲרֵיתָהּ דֶּרֶכִּי מוֹת : י גִּם בְּשִׁחוֹק יִכָּאֵב לֵב וְאַחֲרֵיתָהּ שִׁמְחָה תוֹנָה : י מִדְּרָכֵי יִשְׁבַּע

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הכסילים שמי שהוא כסיל ומעשיו צולות מרמה הם חזירו צ"כ כמוהו : מ) אוילים יליץ אשם האויל מחמת שהוא מדבר בלי יסוד הדעת מה שצא לפיו אפילו מה שנוגע לחזירו שאינו לכבודו ואח"כ הוא נרדף להמליץ מה שאשם בנפשו ותמיד הם מחזילה עותים אשם ואח"כ ממליצין בעד האשם. ובין ישראים אבל כשישירים מדברין הן מחיישין בעצמן מחילה אף לדבר שלא יגע בחזירו ויבייטין רעון : י) לב יודע מרת נפשו וגו' הענין שלפני יצואו כל האברים אל הלב ויחמרו הלא כולנו בני אדם אחד נחמנו ולמה שמתחקר יותר מחמנו ויחמרו הלא הלא בזהרנו מי מכס אשר ה' מפעל עמו כמותי ולכן גם בשמחתו ג"כ אי שמה יותר מכל האברים וזהו לב יודע מרת נפשו ולכן גם בשמחתו אל יתעבר זר וכן צדקה אל יאמר אדם הלא אנכי יגשמי וגמערתי עליה ולאמוד עם אדם אשר לא יגע ולא מרח וסייט מפני כאשר הוא בעצמו מרח כן בשמחתו כאשר יקבל שכר מזה בעצמו לא יתעבר זר כמ"ס יהיה לך לנדר וגו' : יא) בית רשעים ישרד ואהרל גו' כמ"ס יודעת כי שלום אהלך ופקדון נדך ולא תחמא וסייט שכל ימי שפנום ישרד עמוק במלכותו בזהרנו ועשה לעצמו שם ואח"כ ביום השבת צא לביטוי ובשדה שם רגילין חיות רעוה וליססים וזהו יודעת כי שלום אהלך הוא מן החיות וליססים ואח"כ ביום השבת ופקדון נדך ולא תחמא כלומר שלא יס' חסר כלום כי בביתו שם כליו ממונים ויחמא שאינו חסר כלום ואמר נדך שהוא אלו ג"כ במקרה כמ"ס למעלה וכבר כתבתי למעלה שאלה הרשעים העו"ס צ"ח שלהם הוא הקביעות ואלה הצדיקים הוא אהל אהל ערלי חסר שנית רשעים שהוא עו"ס שהוא עיקר שלהם הוא ג"כ ישרד ואהל צדיקים שאלהיהן הוא אהל ערלי אעפ"י יפריח : יב) יש דרך ישר לפני איש וגו' כלומר שיש דרך שידמה האדם בלבו שהוא דרך אחד וגלוי שהוא ישר. ואחרייתה דרכי מות וסופה שצא מזה כמה דרכים וכולם למות ולכן נרדף האדם לזר מאד ולא להשקט על שכלו כלל כי אפשר שידמה לו שהוא בודאי דרך ישר ואעפ"כ הוא צא לדרכי מות ואמר לפני איש אפילו לפני ת"ח שנקרא איש אעפ"כ אין לו להשקט על שכלו : יג) גם בשחוק וגו' הפסוק הזה אין להבין בזהרנו גם מאי גם וגם לשון ואחריהם אינו מוכן כלל אף הענין הוא שאלו צדקה"ס שום שמחה בעולם כי מה יס' ללדם שמחה יוסר לאלם מצנים ועזר גידול צנים קשה מכולם וכן אמרו ז"ל במדרש מעשה שהביאו למלך שולחן אחד שאין כמוהו בכל העולם ושמה המלך מאד ושלח אחר כל חמיו ושאלם על השולחן ומתפאר עצמו צו מאד וענה חכם אחד שהשולחן הוא לו רק ליוון ואנחה פעם אחת ירד המלך בספינה ומתחת שדעתו ה' קצור צו נמל אותו ג"כ ונפל השולחן לתוך המים וקפץ כל יורדי הים וכל יודעי משוג להעלות אותו ולא יכלו ומתחת גודל הנער חלה המלך וענה אותו החכם הלא זה הוא דברי אשר שמהו בפ"ד שאין יגון אלא יגון ואמר לו המלך העניא שמה שאתה יודע כל זאת וענה ואמר לא כדאי אנכי ולא בן עבד אנכי אבל כך מקובלני לפי ערך השמחה כן יס' גודל היגון כי כאשר יקרה צד דבר מה היגון גדול מאד וכן הוא ג"כ בשחוק אף בשחוק יס' עוד דבר גדול מן הסמחה שצמחה ע"ס צמחה השמחה צו שמה אבל בשחוק פעמים

יִשְׁבַּע מוֹג לֵב וּמַעֲלִיו אִישׁ מוֹב : י פְּתִי יֵאֱמִין לְכָל דְּבַר וְעֵרוֹם יִבִּין לְאֲזָרוֹ : י חֲכָם יֵרָא וְסָר מֶרֶע וּבְקִסָּה מִתְעַבֵּר וּבִוְמוֹת : י קֶצֶר אֲפִים יַעֲשֶׂה אֹפֶת וְאִישׁ מְזֻמּוֹת יִשְׁנָא : י נָחֳלוּ פְתָאִים אֹלֶת וְעֵרוֹמִים יִכְתִּירוּ דַּעַת : י שִׁחוּ רָעִים לִפְנֵי מוֹכִים וּרְשָׁעִים עַל

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

פעמים לבו כאב וזהו גם בשחוק אף בלמעל השחוק לבו כאב ואחריהם פירש האחרים של השחוק וגם האחרים של השמחה של שניהם הוא חוגה : יד) מדרכיו ישובע שוג לב כמ"ס בשיעור על פסוק אמרו לנדיק כי מוב כי פרי מעליהם יכלו וסייט כאשר הצדיק טוב לבירותו אז נוסל הפירות צדקה"ס וכאשר אפשר לעשות מן הפירות קצן אז אין נותנין אפילו הפירות רק הענין כמ"ס בזהרנו דבר נחמנו נמל מרפי' דלילנא כו' וכמ"ס ירחמו עליהם על אשכיהו אלל ברבא בר נחמני נמל מרפי' דלילנא כו' וזהו כל הקצן וזהו מדרכיו כלומר מכל דרכיו שהוא הקצן ישובע שוג לב מי שיש בלבו סיגים שהוא הרשע מפני שבו מלא סיגים. ומעליו איש טוב אבל איש שהוא טוב גם לבירותו ואיש הוא צדיק הוא אינו נמל רק מעליו שכן הענין : טו) פתי יאמין לכל דבר כמ"ס אל תאמין ברע ואמר חז"ל אל תאמין ביט"ל שיאמר החסד והקב"ה ימחול לך אל תאמין צו אבל פתי מי שדרכו להסתמך הוא מאמין לכל דבר ואינו חושב על הסוף. וערום יבין לאשרור אבל מי שהערום ויבין ערמוניות יס"ל אינו מאמין לו מה שהוא חומר שהוא מזהר אלא יבין מעצמו דבר הישר והוא מלשון אשר דרך : טז) חכם ירא וסר מרע כלומר החכם ירא מן המכשול שלא יצא לידי דבר רע וסר מן הדבר שצא לידי רע. ובס"ל מרעבר ובומחא אבל הכסיל עובר במקום שיש לפסוע ובומחא צה' שלא יצא לידי רע וזהו בשחוק הכסילים. ועוד חכם ירא וסר מרע החכם ירא מפחד המיד ולכן סר מלהגע שום אדם כי אין לך אדם שאין לו שעה וינקום נקמתו ממנו אבל הכסיל מתעבר הוא מהכעס וסר מרע ומרע לחזירו ובומחא שלא יוכל לעמוד גדול לעולם. ועוד חכם ירא ח"ה' וסר מרע מלעשות עבירה ממש וכסיל מתעבר שגור עבירה ובומחא צה' שימחול כמ"ס אל תפסחו בלחץ ואמר אל תפסחו בהקב"ה שימחול לו : יז) קצר אפים יעשה אולת שיש שני מיני רשעים רע ומרמה כמ"ס למעלה וסייט מי שהוא קצר אפים הוא יעשה אולת חכף בלי יסוד הדעה והוא הרע גמור. ואיש מיומה ישנא אבל המרמה הואשבת מתכונות רעוה בלבו ולא יגלה לחון מתכונתו ואעפ"כ יצא אף שאין אדם יודע מה שבלבו של אדם הוא יסא כי כמים הפנים אל פנים וגו' : יח) נחלו פתאים אולת הענין כי שלש חומות צדקם הקב"ה אציו ואמרו ומה צדקן לאלם חרין עטרין וחרין אהסמין והתלה קן סוד צ"ח וכן הן סוד תורה ומצות ח"כ והחרין עטרין הוא סוד הדעת והוא חלק מהקב"ה שנותן לו דעה והשכל שיועד מעצמו ח"כ צדיקים יושבין ועשירותיהן בראשיתן חסר נמל פתאים אולת אלהם אפילו הנמלה שלהם אולת שהאולת הוא ירמיה שכן. וערומים יכתירו דעת ערום הוא היפך פתי כמ"ס למעלה הם יכתירו דעה כלומר שמתעבין ומתחזקין את מה שיועדין בעצמן וגם שמתעבין א"ע בהדעת שלהם כמ"ס ועשירותיהן בראשיתן וכן סוד החרין עטרין מפני שהדעה מקורו בכתר כידוע לכן אמר יכתירו דעה : יט) שחור רעים לפני מוכים וסייט כמ"ס למעלה שהצדיק טוב לבירותו אוליין מיוחסין צדקה"ס אבל הצדיק שציו למקום אס אינו מוב לבירותו הוא אינו אוליין פירותיו צדקה"ס והרשע כאשר הוא רע לבירותו הוא נוסל

על-שערי צדיק : כ גם-לרעהו ישנא רש ואהבי עשיר רבים :
 כא בו לרעהו חוטא ומחונן עניים אשריו : כג הלוא יתעו חורשי
 רע וחסד ואמת חורשי טוב : כד בכל-עצב יהיה מותר ודבר
 שפתים

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

נופל גם בעוה"ז אבל בין חכם למקום לפעמים יכלה בסוב ימיו וזהו שחזר רעים אחרם
 שכן רע לבריות לפני טובים לפני הטובים לבריות והיינו צדיקים בעוה"ז. ורשע לפני
 שערי צדיק אבל הרשע טוב למקום שנקרא רשע הוא יכול לפני שפיר צדיק כלומר
 אל השערי ג"ע בעוה"ב אבל לא בעוה"ז כמ"ס זה השער לה' וגו'. ועוד שחזר רעים
 לפני טובים כמ"ס בישעיה שהקב"ה בתחילה הוא חכם ולבסוף וכן חסד והיינו דכתיב
 בחוריה כרה על האלמות שבה וכדומה הכל שצדיק ה' בכל דרכיו כי כל דרכיו באלה
 וישר אפס"כ כשמשלם גמולו אינו משלם כפי הדין ממנו כי חסיד בכל מעשיו ואינו
 משלם לרשע כגמולו ממנו אך יד ליד לא ינקם רע. כלומר הרע לבריות אין מנקין לו
 כלל רק משלמין לו יד ליד ממנו כפי דשעתו נמלא הרע לבריות וישנא ענינים יתור
 מהרשע לשמים לבד והיינו שאין הרע עולה מן הארץ עד שילך הצדיק דרך הדיקה
 וזהו מעלה אותו הצדיק משם וזהו שחזר רעים לבריות לפני טובים כשעברו דרך הארץ
 ורשעים שכן לשמים לבד לא ימשיכו עד שיעבור הצדיק דרך הארץ אל יעלו תחילה
 מן הארץ אל לא יבואו לג"ע עד שינקשו כאלה יבוא הצדיק לג"ע וזהו ורשעים על
 שערי צדיק : כג גם לרעהו ישנא רשע שאלהם שונא אותו אפילו רעהו. ואהבי
 עשיר רבים : כד וזהו חסד ואמת חורשי טוב. וכן בחבורה מי שהוא רשע שונא
 אותו אפילו רעהו והמרחק ממנו אבל להח"ה הכל אוהבין אותו ומתפללין בו וסוד רבים
 כבר כתבתי למעלה רב רבי רבן והבן : כא) בו לרעהו חוטא כאלהם מבזה אפי'
 לרעהו חוטא יהיה חסד מאותו אוהב שלא יהי לו עוד לאוהב ואמר לרעהו כלומר בפניו.
 ומרונן כלומר שיעשה שיהיו אחרים חונן לעניים אשריו כלומר אשרי בעוה"ז כמ"ס
 אשרי בעוה"ז ואמר לעניים כלומר שהם לא ישלמו לו. גמול בעד זה אפס"כ הוא רואה
 שיהיו מחוננין אותו ואמר : בב) הלא יתעו חורשי רע המורש רע על חבירו הקב"ה
 עושה פיתיון עמון בזה הרע ויפלו בזה כענין מעשה דהמן. וחסד ואמת חורשי
 טוב החילוק שבין חסד לאמת כבר כתבתי למעלה שחסד הוא מה שאדם עושה לחבירו
 שאינו מחויב לעשות כלל ואמת הוא מה שכבר מחויב שגם הוא עשה לו טובה והוא
 חסן אמת ליעקב חסד לאברהם כי לאברהם הי' ההבטחה בחסד חסד כי אינו מחויב
 לעשות לו אבל ליעקב כבר הבטיח לאברהם ומחויב לקיים הבטחתו לכן הוא אמת
 ולכן העושה לחבירו טובה הוא צריך לעשות לו טובה יותר ממה שעשה לו מפני שחבירו
 עשה לו חסד כי לא הי' מחויב כלל לעשות אבל הוא חס עשה לו כמו קו חרי אינו
 עושה לו רק אמת שהוא מחויב לשלם גמולו וא"כ אינו עושה כמו שחבירו עשה לכן צריך
 לעשות טובה היותר גדולה ממה שחבירו עשה לו וזה המותר הוא חסד וחשול המאכיל את
 חבירו עדשים אל יאכיל אותו עדשים אלא קטניות שהוא יותר טוב מעדשים וזהו חסד ואמת
 לחורשי טוב לאותן שדורשין טוב חמיד הקב"ה ישלם שכרם חסד ואמת גמול וגם עוד יותר
 שהוא חסד כלי : כג) בכל עצב יהיה מותר וזהו חסד ואמת גמול וגם עוד יותר
 מותרות ודיוח לפעמים. ודבר שפתים אך למחשור אבל דבורים רבים לא די שלא
 יהי' מותרות ודיוח אלא יהי' רק למחשור וכן בחבורה בכל ענין שיעשה טיבך ולא יחמיצה
 במהירות

שפתים אד למחשור : כד עמרת חכמים עשרם אולת פסילים
 אולת : כה מציל נפשות עד אמת ופית כזבים מרמה : כי ביראת
 יי מבטח עוז ולבנו יהיה מחסה : כי יראת יי מקור חיים לסור
 ממוקשי מות : כה ברכים הדת-מלך ובאפס לאום מחמת

רוזן

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

במהירות בעת שידמן לידו הוא למותר אבל מי שמדבר בשפתים שיעשה חס"כ אך למחשור כי
 מתחבה מועלת אפי' כלפי שמים : כד) עמרת חכמים עשרם שלהחכמים העמרת וממן
 להם העמירות שזה נחל להם ולא יהי' בזיון צדיקי ההמון כמ"ס והנה מהם דומה ככלי
 חכם כיון שמתכבדו אין להם הקנה לכן עשרם להם העמרת וכן בחבורה העמרת של חכמים
 עשרם מה שלמדו הרבה ומורה עניים במקום זו ועשירה במקום אחר. ואולם כסילים
 אולם הכסיל שלא ידע אינו אומר רק אולם כי אינו יודע ממקום אחר רק מה שיעלה להם
 ככל כמובל ראשון בזה הם מתפללין והמה כזבים וחולת : כה) מציל נפשות עד
 אמת פירש העד אמת מיל' ב' נפשות נפש הגזל מעשקו ונפש הגזל' ב' הוא מיל' מדיוה
 של גירסה והאלה מעולה יותר מהגזל כי האל גזל הוא בממון לבד לא כן האל
 הגזל הוא לשמחו וזהו בנמרה הדין מאן דשקול מיניה גלימא בדי דינא לימיר וליזל כי
 נקלו בזילה מידו והאילוה מעון האל וזהו מיל' נפשות ב' נפשות העד האמת. ויפיה
 ג' אבל היפוח כזבים דהיינו שמתכבד להעיד לחבירו שקר זה אמת וחס"כ מרמה אותו
 שאינו מעיד לו ויפיה מיל' בפני נפש כי אין לו מי להעיד לו וזהו ויפיה כזבים הוא
 מרמה אותם. ועוד מיל' נפשות כי האל דבר מחבירו ולא מחבירו עד כלות ימיים
 מוכרחים שיהיה לבדו בגלגל הגזל והגזל לכן כשמתמחו יותר הגזלה לבעלים הוא
 מיל' מנגלגל וזהו מיל' נפשות כו' : כו) ביראת ג' פירש כמ"ס טוב לחסות בזה
 מבטח כנדיבים והפסוק הזה בעצמו אין לו פירוש לבאורה והענין כי יש שני חלקי בשמון
 אחד שהקב"ה מבטיחו להם לו הון רב ועושר כמו שמצינו שהבטיח לו הש"י לאברהם
 שיעשירו וזה נקרא בשמון. וחלק הב' הוא שהקב"ה אין מבטיחו אך האדם בעצמו שם בשמון
 בזה וזה נקרא חסדן וכמ"ס אור חסיו בו שהגזר הוא למחסה לאדם מרס וממטר כאשר יות
 שם בעצמו אך האור לו מבטיחו שיהי' לו למחסה וזהו טוב לחסות בזה' הוא חלק הב'
 כלומר שמעצמו ישים וישלך יתנו על ה' אף שלא הבטיח לו ה' ממה שישם בעצמו באלהם
 אף לאחר שהבטיח האדם לו לעשות הטוב וזהו מבטח באלהם וזהו ביראת ה' כלומר
 מחמת היראה ה' יגיע שהקב"ה יבטיחו לעשות לו טוב ושהקב"ה יבטיחו הוא מבטח
 עוז וחזק וגם לבניו שלא הבטיח יהי' להם למחסה שכן עליהם ה' נבטח : כו) יראת ה'
 ג' עכשיו קאי על האור ועל האדם שיהי' מבטח ומחסה הוא בגוף ועל האור שהוא נבטח אחר שהוא
 נבטח לכן על המצות אשר שיהי' מבטח ומחסה הוא בגוף ועל האור שהוא נבטח אחר שהוא
 מקור חיים והמצות אנוני מני ולא מאלל לכן אחר מבטח ומחסה שהוא אנוני ובחורה אחר
 שהיא מקור חיים וגם מאלל אותו לסור ממקושי מות כי האורה מגינה ומאלל ולכן אחר
 תחילה ביראת ה' ביראת הוא חרי"ג עד הכרי"ג מות ואח"כ אחר יראת ה' שהוא חורה
 ג' יראת : כז) ברב עם שציראל יש ב' מושלים וכן נקראים שרים ומלכים מלכים
 הם הח"ה כמ"ס מאן מלכי רבנן ושירים הם בפלי עבודה וחסלה כמו רח"ד וצדיקיו ודבר
 בני המדינה כבואם לבקש דבר מהמלך בומרון להם חסם א' שילך לעיניהם חרי המלך
 לבקש עליהם וההסדל בעבורם ובשמהלך שאל אותו עליהם איה הם בעצמם אז משיב
 להמלך

ריון: כס ארך אפים רב־תבונה וקצרות־מרים אולת: ל חיי
בשרים לב מרפא ורקב עצמות קנאה: לא עשק דל חרף עשהו
ומכבדו חנן אביון: לב ברעתו ידחה רשע וחוסה במותו צדיק:

בלב

פי' מהגאון רבינו אליהו ו"ל

להמלך הנה גם הם אחרי יבואו וכאשר לא יבואו אחריהם והוא נשאר לבדו אז כועס המלך
עליו ב"כ וי"ש בנמרצו בשעה שהקב"ה בל לבס"ל ולא מלא שם עשרה מיד (פירש
שלין שם חיכך עשרה) הוא כועס גם על אותו שבאו שנאמר מדוע בלתי ואין איש כי
איש הוא לשון מר כמ"ס מי שמך לאיש שר ושופט כו' פי' כ"ל יש עשרה צדיקים אותו
שבא ראשון כולם נקרא שר כי הוא טעל שר כגד כולם אבל כשאין עשרה אין איש כי
בלא מניין אין כלום קראתי הוא שבזהמ"ד כמ"ס בראש הומיוס הקרא ואין עונה וכמ"ס
שם הקצר קצרה ידי מפדות האין כי כח להליל פי' כי ההבדל בין פודה ומציל הוא זה
פודה הוא שפדה אותו מלחמותיו בלשון הנזכר אותו ומציל הוא שמציל אותו מיד שונאו ביד
חזקה ובזרוע נקויה ופודה הוא מחמת התפלה כמ"ס פדה בשלום נפשי כי צדיקים היו
עמדי ומציל הוא מחמת חסד כמ"ס כל הקובע מקום לחסדו חייביו נופלים החסדי לכן
אמר הכ' דברים אלו שאם היו עשרה צדיקים והיו לומדי צדיקה הייתי פודה ומציל.
והחזיר לעניינו כי כאשר אין עשרה צדיקים הוא מחסיה גם לאותו שבא ראשון אבל אם
אין תלמידים לרב בזה אין מחסיה לרב מחמתם אלא כשיש לו הדעה תלמידים זה כבודו
והדר גאונו וכשאין לו תלמידים אז געדר כבודו ומלת עם מורה על החכמים כמ"ס בפי'
על ישיבה כמה פעמים ולאוס הן ההמון עם וזה ברב עם שיש הרבה חכמים בישיבה
הוא הדעת מלך זה הרב שנקרא מלך אבל אם אינם הרבה אין הדעת מלך אבל אין מחסיה
לו אבל בלשם לאוס פי' שליין עשרה צדיקים אז מחסיה גם להרצון שהוא השר דיינו אותו
בלא ראשון כי בלא ארך אפים גו' פי' המאלך אפו ואינו כועס
הוא חסד גדול וזה רב חסדו אבל הקצר רוח שהוא הכעסן לא די שפועה האולת אלא
מרים האולת שעשה ששואג בקול שיטעמו כולם האולת שעשה: (ל) חיי בשרים גו' פי'
כי הלב הוא טוב שמרפא אותו בעת שא' כועס עליו ולבדו יבין שאותו האיש הכועס עליו
נדיק ברבו ואומר שהדין עמו שזכרנו עליו ושב ורפא בשתיקתו לאותו איש ואז הוא מחסיה
אף להבשר אבל המקרא לחבירו טון רקבון אף להעצמות ובשר הוא נקיבה ועלם הוא
זכר וכאן טיה הלשון לומר בשרים לשון זכר ועצמות לשון נקיבה"כ ר"ח הוא סימן נקבה
וסי' זכר"כ ונקיבות"ה והוא לפי שהטוב הוא זכר ורע הוא נקיבה כמ"ס ב"ח רוח ואמר
שהטוב מהפך את הנקיבה לזכר ורע מהפך מזכר לנקיבה: (לא) עושק דל כו' פי'
כמ"ס ב"ח או יחזיק במעוץ יעשה שלום לי שלום יעשה לי פי' כשאין מחזיקין ידי עמי
ועושקין את חוקם הצריך ליתן להם אז הוא טעק להקב"ה על גריעתו ומחיתו
מכולם כמה שהוא עני ומדבר עד ה' ית' ובאמת הכל בלצק וישר ולא עולתה זו ולכן
מעשים את העני על דבריו עדו וזהו כשאמת מחזיקין במעוץ שהוא העני שאני צריך
להיות לו לעזר ולמעוץ כמ"ס כי הוא מעוז לדל יעשה שלום לי שהוא אינו מדבר עדי
ואח"כ שלום יעשה לי שאין מענישו וזהו עושק דל ומחמת זה העני מחזק עושהו ומכבדו
להקב"ה הוא מי שמחנן אביון ואביון הוא החלש לדבר ואין שייך עושק רק שצריך לחס
לו אף שאין ראוי לפי הדין כי מה לעני להתחזק האלה ולכן אמר חסן: (לב) ברעתו גו'
פי' ברעתו עצמו שיחזק על הנדיק בזה יסול בעצמו כמו הן שעשה עץ לחלות מרדכי
הנדיק

לב בלב נכון תנחת חכמה ויכרוב פסילים תודע: לי צדקה תרומם
גוי וחסד לאמים תפאת: לי רצון מלך לעבד משפיל ועברתו
תהיה מביש:

טו " מענה דך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף: ב לשון
חכמים תיטיב דעת ופי' בסידים יביע אולת:

ג בכל מקום עיני יי צופות רעים וטובים: י מרפא לשון עין חיים
וסלף

פי' מהגאון רבינו אליהו ו"ל

הנדיק ונחלה בעצמו עליו וזהו ידחה רעש בתחבולות עצמו להרע להנדיק בזה עצמה ידחה.
ורוסה במתו צדיק אבל הנדיק אף במתו חוסה עליו נדקו ועוד שנדקו חוסה על בניו
אף לאחר מותו: (אג) בלב גו' פי' מי שיש לו לב נכון בלבו תנוח החכמה כי הבינה
הוא הכלי של חכמה ואם יש לו בינה תנוח בו החכמה והיא עמונה בלבו ולא יודע
לשום אדם אבל הבסילים חכמה ובינה אין בהם ואף המקפת דעת שיש בקרבם מודע
לכל כי אין להם חכמה ובינה לשמון אותה ואיפסחא בלגיוה קיס קיס קריא וכן ג"ר
חב"ד והחכמה אף שהיא צמוח מ"מ לא שריא אלא בלצק לכן אמר בלב נכון גו' והבינה
הוא בלב ודעת בקרביים וזהו ובקרב כסילים תודע: (אד) צדקה גו' פי' כשהגוי עושין
צדקה אותו הגוי יתרום כמ"ס פיר נתן ללבוים קרט חסד כבוד. וחסד גו' וכשעושין
חסד אז לא די שכן מתרוממין אלא שהוא גם חסד לשונאיהן של ישראל שמחמת זה
יהי נחסרה זכותם של ישראל כי הקב"ה צריך לשלם גמולם בעוה"ו ושכר מטתו הוא רב
כמי שמצאו אצל נכודנר שבשר גו' פסיעות השליטו על כל העולם והחריב בהמ"ק והרג
את חסידיו והכל כדי שימתלא רטנו ויהי שברו משלם: (אז) רצון גו' פי' כי חמת
מלך ממ"ה הקב"ה הוא המלך המות ואיש חסד ונדיק יסירו ממנו אף דבר המלך אין
להשיב אלא הוא שולח את המלך המות על איש אחר שנקרה לפניו שיהי שונא אותו
וזהו רצון מלך כשהמלך כבעם נחמה ע"י עבד משכיל ומסירו ממנו החמה והוא עבד מ"ה
ועצרתו ששלח תהי' על כן מביש על כסיל שנקרה לפניו

טו א מענה דך בו' פי' כי ההבדל בין אף וחמה הוא כי אף בתחבולת ודיבור והוא
התחת הכעס וחמה הוא בעצמה והוא סוף הכעס וזה מענה דך

ישיב חמה ששלח לעשות או שעשה הוא משיב החמה בזה שהוא מענה בדברים רכים
על כעסו להשיבו. ודבר גו' ומי שמדבר דברים עזים ורעים הוא מעלה אף מה שלא
הי' בתחילה כלל הוא מעלה עכשיו האף וי"ש כלן דבר ויעלה ולעיל אחר מענה וישיב:
(ב) לשון רבמים בו' פי' לשונם מיפין את דעתם שיועשים ואומרים בישוב הדעת דבר
דבור על אופניו ואז ע"י לשונם ניכר טוב דעתם אף ידעו טוב. אבל הבסילים לא די
שאומרים אולת מחמת חסרון דעתם אלא גם זאת אינם אומרים בישוב וחסד טוב
אלאם חסד וזהו יביע אולת: (ג) בבל בו' פי' אל יעלה בדעתך לומר שהש"י ב"ה אינו משגיח
על הרעים כי עיני ה' מהוים על זה אחר בכל מקום בו' רעים וטובים. ד"ל בכל מקום
כו' שאל יפלא בעיניך מדוע דרך רשעים ללחם כי חסד שבכל מקום פיני ה' נופת
ועושה הוא מלשון הנפח למרחוק כלומר שהקב"ה רואה החסד והסוף של הרעים וטובים
ומחמת זה הוא טון לו טובה כי ראה שיבא ממנו זרע טוב או לאבדו בחלקו לשה"ב
וזהו השכר למקפת מעשים הטובים שעשה: (ד) מרפא לשון פי' למי שחטא בלשון או
רכילות

וְסִלַף בַּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ: ה' אֵוִיל יִנְאֵץ מוֹסֵר אָבִיו וְשֹׁמֵר תּוֹכַחַת יָעָרָם: י' בֵּית צַדִּיק חָסֵן רַב וּבִתְבוּאָת רָשָׁע נִעְבְּרָת: י' שְׁפָתַי חֲכָמִים יִזְרוּ דַעַת וְלֵב כְּסִילִים לֹא יֵאָכֵן: ה' זֶבַח רָשָׁעִים תּוֹעֵבַת י' וְתַפְלַת יִשְׂרָאֵל רָצוֹנוֹ: ה' תּוֹעֵבַת י' דֶּרֶךְ רָשָׁע וּמִדְבַּר צַדִּיקָה יֵאָהֵב: י' מוֹסֵר רֵעַ לְעֵזֹב אֶרֶץ יְשׁוּנָא תּוֹכַחַת יָמוּת: י' שְׁאוּל וּבִאֲבוֹן יִבְקֹשׁ שְׂדֵעֶת וּפִי כְסִילִים יִדְעָה אֱוֹלֶת: י' כָּל־

ואבדון

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

רכילות הרפואה עץ חיים שידבר המיד בזה. וסלף בה פ' המלך לשון שבר ברוח כי אינו מתאווה לדבר מאוה וכל הצדקים עשה לו יהיו בפלים כי הוא מסלף (ה) אויל ינאץ כו' כנר כתבנו שמוסר הוא במעשה ומוכחה הוא בדבור ותועלת המוסר הוא שמוסר מדקדק רע ולא ילך אחר האות לבו והתוכחה הוא מניח לידי דרך טובה וז"ש גו' פ' מתאם אפילו המוסר של אביו אלא הולך בדרכיו הדעים והשומר תוכחה מה שמדברין לו להולכו בדקדק טוב הוא יערים שנעשה חכם ויודע בלתי דרך לילך ויהיה ערום כמ"ס למעלה: (ו) בית צדיק חוסן רב הוא ירושה גדולה לו אבל כשא"ל לשם תבואות של רשע נעברה כל הבית ועיני הפסוק הוא היפוך הכתוב למעלה נחלו פתאים אולה וערומים יכתירו דעת דהיינו נגד מה שאמר למעלה שהנחלה הוא בית כמ"ס בית וזון נחלת לבנות והכתוב נשים בנות ביהם ואולה בידים ההרסנה ולכן אמר לעיל נחלו פתאים אולה שהנחלה של פתאים הוא אולה הפתאים של הפתאים גם הוא אולה וכן רואין שהיו להם גם העשרין היפוך הפתאים שהנחלה של הפתאים גם הוא אולה וכן ההסתמך של לכן אמר שלהצדיק הבית חוסן רב שלו וכן חו"ב כמ"ס בחכמה יבנה בית וכתבנוה יתכוון זה והעשרין שהוא הדעת כמ"ס וערומים יכתירו דעת אמר שכתבנוה רשע נעברה כל הדעת ממלא כל הבית כמ"ס ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ועשים וכאשר בזה מתעבר התבואות של הרשע נעברה כל היקר והעניים ועוד בית צדיק חוסן רב כמו בית דוד שכל מלכי בית דוד היו צדיקים ועמדו ביחס זמן רב והכל בזכות דוד. ובתבואת רשע נעברה כל הבית כי הרגה כל מלכי בית דוד: (ז) שפתי וגו' כלומר זה המרשע נעברה כל הבית כי הרגה כל מלכי בית דוד: (ז) שפתי וגו' כלומר זה שידועין מעשרין אותם ומיכרין דבריהם שיהא ערב ומחוק לשומעם ויזרו מלשון זר ולב כסילים לא די שאין יכולים לדבר הדעת נכון אלא אפילו בלשם אין להם כן ורגל שיעינו זמא. ואין להדעת מקום כלל בלשם: (ח) וברא וגו' זמא הוא שלמים כמ"ס ואם זמא שלמים וגו' ואין רצון הש"י שיביא האדם קרבן תחתא על דוה מעליו כי אין רצונו שיחטא האדם שיביא אה"כ עליה תחתא אבל שלמים הם רצונו כי לא על תפא יובילו ח"ס זמא רשעים הוועה אפילו הזמא של הרשעים מתועב אלא מפני שהם ממרים לרצונו ותפלה וגו' כי התפלה הוא במקום הקרבן שלמים וגם במקום התפלה וזהו אף התפלות שהן מקום הקרבן לבד וגם במקום התפלה אעפ"כ הוא רצונו: (ט) תועבת וגו' תעב אלא דרך רשע ומדקדק צדקה המדקדק את האחרים וממשיכם למצות הצדקה ויכר עממם יאהב לפניו זו הדרך וכמ"ס יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד: (י) מוסר וגו' מוסר הוא יסורין כלומר שהש"י מביא יסורין מכוערין למי שהלך בזהרה וזהו דרך קצו ורחוק. והוא שסיגף. נפשו ואח"כ מעממו עזב אותו האורח ומפני זה שולח ה' יסורים עליו על שגזעו מעממו מוסר טוב ושונא וגו' תוכחה הוא הדבור ובכפף ה' יסורים ומוסר.

וּבִאֲבוֹן נִגְדַּי: אף פִּילְבוֹת בְּנִי־אָדָם: י' לֹא־יֵאָהֵב לֵן הוֹכֵחַ לֹא אֶל־חֲכָמִים לֹא יִלְךְ: י' לֵב שֹׁמֵם יִיטִיב פָּנִים וּבְעֵצָתָהּ לֵב רוּחַ נִבְאָה: י' לֵב נָבוֹן יִבְקֹשׁ שְׂדֵעֶת וּפִי כְסִילִים יִדְעָה אֱוֹלֶת: י' כָּל־

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ומוסר הוא במעשה ובפון ולכן מוסר רע שהוא יסורי הגוף: (יא) שאול וגו' שהשאל ואבדון הם בתחומים הארץ ואעפ"כ הם נגד ה' מל"ס לבות בני אדם. ד"ל שאלו וגו' בל להסיר האדם שלא יאמר הש"י שהוא פסור עינים מראות ברע ובל יראה ברעתי שאינו משגיח במקום עמא ומגולל לזה אמר שאול וגו' שהן עיקר הסומאות בכללם ואין בכל הסומאות כמותם ואעפ"כ הם נגד ה' ואף כי פ"י כ"ס לבות ב"ל. והענין כי השאל הוא ששה מדורי גיהנם הקבוצים כולם שאלו ואבדון הוא השביעית והן דו"ס ימין ושמאל וכענין ששה י"ש וי"ה"ר ו"ל חו"ל צדיקים י"ש שופטן ששניהם טוב ורשעים י"ה"ר שופטן ששניהם רע וביטויים זה זה שופטן חו"ל שאלו ואבדון וגו' אף כי לבות וגו' שכי הלבבות. ד"ל שאלו וגו' כי השאלו הוא שם מדור ה' כמ"ס בגמרא ואבדון הוא מדור ה' ומשניהם אין עולין כלל כמ"ס כן יורד שאלו לא יעלה ומ"ס עוריד שאלו ויעל הוא כמ"ס שם ה' ממים ומחיה שאינו עולה עד תחתיה הממים ולכן קרע תחתיה ואבדון הוא מדור ה' וירדו חיים שאלו אמרו חו"ל שהן בלתי בכל שבע למשיח ושאלו אימתי יבוא אבל מן האבדון חיים עולין כלל לעולם כי כשמו כן הוא לאבדם עולמות ולכן בשאלו יש פתח אחד והוא סגור ובאבדון אין פתח כלל וכענין בלשם האדם ב' קבצים אחד מלא דם ואחד סגור ברוח וכמ"ס ואקדע את סגור לבס ונגד אותו נקב שמלא דם כתיב כל הגוים ערלי לב חו"ס שאלו ואבדון נגד ה' וגו': (יב) לא יאהב וגו' כמ"ס אל תוכח לך וגו' הוכיח להם ויהסבך מן לחכם ויחכם עוד פ' כי יש ב' בחינות תוכחה צריך לילך לבית העושה עול ולהוכיחו וללמוד אינו צריך לילך להרסנה ללמוד אלא כשיבוא אליו אז מזה על הכב ללמוד וכן וזהו לא יאהב לן הוכח לו אף כשבאין לביתו וגם אל חכמים לא ילך ללמוד מזה וגם לא די שלא ילמוד אלא אף לא ילך וכמ"ס ד' מידות כהולכי בהמ"ד הולך כו' ואמר שם זה אין אחר: (יג) לב שומע וגו' מי שלבו שמע בעמלו יסוב פנים שלו. ובעצבת לב כי השתוקקת האדם למצוא לעשותה או ש"ד הוא בל המרהו כמ"ס למעלה אבל מי שלבו עצב הרוח שלו נכחה פ' שבורה וקצר רוחו בכל דבר ואינו עושה כלל. וכן בחורה הוא פד"ס ובכל ה' פנים פד"ס פנים אימות למקרא פנים שחקות כו' פנים מסבירות למשנה כו' אל פנים אל פנים דיבר ה' עמכם והיינו לכל פנים שבהמה הסביר להם פנים וזהו לב שמע יסוב פנים ובעצבת לב רוח נכחה כמ"ס רוחי אשר עליך גו': (יד) לב נבון מי שלבו נבון הוא מתקש עוד דעת להשיגה ורואה להשיג. ופי כסילים והכסילים לא די שבלבם המיד ימות אולם אלא אף בפניהם שכן המיד אולם וזה הרעוים של האולם בפניהם ידברו אולם: (טו) כל וגו' כמ"ס חו"ל איזהו עשיר וכו' וא"כ העני הוא מי שגפסו רחבה שאינו מסתפק בכל אשר לו וכל חלוני דעלמא לא יספיקו בדעתו ולכן כל ימיו רעים כי אינו באפשרי שישיג כל חפצו וימלא דעתו וכמ"ס אין אדם מת וקלי כו'. ומוסר לב אבל מי שמספיק במה שיש לו לבו שמח המיד כמו האדם אשר משתה בביתו שלבו שמח בעת שהוא שהיו יין עד שאז אפילו המלך אינו שוה לו אף לאחר הפינוג ייט אינו בשמחתו שה' החילה משל"כ העוב לב הוא המיד שמח כעת שמחת השחור קשת המעשה.

ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד: יטוב מעט ביראת יי מאוץ
רב ומהומה בו: יי טוב ארתת ירק ואהבה לשם משור אבוס
ושנאהבו: יי איש חמה יגרה מדון וארך אפים ישקט ריב:
יי דרך עצל במשבת חרק וארבת ישראל סללה: יי בן חכם ישמח
אב וכסיל אדם בזה אמו: יי אולת שמחה לחסר לב ואיש תבונה
יישר לבת: יי הפר מחשבות באין סוד וברוב יועצים תקום:

שמונה

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

המשה: (טו) טוב מעט וגו' המעט שישוק האדם ביראה ה' הוא טוב יותר ממה שישאור
רע ומהומה בו מלא מרמזים וגזילות והענין הוא להורות בדרכי לימוד מורה פי' תמימה כי
לפעמים ילמוד אדם הרבה מאוד מלא פניות לכבוד וגאולה ומרמזים וקטמור ודומיהן ובהן
הרוב שלמד יקרה מעט שלמד ביראה ה' אותו מעט הוא יותר טוב מכל האור שגבן ולמד
ומהומה בו: (יז) טוב ארורות וגו' ארורות הוא מנוגה כמ"ש וארורות ארורות חמור
וח"ש טעם לאדם שיהי לו כדי מנוגה ולא יותר וגם אותו המנוגה יהיה מאכילת הירק
אך אהבה שם והוא בחורה ג"כ מורה להלמד מאהבה ה"י ביה ממה שיהיה לו שור
שם וגם יי האור אבוס והנה שם: (יח) איש חמה יגרה מדון והמלה אריות כמ"ס
סוחר מים ראשית מדון וקרא מדון מלשון דין כי כאשר יתחיל לריב עם מי עושה עמו דין
וחושב מה טעם לו מקדמה דהא ויבי הוא חוק ואמנע אריות וזהו איש חמה יגרה מדון פי'
מתחיל לריב מה שג"ה' מהחילה אבל ארץ ארץ ארץ ריב שם: (כ) דרך עצל וגו'
עצל וגו' דרך הוא הרעב כמ"ס ואורח הוא אורח דרוק וקפנה וכמ"ס המלך האני
לפרשת דרכים כו' וכמ"ס לקמן והוא כי יש ב' דרכים א' מהלך רחב ואחר כך מלא
קושים וברקנים והשניה אף שהיא תחילה מנער אבל אחריה יגה מאוד ויהי' דרך
סלולה וזהו דרך כלומר הדרך רחב של העצל הוא אח"כ משבת חרק מלא קושים וברקנים
ואורח ישרים כלומר הישרים שהולכים תחילה בדרך דחוקה וזערה וקצרה נפסם אבל היא
קצרה וארוכה שאל"כ יהיה דרך סלולה. ואחר כאן ד' דרכים כמ"ס ומהי שאל"כ מה ה'
שאל"כ ממך כי אם ליראה ללכת בדרכיו וליראה את ה' האדם ודרכיו כן ב' שאל"כ מהות
וכן חלואי וכעסני וזהו טוב מעט ביראה ה' הוא עוד ייראה טוב ארורות ירק והאבה
זה הוא עוד אהבה איש חמה גומר הוא עוד כעסני דרך עצל וגו' הוא עוד חלואי כי
העצל הוא מתעצל ממחמה שהוא חסן שישב בשלום והשקט: (כ) בן חכם ישמח
קטן ואחר אלא החכם בן האורות שאף בקטנותו משמח אביו ואחר אלא להיותו אלא אביו
בגית מדרשו ומשמחה שם בלמודו וכסיל אדם אף בגלותו שאקרא אז אדם אלא
בזה אמו שחומרים העולם ארוך שזה גדל ארוך שזה ילד וכמ"ס לים וזוהי דהדין מניקה
ואחר כאן בזה אמו וזהו אמו חונה אמו כי למעלה נאמר בן כסיל שמונה על קטן
יושב אלא אמו ויגוה בעיניה חמיד וזהו חונה אמו וכן אמר אדם שהוא גדול יושב
במקום אחר ובזה אמו אף בלתי ראוהו אותו ועוד אדם כמ"ס בנות אדם רע וגו':
(כא) אורח וגו' כי החכם כאשר יודמן שעושה פעמים אורח נפשו עליו חבל אבל
החכם לב שמח בחולתו חמיד אבל איש חנונה שמח כשימנע דרך ישרה ללכת בזה:
(כב) הפר וגו' כלומר מחמה שלא נעל סוד הוא ענה מחכמי היועצים לכן מוסר מחכמיהו
אל ברוך יועצים כאשר מרוב יועצים יהיו ידבר חכם ואחר סוד ולא ענה להורות

גס

נג שמחה לאיש במענה דפיו ודבר בעתו מה טוב: כי ארץ חיים
למעלה למשכיל למען סור משאול מפה: כי בית גאים יסח יי ויגב
גבול אלמנה: כי תועבת יי מחשבות רע ומהורים אמרינועם:
כי עקר ביתו בוצע בוצע ושווא מתנות יתיה: כי לב צדיק יתנה
לענות ופי' רשעים יביע רעות: כי רחוק יי מרשעים ותפלת
צדיקים

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

גס על ששם מגלה סודו לכל אדם יוסר מחשבותיו: (כג) שמחה וגו' כי החכמה חפזו
לחכם ב' עמים שונות א' נעה ישאלו אותו דבר מה ימלא מענה בפיו ולא העלונה
כליותיו וישמח בקרבו. ב' שצריך לידע בעצמו ולומר בעמו ומועדו כמו הלכות פסח בפסח
ודומיהן. עוד יש דבר שצריך לומר אף בלא זמנו והוא פיקוח נפש כדי שלא יהיה בכלל שופך
דמים כאשר לא ילמד הגם הדרך ח"ש במש' שבת י' ע"א שאל שאלת לעילא כו' פתח
ואמר אמת כו' ולבחרה חמור למה פתח בדברי אגדה מה שלא נמנע כזה בשאר הלכות
והדינים והוא כמ"ס חז"ל בענין פיקוח נפש האשאל הוא שופך דמים וכאשר ראה שואלים
אותו פיקוח נפש אמר מחמא אינם יודעים העם שפיקוח נפש דוחה שבת ולא פתח באגדה
להמשיך העם בכללם כדי שישמעו כולם וידעו זה וזה שמחה במענה פיו כשימנע מענה
בפיו נעה ישאלו אותו ודבר בעתו מה טוב כלומר ומה שטוב שהוא פיקוח נפש בזה הוא
ג"כ שמח שאז שמח לעצמו ג"כ: (כד) ארח חיים וגו' האדם נקרא הולך שצריך לילך חמיד
מדרגה לדרגה ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מעט ח"ו כי בלתי אפשר שיעמוד בדרגה
חדה וזהו אורח חיים למעלה וגו' למען וגו' כדי שלא יסה לרדת למטה שאלה ומחמת הארצות
חיים יסור משאל: (כה) בית גאים וגו' כמ"ס ברכות בפסוק הוזה הדרוה ביהו של
חיים יסור משאל: (כה) בית גאים וגו' כמ"ס ברכות בפסוק הוזה הדרוה ביהו של
י"ג אומר ברוך שהחריב כו' והרואה ב"י בישבן אומר מציב גבול אלמנה והוא בעת שנתיישב
ירושלים בבית שני אז גם נתיישוב כל גבולי ח"ו וזה בית גאים וגו' בית י"ג שנתגלה
במה שאמר אעלה על במתי עב וגו' יסח ה' ויגב וגו' וכן בית גאים הוא אדם יסח ה'
כמ"ס המה יבנו ואני ראובן ויגב גבול וגו' שחיד לעשות חוזה ירושלים עד דמשק
והרכבות גבולי ח"ו. ועוד בית גאים וגו' כי גאים הוא מנין המן הכוזבים במגילות בית
גאים הם עשרה בני המן כמנין אחרות שבי' בני המן ח"ו ופסח חסר את מדרכי על
בית המן: (כו) תועבת יי מחשבות רע ומהורים אמרינועם: כי ארץ חיים יסח יי ויגב
וגו' ומהורים אמרינועם אף הדומים לחנופה ואינם בחלית העוב הם מהורים:
(כז) עובר ביהו וגו' פירש הבועץ בזה שמאסף חמיד ממון שאינו שלו וסופו שגם ביהו
יושל ממנו ועכר אבל מי שנוטל מתנות אף שאינו עובר ביהו אף מחמת שהוא מזהב ועניו
ייהלו לעת יוקרב לפניו מחמת נדבה ומהנה עובד וכאשר מתחלתו יומשך ופעמים שלא יוכל
לו יושב בלעז וזהו שוגא מחמת יחיה שחיו חיים היפוך האויב ומזהב למחמת שחיו
חיים חיים: (כח) לב צדיק וגו' שהצדיק אין בפיו מענה שקר ולכן הגיון לבו איך
לענות שלא יח' בדבריו כיג ושקר אבל הרשעים אשר פיהם מלא שוא ואינם חושבים איך
לענות ומפיהם יביע רעות מלשון טבע: (כט) רחוק וגו' כי בלשם יש ב' דברים עין
רוחא וחזן שומעה ורואה הוא מרחוק ושומעה הוא מקרוב שיהא יכול לשמוע קולו וזהו
רחוק מרשעים ה' שאף שהנחתו הוא מסיר מחמתם אבל להצדיקים כ"כ הוא קרוב עד שישימם
חשלתו כמ"ס קרוב ה' לכל קוראיו וגו' וכמ"ס שהקב"ה קרוב לצדיקים כמו מפה לאוזן:
מאור

צדיקים ישמע : מאור עינים ישמח לב שמעה טובה תדשן
 עינים : און שמעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין : לי פורע
 מוסר מואם נפשו ושמע תוכחת קונה דב : לי יראת יי מוסר
 חכמה ולפני כבוד ענה :
 מזי לאדם מערי לב ומי מענה לשון : ב בל דרכי איש

וד

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ל מאור וגו' כי מהראי טובה יבא שמחה ללב אבל השמעה טובה דשן גם עצמותו
 והענין כי תורה שבכתב נקרא ראה שצריך לראות בתורה ובמ"ש בישיעה אבל תורה
 שם נקרא שמיעה לשמוע מרבו ועיקר הסודות גמלים בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ
 שם האלוט וזהו מאור עינים כשמוציא אור הסודות שבתורה שבכתב התלויים בעינים
 ישמח לב כי עיקר הסודות מיוחסים ללב ששם נתיבות חכמה וכו' שאלין לגלותם לכל אדם
 לכן משמח לבו וכשמוציא שמעה טובה דהיינו הלכה או חיה דבר טוב הוא אומר לחבירו
 ולהלמידו ומדשן לו עצמותו וזהו הדשן לאחרים : לא און וגו' כי תועלת הולכי לבחמ"ד
 ליבש שם ואין להם שכל ללמוד הוא לב דברים א' שאזנס שמעת תוכחת חיים מהאחרים
 שלומדים ותועלת הכ' שהוא בקרב חכמים תלין ג"כ עמם בבחמ"ד וזהו שאמרה רוח
 לתמונה באשר תלכי אלך ובאשר תלין תלין באשר תלכי אלך הוא במ"ע ובאשר תלין הוא
 במל"ש וזהו און וגו' בקרב חכמים תלין לכל יעבור במל"ש חף שלא יעשה מעשה מ"ע
 ועוד שבקרב חכמים תלין הוא בעמ"כ בין אחים שאין עוזרים על ל"ה כי שם בפסוק
 באשר תלין הוא ו' דברים נגד ששה דרגין והוא יהי' ביניהם באתה דרגא דבקרב תלין
 שהוא ל"ה : לב פורע מוסר מואם נפשו כבר נחבתי כי מוסר מה שמיכר א"ע
 בשביל רגון קנו ולא מחמת זה גם הש' עושה רגון כמ"ש בעל רגון מפני רגון כדי
 כו' והמוסר הוא במעשה ובגוף ותועלתו הוא לטור מדרך רע ותוכחה הוא בדבור ותועלתו
 הוא לידע בזיהו דרך להלך וזהו פורע מוסר מואם נפשו כלומר רגון שאין הקב"ה יעשה
 רגון כאשר חינו מבטל רגון מפני רגון הקב"ה. ושושע תוכחת יקנה לב כי ידע
 בזיהו דרך להלך ע"י זה שישמע התוכחה : לב יראת ה' מוסר רבמה כלומר יראה
 ה' מביא לידי מוסר ותכמה כמ"ש למעלה שאילויים חכמה ומוסר כזו ועוד כמ"ש אס אין
 חכמה אין יראה אס אין יראה אין חכמה יראה העושה מביאה לידי חכמה וחכמה מביא
 לידי יראה הרוממות וזהו יראה ה' מוסר זהו יראה העושה מביא לידי חכמה ולפני כבוד
 עונה כי יראה הרוממות הוא ענה והוא לפני כבוד שהוא ל"ב נתיבות חכמה והוא חכמה
 עילאה מדות התורה ואמר ולפני כבוד גו' כי יראה ה' מוסר חכמה אין לו הכרע אס
 יראה ה' הוא התביאו לידי מוסר חכמה או יראה ה' בא ע"י מוסר חכמה בענין ורב
 יעבוד עמיר שאין לו הכרע אס הרב יעבוד את העמיר או להרב יעבוד העמיר וזהו אמת
 זכה ורב יעבוד את העמיר לא זכה להרב יעבוד העמיר כן כאל שניהם אמיתים שהחכמה
 בא ע"י יראה ויראה בא ע"י החכמה היינו יראה העושה ויראה הרוממות אף הכבוד
 אינו בא רק אס הוא עניו ונורא מן הכבוד לכן אמר ולפני כבוד :

מז א לאדם מערי לב ומי מענה לשון :
 לבבו לה' ומי מענה לשון :
 וכן הוא בתורה רחמנא ליבא בעי וכאשר ישים מגמת נפשו לעינין בתורה ה' בכל לבבו ובכל
 נפשו

זה בעיניו ותלן רוחות יי : גל אל יי מעשיה ויכלנו מחשבותיה :
 ד בל פעל יי למענהו וגם דשע ליוס רעה : ה תועבת יי כל גבה

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

נפשו ובכל מחאור ה' יסן לו דעה וזיהו והשכל ללמוד וללמד : ב כל דרכי איש כל
 דרכי האדם נמשכים אחר הרגון הראשון וכונו שעולה על רוחו ברגון הראשון אס זכיס
 וישרים בעיניו אף חוכן רוחות ה' והוא יודע אס לא ה' ברוחו רמיה כלומר ברגון
 הראשון אס לא ה' שם פניה כלל והוא ד' וישר : ג גל אל ה' מעשיה ויכוננו
 מחשבותיה כלומר וכוין שכל דרכי איש ישר בעיניו לכן אין לסמוך כלל על כלל החושי
 אף תראה שיהי' מעשיך לפי רגון ה' ויכוננו מחשבותיה שיהי' ג"כ לפי רגון : ד כל
 פעל ה' למענהו והכל ברגל לכבודו. וגם את דרשע ברגל בשביל היום רעה לענות
 בו להסרים ממלכותיו ועוד שקאי אלעיל ומהו רגון ה' אומר שדע שכל מה שפעל הוא
 למענהו כלומר למען ה' ו' תורה שבכתב ובע"פ ה' חמשה חומשי תורה ו' ש"ס משנה וכן
 מ"ע ול"ה ח"ש בא דוד והעמידן על אחת עשרה וחמש שם ה' מלוא ל"ה ו' מ"ע ומסודרים
 שם במחזור מי יגור גו' ול"ה כיון שאין רגון רק בזהבלין בתורתו ולמה ברגל את
 הרשע וז"ל וגם רשע ליום רעה לענות בו להעוברים על רגון. וסוד הענין של הד' פסוקים
 הם דרך להאדם אף להחנה ולילך ברגון יסבך וענה טובה כי לכל אדם ואדם יש לו
 דרך בפ"ע לילך בו כי אין דעתם דומה זה לזה ואין פרטותיהן דומין זה לזה ואין טעם
 ב' בני אדם שיהי' וכו' והוא הולכין אל האבאים לדרוש את ה' והי' הנביא אומר
 ע"פ משפט הנבואה דברו אפי' יק' בה לפי שורת השמחו ולפי שבעת גוסו וזהו לאדם
 מעריכי לב שגל לא ה' רק לערוך לבבו לדרוש את ה' בכל לבבו ומי' ה' מענה לשון
 על ידי הנביא אף יתחנה וכשנעלה הנבואה הי' רוח הקודש בישראל ואיש רוחו הוא יודיענו
 אף להחנה ורוח הקודש יש לכל אדם ואדם אף אשרי אדם לא יחשוב ה' לו שגון ואין
 ברוחו רמיה כלומר כי מחשבות אדם הוא מד' מצעות אמר"ע והן עגד ד' רוחות השמים
 וכן עגד ד' אותיות ה' ובאשר יש באדם רוח שלם שכל הד' רוחות וכן הד' יסודות הן
 מרכבה לד' אותיות ה' ואין ברוחו שום דופי אז חוכן רוחות ה' וכל דרכי איש ד' בעיניו
 וזהו רבות מחשבות בלב איש וענה ה' היא תקום אצל מי יאמר זכיתי לבי שאין ברוחו
 רמיה כלל ואין טעמו מחאור ונוטה חוץ מדבר רגון ית' כמ"ש בזהר פ' וארא כי זה שאין
 ברוחו רמיה זה דבוק ממנו במדותיו של הקב"ה אצל אס ח"י יש בלבבו שורש קטן שפורה
 ראש ולענה אז יש ברוחו רמיה אס יהי' מחנה ע"פ רוחו ודרכי איש ד' וישר בעיניו ויפול
 משמים לארץ עד אשר לא יוכל לקום ויסור מדרכי ה' ומלכותו ולא ידע בעצמו וזהו גול
 אל ה' מעשיך כלומר עכשיו אין לנו להלך בגדולות ונפלאות אף לראות שיהי' מעשינו אל
 ה' היינו לפי רגון ית' ויכוננו מחשבותיה כלומר המעשים עממן שהן מ"ע בקיומן וזכירות
 מל"ה אס יכוננו מחשבותיהן כל פעל ה' למענה כלומר שיעיקר רגון ה' הם התורה
 והמלכות וכל מה שפעל הכל למען ה' ו' שהן מ"ע ול"ה תורה שבכתב ותורה שבע"פ ואמר
 פעל שהוא נסתר והוא השכר טוב הנפון כלומר מה שנסתר הכל הוא למען ה' ו' שהוא
 התורה והמלכות שבעלה וכן עיקר הכל וגם הרשע שהוא הס"א המעשין הוא ליום רעה
 למי שעובר על מצותיו ולכן לא חוזר מהם והם יכוננו אף מחשבותיהן ואמר כל פעל גו' וגם
 רשע גו' כי ל' שיערי זיהו נכדאו בעולם ושער ה' לא נחגלה עד ביאת העול שהוא סוד
 שלמה דחירות והיינו כי להס"א אינו רק מ"ש שיערי עומאה שער ה' אין לו ובאשר נתמלא

ויין

כל

משלי מז

לב יד ליד לא ינקת : בחדר נאמת יכפר עון וביראת יי סור
 מרע : בפרצות יי דברי איש גס-אויביו ישלם אתו : ח טוב
 מעט בצדקה מרב תבואות בלא משפט : לב אדם יחשב
 דרכו ויי יבין צעדו : יקסם על-שפתי מלך במשפט לא ימעל-
 פי

פי מהגאון רבינו אליהו ז"ל

כל המ"ם שלו אז יחבצר הוא מן העולם כי יבער כאשר יבער הגלל עד חומו ולכן יתגלה
 שער ה' ויחבצר הוא מן העולם וזהו כל פעל גו' הוא גס"ז וגם רשע גו' הוא מ"ם שפיר
 עומתה ליום רעה כי בפרות רשעים גו' להשמדס גו' (ה) תועבת ה' כל גבה לב
 אפילו מי שיש בלבו גבהות הוא מתועב ומשוקן לפני ה'. ויד ליד לא ינקת כי הקצ"ה
 חסיד בכל מעשיו ואינו מעניש כפי הדין והיושר אלא מכניס לפניו משורת הדין אך
 להגבה לב לא ינקת כלל ומעניש אותו יד ליד ואין מנכין לו כלל : (ו) בחדר נאמת יכופר
 גו' כי כאשר האדם רוצה לשב אל ה' מן רוע מעלליו צריך ב' דברים ה' חשובה על
 העבד ב' לקבל על עצמו על להבא לסור מרע ואמר שעל העבד בחדר נאמת יכופר שהוא
 גדול ועוב מכל הסיגופים לעסוק בחסד ובג"ח כמ"ם בגמרא חסד זו ג"ח אמת זו חסד
 וזוהי יכופר עמו ועל להבא אומר ענה לסור מרע והיינו שישיר יראה ה' נגד פניו שהקצ"ה
 מלא כל הארץ כבודו ועומד עליו ורואה מעשיו המעוללים ואין לא יבוס מפניו לעבור על
 רצונו בפניו ממש וזהו ביראת ה' סור מרע : (ז) ברצות גו' וקאי אלעיל שלא יאמר
 אדם איך חשוב מדרכי הרעה הלא יש לי ג' מניעות והן יצר חינוק ואשה והיינו יס"ה
 שהוא המקטרג עלי למעלה וחינוק הם הדרכים שהלכתי בהן מנעורי והוא נפש הבהמית
 שהלכתי אחריה חמדי והורגתי בהם ואשה רעה ממש כי גם הנפש הבהמית ג"כ נקראת
 אשה וכאשר הורגל בדבר רע היא נקראת אשה רעה וז"ל אל חירא מהם כי בנצות ה'
 דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ואמר גם אויביו הוא אשה רעה גם אויביו הן המקטרגין
 וגם הנפש הבהמית כמ"ם צוהר פ' שלא לך כי לחמיו הם כמ"ם ואם העורבים כו' ע"ש
 וכולם יהי' לו לטוב וטלום : (ח) טוב מעט גו' טוב לאדם שיעסוק מעט בעוה"ז ויקבץ
 ממון ויעשה צדקה כי כאשר יש לאדם ממון מעט הוא יוצא מדין חיוב צדקה בקל ואפשר
 הוא נותן יותר מהראוי לו . מרב תבואות בלא משפט משפט הוא מה שאדם צריך
 ליתן ע"פ החוב והדין כמ"ם וזה משפט הכהנים מלח העם והיינו ממה שיהי' לו רב
 תבואות ולא נתן כמשפטו הצריך ולכן אמר תחילה צדקה ואח"כ משפט וכן בחסד טוב
 שלימוד מעט מעט בצדקה (והיינו שידע כל דבר על דבריו שבה צדקה לב"י כמ"ם
 צוהר) מתבואת רב ולא במשפט ממה שיקבץ על יד הרבה אך לא במשפט שאין יודעיהדין
 על צוריו : (ט) לב אדם יחשב דרכו גו' הענין שיש באלם ב' שכלים שכל המחשבה
 ושלל המעשה וצריך האדם חמדי לחשוב על דרכו אשר דרך בה אם יש בה עון להרחיקה
 ולא ידענה בה עוד ויבקש מהקב"ה לסייעו שיכין עזרו כי מה' מנעדי גבר והיינו שיזיל
 מכל רע וימנע הרע ממנו וזהו ו' יבין צעדו : י' קסם על שפתי מלך הדבור של
 המלך הוא כמו קסם אף שמרמין אותו ויקרה ה' דבר בפיו שיהא משפטו אמת וזהו שמשפט
 לא ימעל פיו והענין מלך מלכי רבנן שפותחיהם כמו קסם אף כי בסוף יתגלה שלא כן ה' המעשה
 במשפט לא ימעל פיו כלומר בחדר נאמת יכפר עון כי קסם על שפתי מלך בלא כן ה' המעשה
 כמ"ם בנטיין ע"ז ב' . הווא ש"מ כו' איכסיף כו' לסוף חילוי כו' : (יא) פלם וכו' הוא

משלי מז

פיו : יי פלם ומאזני משפט ליי מעשהו פל-אבג-כיים :
 יתועבת מלכים עצות רשע פי בצדקה יבון כסא : יי רצון
 מלכים שפתי-צדק ודבר ישרים יאהב : יי חמת-מלך מלאכי-
 כות ואיש חכם יכפרנה : יי באור פני-מלך חיים ורצונו בעב
 מלקוש

פי מהגאון רבינו אליהו ז"ל

עב ב' כחות ב"ה לדיקים ורשעים וביטויים עד לדיקים עשויין מלות ומחוסף בהם
 חמדי עשיות המלות חמדי פלם בשוקלין בו אף מעט כמו הרבה אלא שחוסף חמדי ונגד
 הביטויים בהם שוקלין העבירות נגד הזכויות כמו במאזנים בשוקלין בשוה א' נגד חבירו
 חמדי מאזנים ונגד הרשעים חמדי אבני כים שהכל בהם אבנים והן בפרודא כי בלדיקים
 הקצ"ה מלך מחשבה למעשה ובהן המחשבה והמעשה הכל אחד לטוב אב' נרשעים אינו
 מנערך המחשבה למעשה וכל מעשה הוא בפ"ע והן בפרודא והן נקראין אבני כים . ועוד
 פלם ומאזנים ואבני כים מורה על ג' מיני מלות פלם הן המלות שכולן טוב לש"ס לבד
 ואין בהם שום פני' אחרת ח"ו והוא כמו הפלם שהוא הכל אחד ומאזני הוא שיש בהם טוב
 ורע וז"ל במ"ם שבה בפ"כ אם יש מלאך מליץ כו' אפילו חשע מאוז וז"ל . בלחות מלאך
 לחוב וחלק האלף לזכות כו' והוא כי בכל מלות בורא מלאך והיה בלחות מלות ט"ו וז"ל
 חלקים לשם פני' אחרת וחלק האלף לש"ס יטל ואבני כים הם המלות בעת שנושה אותן
 בהם אף מעורב טוב כלל . ועוד פלם ומאזני ואבני גו' פלם כי המלות בעת שנושה אותן
 האדם הן הולכין למקום אחד בנ"ע ומתחברין שם ולהיפוך העבירות בניהם וזהו פלם שהן
 מהוברין יחד כמו הפלם שכולן א' . מאזנים הוא כי ביום הדין אח"כ הם באים לפני הש"י
 ב"ה ואז שוקל הכל עבירות נגד מלות בלחות יום הדין הנורא וזהו מאזנים והמעשיות
 עממיה הם אבני כים ובעת ששוקלין שוקלין הכל אף העבירות הקלות וז"ל חז"ל עבד
 ששוקלין לו קלות כחמורות ולגלוזה חמור השופט כל האמת בזה כי דרך השוקלים כששוקל
 בו יענוש בעד עבירה קלה כמו בעד חמורה אף האמת בזה כי דרך השוקלים כששוקל
 הרבה מאוד ובחוכן דבר מועט אינו שוקל אותו המועט אבל הקצ"ה ח"כ אלא שוקל הקלות
 ג"כ כמו ששוקל החמורות ואינו מוותר וזהו כל אבני כים ששוקל גם הקלות : (יב) תועבת
 וגו' כלומר שאלץ תועבה העושיין רשע כי כאשר בני עמו עושין צדקה יתרום מלכותו
 כפי כל . ד"ה תועבה וכו' שחושבה אללם לעשות רשע כי כאשר יעשו חסד וצדקה עם
 הכל יתרום ויעו שכם אחד לעבדו ברגון ויבון על כסא בלחמם שהוא מלך חסד : (יג) רצון
 וגו' פירות רגון המלכים בלחות המדברים זכות על חבריהם ובלחות המדברים ביושר הוא
 אוהבם אפילו וכן רצונו של הש"י בלחות המלמדין זכות חמדי ואותן המדברים ביושר כפי
 הצריך לזהב ג"כ וכן למעלה בפסוק הקודם : (יד) חמת וגו' כשהמלך כעסם אז חמתו
 מלאכי מות ששלה שלוחים להמית אבל החכם יכפרנה בחכמתו וכן בהקצ"ה בעת יעלה
 חרון אפו וחמתו הוא המלך המות אבל כשיש חכם יכפרנה כי חמתה אהבתו להחכם
 בעת רואהו לא יעיר כל חמתו כמ"ם בנפך ויצא אהרן ויכפר על העם כמ"ם שמשלו להם
 לאדם בעת שכועס מכניסין בו הקטן לפניו שמתחמה אהבתו נסתך כעסו : (טו) באור
 פני וגו' כשהמלך באור הפנים של שמתה אז חיים לעמו ולמדינתו ורצונו בשואה ברגון
 הוא טוב לעמו כעב מלקוש והוא גס הנא בנטיין שהוא מאוחר שבגשמים שהוא בא על
 תבואה בשולש וטובתו רבה מאוד כן רצונו טוב להם . והענין הוא כי יש חסד וחסדל חסד
 הוא

מלקוש: י קנה חכמה מהשוב מחרוץ וקנות בינה נבחר
מכסף: י מכלת ישרים סור מרע שומר נפשו נצור דרפו:
י לפני שבר גאון ולפני כשלון גבה רוח: י טוב שפדירות
את ענינים מחלק שרר את גאים: י משפיל על דבר ימצא טוב
ובוהם בני אשוריו: יא לחכם לב יקרא גבון ומתק שפתים יסוף

לקח

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הוא אור הפנימיות של מלך ותפלה היא רצונו וזהו בלור וגו' מי שזכר בלור פני מלך
שהוא החורג לו חיים כי עין חיים היא למחזיקים בה ומי שמוסה רצונו והוא התפלה או
מנוח הוא כעב מלקוש פ' לבסוף כי תפלה הוא חיי שעה ומורה היא חיי עולם לכן השעה
הטובה ניתן לבסוף וזהו כעב מלקוש אבל שכן החורה שהוא חיי עולם אין שייך לבסוף
שהיא עולמית: (פז) קנה חכמה מה טוב מחרוץ ג' כי החכמה היא נעלמת מעין
כל מי והיא נבדלת ע"י הצויה ומחמת הצויה יכול האדם להסבירה והצויה נכללת בחכמה
אך בהעלם וכן החילוק בין כסף לזהב שהכסף נכלל בזהב אך בהעלם והזהב אינו
להוציא רק גזוז בלורותיו אבל לא נהנה להוציא וכסף הוא כעבט לכן הוא נבחרת איזה
הוא מעבט עובה כמ"ס למעלה כסף נבחר ג' וידוע שהחכמה הוא אחדות הפשוט רק ע"י
גבולי הצויה הן מחלקין וזהו קנה חכמה לשון יחיד מה טוב בעצם מחרוץ וקנות לשון
רכים בינה נבחר מכסף כלומר מהכסף נבחר היא נבחרת יומר: (יו) מסילת ישרים
סור מרע כי מטייה נקרא הדרך שמפנין מאכן כמ"ס סולו מולטו דרך ג' וישרים הן
הבעלי שכל כמ"ס למעלה וזהו שישירים רוצין לפנות הדרך ולעשות מטייה ודרכם לסור
מהרע אך הישר השם מדומיו אפשר לקנות בשכלו והרצוה לשמור נפשו שלא יכשל ח"ו נוצר
דרכו כעיר נצורה ועושה גדרים לעצמו שלא לבא לידי רע ח"ו: (יח) לפני וגו' כי גאון
הוא שמתגאה על הציבור וחסץ להשחרר עליהם וגבה רוח הוא בלב וסבר הוא שמשבר ע"י
דבר אחר וכשלון הוא מעצמו וזהו שכן להגאון שה' לו על הארץ וכלשון מעצמו על גבה
רוח שהיה לו מעצמו: (יט) טוב שפיל רוח את עצמים גר כמ"ס הקרי הוא גלה
והצביב הוא נסתר אך במקומות מועטים הוא בהפוך שהצביב הוא גלה והקרי הוא נסתר
כמ"ס אשר לא נשא לשון נפשי וכן הוא כאן פ' שמוצ להיות שכל רוח ולהיות יושב עם
עניים מחלק שכל עם גאים וכמו מעשה דר"ע שנתא כעשיר יושב בין עניים כו' ועוד
כי חכלית העשירות הוא למלאות רצונו וחפצו ולמי שמתגאה אין מספיק לו כל העולם
ואין מה וחצי תאוותו בידו לכן טוב לו להיות יושב עם עניים שיהפך במה שימצא ח"ע
ואחר שכל רוח ועניים שהוא דלא וספיל רוח שכן ההיפוך של רוח גבוה ונפש רחבה שכן
גאים ומחלק שכל שהוא עשירות לפי שממדין הן רצין לחלק שכל שאין אדם מה והצי תאוות
כו': (כ) משכיל וגו' כי המשכיל ח"ע בחורה ויגע בה ימצא טוב אבל בעיני עוה"ז
אינו כן אלא בועה בה' אשריו וכן עוה"ז ועוה"ב וכן בחורה ותפלה בחורה הוא משכיל
וגו' ותפלה יבקט בה' ולא לכוונה עצמו כי המעיין בה הוא תוהלת וגו': (כא) לחכם
וי שובן החכמה על צויה יקרא גבון. ומתק וגו' היכול למתק יפיה ולהארות מחזיקים
החורה מחמת זה הוא עצמו יוסוף לקח וגם אחרים יוספו לקח מחמת זה כי רואין
מחזיקים החורה: (כב) מקור וכו' השכל הוא מקור חיים לבעלי כמ"ס והחכמה תחיה

אח

לקח: כ מקור חיים שכל בעליו ומוסר אולים אולת: כג לב
חכם ישפיל פיהו ועל שפתיו יסוף לקח: כד צוף דבש אמרי
נעים מתוק נפפש ומרפא לעצם: כה יש דרך ישר לפני איש
ואחריתה דרכי מות: כי נפש עמל עמלה לו כי יאבד ערצו פיהו:
כי איש בליעל ברה רעה ועל שפתיו כאש צרבת: כה איש
התפכות ישלח מרון וגרנן מפריד אלוף: כה איש חכם יפתה

רעה

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

אח בעליה ועוד שכל הוא שמשכיל דרכי ה' כמ"ס ויהי דוד וגו' וזהו השכל שמדריך
בעליו הוא לו מקור חיים. ומוסר כלומר היסורין הצא על האולים הוא מן האולת ענמה
כמ"ס חמאים הדרך רעה וכמ"ס כי מוקש הוא לך שהתחל עצמו הוא המוקש לו: (כג) לב
חכם וגו' שרואה מחילה כל דבר שמוציא מפיו להבין על צוריו וגם על שפתיו שרואה
שה' על שפתיו ומוסר חמיר הרבה ג"כ ואח"כ הוא יוסוף לקח: (כד) צוף דבש וגו'
כל דבר המתוק נקרא דבש ואף הוא מתוק מאוד כמ"ס ונופת טופס והוא יומר טוב מדבש
עצמו כי הדבש הוא מתוק אבל אינו טוב לגוף אבל הטף הוא טוב גם לגוף וזהו שאמרי
נועים דומים לגוף שהוא מתוק לנפש וגם מרפא לעצם שהוא עיקר הגוף. והענין שיש ב'
דין העוברין על האדם אחר מיתחו גיהנם ומינות הקבר גיהנם לנפש ומינות הקבר
הוא לגוף ואמרי נוטים מליל מכל והוא ההיפוך מהכחוצים למעלה נופת תפונה וגו'
ואחריתה מרה כלענה הוא גיהנם לנפש. חדה כחרב פיות הוא לגוף: (כה) יש דרך וגו'
אבל הכ"ס גם היא נדמה לאיש שהיה ישרה כמ"ס נופת וגו' אבל אחריתה דרכי מות
שאלו צעדי וגו' שיש לה הרבה דרכים וכולם למוות: (כו) נפש עמל וגו' אם למדת
חורה הרבה אל תחזיק טובה לעמך כי לך נוצרת והיינו שלומדין לאדם בבקן אמו כל
החורה מה שהיה ציכולת האדם להשיגה כל ימי עמדו בזה העולם וזהו כי לך נוצרת ח"ס
יגעת ומנחת תאמין כי מה שה' ואדך יוכל להציל וזהו כי אף עליו פיהו כלומר פיהו
שלמד כל החורה קודם בואו לאור העולם הוא מכיריו ומכיריו שיעמול במע"ט הרבה כי
צריך לעשות הרבה יותר מלימודו כמ"ס יומר מלימודך עשה כל הלימוד חורה ואינה מקיימת
כו' ועוד שפיהו מכיריו ללמוד חמיר למצוא אבידותו: (כז) איש בליעל וגו' כלומר
האיש הנעדר מיראת ה' והוא נקרא בליעל כלומר בלי עול הוא כורה רעה פמיד. ועל
שפתיו הוא שרצונו כאש נצבת כמ"ס שדוקרין ח"ס בחרבות שבלטו וכלן ג' דברים
מחשבה דבור ומעשה. בליעל הוא מחשבה כורה הוא במעשה ועל שפתיו הוא דבור:
(כח) איש וגו' מי ששמו איש התפכות כלומר שמהפך ח"ע לכל איש ואיש לעשות כרצונו
הוא משלח מדון שומר לזה על זה וכן לחזיריהם עד שיתחילו להתקוות ביניהם והכל
בשליחותו ששלח המדון. וגרנן וגו' הממחרר ריב הוא מפריד אלוף הוא מפריד הבעל
מאשתו והסוד הוא כי אלוף הוא ימין ושמאל זה סוד אלוף נעורי אשה: (כט) איש
חכם וגו' שרצונו לגזול ולחמוס ממון חבירו הוא מפתהו חמילה ואח"כ מוליכו בדרך לא
מוצ ובג"ס אלו אמר ג"ס איש עד ג' דברים ממחשבה דיבור ומעשה. והם עד גוף ונפש
וממון. איש בליעל הוא במחשבה ונפש איש התפכות דיבור והוא בגוף איש חכם הוא
במעשה ובממון והן כנגד ג' הכחות צפ' מי האיש החפץ וגו' נוצר וגו' איש בליעל
הוא

רִעְיָהוּ וְחֻלִּיכּוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא־טוֹב : לַעֲגָה עֵינָיו לִחְשֹׁב תַּחֲפֻכּוֹת
 קֶרֶן שִׁפְתָּיו פִּלְגָה רָעָה : לֹא עֲמִירַת תַּפְאֶרֶת שִׁיבָה בְּתֶרֶךְ צִדְקָה
 תִּקְצָא : לֹא טוֹב אֶתֶּךָ אִפְסִים מִגִּבּוֹר וּמִשָּׁל בְּרוּחוֹ מִלֵּכֶד עֵיר :

בחיך

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

הוא נגד לשון מרע איש תפסות הוא נגד מרמה איש חסם נגד כור מרע : (ל) עצה
 עיניו וגו' כי תחילה עולה עיניו לחשוב בתפסות ואח"כ הולך ומדבר לחבירו וקורן
 בשפתיו על חבירו ואחר כך כלל הרעה צעת שמחמיר ריב צניחין וכן גם
 כן מחשבה דבור ומעשה עול עיניו לחשוב וגו' מחשבה קורן שפתיו דבור כלל רעה
 במעשה : (לא) עמירת וגו' שם השיבה הוא בל לאדם כאשר יזכור הש"י להשיג ישיבה
 של תורה בזקנותו ועמרת נאה היא מאוד והיא נמשלת במי שהלך בדרכך זקנה. עמרת
 תפארת שיבה הן ג' דרגין שהן מעשים ותורה ותכונה ממנה למעלה וכמ"ש ז"ל כשם שהקטין
 עולמו וכו' וכמ"ש מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך פי' ממי שעובד ה'
 וכן ממעלה למטה ובקטנותו הוא עמרת כמ"ש עמרת זקנים פי' ממי שעובד ה'
 תפארת וכמ"ש תפארת בנים אבות ואח"כ שיבה ושיבה הוא ב' דרגין שיבה וזקנה הן
 שנים לזקנה הן שבעים בנים אבות ואח"כ שיבה ושיבה הוא ב' דרגין שיבה וזקנה הן
 ד' קדושות ק' ברכות ה' חומשי תורה שהן ד' דרגין ברכה יחוד וקדושה ותורה : (לב) טוב
 ארך וגו' גבור הוא צעת אשר יגבר על זולתו שיה' אחר במקום ה' ועליו יעלים בכחו
 להחזיק נגדו ולכוד העיר נקרא הסובב כל העיר וגם כי המחזיק על זולתו חלוי בגבורה
 הכח לא כן הלוכד העיר חלוי בשכל החכמות כמ"ש בתחבולות תפסה לך מלחמות וכן
 הוא באדם שחל מקורי המדות המונעים לעבוד הש"י והם ב' כעסו ותאוות כעס הוא
 צדק ולא יתנו שאר איברים מזה ולכבוש זה א"ל כ"ל גבורה ולהיות אצור והתאווה באה
 מן הדוח וממנו יוטעו כל החלואים ולזה צריך לחשוב בעין שכלו תחבולות גדולות כי הם
 אחר מיום הולדו וכמ"ש עיר קטנה ואנשים בה מעט כלומר מעט שלל שמעו להמלך ובה
 עליה מלך גדול כלומר שהכל שומעין לו ולכן נקרא מלך גדול ובה עליה מלכות גדולות
 אלו פתי היצר מהתאווה שכל י"צ שנה נמשך אחר התאווה ובשרשה בו ואז קשה לו להפריד
 ממנה ולכן ישים תחבולות גדולות לזה וגם כי כל האיברים יהיו מזה התאווה ולכן המושל
 ברוחו הוא טוב יותר מלוכד עיר וזהו נגד התאווה אשר שהמושל על מדת התאווה בהמלא
 תחבולות הוא טוב מהלוכד כו' ע"י תחבולות ועל הכעס אחר טוב ארך אפים מגבור
 הוא גבורה נגד הכעס טוב מגבור. ועוד נקרא מושל ברוחו המושל על דיבורו כמ"ש הוי
 אהיר ברוחך כו' הוא טוב יותר מלוכד וגו' שהשומר לשונו יגרם שמירת נפשו לסוב. ועוד
 מושל ברוחו הוא במחשבתו הוא טוב יותר מלוכד עיר שכל מעשה האדם הולכים אחר
 מחשבתו ודוחו הוא מחשבתו כמ"ש ומיכן רוחות ה' וח"ש בזהר הלח דוחין אינון מד"ע וכל הג'
 כלולין כאן. ועוד טוב ארך אפים מגבור גו' כי הרגלה להתגבר על חבירו הוא חלוי
 צדק והיינו שהוא יכול להפסיד ולהרוג את חבירו אבל הרגלה לגבור את העיר ולהשליט
 בחיים כי אינו חפץ ללכת עיר ושיהיה כולם מחים כי מה תועלת ית' לו בעיני לזה צריך
 גבורה יותר להתגבר עליהם ושישאלו בחיים וכן הוא בהמדות כי כעס צריך לכבוש עד
 התכלית אבל התאווה הן נצרכין לעבודת ה' ולקיום הגוף וצריך לגבור אותם וגם שישאלו
 חלול לכן טוב האדם אפים מגבור כמ"ש שאין צריך לזה גבורה אך המושל ברוחו שהן
 תחבולות

לֹא בַחִיק יוֹמֵל אֶת־הַגּוֹרֵל וַיִּמְיֵי כָל־מִשְׁפָּטוֹ :

יז "טוֹב פֶּת חֶרֶבָה וְשִׁלּוּחַ־בָּה מִבֵּית מְלֹא וּבַחֲדִירִיב : י עֶבֶד
 מִשְׁבִּיר יִמְשַׁל בְּבֶן־מִבִּישׁ וּבַתוֹךְ אֲחִים יִחַלֵּק נַחֲלָה :

י מצרף לפספף וכור לזחב ובחן לבות יי : י מרע מקשיב על־
 שפת־און שָׁקֵר מִזִּין עַל־לִשׁוֹן הוֹת : ה לַעֲגָה רָעָשׁ חֶרֶף עֲשֵׂהוּ

שמח

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

התאווה הוא טוב יותר מלוכד עיר ולכן הוא נקרא מושל ברוחו שמושל בם ומושל להדברים
 הנצרכים וצדק המותרות : (ג) בחיק וגו' אל ירמה האדם בדיבוריו כי כפי ועולם
 ידי עשה החל הזה אלא אף מה שמעתינו : גולל על מה שבחיקו. מה' כל משפטו היה
 מתחילה מי יזכה :

יז א טוֹב פֶּת וגו' פת הוא פתחין כלומר דבר מועט וגם חריבה אך שלום בה מבית
 מלא וגם זכמים והוא בריב וכן בחורה טוב ללמוד מעט בחורה וחורר חמיד
 ובנחת ולשמה מלמוד הרבה וצריב לקטור וכמ"ש ב"ח אינון דעסקי באורייתא כו' וזוחין
 ככלבא ומקטין קושיא כו' ולזעקין ה' ה' כו' : (ב) עבד וגו' פי' שהוא אפילו עבד
 רק שהוא משכיל ימשל אף צדק כשהוא מביש ומושל חלקו בירושלם וגם בין אחים של אביו
 הוא יחלק נחלה ירושה אפי' אביו. והענין כי בישראל יש ג' דרגין עבד כמ"ש כי עבדי
 אחס עבדי אחס וגו' ובנים כמ"ש בנים אחס וגו' ואחים כמ"ש למען אחר רעי כו' והוא
 כי עבדים הם העובקין בתפלה ומצות כרחב"ד וחביריו והם עבדים לפני המלך וכן הוא
 העובק בגניו אצרות המלך ואחים הם המשיגין בחכמה וזהו עבד משכיל אף מי שהוא
 בדרכה דעבד שעבדו בתפלה הוא ימשל אף במי שעובק בחורה כשהוא מביש וגם ביורא
 לידי שבחך אחים יחלק נחלה : (ג) מצרף לבסוף פי' שהבחינה לבסוף הוא במצרף
 ובחינה הזאת הוא כבוד אבל בחן לבות הוא ה' לבדו ואין אדם יכול להבחין זה. והענין
 כי בסוף הוא המצות והוא הוא החורה וכולן יכול האדם להבחין אם הוא כמאווה אבל
 הלב בחינתו לה' הבחין לבות כי האדם יראה לעינים וכו' ועוד מצרף לבסוף הוא חורה
 שבע"פ וכו' לזהב הוא חורה שבתב כמ"ש בחיקונים חיקון כ"כ זכאין אינון דמלכא
 בנייהו והוא עד"א דכליל מתרין תורין חורה שבתב שבע"פ חורה שבתב חורה שבתב
 ומשמאלא דבי' נחמין קריבו כו' מצרף לבסוף וכו' לזהב אבל העיקר הוא בחן לבות ה'
 שהוא הלב עד"א ח"ש שם בחיקונים חיקון ס"ש מצרף לבסוף דא אברהם וכו' לזהב דא
 יצחק ובחן לבות ה' דא יעקב : (ד) מרע מקשיב על שפת און שָׁקֵר מִזִּין גו' הענין
 בים רע ומרמה כמ"ש למעלה ואמר כאן שהרע מקשיב ב"ל לקבל אף להיות שפת און
 זלרמות אותם בכדי שיכול להרע אותם ששפתי הוא מרמה כמ"ש למעלה והשקר שהוא
 המרמה מוזין על לשון הוות כלומר על הרע בפועל ללמוד ממנו דרכיו ומ"ש אלא המרמה
 מוזין מפני שהמרמה אינו חפץ בהגלות לבו ומדבר בסתר ללמוד דרכיו לכן אמר מוזין
 שהוא הטיית און לדבר בסוד שלא ידעו בני אדם מזה שחפץ להרע : (ה) לרע וגו' רש
 הוא עני מיום הולדו כי כן חייבה גזירת ה' שיוול במול שיהי' עני והלועז עליו הוא
 מחקר עושיהו כלומר לעושה הרש. ושמה לאיד הוא על מי שהיה עשיר ובה עליו איד והוא
 שמח לזה גם הוא לא יקנה מהלשבר ולא אמר גם כן חרף עושהו כי זהו ממחמת עונותיו
 בא עליו האיד וזה ע"י עולמו כמ"ש בנעתו ידחה רשע חסאים תדק רעה ואמר שם
 הלועז

שִׁמְחָה לֹא יֵקָה: וְעֹמֶרֶת זָקִים בְּנֵי וְתַפְאֶרֶת בָּנִים
 אֲבוֹתָם: וְלֹא-נֶאֱמָר לְנֶדֶר שְׁפֹת יִתֵּר אֶף כִּי-לִנְדִיב שְׁפֹת-שֹׁקֶר:
 אֲבֹן-חֵן תִּשְׁחַד בְּעֵינֵי בָעָלָיו אֶל-כָּל-אִשָּׁר יִפְגֹּה יִשְׁכֹּל:
 מִכִּסֵּה-פֶשַׁע מִבְּקֵשׁ אֲהָבָה וְשֹׁנֵה בְדָבָר מִפְּרִיד אֱלֹהִים: תַּחַת
 גְּעֵרָה בְּמִכִּין מִחֲבוֹת כֶּסֶף מֵאָה: יֵי אֵךְ מְרִי בִקְשֵׁרֶעַ וּמִלֶּאֶךְ
 אֲבוֹרִי

פ' מהגאון דבינו אליהו ז"ל

הלוטע ע"ז לא יקנה ועל אלו הב' אמר מעוות לא יוכל לתקן וגו' מעוות הוא שהיה עשיר
 ובה אידו ועוותו לא יוכל לתקן וחסרון הוא הרע מעורו עד היום לא יוכל להמנוח וכן
 שחור יש ג"כ ב' הכל רש הוא ע"ה מהמחילה מחסרון שכלו והלוטע עליו חרף עושהו
 ועמרת וגו' לפי שהוקן כשים לו בני בנים וגם כי חנו ה' בהרבה נאמרו כשחילי ימים
 סביב לשלחנו ויעוטר בהם והם אף עמרת להוקים ותפארת וגו' כלומר פאר שמפארים
 הבנים הוא בלבות אף לא עמרת כי לא להבן אבות שנים (ועוד עמרת זקנים כי הבן
 מגין על אביו כמ"ס ברא מזכא אצל אביו על בנו מינו מגין רק הוא מחפא בלבותיו
 לכן הבני בנים מעטקין ומגייס להוקים ומכ"ס לאביהם אצל אבות אפילו על בנים אינו
 רק ההפארות אצל לא ההנהגה: ז) לא נאורה וגו' נדיב הוא שר והיפוכו הוא הנבל
 שאינו נדיב כמ"ס בהקדמת ז"ל ודרך השר למעט בדיבורו אף האמת וידוע ששקר אף מעט
 גרוע מהמדבר אמת אף הרבה וחזו לא נאזה לנבל שפת יתר הוא לדבר הרבה אף כי אמת
 ידבר. אף כי מכ"ס לנדיב שדרכו היה נריך להיות במעט הדיבור אפילו אמת ומכ"ס
 שלא נזה לו שפת שקר. ועוד טינה לומר שפת שקר כלא כי אצל הנדיב יחלו רבים פני
 נדיב שיבטיח להם דבר הנריך להם ולא מבטיח ואינו עושה הוא שפת שקר משא"כ לנבל
 שאינו מבקשים ממנו הבטחה אך הוא שפת יתר: ח) אבן חן וגו' כי הספר הזה הוא
 מנגה את העבירות שחזרה ומודיע את הרע אשר יגיע מזה וכמ"ס שמע בני מוסר אבין
 והוא תורה מלואה שלא לעשות דבר זה בלתי מעט ואל תעוט וגו' הוא דברי קבלה וחזרה
 שבע"ס שפורט ענפי העבירה ועושה ואמר כאן גמול השואה שהוא נותן חן בעיני בעליו
 אל כל אשר יפנה ישיב כלומר איך שיענין ילית ועוד מורה לנו דבר ליתן שוחד לעובדי
 גלולים כמ"ס בירושלמי וכן זהו כוד השעיר דיה"כ: ט) מבסח וגו' המבקש האהבה
 חמיר יכסה פשע אצל השונא חמיר בדבר פשע הוא מפריד אף בין אלוף והוא בין איש
 לאשתו כמ"ס אלוף נעורי אהה והענין החושק לאהוב ולשוב בכל לבבו ומאודו הו"ל מבסח
 פשע כמ"ס על כל פשעים חסכה אהבה אצל השונה בדבר עבירה הוא מפריד אלוף בינו
 לאלוף של עולם כמ"ס האומר תאמא ואשוב וכו': י) תחת וגו' תחת העברה יותר
 במבין ממאה הכאות לכסול והענין כי יש ב' בח' מוכחה והוא בדיבור ומסרה והוא
 ייסורין ממא ומאמר שהאוכחה מהדבור משבר לבו של אדם המבין יותר מהכות כסול מאה
 כמ"ס מוכה מדרות אמת בלבו כי: יא) אך מרי וגו' כמ"ס והבזר רק אין בו מים וגו'
 ממשע כו' מים אין בו אצל נחשים ועקרבים יש בו כלומר מים הוא התורה וכחמים אין
 בו והוא רק מהתורה הנקרא מים חיוק נחשים ועקרבים כו' והוא רע ומדמה כי עקרב
 הוא רע ונחש הוא מרמה כמ"ס בזרע וכמ"ס והנחש היה ערוס וז"ל אך מרי וגו' בעת
 מרומו

אֲבֹרִי יִשְׁלַח-בּוֹ: יֵי פְגוּשׁ דָּב שִׁכּוֹל בְּאִישׁ וְאֶל-כֶּסֶף לִבְּאִתּוֹ:
 מְשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה לֹא-תִמּוֹשׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ: יי פוטר מים
 ראשית מהון ולפני התגלע הריב נמוש: יי מצדיק רשע
 ומרשיע צדיק תועבת יי גס-שניהם: יי למה-זה מחיר ביד-
 כסיד לקנות חכמה ולב-אין: יי בכל-עת אהב הרע ואח לצרה
 יולד: יי אדם חכר-לב תקע כף ערב ערפה לפני רעהו: יי אהב
 פֶּשַׁע אֲהָב מִצָּה מִגִּבִּיּוֹת פִּתְחוֹ מִבְּקֵשׁ-שֹׁקֶר: כ עקש-לב לא
 יסצא

פ' מהגאון דבינו אליהו ז"ל

מרומו בתורה לעזה ולנשה מינו מבקש אלא רע ולכן ישלח אבירי כמ"ס נרה
 ומשלחת מלאכי רעים והוא כאשר יבקש אדם על חבירו שיהי' בצרה ישלחו בו מלאכי רעים
 וכן הוא כאן: יב) פגוש וגו' דוב הוא רגז מאוד וכ"ס בעת שנקרא שכול והוא בעת
 שהורגין בניו וכ"ס אותה האיש שהרג בניו בעת שיפגשו ודלי ככתנה עטומה מאוד מ"מ טוב
 יותר לפגוש את הדוב מלפגוש הכסיל בעת שהולך לעשות אולתו או כשעוסק בלולתו:
 יג) משיב וגו' כי חסד ה' מלאה החרץ ומי שנתן לו ה' הון רב וחסדו רב אלו נריך לעבוד
 ה' יותר בכל מאודו אצל העושה עבירות בממונו שהחילו ה' הוא משיב רעה תחת טובה
 ולכן לא המוש וגו': יד) פוטר וגו' מדון הוא ההחלת הריב וריב הוא האמנע ומדון
 דומה לפתיל מים שיתקבלו במקום א' ואח"כ יתחמחין בו פתח קצין שופך בחזקה כן הוא
 ראשית מדון ולכן לפני התגלע הריב הוא האמנע עטות אוחה כי אח"כ יתגדל ולא אוכל
 לנשו: טו) מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ד' וגו' ואמר גס טינה שאף
 המחזיק ידיו הוא ג"כ תועבה: טז) רמה זה וגו' מה תועלת הכסיל במחירו שהוא
 ממונו שהוא רומה לקנות לו חכמה הלא החכמה כל תנוח אלא בלב נכון וכמ"ס בלב נכון
 תנוח חכמה וכשחין לו לב למה לו המחיר שבידו: יז) בכל עת וגו' כמו שדרשו רז"ל שג'
 אלהים יש לאדם ממונו ואזהביו וג"ל כו' וז' הראשונים איך אתו בחמידות אלא באין
 אלו לפי שעה אף צעור"ו וכ"ס לעוה"ב שלא יהיו כלל אלו אך והלך לפניך נדקר וגו' וזהו
 שאמר כאן חמיר האהב להרע ח' מפני שהוא חמיר עמך ועוד שאלה לנרה יולד כשצא
 נרה על האדם ח"ו צעור"ב או צעור"ב לא יועילו לו ב' הראשונים כמ"ס אף לא פדה יפדה
 איש לא יקר כפרו בממון אצל הג"ח אף לנרה יולד: יח) אדם וגו' חוקע כף הוא ערב
 שולף דון עורב עורבה הוא כי המלוה לא יגוש חמילה להעבד אלא חמילה יתבע מן האלו
 וכשלא ירעה לו אז יחזור לתבע מהעבד אך כשהעבד אומר ממי שחננה חננה וזה עורב
 אהבה ערובה שחייב לשלם לפני רעהו דהיינו לפני האלו יתבענה האלו. וענינו כזר
 כחבדני למעלה חוקע הכף הוא הדיין והב' הוא המכריס א"ע ללמוד עם חבירו ע"ש:
 יט) אורב וכו' האורב מזה הוא אורב למרוד ולפשע ברגעיו. מבציה פתחו כלומר מכנים
 רגעים רבים לפתח ביהו מבקש שבר כמ"ס איש רעים להתרועע. ועוד מבציה פתחו הוא
 פיו שהפתח פיו לדבר סרה הוא מבקש שבר מזה מחיתה לו: כ) עקש לב וגו' מי שיש
 לו לב עקש וסר מדרכ טוב והוא עשית הא"ע לא ימצא בו טוב כמ"ס האמריים מנעו
 הטוב מכס. תאם הוא שאינו עושה מלח והוא מלשון חסרון כמ"ס למעלה ולכן נחסר ממנו
 הטוב אצל גס רע אין בו אצל מי שנהפך בלשונו והוא איש ההפכות שטושה רע בדיבורו
 הוא

ימצא טוב ונהפך בלשונו יפול בקעה : כא ילד כסיל לתורה
 לו ולא ישמח אבי נבל : כב לב שמח ייטיב גהה ורוח נכאה
 תיבש גרם : כג שחד מחק רשע יקח להטות ארחות משפט :
 כי את פני מבין חכמה ועיני כסיל בקצה ארץ : כד בעם לאביו
 בן כסיל וממר לילדתו : כה גם ענוש לצדיק לא טוב לתפות
 נדיבים עלי ישר : כי חושך אמרו יודע דעת יקרירות איש
 תבונה

פי מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הוא יפול ברעה טעמה : (כא) יולד וגו' כי רבו שלומדו חסד נקרא אביו כנס כמ"ה
 אבי אבי וגו' וזהו כסיל שלומד חסד לכסיל הוא לתבונה לו שח"כ חלק על רבו
 ומצאו בדברים אשר לא כן יאות לו. ולא ישמח אבי וגו' הוא אביו ממש בגוף ובשכלו נקרא
 נבל והוא הסוהר בטל ומדבר שפה יתר הוא נקרא נבל : (כב) לב שמח וגו' גהה הוא
 הפנים. והענין טעם בחסד ד' דברים עור ובשר וגידים ועצמות עור הוא מבחן וגורע
 מכולם ולפיכך ממנו בשר דברים עור ובשר וגידים ועצמות עור הוא מבחן וגורע
 חיה וליחידה אין מי שיזכר וק"ל לא יזכו ליחידה אלא יחידה סגולה ובאשר נאסף
 האדם לבית עולמו תחילה נשמה העיר וחל"כ נקרב הבשר וחל"כ יפרקו גידיו וחל"כ
 העצמות ואחר שהלב נשמה יסיב אפילו גסה שהוא העור והרוח נכאה חכמה אפילו הגרם
 ומ"ה גרם ולא עש כ"י עש הוא מבחן וגרם הוא החלל שבפנים נכאה חכמה אפילו הגרם
 שאף שש חכמה : (כג) שורד וגו' מוסב על המעלה על רוח נכאה טעם זאת עושה שוטל
 שודר מרשע להטות משפט ובאמת אף שלא להטות אלא להצדיק הצדיק אין ליעול שודר
 כמ"ה ושודר על נקי וגו' : (כד) את פני וגו' כלומר המבין אינו רואה לקפוץ אלא מבין
 מה שלפניו אבל הכסיל עיניו לקפוץ ארץ בעת יחולל ללמוד עיניו ייחלו לסיים הש"ס או
 המסכת. והענין שבעולם יש ג' דברים טוב ערב ומועיל ערב הוא בחטונו עו"ה הערבים
 לגוף וטוב ומועיל הם שיהיה כח טובים אף מועיל הוא שאחר זמן יועילו ועשה בעת
 שזכר זה אינו טוב לו כמו רפואה שהיא מר לו בעת יקנה וחל"כ יועילו לו וטוב הוא
 שבעת מעשה הוא טוב ג"כ וכן בעיני עו"ה ערב הוא הלומד כדי שיקראו רב טוב
 ומועיל הוא העוסק בחסד כדי לידע כל דין לאמיתו זה הלומד אין טוב לו שבעת עסקו
 אלא אח"כ כשידע דין אבל הלומד כדי לקיים מצות בוראו ית' טוב לו ג"כ בעת שלומד
 ועושה מצות בוראו יתברך במה שלומד וז"ל אין טוב לאדם פי' הטוב אינו בלדע שיהיה
 וישתה שיעסוק בחסד ובמדות והראה את נפשו טוב בעמלו פי' אה"כ הוא מראה לנפשו
 שיהיה טוב לו בעמלו עמלו דהיינו שיהיה כוונתו לקיים מצות הש"י ואז טוב לו ג"כ אף
 בעת עמלו וז"ל את פני מבין חכמה שהמבין רואה את חכמה שלפניו ונהנה ממנה מפני
 שכונתו לקיים מצות בוראו אבל עיני הכסיל שלומד כדי לידע דברים עיניו על קצו ארץ
 שאינו נהנה עד שלומד מה שלבו חסן ויגמור אותה : (כה) בעם וגו' במה שהבן כסיל
 סורר נגד אביו הוא מנעו כי סורר הוא ממ"ע. וממר לילדתו ומורד נגד אמו והוא נגד
 ל"ה כמ"ה לטענה : (כו) גם ענוש וגו' חל"כ כשאוהו הבן נגדל ומורד על העולם אז
 מעניש גם לצדיק כדי שילך על דרך לא טוב וזהו עש כי אינו יכול צפרהסיה לומר שילך
 דרך אשר לא טובה אף שמענישו בנפשו ומכה את הנדיבים הם השמים השופטים את
 הארץ

תבונה : יח גם אויל מחריש חכם יחשב אמם שפתיו נבון :
 יח * לתאווה יבקש נפרד בבל תושיה יתגלע : יח * לא יחפץ
 כסיל בתבונה כי אסדה תגלות לבו : יח * בבוא
 רשע בא גסיו וגו' קלון חרפה : יח * מים עמוקים דברי פראיש
 נחל נבע מקור חכמה : יח * שאת פני רשע לא טוב להטות צדיק
 במשפט : יח * שפתי כסיל יבאו בריב ופיו למחלמות יקרא : יח * פי
 כסיל

פי מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הארץ הוא מכה אותם צפרהסיה על ששבו יוסר באמור להם שזהו עול : (כז) רשע וגו' מי
 שמוע אפילו דבריו הנכונים לו הוא יודע דעת. יקר רוח כלומר מי שאלו יקר אף מחשבה
 שאינו רוצה לנפלה הוא חכם תבונה : (כח) גם אויל וגו' השומע ועושה א' ע כחשד אשר
 לא ישמע הוא לחכם יחשב. ואומם שפתי הוא הכומע ואומם שפתי וסותק הוא נבון ואמר
 כאן ד' דברים דעת ותבונה וחכמה וצניע ודיבור עם כל א' זח' כי הדיבור כלל מכולם
 ואמר אל איל ד' דברים שישב לחכם ולנבון אבל חושך אמרו יבא ליד דעת ותבונה :
 יח * לתאווה וגו' כלומר היקף כאשר האדם נפרד מן התורה הוא רודף אחר החלוא
 ומבקש אותה כי התורה היא משבר את החלוא כמ"ה למעלה וכשהוא
 נפרד מן התורה הוא רודף אחר החלוא. בבל תושיה יתגלע פי' שיהגלה קלנו כמ"ה
 כמ"ה בגמרא שנקרא בר מלך פניו ואמר בכל חושיה כמ"ה שם שגור שם רע לו ולרבו
 ולמשחתו ולביו ולב"ב עד סוף הדורות ולשון יתגלע כמו יתגלה ומורה לטוב על התגלות
 יתר מגשון יתגלה : (ב) לא יחפץ וגו' הכסיל כשנא גם הוא לבהמ"ד לא בל ללמוד
 חסד כי לא יחפץ בזה אלא להתגלות מה שלבבו לפרסם חכמתו : (ג) בבוא וגו' כשנא
 רשע לבחמ"ד אינו בל אלא לשמוע פי' שיעשה כדאי שיבואו אה"כ ואמר גם בוא לומר
 שתחילת ביאתו הוא רק למצוא דבר לבנות אף הציון בל אח"כ כשנמצא דבר מה הולך
 ומבזה. ועם קלון חרפה וכשנא הקלון וכזה לבחמ"ד בל עמו מיד החרפה שמתפרס
 בפניהם חיוף וזהו ועם קלון חרפה : (ד) מים עמוקים וגו' איש הוא השר והוא הלומד
 לשמה דברי פיו מים עמוקים. נחל וגו' הוא כחל אשר מוצע חמיר וכן ג' דברים
 חכ"ד טובה להם מים עמוקים הוא בסוד הדעת שכלול מצ' עמוקים עמוק עמוק מי מלאט
 נחל מוצע הוא בסוד בינה כמ"ה וזהו יוא מועד וגו' מקור חכמה כשנמצא וכן ג' דברים
 שאמר במשנה כל הלומד תורה לשמה כו' מגליל לר' זרי מורה שקרא בסוד מים עמוקים
 ויהיה כמסין המחנך הוא מקור חכמה וכזה שאינו פוסק הוא נחל מוצע ומ"ה וזהו
 נחל וארץ רוח ומואל על עלבון ומגדלתו ומרומתו על כל המעשים הוא הסיפוך ממ"ה
 למעלה דהיינו והי נעם הוא הסיפוך ממ"ה לא יחפץ כסיל וגו' כי אם בהתגלות לבו אבל
 הוא יהיה נעם. וארץ רוח הסיפוך ממ"ה ועם קלון חרפה שמתקף חיוף אבל הוא ארץ רוח
 ומואל על עלבון הוא הסיפוך ממ"ה בל גס בוא אכל הוא לא די שאינו מבזה אלא שהוא מוחל
 על עלבון וגד מ"ה בכל חושיה יתגלע קלות דברים אבל הוא מגדלתו ומרומתו על כל
 המעשים : (ה) שאת פני וגו' לא טוב לישא פנים לרשע אפילו בדבר חסד או בכל דבר
 כי אם השא פניו פעם א' יבוא ליד כי שיהא אפילו צדיק במשפט עמו : (ו) שפתי וגו'
 הכסיל בל חמיר בריב עם חבירו יחשמה אל יחשקו לו כי מתפרס חמיר ומי יכול
 לישא

אבות וכו' אשה משפלת : זו עצלה תפיל תרדמה ונפש רמיה
תרעב : זו שומר מצוה שימר נפשו בזה דרכיו ימות : זו מלכה
זו חונן דל וגמלו ישיגם לו : זו יסר בנה בייגש תקנה ואליהמיתו

אל

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

כלומר שיעשה מע"ט ע"י שכל והוא שישם עיניו בכל דרכיו וז"ש בכל דרכיך דעה וגו' והמר דעה דע ה"ו ר"ל כמ"ס השכל וידוע אחי לא כמ"ס ואמר מה אקרא כל הנבחר חזיר דאכלן תבואה בלא השכל וכל הסדור כלן השדה כל מה דעבדין לגרמייהו עבדין אלא וידוע אחי והוא בז"כ תורה ולשמה שהיא מצוה של תורה כי נר מצוה ותורה אור וכמ"ס וזיהא אמונה עמך כו' אעפ"כ אי יראה ה' היא אונורו כו' ואמרנו הרגלה להחכים ידריס ור"ל שיעשה לשמה דעביד חסד עם קונו ואז יחכים כמ"ס רמ"א כל העוסק בתורה לשמה כו' נעשה כמעין המתגבר כו' וכתוב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד כו' וכי יש תורה כו' והוא השכל וידוע ה"ל ואלו הן גוד ל"ר של אדם אצל דרגה השלישית ומה' אשה משכלת זה חין ביד האדם כמ"ס והוא ודך חיים כו' ליראה ואהבה פנימיות והוא מתת אלקים אלא כשארס עושה שלו אז ה' לא ימנע טוב להולכים בחמים שהוא חמים בכל זה והוא יישר אורחותיו הוא דסחים ועמיר וגני הוא ה"ו עם ה' דמשהתקו בכו אומנא דמשהתקו עם ג"ר ושרי' בכו וזה מה' מנעיד גבר כונונו וזהו יישר אורחותיו ויריך לשהק דע עם ה"ו והוא בשני הבריחות פה ופילה והן בחשבון דעה ה' טוב הח' בה' מולאות הפה ופיתוחיו חוסם ובפסוק הזה ב' דרגין שהן כלל הכל חק"ך מקרא מתניין גמרה אורייחא הליחאה כו' וכמ"ס במקום אחר מזה הרובע והנה כי נר מצוה ותורה אור הן כן ד' אהוון של השם ג"כ ודך חיים הוא למעלה בע"ק וכמ"ס בסוטה משל לאדם כו' וחשיב ד' יסודות ואח"כ הגיע לפרשת דרכים כו' וכן הוא בהשכל וידוע ב' דרכים שהן ד' בהשכל הוא שיהא ע"פ חכמה ויהא ג"כ ע"י בינה בחורב שיהא מכוון מאד בפסוק או גמרה ויהא ג"כ מכוון לחכמה ואם לאו חינו דרך ישראל וכן במעשה שיהא לש"ס ויהא ע"פ התורה והן ד' דרגין ומ"מ כל הד' הן בזעיר וכו' ד' רגלי המרכבה והנה קו האמצעי לגו"ק מדה יעקב בליה תפלת ערבית בהרבה מקומות ובינה הוא חכר ע"ג וזהו דעה והוא כו' כמ"ס (וכל הכי על פסוק בכל דרכיך דעה עד סופו הוא מלשון אדמו"ר ז"ל בכו"י כפי' על מס' ברכות דרך נסתר ב' ס"ג ע"א) : (זו) עצלה וגו' ע"י תרדמה ושינה הוא בה למדות העולה ונפש רמיה שרואה לאסוף הון ולמלאות אורחותיו ברחמי הרעב וכן הוא בתורה ומלות ע"י תרדמה בל ליד עולות ויושב ואינו עושה מצוה ובכל מעשיו התורה ונפש רמיה מי שלומד תורה ואינו חוזר תמיד ורואה לאסוף תורה ירעב שלא ישר בידו כלום : (זו) שומר וגו' כי מצוה הן בעוה"ב ששם ישמרוהו לכל יעשה וכל יסול בשחת נפשו וזהו שומר מצוה הוא שומר נפשו מניהנס ובזה דרכיו והוא המדות שבהם צריך האדם להתנהג בעוה"ז לעובד והבזה מדותיו שבעוה"ז ימות והוא שמתחתו נעדר מזה העולם : (זו) מלזה וגו' כי הנותן צדקה לעני או אביון עושה ב' דברים א' שנותן ממנו לזולתו וב' שמטיב לזולתו העני בזה שנותן לו צדקה נכרו וגמול חסד אחר וגד שנותן ממנו אחר מצוה ה' חוק דל כלומר שאינו מוחזק במתנת חנם אף שגמלה ה' וה' ישל לו . וגמולו וגם נגד הגמילות חסד שגמל עמו ישל לו צדק זה כפ"ע : (יח) יסר וגו' הנה צדק ויסרה כאשר אהיה רואה שיש חקיה בזה שתיסרהו שייטיב דרכיו . ולא המיתו אל קול המיתו שהומה וזועק אל

אל תישא נפשך : זו גדל חכמה נשא עיניו כי אסתציל ועוד
ותוסף : כ ששמע עצלה וקבל מוסר למען תחכם באחרייתה :
כא רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום : כב תאות
אדם חסדו וטוב רש מאיש קוב : כג יראה יי לחיים ושבע ילין
בל יפקד רע : כד ממן עצל ידו בצלחת גס אלא לפיהו לא ישיבנה :
כה לין תבה ופתי יערם והולכים לבבון יבין דעת : כו משיך דראב
יכריח

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

אל תשא כלומר אל תעזוב ואל המיתו כלומר אל לא מתיתו אלא חסדו מעט : (יח) גדל חמה וגו' ואם תראה כי רבה חמך עליו ולא מוכל להכותו מעט כי אם שתעיר כל חמך עליו לכן תשא עיניו מחול לו מכל וכל כי סן תמיתו בהכותך אותו . כי אם וגו' כלומר שהבאתך לו לא תהיה אלא להחליטו מהשתדל וכל ימנע עוד דרכיו אל לא על העבר ולכן אל תרבה להכותו להמית . ועוד מוסרי ואח"כ מוסרי עוד להכותו מעט מעט ומדריכיהו כן בנתיב האמת ובשרון המעשה אך לא תרבה צעטס א' אלא מעט מעט לפי דרכו הדריכהו : (כ) ששמע וגו' כי נפש אדם תגוע ותקון ב' דברים א' לעשות דבר שדעתו מורהו לסיפוק ובה' מה שקשה לגופו וז"ש שמע עשה אף שאין דעתך כן מ"מ תבטע ענה לעשותה וקבל מוסר מה שתיסר בו עבור כסלקך תקבל זה בשמחה וטוב לב כי מזה תחכם באחרייתך והמר ענה שהוא צפנים ומוכר שהוא כחון צנוק והן חכמה ומוכר ומה תחכם : (כא) רבות מחשבות וגו' צעה שרואה האדם לעשות חיות דבר לזכרו יחשוב מהשבות רבות חין לעשות ומה וחיתו ושרא ספיקותיו אך כולם חין כלום אל ענה ה' מה שנותן לו הקב"ה ענה בלב נעשות הוא חקוק שהקיים שעה נקרא מה שמייעץ לחבירו או מה שיערוך ה' בלבבו ומתעבה' הוא מה שאלם בעצמו חושב : (כב) תאות וגו' כולם מחמתין לאיש עושה חסד אך שיש ב' מניעות מלעשות חסד א' שהוא רש ובה' שהוא איש כזב מצמיח ואינו עושה וז"ש טוב רש אוחה מניעה שהוא רש ש"ל לא יתעמו על שאינו עושה חסד אחס כי חין לו בזה לעשות מאלם כזב שעל זה יתעמו שמתעבה ואינו עושה בלי טעם נכון אחר רק שהוא איש כזב בעצמו : (כג) יראה ה' וגו' כלומר שיראה ה' הוא מביאחו לחיים וגם שיהיה שבע ילין ושלא יפקד רע כלומר בין הרעים והענין שנתן הקב"ה לאדם בצבטו שייסן כדי שיעלה נשמתו לישיבה של מעלה ובס מגילן לה רזי תורה מה שאל לאדם ללמוד בצבטו שנה לומר שם בשעה אחת אך ביום הלימוד בלי טעם לו שום שכר כלל אלא שהוא הוא השכר בעצמו אל מה שלומד מביאחו לחיים ושבע ילין פי' בליה ייה שבע מהמורה שלומד בישיבה של מעלה וזהו שבע ילין בליה ואח"כ כשחזר נשמתו לגופו אז לא יפקד בין הרעים כי אז המה רעים לפגוע בה ולא יוכלו : (כד) טמן עצל ידו בצלחת הוא שטמן ידו בחיקו ובין בגדיו לגופו . גם אר וגו' והענין שהעל הוא חובק ידים לשכב ואינו עושה מצוה כלל ואינו רואה כ"א מה שנוגע לגופו גם אל פיהו כי האדם צריך לעשות מצוה יותר מתורהו כמ"ס יוהר מלימודך עשה אל העל גם לשיחה שום מעשיו אל פיהו לא יראה להשקות יחד תורה פיהו עם מעשיו : (כה) לין תבה וגו' לן הוא המדבר דברים בשלים לימות וש"ל ואינו

יְבָרִיחַ אִם בֶּן מִכִּישׁ וּמַחְפִּיר׃ כִּי חָדַל בְּנִי לְשֹׁמֵעַ מִזֶּרֶם לְשׁוֹנֹת
 מֵאֲמָרֵי דַעַת׃ בִּהְיֶה בְּיָעַל יְלִיץ מִשִּׁפְטִי וּפִי רִשְׁעִים יְבַלֵּעַ אָיוֹן׃
 נְכוֹנוֹ

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ואינו נהנה מזה כלל ויודע שאין לו חוטמה מזה חף לנוס ולכן לא יפרידהו המוכחה
 מלגמולו כי גם הוא יודע שאין חוטמה לו מדבריו המנועלים ולכן לן חכה ולא כשיראה
 שמחמדהו בל ילדי יסורין ועוזב דרכו הדעה. ופתי יערים הוא איש המהפחה אחר תאוותיו
 ומעדינים לנפשו וינעם ומחמת שיראה הכאחד להלך אז יערים בדעה ויאמר מה לי לילך
 אחר הכל הזמן בתענוגים ומעדינים הלא הוא כלל טובר וכל התאוות יומר למר ממנו ולא
 יניח את עצמו להתפחות אבל להנבון לא תעשה שום דבר ולא היגע בו יד הלא חוכמהו
 והוא מעגמו יצין הדעה כי אם אין בינה אין דעת וכיון ששמו נכון יקרא יצין הדעה
 וכמ"ס החת גערה במצין מהכוח כסול וגו' (ב) משדר אב וגו' כלומר שאביו הוא
 משדר צדיקו ואמו מצדיקו איתו הבן שהוא מצים ומחפיר ואמר מצים ומחפיר כי
 ההבדל בין בושם לחפירה הוא כי בושם הוא בהסתר וחפירה בגלוי וז"ל בישעיה כי יבשו
 מחילים אשר בו' ותחפירו בו' הענין הוא כמ"ס שבושה בהסתר וחפירה בגלוי וז"ל וחפירה
 הלבנה ובושה החמה כי הלבנה היא ברקיע החמקון ויהיה חפירה בגלוי לכן אמר וחפירה
 אבל החמה היא ברקיע העליונה ויהיה הבושה בהסתר לכן כ' ובושה החמה. והענין הוא
 שלהם היה ב' ע"ז א' שבושים לדבר המתקיים לעולם והם השוברים בשביל עוה"ב והם
 השוברים בשביל עוה"ז ולדבר שאינו מתקיים והם האלים והגמות האלים הוא דבר המתקיים
 כי האילות המה מששת ימי בראשית אבל הגמות הם אין לעולם והשוברים בשביל עוה"ב
 יהיה הבושה להשמה אחר המיתה אבל השוברים בשביל עוה"ז יבשו בעוה"ז כשלא יתמלא
 החומר ורעונם וז"ל כי יבשו מחילים הם השוברים בשביל עוה"ז יהיה להם בושם נסתר
 בעוה"ב שהבושה הזאת אינו אלא להשמה אחר המיתה לכן אמר יבשו בשלשן נסתר ואח"כ
 אמר ותחפירו לפי שכלן אמר על בושם להשמה הנסתרת אבל מהגמות הם השוברים בשביל
 עוה"ז תחפירו בעוה"ז וזהו בושם גלוי ומ"ס אלל אלים המדמה ואכל הגמות בתחת כי
 עוה"ב הוא דבר נחמד לכל אבל עוה"ז הרשעים ואנשי בליעל המה יבחרו בעוה"ז ע"ס צפי'
 על ישיעיה וז"ל כהן מצים ומחפיר מצים עד אביו שמשדרו צדיקו בהסתר ומחפיר עד
 אמו שמצדיקהו מביתו וגלוי לעין כל שמחפירהו. ועוד משדר אב קאי על הקב"ה משדר אותו
 בחורבן בהמ"ק כמ"ס וד' בהמות יחיתו כי מה לו לאב שהגלה את בניו כלומר מה נשאר
 לו בעת יגלה בניו ויבדירם אם כמ"ס ובפסענס שולח האמם בן מצים לאביו בהסתר
 ומחפיר אמו לעין כל. ועוד משדר אב זהו בחורבן בהמ"ק ראשון יבדירם אם בחורבן בית
 שני בן מצים שדורות הראשונים בעת חורבן בית ראשון היו עונם בהסתר כמ"ס ב"ח
 פרשה כי חצון ומחפיר צדיק שני שהיה עונם בגלוי כמ"ס שם פרשה ראשונה היה ל"ב
 פסוקים כו' ע"ס (ב) חדר וגו' כי מה שמייסרין הלך הוא כדי שהפתי יערים וז"ל חדר
 בני לשמוע מוסר אבל בשבילך ולשמות מאמרי דעת ומוסר הוא חכמה ואמרי דעת הוא
 בינה כמ"ס למעלה והוא כנגד אב ואם שם' למעלה (ב) עד בליעל העד שקר שהוא
 בלי עול שמים עליו לעשות מנות בוראיו ית' הוא עושה מליצה בחבורה על איזה דין ומנה
 יאמר שאינו כובע עכשיו או שאין פירושה כפשוטו לפשות המנהג אלא שמתכוין בזה דבר
 אחר וזהו יליץ אף התשפט שבושה מליצה בהתשפט. ופי' רשעים שרויין לעבוד עבירות
 ולמדוד בה' ותורמו שאינו מועיל להם מליצה אף הבלע את האון שאומר לא פעלתי און
 ושאינו

נְכוֹנוֹ לְלִצִּים שְׁפָטִים וּמַחְלֻמוֹת לְגוֹ בְּסִילִים׃
 כ * לֵץ הֵיזֵן הַמָּה יִשְׁכַּר וְכָל־שִׁנְהַ בּוֹ לֹא יִחָפֶם׃ נָהַם בְּכַפִּיר
 אֵימַת מִלֶּךְ מִתְעַבְרוֹ חוֹטֵא נִפְשׁוֹ׃ בְּבוֹד לְאִישׁ
 יִשְׁבֵּת מְרִיב וְכָל־אֹיֵל יִתְנַעַז׃ י מַחְוָה עֶצֶל לֹא יִחְרַשׁ וְשֹׂאֵל
 בְּצִיזִר וְאֵין׃ ה מִים עֲמֻקִּים עֵצָה בְּלִב־אִישׁ וְאִישׁ תְּבוּנָה יִדְלָנָה׃

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ושאנו עבירה כלל (כס) נכונו ללצים שפטים ומהלומות לגו בסילים לגיו
 וגו' לגוף בקצר. והענין הוא כמ"ס יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו פי' עונו הוא
 העונם כמ"ס גדול עונו מהבוא ובשקצ"ה גורר עונם מתחילה בל לשמים ומן שמים לארץ
 והארץ עושה דין כמ"ס בישעיה ע"ס יגלו שמים מהחילה העונם ואח"כ הארץ
 מתקוממה לו לעשות לו העונם וארץ היא דנה את הגוף ובשמים את הנפש וכתבו ה'
 בחכמה יחד ארץ כונן וגו' ולכן הלך שהוא היפוך המורה שמן השמים דינו בשמים ובנפש
 והכסיל שהוא היפוך החכמה דינו בדרך ובגוף.

כ א לץ היין וגו'

כי רוצ ללנות הוא בעת אשר יבשו לשמות יין וזהו לץ היין זה
 שרודף אחר היין והומה שר שניהם אחר שר למלא. ובל שוגה בו כלומר
 בליגנות לא יחכם כמ"ס יציע שמן רוקח למח נמשלה ד"ח לשמן מה שמן כשנכנס בו
 מעט מים יוצא השמן כן ד"ח משכנס בה מעט ליגנות יאבד תורה הכזה וזהו לא
 יחכם (ב) נהם וגו' אף האומה של מלך בעת שעומדין לפניו כשהוא אינו בנעם הוא
 כנהמת כפיר והמתעברו הוא חוטא נפשו יחפיר נפשו כי חמת מלך מלאכי מות:
 ג) כבוד לאיש וגו' שהענין לאיש החשוב לשבת מריב ובל יריב. וכל אויל בעת ששני
 חולים יריבו יחד כל חויל רוצה לגלות ולבזה חבירו וישאלו בקול גדול גם שניהם יחדיו
 כי כל חויל רוצה שיבטעו לו יותר ויתגלה ציון זולתו (ד) מחרף וגו' חורף הוא חזי
 כסליו וקצת וח"ס ומ"ס רש"י בחומם חזי כסליו והני שבע הוא קור ע"ס וז"ל חורף
 וע' בגמרא ב"מ דף ק"ו ותיקש כשיגיע חזי החורף שהוא קר מעט הוא לא יחרוש ואח"כ
 כשגף הקציר אין לו כלום. והענין שכנגד חלו הג' זמנים המפורשין בקרא הם ג' זמנים
 שצ"חם ימי עלייה ועמידה וירידה ושמן קין והבל ושם וכלל כל המדות הרעות חלואי
 וכפסטי וליצני ור"ל פריקת תורה ויראת שמים. ימי עליה הוא בעל החוה וימי עמידה
 יקרא הכל והלך אחר כבוד ועשירות והכלי עולם וימי ירידה שובר את ליגנות וע"ז
 חמרו ד' מדות באלה חמור טוער הוא חלואי וכלבים צועקים הב הב והג' חינוק יונק
 משדי אמו ואשה מהכרת עם בעלה כמ"ס מהלמדי יותר מכלום וכנגד זה ג' זכורות
 והד' מעבר כולל כולם וכנגד זה ד' גליות וברכיעי כתיב במעשר לא יאמר ולא יגאל וז"ל
 כהן מהורף שהוא זמן עמידה שבו הוא בן ארבעים לביתו הוא לא יחרוש שאינו עוסק בחורה
 ועושה טוב ושאל לו בקציר שהוא זמן ירידה שאז זמן קצירה להיות בין מחלוא חקלא בעלי
 דעת ואין לו (ה) מים עמוקים וגו' עלה הוא דעת והוא מים עמוקים כמ"ס למעלה
 והוא עמוק בלב איש חלל מי שהוא איש ואיום יכולין להשיגה אף איש הבורח ילנה
 שהוא מבין דבר מה"ד הוא ישיגה שיבין זה מתוך זה עד שידע וכמ"ס משל לצור עמוק
 ולא היו יכולין לדלות בו' איש נצח וקצר חזל בחזל וחזל בדלי כו' עד שדלה חזו איש
 בטונה ילנה (ו) רב וגו' שהרבה ב"ח רצין אחר איש עושה קודם אף איש אמונים שקיים
 דבריו

י רב-אדם יקרא איש תסדו ואיש אמונים מי ימצא : י מתהלך בתמו צדיק אשרי בגיו אחריו : ח מלך יושב על-כסא-דין מזרח בעינו פלדע : ט מי-יאמר ופיתי לבי מהרתי כחפאתי : י אכן ואכן איה ואיפה תועבת יי גם-שניהם : יא גם במעליו ותנער נער אסור ואם-ישר פעלו : יב אכן שמעת ועין ראה יי עשה גם-שניהם : יג אל-תאהב שנה פן-תגרש פקח עיניו שבע-לחם :

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

דבריו והסדו לעולם מי ימצא : ז מתהלך וגו' הדק הדק כהן לב מאשרין זה בניו אחריו והענין שג' דרגין הן כמ"ס ח"ט דק"ק חמ"ס גו' את האלקים המתהלך גו' ח"ט מי שיש לו חלו ה"ל דרגין מההלך כהמו ולדקין אז מואשרין גו' : ח מלך גו' כלומר בעת שהמלך ממו"ס הקב"ה יושב על כסא דין וכל בני העולם לפניו יעמדו כבני מדון אז מורה מלשון זרה רוח כי כל הרשעים שעשו רע בשלום הם לפניו והרשעים לעצמותיהם הם בסודות כמ"ס למעלה ואמר בענינו כל רע הם עיני ה' משוטטות בכל הארץ כמ"ס והרע בענין עשיתי. ועוד מורה וגו' פ' שיר צעניו הרע והועבה צעניו : ט מי יאמר וגו' כי מלכבור על מל"ס אפשר לאדם לשמור ולחזק עצמו מזדון אבל מזה שכלל וממ"ס מי יאמר ופיתי וגו' ואמר ג' דברים כמ"ס קרי כפיס מלכבור על מל"ס ובר לבב הוא טרדת הלב מהרהורי וגו' ולא נשא לבוא נפשו כלומר שלא נתעלם מימי חייו לכל ילכו לבוא ולא ביטל ממ"ס ואמר ג' כלל חלו ה"ל הוא מורה גו' הוא עבירות מי יאמר ופיתי הוא כלל הרהורי עבירות טרדות מהחשלק הוא מסבירן מ"ע כי מלת חשק מורה על החשלקו מלשונות מלוא ונחמר מחלו וכמ"ס וה' אני ושלמה בני העלמים מלשון הסבון ואמר טרדות כי חף שלא עבר עבירה רק שלא עשה מלוא הטומאה שורה עליו : י אכן ואכן וגו' ש"ס לו ב' משקלים ח' לו ח' לנכוד לזולתו איפה ואיפה הוא מזה ג"ל כלל תועבת וגו' והענין שהסוד לר"ך לילך בדרכו לאט לאט מדרגה לדרגה ואם הוא קופץ ונופל דרך גבוה יותר מהלך לו ונופל ממנה ונופל לעצמו דרך אחרת היא תועבה חלו ח' וכן איפה ואיפה מס שרירך בינו לבין דבריו והוא פעמים טוב ופעמים רע שיהיה קובעה ל"ס ואמר גם שיהיה שכל ח' מכל הב' דרכים הם תועבה חלו ח' : יא גם במעליו וגו' ש"ס בלתיסור האדם לכל יאמר מי יודע מה שכלל כי הלא גם במעליו מכדיין את הנער קטן אם הוא זך בלבו ואם ישר פעלו במעשיו וממ"ס הקב"ה היוצר עין הלא יביט והגופת ארון הלא ישמע ואמר גם שיהיה כי שיהיה ראות העין ושמיעת האוזן הכל ברא ח' כמ"ס במה' ידע שהקב"ה נותן שמיעת האוזן וראות עין ואמר ג' דברים גם במעליו גומר ארון שומעת גו' ועין רואה גו' כנגד מחשבתו דבור ומעשה וממ"ס עין רואה ואזן שומעת וכל מעשך בספר כו' : יג אל תאהב שנה וגו' כמ"ס ונמטה הלבים קרעים כי חלו טיפה מלאכה וחלו מהקן בגדיו ואמר ח"ל כל היסן בבית המדרש תורתו נעשה קרעים שואמר ונמטה גומר והיינו כשמתנמנם וחביריו לא יתחילו עמו הלא ידעו ואח"כ לומד עוד ועוד כשימתנמנם ועליו לא יתחילו ויפוך עוד לדלג ויהי תורתו קרעים אבל מי שישן כל העת אז הירש ולא הלמוד כלל. פקח עיניו וגו' כמ"ס למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעת משעו כמ"ס חלו ואכלו טוב ותחטטו בדשן נפשיכם כי הלומדים תורה יש מהן שלומדין בכסף ויש מהן שלומדין בעתים צניעים בעלמך ובתורה הן ב' דברים חסן ודגן כמ"ס חסן בגליל ודגן ביסודת

י רע רע יאמר תקונה ואול לו אז יתהלל : יא ייש וקב ורבי-פנינים וקב יקר שפתי-דעת : יב לקח-בגדו כי-עבד ור ובגד נכריה הקלחו : יג ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא-פיהו חציץ : מחשבות

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ח"ט למה תשקלו כסף בלא לחם שאלו חסם אובליו חלו חסון ולא הלחם ויגיעכם בלא לשבעת כמ"ס יגיעתי ולא מלאתי אל החסון ואמר ח"ט לחדודי חלל לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא ח"ט ויגיעכם הוא לא לשבעת כי חסן כסם סיוע ואחם עוסקים בתורה ביגיעה וח"ט כסם כלום כי לא נאמר בידכם חלל משעו כמ"ס חלו כי נעים כי תשמעו בצעק חיות ד"ה נעים כהם שמדין בצעק ותענוג נפשכם יהי' במה שאלו ל"ס סייעתא דשמיא ח"ט פקח עיניך להקב"ה ויסן לך סייעתא גו' שחשבע וגם תכלל הלחם דלורייחא : יד רע רע וגו' בעת שהלך קונה חסן חסן את החסן וחל"כ כשהולך לו אז יתהלל בחפזו ויתפאר. והענין בעת שקוין חסון חסון ומזמזם בעה"ל רע רע יאמר הקונה כי יגיעתו רב ונערו גדול ע"ה בעת שהנכדו על ימיו לעשות וגם ח"ך למלוא הדבר לעשות חיוכה אבל כשחלל והולך לבית עולמו אז יתהלל. ועוד רע וגו' כי בעת שהלך קונה חיוה דבר הוא מנהל את מה שמתקין לו רשעיה כדו שיהיה לו האחרת יפה הימנה וחל"כ כשהולך לו יתהלל במה שבהר קן הטובק בתורה ובמזמזם הכל מעט ורעים צעניו ככדי שימנער בנכור ולפשות טוב יותר ויאמר רע רע ע"כ הלא לו רשעיה כלומר שאלו זך כלום ומעט הוא חלו וזה העבודה אשר לו בחר בה"ל עד שקובץ ובוחר לעשות טוב הרבה וחל"כ כשחלל לבית עולמו אז יתהלל בו : טו יש זהב וגו' כי מעלת הזהב הוא שבעדו יכול להגיע ולקנות כל דברו ופנינים המה יקרים צערכם והמה כסגולה ואמר דבר פנינים כי פנינים המה קטנים מאוד ואחם הגדולים מעט יקרים מאוד יותר צערכם וזהו דבר פנינים כלומר פנינים גדולים וכל יקר המה כלים הנצרכים לו לחפזו וגם הם עינים צערכם ויקרים מאוד וחלו ח' הם כלל הכל לרצוי האדם זהב ופנינים לכבודו וכלים לחשישו וכל דבר חוש המזכר ואמר שכל חלו ג' יקרים הם בשפתי דעת והענין כי דעה כלל מג"ל : טז לקח בגדו וגו' כי אכור להמלוה לילך לבית הלוה לחבלו במשקל כמ"ס בחזק השמחה והלחם אשר אהם טוהב בו גו' ואף השליח ב"ד לא יבוא לביתו לחבלו חלו השליח ב"ד יכול לפשות בגדו כשרוואהו בחזק ואמר שדווקא בזה הדין כן אבל להעביר יכול המלוה לבוא לביתו אפילו וליתול ממנו משכון וכ"ס לפשות בגדו בחזק ח"ט לקח בגדו כלומר בחזק כי ערב בעד זר ובעד נכריה שבעד בעד נכרי לך לביתו וחבלו והענין הוא כמ"ס למעלה שער נקרא חורו שמכנים ח"ע להשיג על בני האדם והלדריים בדרך הישרה ובשאינו משגיה עליהם הלדריים אז ינקל מעליו מדותיו הטובים וכן באדם ב' מדות לעולם תהא ותהא תהא הוא לעדן גופו ולישע בצדו ותהא הוא לרדוף אחר ממון פסע בחזק פסע ברחוק וכן נגדס יס בלחם ב' מדות לבוב אחד מבפנים ואחד מבחוץ והוא חלד מה שצין אדם למקום והב' יס מה שצין אדם לחבירו ומה שצין אדם למקום הוא מבפנים ומה שצין אדם לחבירו הוא מבחוץ והמדות המה נקראים בגדים כמ"ס ולבש הכין מדו וגו' כמדתו כמ"ס כ"ס ח"ט לקח בגדו לקח ממנו מדותיו הטובים שמבחוץ שצין אדם לחבירו פי ערב זר בעד מי בדרך אחר ההמדה בחזק ולחיות הערב גם בעד נכרי' שהיא תהאום שנקראת נכריה כמ"ס שחמלה הספר חבלו מדותיו הפנימיים : יז ערב וגו' הלחם שמיגיע לאדם ברוכ עולמו וערמותו ערב ומחוק לו מאוד אבל חל"כ ימלא

צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע: יי אטם אָנו מועקת דר
גסהוא יקרא ולא יענה: יי מתן בסתר יכפה אף ושחר בחק
חמה עזה: יי שמחה לצדיק עשות משפט ומחמה לפעלי און:
אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים גנות: יי איש מחסור

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל אהב

יענה כמ"ס הלא חכמה חקרה וגו' יען נמיה גו' אז יקראונו ולא חננה וגו' (יד) מהן
בסתר גו' חף הוא החמלה הכעס שלא יחיל עליו כלל הכעס אבל העוון שחזר בחק
הוא מעלה על עולמו חמה הוא מעשה הנעשה מסוף הכעס וגם שחיה' החמה עזה ובכרייהא
דל"ב מדות דר"י הגלילי הני שוכה קאי גם על השוחד ואל"ה לפרש על הקב"ה דהא כתי'
הש' לא יקח שוחד והאמת דה"ס שאל לא יתן מתן בסתר לעני ישראל יעקב ליתן ללחמים
כדי לשקן ושיכפה חמה עזה: (טו) שמחה וגו' בעת שיספדו הרשעים וידוע על פשעים
אז שמחה לצדיק כמ"ס יתפרדו כל פועלי און לדיק כהמר יפרה אבל אורו הדין הוא
מחיתה לפועלי און: (טז) אדם תועה וגו' ע"ס מ"ס רז"ל בחס' ברכות דף כ"ח ע"ב
ח"ר כשהוא ר"א גו' וכשהוא ריב"ז גומר עד ישראל ע"ס כו' שאל כועס כו' ואינו יכול
לפייסו גו' עד הסוף ע"ס חז"ל אדמ"ץ צפירותו על ברכות פ"ה כמ"ס הלא כה דברי
כאש נאום ה' וכפטים יפוצן פלג דברי כאש זה אור חורה הפנימיות עזה וכפטים יפוצן
הוא הלכות כמ"ס עוקר הדים כו' ושי עמודים היו יכין נגד מ"ש שהם מכינין את
האדם לטוב"ב ועמוד השני בועז נגד ל"ח שצריך לכבד את יצרו כמו בועז חורר נגד ישראל נגד
אור החורה כמ"ס צבור ע"ס כי חורה אור צנ"י ר"י עמוד הימיני כו' כנ"ל וכן ג'
דרגין הימניים. עד ישראל בחכמה כמ"ס להעלות גר תמיד הוא המורה. עמוד הימיני
ידוע. פנים החזק חסד כמ"ס ימין ה' נאדרי בכה ימין ה' תרען ארץ וכן צנ"י שמהן
וגו' דרגין שכוללן הכל ולפי שפי זאת עולה מן המדבר לכן אמר עמוד הימיני קודם. שאל
כועס עלי כו' כי ידוע שיש ג' דעים לאחר מיתה ה' בניהם וה' לא נידונין ולא חיין
ג' שמחיבין אותו ליכנס אל האבן הדומם נגד ג' דרגין שלהם מרה כו' וזהו שאל כועס
עלי נגד ביהם כמ"ס פ' שאל כסופו כעס על העשפין ואמר יכנסו לביהם כו' וכמ"ס
כל הקצקים ג' סעודות כו' כתיב יוס עברה גו' ואם אורסני זהו דומם וכך הקלע
בשלהם כו' ואם ממיתני מיתתו מיתה עולם זהו לא חיין ולא נדונין זהו מיתה עולם
וע"ז אמר לאמר לאסורים נא ולאשר בחשך גו' וכן מוזן וזמן שנגדן לריבון דשה
חזירה. לפני ממה' הם נגד ג' עולמות וכן הקב"ה צנ"י דרגין דלילות בצד יצ"ק וכן שהוא חי
קצים לעולם ולעולמי עולמים כלן ג' חיות וכן י"ב חיות ד' פעמים ג' סוד
המרכבה וסוד שם המפורש וסוד שם הדין צירוף זה. ואינו יכול לפייסו צדברים
ולשמו כו' פי' שאינו יכול לעשות תשובה והפלה וצדקה אז שיעברו את הגזירה.
ולא עוד פי' אפילו אם לא יעשו לי הנ"ל רק שילכו אחי בדרך זה אל ה' ע"ז ח"ך לא
אזכה וכן ימין ושמאל שקודם עוש"ב. יי רצון שמה' יראה כו' ברכם בצרכה זו משני
פעמים ה' שהוא אורג של הקב"ה. ובמ"ס יראה ה' הוא אורג ובמ"ס יראה' לאדם הן
גו' ומיין בפ"ב דשבת ועוד שדבר זה ניתן כולו אל האדם כמ"ס הכל בידים כמ"ס כו'
ולכן התפלל שיעזרם ה' לזה עב"ל שם וי"ל בפסחים כ"ה ה' אל"ה ה"ה כפא דחמא
גברא צנ"י כו' רצה אמר בירא כו' ע"ס ולחמורה למה שינו לשונם וגם הענין אינו מוזן
והוא כמ"ס כפא דחמא הוא הניאם סדנא בסדנא כו' הוא אורסני איסור עולם שהוא

הגלגל

אהב שמחה אהב יין ושמן לא יעשיר: יי כפר לצדיק רשע ותחת
ישרים בוגד: יי טוב שבת בארץ מדבר מאשת מדינים וכעס:
אוצר נחמד ושמן בונה חכם ובסיל אדם יבקענו: כא רודף
צדקה

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

הגלגל דומם וזהו שאלו אומרים ברוך ממיר אסורים שאלו מצרכים לה' יי על שמחים
מגלגלם. בירא צנ"ה מיקמיל הוא המיתת עולם וי"ס כן אדם תועה וגו' כמ"ס שאלם
הוא במות אדם רשע על שלשה פשעים ועל פעם הד' נקרא אדם כשהוא אז תועה
מדבק השכל ואינו מתקן מה טענות צנ"י פעמים אז בקהל רפאים יענה וימות מיתה עולם:
(יו) איש מחסור וגו' המסר מכל הוא אורג שמחה לבטח תמיד. חובב יין גו' לא
יעשיר כי אינו רואה פנימיותו להריון אלא רודף חמר יין ושמן. והענין איש מחסור
בחורה שאין בו שום ריח חורה הוא חובב להיות תמיד בשמחה בשחוק הבסילים כי
החורה היא מחכימת פניו והוא חמר מחורה חובב יין וגו' שרודף חמר חלואת עולם הזה
יין לשחית ובמין לסיבה לא יעשיר בחורה. איש מחסור גו' הענין כי אין מחסור ליראיו
וראה הוא היפך השמחה כמ"ס צבור כתיב עבדו את ה' צורא וכתיב עבדו את ה'
בשמחה ולכן איש מחסור שאין בו יראה חובב שמחה חובב יין ושמן ויטינו שאלם הוא
הלכות ויין ושמן הן אגדות שכן רמז וסודות והרבה הלאך בגדולות ונפלאות ואינו רואה
לקיים הדינים וללמוד חוכם לא יעשיר כי חוכמו עשיר השמח בחלקו ואינו הולך בגדולות
ונפלאות קודם שמתלא כריבו בלחם שהוא לבד חוטא יסעד ואל"ה לבא להסודות כי אם
ע"ז זה ולכן לא יעשיר שלא יח"ל לו כלום: (יח) כפר לצדיק וגו' לדיק וישר ככר כ' למעלה
הבדל והיפוכו הוא רשע וצוד. רשע הוא היפך מלדיק וצוד. הוא היפך משר יאמר שרשע
הוא כופר להצדיק בעת ויגור על הצדיק איזה רעה הרשע הוא כפרו שאל הגזירה על הרשע והצדיק
לא ידע מגזירתו כלל ובעד לדיק ה' רשע ה' כפרו ותחת ישרים כשכבר גזירה רעה לבוא על
הישרים אז תחת הרבה ישרים יבוא צוד ה' כפרם והם נפדים מגזירתם. כי מתמחש שהישרים הם
מעולם מלדיקים לכן חף שאל עליהם הגזירה ח"ס רק צוד ה' להיות תחת: (יט) צוב
וגו' כי השובב עם אשח מדנים כל ימיו כעם ומכאובים והענין אשח מדנים הוא גופו
כשרודף אחר החורו וכעסו תמיד עוב לשבח במדבר למען וימלא מזה: (כ) אוצר וגו'
אמר חז"ל אוצר הוא חורה נחמד הוא נביאים ושמן הוא כחוצים כל אלו ה' הם צבא
החס. ובסיל וגו' כשלאמר עם תלמיד שאינו הגון הוא מבלע הכל. ועוד נראה אורג הוא
יראה ה' כמ"ס יראה ה' היא אורג ונקרא יראה ה' אורג כי דרך המלכים לאשר כסגולתו
אחור דבר שאין לו כחורו עוד ואמר הכל בידים שמים חזק מ"ס ולכן היא אורג ותחת
היא הצורה כמ"ס הגמדים מזהב וגו' ושמן הם המזות בכל עת היו בגדין לבנים הם
מדותיו יהיו זכים שהמדות נקראו בגדים כמ"ס למעלה ושמן על ראשך לא יחמר אלו
המזות ונקראים שמן כי חורה היא אור מאירה צנ"י שמן והמזות הם גר שאינו מאיר אלא
כשנותנים בו כמן וכל אלו ה' יראה וחורה ומזות הם צבא חס הוא נפש רוח נשמה של
החס וזה הוא סה"כ כמ"ס למעלה בצד נ"ה וזהו ה'ין ובסיל אדם הוא נפש הבהמיות
הוא יצלעו הכל כאשר נמשך אחר המאור: (כא) רודף וגו' כמ"ס ארך ימים צימניה
בשמאלה עשר וכבוד ואמר ובי צימניה ארך ימים כו' עשר וכבוד ליכא כו' אלא כו' והענין שיש
ב' מיני עוה"ה ה' הוא עוה"ה הגרוע והוא הנקרא כבוד וזה' הוא עוה"ה היורה עוב מעוה"ה
והיינו עושר שנעשרו יעשה צדקה ומצא ואמר יפה שעה ה' בהצובה ומע"ס כו' וצימניה
הוא אורך ימים שהוא עוה"ה שנגרף צימן לקן היעני וגם עושר וכבוד יש לו כמ"ס

לַעֲשֹׂר עַל־פִּי דַרְבּוֹ גַם בִּי־יִזְקִין לֹא־יִסּוּר מִמֶּנּוּ : י עֲשִׂיר בְּרָשִׁים

יִמְשׁוּר

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הקוים וברקנים כו' הגיע לפרשת דרכים כו' ע"ש וכל המאמר הזה פתוח דחשיב שם
הי חמשה דוקא והם פתחים וקוים וברקנים וזיה רעה ולסמים וז"ל בלחזה דרך מהלך
וכי לא ימצא עוד שאר היוקות שהשיב אותם דיוקא ועוד דשינה הלל זה ע"י נר וזה ע"י
אור וזאתי דקדוקים רבו מאוד. והענין שדימה העבירה לפתחים כו' והמלה לנר וזוהר
לאור ותוכחה מוסר לפרשה דרכים כי ידוע שהאדם מורכב מד' דברים וכן גוף ודל"ג
וכנעו זה י"ד חלקי עולם והם דלמ"ס והוא דומם עד הניף שהוא דומם ולומה הוא עד
נפש הטמאה ורוח ג' מי שהוא רוח החייוני שם לכל חי ועדבר הוא הנשמה ועד זה
יש ג' כ' יסודות בעולם והם ארבע עשר הוא עד הגוף ודומם. מים הוא עד נפש
ולומה כי אם ישפוך מים על דבר נשפך או הוציא אז יאמץ. ורוח הוא עד רוח וחי. ואם
הוא עד הנשמה. והמדבר ולכל אלו הד' יש לכל ד' דבר חמישי והוא שבאדם יש דבר
חמישי והוא חיה ולד' חלקי עולם החמישי הוא שכל ולד' יסודות החמישי הוא השמים
ופעמים שכל חמשה נחשבים לג' והוא שהד' יסודות והחמישי שהוא שמים נחשבים לג'
וכן שמים וארץ ואויר כי מים ועפר הם א' ואויר נאש ג' א' ושמים הדי ג' וז"ל
בשמים מעטל ועל הארץ מחתה אין עוד כי עפר ומים הם בכלל דומם ואויר ואש הם
בכלל רוח ושמים. והחמשה שבאדם ג' נחשבים לג' והם נפש נשמה חיה כי גוף ונפש
א' שהנפש שחופא דגופא וכמ"ס נר אלהים וגו' והנשמה והרוח א' וכן דל' חלקי עולם
והחמישי שהוא השכל נחשבים לג' כי הדומם ולומה א' וחי ומדבר א' ושכל א' והיחיד
מזיק לאדם בנ' דברים הנל' פעמים בגוף שמתיל יסורין על הגוף בכדי שיבטל מחורה
ומנוח ופעמים בגוף שמתחילה ובנשמה שמתחלקת לידע הדרך לילך בה לאור באור
החיים ואינו מניחה שמועם הדרך מהנשמה וכמ"ס עמל הכסילים חייגענו אשר לא ידע
ללכת אל עיר וע"ז אמרו משל לאדם שה' מאכל באישון לילה שהוא העדר האור שהוא
יום והוא החורה שנקרא אור והיינו שאין לו חורה. ואפילה שאין לו אפילו נר שאין בידו לא
אור ולא נר לא חורה ולא מנוח ולכן הוא מתחילה ומה שהוא מתחילה הענין הוא כי כל
אלו היסודות שבאדם הכלולים בנ' הכל' כ"א מוליד פחיתות באדם ומחמתם קרוב לבוא
לידי חטא ולכן נתן לו ה' עדס אלו ג' חורה ומנוח ומדות והם שומרים ומגנים על
האדם כלשם ידבק אדם בהם. והנחתם בדרך זה כי המנוח הן מן הארץ כמו לולב סוכה
וש"ד והשם עליהם מושלם שם מן הארץ כמ"ס למעלה והם מגנים על פחיתות הבא
מחלקי הדומם והנשמה. והחורה שהיא מן השמים מגין על פחיתות הבא משל ואויר והמדות
הם מורים להאדם את הדרך אשר ילך בה וז"ל וה' מתחילה מן הקוים והברקנים הוא
העומה ומן הפתחים שהוא דומם ומן החיה רעה שהוא חי ומן הליסמים הוא מדבר
ומפתחות הבא מאלו ה' מתחילה ואינו יודע כי נזדמן לו אנוקה של אור שהוא מנוח
שנקרא נר כמ"ס כי נר מנוח יצול מן הפתחים שהוא הדומם ומן קוים וברקנים שהוא
העומה ועדיין כו' ביון שהאיר היום שהוא אור חורה נצול מן החיה רעה שהוא החי
ומן הליסמים שהוא המדבר ועדיין כו' כיון שלא הגיע עדיין ליראה ה' וכמ"ס אם אין
יראה כו' וכמ"ס ראשית חממה גו' וכמ"ס חורה בלא יראה כו' כיון שהגיע לפרשת דרכים
והוא המדות מוכר והלפדים דרכים הצוים מן הרעים יצול מכולם שיודע ג"כ
באזה דרך כו' וממלא הנפש הוא עד דומם ולומה וגדס הם המנוח כמ"ס וז"ל כן
זינים שם קוים והוא לומה ופתחים הוא דומם בדרך עקש שאינו עושה מנוח והולך בדרך
לא מוב אלא האומר נפשו מי שיראה לשומר נפשו יצחק פיה ע"י שיטת מנוח וילך בדרך

יִמְשׁוּר וַיִּבְרַךְ לָהּ לֹא־יִשׁ מִלּוֹה : י זורע עֲוִיָּה יִקְצֹר־אֵין וְשִׁבְטֵי
עֲבָרְתוֹ יִכְלֶה : י טוב־עֵינִן הוּא יִבְרַךְ בִּי־נֶתֶן מִלְחָמוֹ לִדָּל : י נָרַשׁ

ל'ן

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

סוף וילך בזה. ונמצא אמרו זינים ופתחים הם קר וחוס פ' שמענו נשעים בגיהנם
י"ב חודש ששה חדשים בשלש ושהה חדשים באש עד מ"ע ומל"ח וחזו זינים ופתחים בדרך
עקש מי שעבר על מ"ע ועל ל"ח ושומר נפשו וגו' : ו) וברך וגו' כשהוא עוד נער ואז
גם כשזקין לא יסור. והענין כי האדם א"א לו לשבור דרכו כלומר מנוח שגור בו כמ"ס
האי מאן דנצדק ית' נצר נצקו כו' וכשגור במל רע אז ע"ז ניהמה העבירה ביד האדם
שיוכל לאחוז. במלוא לאחוז דבר שיראה להיות או דק"ק או רשע או זינטי וכמ"ס במסכת
שבת האי מאן דבמחללי' א"א שופך דמים אר"א או מהולא או קבחא או ליסמים ואבר
אלו הא' והוא לפי שגורו מורה שיה' שופך דמים אך בבחיורו ויכל לבחור באלו הא'
או מהולא והוא דק"ק שפוש מ"ע או קבחא הוא זינטי או ליסמים והוא רשע שופך דמים
כממשעו. וז"ל שאלו באחת ולא עלתה לו דוד בשמים ועלתה לו. והענין הוא כי בדוד
נאמר והוא אדמוני והוא במחללים ולכן קמה עליו שמואל בזה ראה קלסתר פניו. והוא
העביר מדותיו בכל וקף שאלו הב' לא העביר מ"ע עלתה לו כמ"ס כל המעביר. על
מדותיו כו' ודוד כבר הרבה דקל לעביר על מדותיו משל"כ שאלו שנאמר בן שנה שאלו
כו' כן שנה מאד כו' והוא העביר מדותיו הטוב לרע בדבר אחד ולכן בל' שאל
עלתה לו וז"ל חנוך נאש ע"ש דרכו דרך מנוח וטבעו כן חסדנהו לעשות מנוח ואז גם כשזקין
לא יסור ממנה אבל כאשר מעבירה על מנוח עשה יאמץ לך מיראשו ואתך אבל אח"כ
בשם יוסר עולך מעל נאורו יסור מזה כו' א"א לו לשבור מנוח : ו) עשיר וגו' הרשים
הם חתח ממנלם העשיר והוא עד למלוא וכן הוא בבורה כמ"ס ראש' יצחק ופרע
שאלו בלילה מה שלא למד ביום ומי שאינו לומד גם בלילה הוא נשאר לוח אך מי שמשים
לילות כימים הוא המלוא ואז הלוה עבד להמלוה. ועד עבד לוח וגו' כמ"ס נבדל דלוחין
ועריף מאי חיי דהדר' לוחין א"ל נבדל דלוחין לאגמא וקפיל. קמא מונא ולא מאי. ביה
כו' דדלי ל' ע"ש. והענין שם שאלוה על מה שאדם נחלגלל פעם הב' קלא כשה' כבר
בפעם הראשון לא חיקן והשיב להם דלמא יחרמי א' שיחקו הגוף הראשון הדי' הגוף
הראשון הלוה והשני הוא המלוה ועבד לוח הגוף הראשון להמלוה הוא גוף השני : ו) זורע
וגו' כי ב' המדות רעות כללות הם האדמוני והכסמי כמ"ס למעלה וחזו זורע עולה שומל
בעולה מנולתו בכדי שימלא תאוותו יקצר און שיעמדו עדו וימלו ממנו ושכר שחכה אותם
בעברתו יכלה : ט) טוב עין וגו' ואמרו טוב עין זה יעקב שחי ק"ל שנה עד שבא
למארים י"א שנה ה' במארים ועוד אמרו טוב עין כו' שכל כסן המנבך כו' והיינו שבנבכת
כהנים הן ב' ברכות עד ה' גווי עינים וששית ה' שלום שהי' טוב וכן ביעקב ה"ק
וששית הוא שלום והוא טוב. ועוד אמרו טוב עין זה בעה"ב הוא יבורך א"ח יבורך אלא
יבדך בהמ"ו ולבאורה סוף הפסוק כי נתן מלחמו לל לא שייך לפי פירושם והנראה
דהענין הוא כמ"ס במס' ברכות דף כ' ע"ב דרש רב עירא כו' אמרין מ"ה לפני הקב"ה
כו' א"ל וכי לא אשר פנים לישראל שכתבתי להם בחורה ואכלם ושבעת וברכתם והם
מדקדקין על עמלן עד כיום ועד כבינה ע"כ והוא חממה א' למא אומה כיום בראשונה
הא כיום פתוח מכבינה וכיון שמדקדקין עד כיום כ"ס שער כבינה יקדקו. ועוד אלא
זהו מלמד השם ומי חירא שיקרא קמי שמיא לומר עד כיום ועד כבינה שזה פלוגתא
לקמן שם דף מ"ה ודעת שפתי ברור מללו ועוד למא השיב להם זלח החומרא דיוקא הלא

לֹא יֵצֵא מִדֶּוּן וַיִּשְׁפֹּת דִּין וְקִלְדֹן: יֵא אֶהָב מְהֵרָלֵב חֵן שְׁפָתָיו
רָעוּהוּ מִלֶּךָ: יֵי עֵינָיו יִנְצְרוּ רַעַת וַיִּסְלַף דְּבָרֵי בְדִי: יֵא אֶמֶר עֵצֶר אֲרִי

בחוץ

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

במה וכמה חומרות יש עוד שהחמילו ישראל ע"ע כמו עפ"ה דס' כהרדל שהחמירו ע"ע
בע"ס ישראל ודומיהן. ונראה דה"פ כמ"ס ה"י"ף דשיעור ב' סעודות הם י"ח גרונות והם
ששה ביצים ואחת בוצה שג' ביצים יש עשרה זיתים שהם ס' גרונות הרי שהזית פחות
מגרונות בחלק עשרית ולפ"ז א"ס כ' שיעור סעודה הוא ג' ביצים כולל והם עשרה זיתים
וכשי' לאדם זה השיעור לבד אזי חייבה הסעודה כשיחל בעצמו כשיעור הסעודה שיבדק
ל' על מזונו כמ"ס ואכלת ושבעת וברכת לשון יחיד אבל ישראל עם קדושים ומשפשו בחיפוש
מרוח א"ך לגדלו ולרוממו ויחר ולק' כשי' לו שיעור ה"ל שהוא י' זיתים יסדר אחר עשרה
כדי שיגיע לכ"א כזית ויברכו בשם ואם לא ימצא עשרה עם כל זה לא יחל בעצמו אלא
מסדר אחר שלשה ויהא לכ"א כזית ויברכו בזימון ח"ס וכי לא אשא פנים לישראל אני
כו' ואכלת ושבעת כו' והם מדקדקין על עצמן עד כזית מחילה ואח"כ עד כזית ובחמה
שיעור כזית וכזית שנית לגבי זימון כדמק' עד כמה מזמנין עד כזית כו' אבל לא לענין
זה ועשה לא קשה קראי אהדדי דהפי' הוא כך כשהם נושאים פנים בתורה ומדקדקים
בה גם אני נושא להם פנים וכשאינם נושאים פנים בתורה כחיב אשך לא ישא פנים כו'
וכמ"ס מלאכי ה' ב' אשר אינכם כו' נושאים פנים בתורה וכמ"ס בשבת פ"ק ברוך המקום
שהרגו שלא נשא פנים לתורה כו' ואמר בכזית וכזית לפי שהוא פני נשר כמ"ס ב"מ
פ' פנחס רמ"ז ב' יא' ה' וגו' והוא נושא פנים לאדם להתקשר עמו וכמ"ס רמ"ז ה' ארי'
לגבי שור כו' ארס לגבי נשר כו' ואמר ס' ב' דכזית וכזית פני אדם והוא ניתן
לאדם לתקנה ולהתקשר עמו נושא ה' פניו אליהם וע"ז דקדקו מאד דמחני' עד כזית
כו' ובנין דא' ישא ה' פניו כו' וזהו סוד ישאחו על אברתו ואשא אחכם על כנפי בערים כו'
כמ"ס ירום ושא ירום מס"ס והוא נושא פנים לאדם פני אדם וזהו אשך לא ישא פנים
ולא יקח שוחד כי שוחד בחי' כופה חמה עזה כמ"ס ב"ב מדות והוא דקה בימין חיבור
חיות הראשונות והוא במעשה לדיקים וכל דביבור ב' האחרות וכן קולו של י' וד' הכול
ה' המה יביעיה ועשרית זקן כזית וכזית ח"ס כן פוז עין הוא יבורך כלומר
שקיבן האחרים לסעודתו הוא יבורך מה' שישא לו פנים והיינו מפני שנהג לל מסעודתו
כדי לברך בעשרה או בזימון שלשה ושלא פנים בתורה ולכן ישא ה' פניו אליו ולפי
מה שדרשו א"ח יברך אלא יבורך ח"ס ג"כ טוב עין הוא מי שנתן מסעודתו לאחרים כדי לברך
בזימון לכן הוא יברך בהמ"ו וזהו כי נתן מלחמו לל' י' ברש' ל"ן וגו' כי האדם
המתלוצץ במזה לכל חסיד ומחמה זה ישאלוהו ויבואו לביטול לריב אהו ואף יוניאורו
מביטו אל שופם העיר ושפטו על זה ולא השופם יפסוק להכות או שיפסו לעשות לו איזה
דבר בזיון וזהו גרש ה'לן מביטך כי כשהגשמו מביטך אז לא יבואו שונאיו לביטך לריב
אחז י"ס ויאל מדון הוא ההלל ריב כמ"ס וגם ישבות דין וקלון הוא שאל"כ יוניאורו
לשפטו בדין או בקלן או בגרשך אותו משבות מתך את הדין שיבו אותו או הקלון
שיבואו: יא' אוהב פחד וגו' כלומר האוהב למי שלבו סודר וגם אוהב למי שכן
בשפתיו והוא שמדבר דק וישר הוא ריע מלך כי כן הוא דק המלך לאהוב אלו ה' וכן
מלך הוא הקב"ה שגם הקב"ה אוהב את מי שעובד לו בעהרה הלב ומדבר דק וישר:
יב' עיני יי נצרו רעתו יסלף דברי בדי: יא אמר עיצר ארי
ודברי הרמאי הוא מסלף בכדי שיעור רמאותו. והענין הוא כמ"ס כי הסודר יעור עיני

חכמים

בחוץ בתוך רחבות ארצם: י' שוחד עמקה פי ורות ועוים יי יפל-

שם

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

חכמים וימלך דברי לדיקים ובפי' כי הסודר יעור עיני פקחים וימלך דברי עו' שיהיה
הכחוש בלשון פעם חכמים ופעם פקחים והענין הוא כמ"ס ודרשתי וחקרתי ושאלתי
הפסד והלה אמת נכון הדבר' ואמר בגמרא ודרשתי מן העדים וחקרתי מן הסוהר ושאלתי
מד"ס ע"ס ולכאורה אינו עובד מה שסיים והנה אמת נכון הדבר ואיזה חילוק הוא בין
אמת לנכון והוא כמ"ס רז"ל כ"ד שאין צורך לך לחאמו אל חאמר כו' כל דבר הכבדור
לך כבדוק אמרו ח"ל אל חאמר ולכאורה ג"כ אינו עובד מה ששינו דבריהם בכל הענין
במלות שונות והענין הוא כי הדין נרדף ל' דברים ח' שיהי' בקי בחורה לידע הדין
לאשורו וה' שיהיה בקי בשיבו של עולם ולהבין בחכמה דברי העדים ובעלי דינין אם
כנים דבריהם ואין צפיהם עולה כ"א יהי' בקי בחורה אם יפסוק שער ע"כ ידועם לפי
דבריהם ואם לא יבין רמאותם יהי' הדין אמת לפי דבריהם אך אינו לאמיתו של חורס
ח"ס ח"ל כל דין שדן דין אמת לאמיתו כו'. ובקב' הסו' לפיכך דין מלומד כלומר אם
יהיה הדין מלומד יהיה הפסק אמת לפי דבריהם אך אינו לאמיתו של חורס ח"ס
והרש"ה מן העדים וחקרתי מד"ס כו' ושאלתי מד"ס כלומר שמדדתי את העדים שלא
יאמרו שער וח"ל חסד הדין מן הסוהר ואז יהיה אמת שהדין אמת מן הסוהר וכל
הדבר שאין בדבריהם שער ח"ס אם צלור לחאמו שהוא מורה שיהיה צדור לו הדין
מהסוהר כמו שצדור מן הסוהר יאמר לחאמו וגם צדור לך כבדוק הוא בעיני העולם
להבין פעמטם לכל יסקרו ח"ס כי הסודר גו' חכמים ואח"כ פקחים כי חכמים הוא
בחורה ופקחים הם בעיני העולם ואמר אף שהדין יהי' בקי בשני אלו שיהיה חכם
ופקח מ"ס הסודר יעור עיניו ולכן בשניהם כחיב עינים אף שניהם לשון לומר חכמים
ופקחים ובדברי לדיקים לא שיהיה כלל כי הדיבור הכלל ח' אבל האכל נרדף להיות צב'
דברים הכלל ולכן ברא הקב"ה בלדס ב' עינים ח' להכמה בחורה וא' לעיני העולם כלי'ל
והפה הוא ח' וכן נביאים ה' במדרגת העינים ב' רואה וחזה והם נביאים ראשונים
ונביאים אחרונים כי הראשונים ראו באספקלריא המאירה לכן היו נקראים
רואים כמ"ס לפנים היו קורין לנביא רואה ונביאים האחרונים ראו באספקלריא שאינה
מאירה לכן כחיב בנבואתם חזון שהוא חגגוה של מראה ופחות ממנו ובשם נביא הכל ח'
שהוא הפס כמ"ס ואשים את דברי פיו ונביא הוא מלשון נב' שפחים וחכם הוא עדיף
מנבוא לכן בחכם י' כל ח' לדין דהיינו עיני חכמים בחורה עיני פקחים במעשה ודברי
הוא הפס אף הסודר מסלף הכל וכשאינו לוקח שוחד אף כי גביאות מי יבין מ"ס שיהי'
שומרהו לכל ילכד בחכמתו ובפקחתו וכל יקעה בל' מהם והוא הקדע כי הדעת כולל
שניהם ח"ס עיני ה' הם נצרו דעת הכולל ב' הכלל וגם הפס אמר שהסודר מסלף דברי
לדיקים אך כשלא יקח שוחד הקב"ה ימלך דברי הנבדק בכדי שהדין האדוק יבין מדבריו
שפענותיו שער ויקום הדין לאשורו: יג' אמר עיצר וגו' חזן הוא מקום החכום מעיר
ואמר שגם רובץ הארי ורחובות הוא מקום קבוצ לעיר וכמ"ס למעלה והם לא ימלא הארי
אמר שגם ירמז ע"י לפקים. והענין כי קעל ימים דברן שאל"ל לו לעסוק בחבורה ה' כמ"ס
והכל חממה כי הגדול לעשות שהיה את הע"ה ומתורה בה"ס וכמ"ס עמלק יושב בצרף הנבדק
והכנעני על הים ועל הירדן ח"ס לעמוד עמו והוא שיש בחורה ד' דברים והם האחרים
למעלה חכמות בחזן חרונה ברחובות חזן קולס בראש האומות מקרא בעיר אמריה חאמר
והם נבד פד"ס כמ"ס שם לעיל ואמר שחזן ורחובות שם חונה ה"ה ומהגדס כמ"ס
פסם בחזן ופסם ברחובות ואכל כל פיה חאמר ואמר אלו הכ' ולא יוחר כי אלו הכ'
הם נבד ד' דברים שגדלם נב"ג חיה ועגל הם ב' קליפות נפש הבהמיות ורוח הבהמה אצל

שם: ^א אולת קשורה בלב-נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו:
^ב עשק דל למרבות לו נותן פגשיר אף למחסור: ^ג הט אונק
 ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי: ^ד פי-נעים פי-תשמרם
 בבמנה יכנו יחדיו ער-שפתיה: ^ה להיות ביי כבטחה הורעתיה
 היום אף אתה: ^ו הלא כתבתי לה שלשים בלעצות ודעת:

להוריעך

פי' מהגאון רבינו אליהו ו"ל

למעלה חינו נועם כלל הרע ולא יוכל לעלות ולכן לא חמר חלא ב' חלו ומ"ש חלא חוק
 חרי ואכל רחובות ירצח מפני שהיה"ל מחגרה מאוד בת"ח הלומדים תורה ה' ובחורה יש
 ב' חלקים חוק והוא פשט ודרוש הנקרא רחובות כמ"ל למעלה והחורה היא מלאת האדם
 מחיה רעה ולסמים כמ"ל למעלה שהחורה נקראת אור היא מלאת מ' ה"ל שם נגד
 נפש הבהמיות ורוח הבהמה ו"ל החוק והוא הפשט מלילי מח' רעה ורחובות מלילי מן
 ליסמים וכאשר יתגדלו הת"ח בחורה אז יבטלו מכל לכך יתגדלו בהם מאוד לכל יבוא
 כלל לחורה ו"ל ארי בחוק ורחובות ירצח שהוא חיה רעה ולסמים שהן נגד נפש רוח
 המחגרים מאוד בת"ח ולא יוכלו לעמוד בפניהם: (יד) שוחה עצמקה וגו' פי המדג
 זרות הוא יבא לשוחה עמוקה וזעום ה' הם השומעין ושחקין יפול שם והוא כי שוחה עמוקה
 מאוד בה יפול הפי זרות עמלו והשומע יבוא לעזם ה' שהוא הבהמה שנקרא זעום ה'
 ועוד שוחה וגו' שפתי זרות יסללוהו לשוחה אבל השומע לא יסללוהו חלא מעמלו יפול
 שם ועוד כמ"ל מה חקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה' והן בשמים ובארץ כמ"ל
 יגלו שמים עמו וארץ מחקוממה לו ואמר ששוחה עמוקה נידון הפי זרות והוא בלחן
 והשומע בעזם ה' והוא בשמים: (שו) אולת וגו' כלומר שהגדול אף שיעשה אולת בלבו
 יודע שהוא אולת ואינו קשור בה חלא הנער האולת קשורה בלבו לע"כ שכן מוסר
 ירחיקנה עד שרחוק יהיה בעיניו לעשותה: (שו) עושק דל בכדי להרבות לעמלו הון רב
 הסוף שיתן לעשיר ולא לעני שיחשב נתינתו דקה חלא שיתן לעשיר וחק העשיר לא יגמול
 לו טובה עבור זה חלא לא יח' לו רק למחסור ולא יועיל לו כלום: (יו) הפי וגו' ולכן
 חסית לדעתי שכונת לכך יהי' לדעת אותי כמ"ל אל יתהלל החכם גו' כי אם בזאת גו'
 השכל וידוע אותי וכמ"ל גמור בכל לבך לדעת את דרכי וגו': (יח) כי נעים וגו'
 בהשכילך אותי יעסם לנפשך כמ"ל גם בלא דעת נפש לא מוב ודעת לנפשך יעסם
 וגם כשהגיע לדעת השמרם בנפשך וגם יכונן יחדיו על שחקך כי לפעמים אף שיודע
 הדבר על חמיו לא יוכל להסבירה בשפתיו ולהוציא לאור משפחה והוא מחמת שאינה
 סדורה כמ"ל אם רצית ה"ל שחלמודו קשה עליו כגדל הוא מחמת שמשמנו חיה סדורה
 לו חלא כי השמור הדעת יהיה סדורה לך ויכונן על שחקך ואמר חלילו ה' כי הדעת
 מקומו חללו ה' בנפש ובבטן ובשפתים: (יט) להיות וגו' כמ"ל ויקם עדות ביעקב וחורה
 שם בישראל אשר זה את אבותינו להודיעם לבניהם למען גו' וישימו באלהים כסלם ולא
 ישכחו וגו' ומזמור וגו' פי ויקם עדות הם נביאים וכתובים וחורה הוא החורה שם ביהל
 וטיק נתינתו החורה לישראל הוא כדי שישמרו בעתונם בה' כמ"ל וישימו באלהים כסלם
 וגו' וי"ל לספר אח"כ לבניהם כמ"ל למען ידעו דור אחרון והוא לפי שיעקר מהלל הוא
 הבטחון השלם והוא כלל כל המצות כמ"ל ולא ישכחו וגו' ומזמור וגו' וי"ל כחן להיות
 בחסותך כלומר כדי שבעתיד יהי' בה' הודעתך היום ברוח הקודש שזה אף על שרית
 השכינה בחוק ב"י וישימו בעתונם בו. אף אתה כלומר אף אתה תודיע לבניך אחרך כמ"ל
 למען

כא להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחיה:
 כב אל-תגור-דל פי דל-חוא ואל-תדבא עני בשער: כג כיי
 יריב ריבם וקבע את-קבעיהם ופיש: כד אל-תתרע את-יבעל
 אף ואת-איש חמות לא תבוא: כה פן-תאסף ארחותיו ולמחת
 מוקש לבגדיה: כו אל-תהי בתוקשיך ביערבים מישאות:
 אם

פי' מהגאון רבינו אליהו ו"ל

למען ידעו דור אחרון וגו': (ב) הלא וגו' שנים הוא אורייחא תליתא תל"ך. צמעות
 ודעת דעת הוא החורה ועזות הם הנביאים ומעלות כולל נביאים וכתובים כי עזה כולל
 ב' ה' שהק"ה מדבר עמו עליו וה' שהק"ה נותן בלבו העזה הוא רוח"ק ונבואה
 ומעלות הוא שה' בהם עליו הכר נחן ה' בלבם ומעלות הם הכליות וכנפי יראה שם
 רוח"ק ונבואה ודעת הוא בשומא ח"ש פה אל פה אדבר בו: (בא) להוריעך קשט וגו'
 כלומר הובן כונתו אמר חמה והם הנ"ך אמרי הוא ל"ך ואמת הוא החורה. להשיב אמרים
 חמה הם ג"כ ב' ה"ל תל"ך. לשלחך למי ששלחך וזה אוחך לעזם"ל והם חורה שכתב
 וחורה שבעל פה כמ"ל בזהר צמוד עין יומם שהוא חורה שכתב ובעמוד אש לילה
 הוא חורה שבעל פה: (כב) אל תגזול וגו' דל הוא שה' עשיר ויירד מנכסיו ונעשה
 דל אך עדיין חינו עני והכר מכל ואמר שאל תגזלוהו אף שהוא דל ואין לו רעים כמ"ל
 ודל מרעהו יפרד ואין מי שיעמוד בעדו מ"מ אל תגזלוהו וזהו כי דל הוא. ואל הדכא עני
 שאין לו מה לגזול ממנו שהוא עני בכל ואמר שאל תדכאו: (כג) כי ה' יריבם ריבם נגד
 עשירי עם וחקי ארץ לכן חמר שאל תדכאו: (כד) כי ה' יריבם ריבם נגד
 בניהם הדלים חמר שירב ה' בעדם ונגד שמרין את העניים בנזם ונפסם חמר שיקבע
 ביד קובעיהם את הנפש וקובעיהם הוא מלשון כוס קובעת שיקבע מהם נפסם מפני
 שיקבעו את העני: (כד) אל וגו' ההבדל בין אף וחמה בכר ביארתו ואמר שאל תחרע
 עם בעל כלומר אשר לא שר וחשוב חלא בה"ב ואף שאינו בעל חלא אף מ"מ אל תהי' לו
 ריע ואת חיה הוא שר וחמות אל הצוא חליו כלל: (כה) פן תאסף וגו' כלומר פן תלמוד
 ממנו להיות ג"כ בעל אף או חיה חמות ואז יהיו מוקש לנפשך כשהיה ב' על אף וחמיה. ועוד
 פן תאלף קאי על בעל אף ולקחת מוקש לנפשך קאי על חיה חמות כי בבואך חליו גם
 ש"ך פעם יעיר חמתו ומוקש נפשך או שאל ששמך קול חמתו על אדג' בחכם וגם הראה
 שישמרו בהם והמוקש ונפשך עונשה חקבל על שחקותה: (כו) אל תהי' וגו' הוא ערב
 הקלן והוא קודם ההלואה והוא נותן כף לחבירו שהוא יטלם לו בעד זה. בכדי שילוו לו.
 בעורבים משאות הוא אחר שהמלוה כופהו לשלם הוא ערב בעדו וזהו מ. זרות מה שמשא
 לו כפר: (כז) אם אין לך לשלם למה וגו' כמ"ל בחוק העמוד כו. "כבוא השמש
 הביטו לו וגו' ואמר שזהו דווקא בזה משא"כ בערב שא"ל כל היל חלא / שיכול ליתול
 ולפשוט בגדיו ממנו ומשכבו מתחתיו וזהו למה יקח וגו'. ועוד אל תהי' וגו' כלו מר שאל תהי'
 בין אותן אשר יטלו דעת ומנעים מעשות מלות ומעטד להשגיח עליהם ולה' יריבם ואמר
 שאל תערב להשגיח עליהם שיעשו מלות שאל לא יעשו מלות תחייב בעורבים משאות. הוא להכניס
 עמלול-למוד עם אנשים בלתי מהוגנים להשגיח עליהם שילמדו. או שקאי על עמל ו' אל תהי'
 בחוקך כף לגדור נדר על עמלו לעשות חיה דבר או סיגוף על עמלו וגם בעורב "משאות
 שהדור ללמוד כמה מכחות אל תהי' נטיל בזה כי אם לא חקיים הנדר למה יקח / מהבדך
 וגומר

כי אם אין לך לשלם למה יגבה משכבך מתחתיה: כח אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיה: כט חיות איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתנצב בלתי תצב לפני חשקים:

כג כי תשוב לרחוק את מושל בין תבין את אשר לפניך: ד ושמת שכן בלעך אם בער נפש אתה: ז אל תתאו למעשמותיו

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל
וגומר כמ"ס בעון דברים שחשו על חסם מהם: (בח) אל תסג וגו' נגד שהם מעולם ועשו אותו אבותיה ולא תאמר עתה אין טוב אלא תשמרתו וכו"ס במעשה דבני ביישן במסכה פסחים אבל אלה לא תחדש לך נדר ושם דבר דבריה' אלא חלק בעקבי השלם: (כט) חיות וגו' ונגד הערב בעד חזירו בחורה ובמעשה המר חיות איש המהיר במלאכה עמלו בחורה ואינו ערב בעד אחרים הוא יתנצב לפני מלכים והם הח"ח ללמוד הכלים וכל יחייב לפני חסוכים אותן ההולכין בחושך ואינן עושין מזאת או חסוכין מלשון נמנעים כמו גם מזדים חשך עבדך וגו' שם נמנעים מלעשות מזאת ואם תמסך להשגות עליהם תמסך לעמוד לפניהם חמיר להשגות עליהם:

כג א כי תשוב לרחוק וגו' כשהשגת אלו מושל ושר הבין כוונתו מה הוא רוצה לידע ממך ולא תחלל עמו ואף אם תחללנו מאד כי כל הכול להפסיד עמך תאכלנו מגדל השקד לזה. ושמה סבין בלעך שלא תוכל לאכול כל בעל חיה אלה ואל תאמר שמוך הדבר כי לא תחללנו לשלחנו כי רע הוא וגם שהוא לחם כזבים שדעשו לדבר אחר זר אל תיגע להעשיר לאסוף הרבה ממון ועושר רב להעשיר כי העשיר עניך בו ואינו שיעור ממך אל תחלל לחם רע עין שאין מאכל לחמו בלבו השלם כי כמו שער והוא המרה כן הוא אכילתך אלו מר מאוד כי אכול וגו' פקד אכלת וגו' אף פקד שאלת בביתך תקינה ושם דברך הנעימים שדעת עמו. והענין שבעולם יש ג' חלקי הטוב והן טע"ס וכן הוא בחורה יש שלומד לשם ערב ככדי שיהיה מחמה שלומד או בשביל שיקראוהו רב והוא חלק הגרוע בחורה יש חסד ללחוס את מושל שחשד ללחוס עם היח"ר שהוא מושל שך כמ"ס אף רוח המושל תעלה עליך מקומך אל הנח פי' אם יח"ר חושך אותך ברשעו אשר עמך לרגליך ששיות עבירה מ"מ אלה לא תסג ממדונותיה ואחוז דרכיה העוב כמקדס וגם זאת תהפך לך ואמר שאל אלה לומד עם מושל שהוא היח"ר בשביל ערב לא טוב הדבר הזה וחזין אשר לפניך להליך מזה בין הוא בינה חזין הוא חסדו את אשר לפניך הוא חכמה כמ"ס כי יקרא קן צפור לפניך כי הוא פני אדם כמ"ס חכמה אדם חזיר פניו: (ב) ושמת סבין וגו' אם לא תוכל לעמוד עמו ולהליך מאחור חייסר ח"ע ותמחין עד שילך ממך ולא תלמוד (*): (ג) אל תתאיו וגו' אל יבטיחך יצך הרע לומר מה יציקי אם אלמוד לשם הגאה או רבנות והוא ערב מאוד בשעת הלימוד ונפשו נחלים תלמוד ללמוד בהבנה וחיבה ותשקו בחורה יערה חסד של דבריו ולא תחלל למעשמותיו כי ב' דברים יפגס בך א' שבעת שלמוד יהי' כוונתך לפניות ולנעולי הגאות שנית במדמה אשר ירמך יצך וגם שהוא לחם כזבים והוא בעת יסור שגו מעל צוהך וילך עם הפנים אז לא תלמוד כלל כמ"ס כל אהבה שהיא תלויה בדבר במל דבר כי ו"ס יראה ה' פארה עומדת לעד ב' מעלות יש כשולמו ביראה ה' ש' שבעת שלומד הוא במראה בלא פני' אחרת ח"ו וגם עומדת לעד שאינה תלויה בדבר ו"ס

למעשמותיו והוא לחם כזבים: ד אל תיגע להעשיר מפניך הדר: ה התעורר עיניך: ו ואיננו פי עשה יעשה לך כנפים בנשר יעור השמים: ז אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למעשמותיו: ז כי כמו שער בנפשו בן הוא אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמך: ח פתך אכלת תקינה ושתה דבריה הנעימים: ט באוני כסיל אל תדבר כי יבון לשכל מליך: י אל תסג גבול עולם ובשרי יתומים אל תבא: יא כי גאלם חוק הוא יריב את-ריבם

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ו"ס אל תחלל למעשמותיו כי גם בעת הלימוד הוא רע וגם שהוא לחם כזבים שחמך שחמך מרמות הפניות חפסוק מלמוד: (ד) אל תיגע וכו' הוא נגד המושל שהלומד בשביל המושל נמנעו לקבץ ולאסוף הרבה שמועות והלכות שידע אותם ובשעת לימודו אין נהנה מזה כמ"ס למעלה ו"ס אל תיגע להעשיר להרבות וללמוד. מבינה שאלה מביין שכתשחמור זאת המסכה אז חסד כולם ותוציא לאור משפטה לא כן הוא וחלל מזה: (ה) התעורר וגו' כשהשגת כחשבתך הרע אז לא יהי' לך כלל שהכל יעור ממך ולא ישאר בידך מלומה. והענין שג' חלקי חורה יש חורה שבתת וסורה שבע"ס וסודות החורה ובנגדן יש שמים וארץ ואויר כי חורה שבתת היא בלחך שמתן לו על הארץ וחורה שבע"ס היא אשר נשע בחור לבנו בלל כ"א ו"א ואין בלחך ממנה וזהו אשר נתן לנו חורה אמת הוא חורה שבתת ח"א הוא חורה שבע"ס וסודות החורה הוא בשמים ו"ס העשיר עניך בו הוא חורה שבתת הח"י בראי' והוא בלחך כמ"ס ה' בחכמה יסד ארץ כי עשה יעשה וגו' הוא חורה שבעל פה ואמר עשה יעשה כי המנהג היא בלי טעם וקלה לשכחה מהרה לכן עשה מכבד עשה והגמרא כשודע אין לשכחה מהר שכל טעמו ונימוקו עמו אמר יעשה שיהי' לו כנפים וכנשר יעור השמים הוא סודות הקורה שהיא מן השמים ואמר כנפים ועור השמים כמ"ס כי עור השמים וגו': (ו) אל תלחם וגו' זהו נגד הטוב שהפכו רע ואמר שלא תלמוד אלא מי שעינו רעה ואינו רוצה ללמוד אלא למלכות פניו בשביל ממון או דבר אחר: (ז) כי כמו וגו' אכול ושתה יאמר לך שלמוד עמו אבל אין לבו עליך אלא למלכות פניו: (ח) פתך וגו' שחקי ללמוד שלמדת אף תחילה בלעדי וגם מה שאלה לומד ממנו שחם דברך וגו': (ט) באוני גו' מוסב אלמעלה שאמר ג' דברים והן טע"ס ועוד יש א' נוסף שהוא החכמה ו"ס באוני כסיל לא תדבר חכמתך כי יבון לשכל מליך מחסרון ידיעתו אמיחה דברך ואמר ג' נגד החלמיד וכאן אמר נגד הרב כי ג' דברים דקאי על לקט שכחה ופאה שגבול בחורה הנותן: (י) אל תסג וגו' כמ"ס בנמרה רקאי על לקט שכחה ופאה שגבול בחורה נחניסם ואמר שאל הרב גבול עולם. ובשרי וגו' כי חסור לילך בשרה חזירו אף שאל אשם יפסד שימחלו לך אבל יתומים לאו בני מחילה ניבנו לכן אל תסג כלל בשדוהם: (יא) כי גואלם וגו' אל תדמה בנפשך מי יחזק בעדם הלא אין להם גואל להחזוק בדבר הטוב להם וכן בלקט שכחה כו' ג"כ הוא ממון שאין לו חובטין כי אין יכולין לחבט זה לא תאמר כן כי גואלם חזק כלומר קרובם כמו כי גואל אלה והוא יתחזק בעד היתומים אילו ועד השגת גבול עולם שהמנע מליהן לקט שכחה ופאה אמר הוא יריב

רִיבֶם אִתָּהּ: יי תְּבִיאָה לְמוֹסֵר לִפְנֵי וְאֻנְיָה לְאַמְרֵי־דַעַת: יי אֶל־
תִּמְנַע מִנְעַר מוֹסֵר בִּי־תִכְנֹנ בְּשֻׁבְטִי לֹא יָמוּת: יי אֶתָּה בִּשְׂבֻט
תִּכְנֹנ וּנְפִלְשׁוּ מִשְׁאֹל תִּצִּיר: יי בְּנִי אִם־חָכָם לִפְנֵי יִשְׁמַח לְבִי
גִבֹּרָתִי: יי וְתַעֲלֶנָּה בְּלִוְיָתִי בְּדַבָּר שִׁפְתָּי מִיִּשְׁרָיִם: יי אֶל־יִקְנֶה
לִפְנֵי בַחֲשָׁאִים בִּי אִם־יִבְרֹאת יי כָּל־הַיּוֹם: יי בִּי אִם־יֵשׁ אַחֲרֵית
וְתִקְוָתָהּ לֹא תִכְרֹת: יי שְׁמַע־אֶתָּה בְּנִי נֶחֱם וְאַשֶּׁר בְּדֶרֶךְ לִפְנֵי:
י אֶל־תִּהְיֶה בְּסִבְאֵי־יֵינִי בְּזִלְלִי בְּשֶׁר לָמוּ: יי כִּי־סוּבָא וְזִלְלִי יִגְרַשׁ
וְקָרְעִים תִּלְבִּישׁ נֹמֶה: יי כִּי שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יִלְךָ וְאֶל־תִּבְּבוּ בִּי־

פ"י מהגאון רבינו אליהו ז"ל זקנה

יריב ריבם כמ"ם והרגתי אחכם בחרב זהו צעון מחנות עניים: (יב) הביאה וגו' כ'
כל דבר שלב אדם מהחלום ומנמנה נפשו אליה אותו דבר מחקיים מכל"ל אם לא ייכר
לבו לזה אף שיעשו לא יחקיים לכן אמר שלמוסר הביאה לכך למען יזנו בלבוך ימים
רבים וכן אונן חמה שהיה לרוע המיד לשמוע אמרי דעת: (יג) אל וגו' שהיכסרהו
חמור כי בזה שהכניס בשבט לא ימות בשביל זה ועוד כי מאשר בשבט חכנו לכן לא ימות
בדרכו הרע מיחה עולם: (יד) אורה וגו' כלומר כאשר היכסרהו בשבט כחן למען סור
מדרכו רע אחס בלבוך תכירו ובשבט לבד וגם חכנו בנפשו וזוהי העולה מהכח מלכתי חבלה
ומשחל וגם נפשו: (טו) בני וגו' כי האב וזנו הם מפורש א' ובעת הבן יחכם בלבו
וישמח אף שלא יגלה חכמתו החלה בדיבורו אז חייב גם לב האב שמח כמו האבן הנקרא
(מגעע) כשחכמהו לשנים כשהלקו הא' יהנועע אז גם השני ינועע אף שהי' מרחוק
נקלה הארץ כן הוא טבע שרש הבן הנחם מהאב בעת שמח לבו גם אביו ישמח בלבו
וזוהי ביה אם חכם לבך אז ישמח ג"כ לבי. גם אני ואח"כ כל אביו שמח ועוד גם אני
הוא כ"י שנקרא אני: (טז) ותעלוזנה וגו' החילה אמר חכמת ההורה ועשיו חומר
בדבר שפחד לילך בדרך הישר וזהו מישרים והכליות יעשו צדקה דרך לילך לכן אז
גם כליותי יעלזו והוא הדעת ולכן אמר בדבר שפחד: (יז) אל וגו' לבך לא יקנה להנחת
החטאים בעוה"ז כי אם ביראת ה' במי שבו יראת ה' הקנה וגם לא תאמר די אלא הקנה
כל היום וכל ימי חייך ביראת ה' והקנה טעור מדינים עם ילדך הרע להביעו: (יח) כי
אם וגו' כלומר כשם קנאת היראה ה' ולא בחפאים באחרית ימיו אז הקווקל לא תכרת כי
נאמן בעל מלאכתך כן יתרון נענשך אם לחפאים לא קיפה שבר מנחה מליהן להם
בעוה"ז ואם לרשעים כך לנדיקים עכ"ל כמ"ם ובפחת כי יש חקוק: (יט) שמע וגו'
אף שהחפאים הכבדו אוניהם מלשמוע אהם שמע והכס. ואשר בדרך לבך שפך בדרך
ישרה וכלולה והוא מבחון והוא פנימיות וחיטויות: (כ) אל וגו' ולא תלך בין הסובלי
יין אשר הולכים לבית היין לשמות שם היין והוא נגד ואשר בדרך וגו'. בזללי בשד
שאלכין בשד חמיר בביתם ויחללו חלוא עוה"ז ואמר שאל תהי' בניהם ואמר למו והוא נגד
והכס כי דרך הסובלי יין היא בחבורה משח"כ בשד חולל כ"ל לבדו בביתו לכך אמר
בזוללי בשד למו: (כא) כי זולל וגו' כמ"ם למעלה שהתחננת בעת לימודו חכמה ועשה
קרעים שלומד חכמה ואח"כ יפסיק ואח"כ ילמוד וכן בכל יום והוא כבוד קרוע אבל האל
וסובא שאינו לומד כלל הוא יורש שישכח כל מה שלמד: (כב) שמע וגו' שאלם יש ב'
מנהיגים

זִקְנָה אִתָּה: יי אֶתָּה קִנְה וְאֶל־תִּמְכֹּר חֲכָמָה וּמוֹסֵר וּבִינָה:
י בִּדְגִיל יַעֲרֹךְ אָבִי צָדִיק וְיִלְךְ חָכָם וְיִשְׁמַח בּוֹ: יי יִשְׁמַח אָבִיךָ וְאִמָּהּ
וְתִגְלֵי־לֶחֶדָה: יי תִּתֶּנָּה בְּנִי לִפְנֵי לִוְיָתָנִי דֶּרֶךְ תִּצְרֶנָּה: יי בִּי־שׁוֹחֶת

עמוקה

פ"י מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מנהיגים אביו ואמו ורבו ובגדן ק' ב' חלקי חורה חורה שבכחז חורה שבע"פ וסודות
החורה כמ"ם רבו זה שלמדו חכמה ח"ם שמע לאבך שהוא חורה שבכחז זה ילדך הוא
סודות החורה ואל תכזו מה שלמד זקנה והוא נגד חורה שבע"פ כי כחלם חין שום פחיתות
נוגע מן אריות הימים חון מהורה שבע"פ שמחילה הי' משניות ואח"כ גמרא ואח"כ
גמורים רשונים ואחרונים וקצו ופירשו אעפ"כ אל תכזו (אחרי וגם האחרונים אל תכזו)
ואל תאמר שאין אחנו יודע דבר מה מהורה שבע"פ: (כג) אמת וגו' כי בחורה יש ד'
חלקים והם פד"ם ופסטי החורה ידוע לכל אלא הרד"ם ליוזםט ולהשגס צריך יגיעה
כמ"ם לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה והם ג' ה"ל ופסטי החורה הם נקראים
אמה כי חין מקרא יוצא מידי פשוטו ובהם נחלש הרד"ם והכל לכונת הפסוק מכון
זה מול זה ח"ם אמת אף שהוא פסוק ואין אמת צריך לייגע בהבנתו וגם ידוע לכל אדם
מ"ם קנה וחכמה ומוסר ובינה והם רד"ם אף שגינהך רב לזה אעפ"כ אל תכזו אלא
תלמוד נחם: (כד) גיל יגיל וגו' ההבדל שבין גילה לבחנה הוא כי גילה בא על
דבר המידות ושמה הוא בדבר שמתחדש כמו כחולד בן אדם חיו בעת הולדו ישמח אביו
ואח"כ כל ימי הבן הוא גילה לאביו ח"ם ישמחו השמים והגל הארץ כי בחרן לא יחורש
דבר כי אין אל חדש חסד השמים ואין בחרן אלא מאשר נחון לה משח"כ בשמים יחורש
חמיר כמ"ם יום ליום יביע חומר וזהו ישמחו השמים והגל הארץ וההבדל שבין צדיק לחכם
כי הצדיק שמו יקרא על איש העושה מצות חמיר ולא יחדש כלל כי המצות לא יחדשו ולא
יוגרשו כמ"ם אל חוסף וגו' והמצות הם נגד הארץ כמ"ם למעלה ושם חכם בא על איש
העושה בחורה ומחדש חידושים חמיר בחורמו ומוסף אלו חמיר אשר עליו נאמר ישמע
חכם ויוסף לקח והחורה נגד שמים והצדיק הוא היוםש בביתו ועוסק במצות ה' והחכם
הוא יושב אצל רבו חמיר ומחכים את רבו ורבו שמח בו ח"ם גיל יגיל אבי צדיק שאלו
הבילה ממנו בחמירות אבל יולד חכם והוא רבו כמ"ם למעלה ישמח בו יחורש שמחמו
מחידושי חכמתו: (כה) ישמח וגו' אשר זה בעת ילד מרבו אל בית אביו ואמו ויבוא
שמה אז אביו ואמו ישמחו בו כאשר יראו וישמעו חידושי בחורה יום יום וזהו ישמח אבך
ואמך שלהם יחורש השמחה מאשר יראו וישמעו חידושי חמיר משח"כ רבו לא יגיל אלא
על שמחמו הוא בא למידות החורה כי הוא למדו חכמה אבל אינו יודע מחידושי מהיותו
בבית אביו ואז אלא רבו שייך לשון גילה וזהו חמיר חמיר משח"כ רבו לא יגיל אלא
ישמח בו לטוב"כ כי מעשרין להם עשרות בכל יום מחידושי אבל רבו הוא יגיל
בו: (כו) תנה וגו' כי הכלית ועיקר עסק החורה הוא כדי לידע הדרכ הכבושה והישרה
לילך בה לעבוד ה' ובל ינוף רגלו וכמ"ם כ"ל בואת יתהלל המתהלל השכל יודוע אותי
השכל הוא לידע הדרכ אשר ילך בה וידוע אותי הוא לידע הקב"ה כמ"ם דע אלהי
אבך ועבדו וידעת שמו ית' הוא ג"כ מעיקרי העבודה והוא ידיעת הדרכ לילך בה
וכמ"ם בפקודין אשיהו ואשיהו אורחותיו כלומר בעת אשיהו בפקודין ועסקי בחורכת
אני מבית משם לידע אורחותיו: (כז) החורה מראה את הדרכ לילך בה לכל יכאל וכמ"ם
כי גר מורה חורה וגו' וכמ"ם למעלה וכמ"ם גמור בכל לבך לדעת את דרכי ח"ם חכם בני לבך

עמוקה זונה ובאר צרה נכריה: כח אף היא פתחת תארב ובוגדים
בארם תוסף: כס למי אוי למי אבוי למי מדנים ו למי שים
למי פצעים תנם למי חבללות עינים: ל למאחרים עלהיין

לבאים

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

לי והוא לידע אחי ועיקר לימודך יהי רק בשבילי והספר לך לעבודתי. ועיניך דרכי
העונה להביע חמיר לידע דרכי השם והוא לך לי הוא מצפנים בלב ודעת דרכי הוא
מנחם דרך: כו) כי שוחה וגו' הוא נגד לך ועיניך שהוא פנים וחזן אמר ג"כ כאן
זונה ונכריה שהן המאורה והתמדה כמ"ס למעלה וכן ג"כ פנים וחזן המאורה פנים שיושב
בביתו וממלא חלום גופו והתמדה חזן והוא שרודף אחר ממון בשוקים ורחובות ואמר כי
שוחה עמוקה וגו' והוא כי בנ"ע כתיב והרכבתיך על במתי ארץ והוא במקום גבוה
מאד והאכלתיך נחלה יעקב כלומר שהוא נחלה בלי מצרים אבל בגיהנם הוא היפך זה
נגד במתי ארץ הוא שוחה עמוקה ונגד נחלה בלי מצרים הוא בשר צרע והוא כי יש שני
מקומות בגיהנם א' לזונה והוא התמדה שחמד לגדולות ונפלאות ולמצביה עצמו מאוד
ועדו. ערוך המקום הנקרא שוחה עמוקה. ונכריה הוא השובב בביתו ומרחיב נפשו כהענוגי
מעדרים ושמלא חלום גופו ונגדו ערוך המקום הנקרא בשר צרע והוא כי תהא נחלה פנימיות
וחזיונות לי לעבודתי כמ"ס למעלה שהם לא תהם לי אלא תהם לך למאורה והתמדה אזי
חבוא בשוחה עמוקה ובשר צרע: כח) אף היא וגו' כלומר לא זו שרודף עצמו
אחר ההאורה והתמדה סופו שיפול לשם אלא שאף היא תחרוב עליו כמ"ס ואלא כל פנה
תחרוב בעת שיפירו א"ע מעט מהחורה אזי היא חרוב עליו כמ"ס ואלא כל פנה
וגו' שלא תאמר שאני מתערה אלא בח"ח אלא אף בבוגדים היא ג"כ תוסיף עליו להסיחו
ולהרדיו לשחת נפשו: כט) למי וגו' אמר כאן ששה דברים ג' נגד ג' כי בעת אשר
האדם יסור מדרכ העוב ורודף אחר תאוותיו למלאות גרונו ביון אז ג' חלקי ב"א מעטין
זעזעין על רוע מעליו והם א' בני ביתו והב' קרוביו והג' שאר ב"א שאינם קרוביו וח"ס
למי אזי אותם שזעזעין לו אזי לו על שרודף אחר היין ועצב פרנסתו ואמר למי אומרים
האזי למי אבוי הם הזעזעים על עצמן אבוי על שאין להם לאכול ושאר צרכיהם והם
בני ביתו ג' הרודף אחר היין שהם זעזעים אבוי על שהוא נוחל כל הנמאם בביתו עובר
היין. לבי מרגיזים הם קרוביו אשר ירדפו אחרו על שכרותו והוא במציין ג"כ. למי שירה
הוא שבביתם ישירו וידברו שלא בפניו על רעתו כי רעה היא מאוד. למי פצעים הם
הם הרחוקים שבעת שכרותו מכה ב"א והם ג"כ יבואו ופושין לו פצעים: למי חבלילות
עינים הוא שעליו יקבצו הרבה אנשים וילינו ממנו: ל) למאחרים וגו' כמה שכחוב
בישעיה ה' הוי משכריו בנזק שכר ירדפו מאחרי בנזק יין ידליקם שניה הכחוב לשוט
ואמר אלא בנזק שכר ירדפו ואל יין אמר נשף וידליקם הענין הוא כי בעת עמוד בנזק
וצריך לילך לעבודתו ולפעולתו ורואה לשחות יין אך שאין לו עת פניו לקבוע על הסיבה
היין מגולל בהילתו לרוע למלאכתו ולכן הוא רודף אחר שכר והוא יין ישן חזק מאוד
וממנו לא יהיה צריך לשחות הרבה לשכר א"ע וממלא תאוותו בהתעם ששוחה ומשכר א"ע
ואחר ביאת השמש ופנה היום ויבוא לילה למענותו אז קובע עצמו לישן ולשחות יין הרבה
כדי שבהמשך שחייתו יומשך תאוותו והרבה עד שיפחד וזהו משכריו מאוד בנזק
למלאכתו ואינם יכולים לקבוע הסיבתו על היין ואז ירדפו אחר שכר למלאו כדי שיפיקו
צונם וימלאו תאוותם. מאחרי בנזק הוא בנזק בערב יום אחר גמר מלאכתו אז יפנים

כל

לבאים לחקור ממסך: לא אל תרא יין כי יתאדם פי יתן כפום
עיניו ותתקד במישרים: לב אחירתו בנחש יישך וכצפוני יפרש:
ל עיניך יראו זרות ולבך ידבר מתחפכות: לי והיית פשלב בלב-
ים וכשלב פראש חבל: לה הבוני בלחליתי הקמוני בל ידעתי
מתי אקין אוסיף אבקשנו עוד:

אל

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

כל הילת ותוסיס היין עד שהיין ידליקם וח"ס שם הוי גבורים לשחות יין ואנשי חיל
למסוך שכר. גבורים הם אחמי הכח וחזקים כארי ואנשי חיל הם אצרי הלז וחזקים
בדעתם וכעדם הן כמו ב' חילו דרכי ה' גבור הוא שבעת שכל לידו דבר עבירה
ויסימנו הוצ' ויפסגו לנשוחה יגבר כחמו לעבור על דתו הוצ' וכמ"ס חזרה גבור הכובש
כו' ואנשי חיל הם אצרי הלז בשלימות הבטחון כולו לעשות מצות חמיר ולהגות בחרות
יום ולילה אף שבביתו אין לחם ושמלה ובניו וב"ב ינעקו לו הבה לנו מחייה להחייט
ולפרנסתו ואינו משגיח עליהם כלל ולקולם לא יחת וכמ"ס שחורות כעורב שמשים עצמו
אצרי על בניו כו' כמ"ס עירובין כ"ב א' רב אלא כו' מי שלימו קורמי בלגמי והוא כי
בעלו כל הסביות נגד אהבת ה' וחורו ומתויו ואמר שהם לא עשו כן אלא בגוריהם היה
לשחות יין הרבה בהמשך א' ולזה צריך להיות גבור לכל יועץ ויגע לשחותו עד שיפחד
כי היין אינו חזק כמ"ס. ואנשי חיל הם השוחים שכר בבוקר קודם מלאכתם וישתכרו ולא
יחזרו אל גרעון השכרונה מחמת שכרותם אלא יחזקו לבם בצבירות לומר שאף שאלהם
השכר לא חשבו וזעזעה מלאכה והתפרנסו ואמר אלא שכר למסוך כי שכר הוא החזק מאוד
ולינו יוכל לשחותו עד שיומגז במים וזהו למסוך שכר וח"ס כאן למאחרים על היין הוא
שמתאכרע עומן בלילה על שחיית היין שאינו חזק כל כך. לבאים לחקור ולדרוש על השכר
אזי הוא הממשך שכר כדי לשחותו: לא) אל תרא יין כי יתאדם וידמה צעניך כי
מסתמא גם עצמו סוב מאוד כי זה אינו אלא כי יתן כבוס עינו שמרליתו הוא מחמת הכבוס.
יתהלך במישרים בל להסיר שם אל חדמה צעניך שמחמתו חלך בדרך הישר כמ"ס חמיר
וריקא פקחין אל יבסילוך דעיוניך לומר כן כי הוא מעלה הוצ' דע האורב לדמך וכמו
שם הוצ' עיני האשה באכילת עץ הדעת והסיסה בראיית עיניה ובדעינותה שחזה תשכיל
וכמ"ס עץ הדעת וחרל האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאור הוא לעינים ונחמד העץ
להשכיל והוא כמ"ס ז"ל גפן היה וסופו ה' שבעתו ובחלתו ה' להעשועה דחמיותו
הכחובת אכלה והביאה יללה על כל העולם וכן כאן אל יעקב יצרך לומר שסוב מרליתו וסעמו
והשכילו לילך מישרים כי האחרית יהי' רע מאוד כמ"ס למטה מזה: לב) אחריתו וגו'
נגד ג' הל' אחר ג"ב ג' דהיינו נגד העם אחר אחריתו כנחש יישך וכצפוני יפרש
מן העולם: לג) עיניך וגו' והוא נגד המאורה אחר שעיניך יראו זרות כי הסיכור בעם
שכרותו רואה צעניך דבר זר מהשכל והוא שדומה צעניו כאלו מה שהתחיו יוגלגל כסופה
והוא מבלבול שכלו. ולבך ידבר תחפוכות דברים הפכיים שאין דבר א' שייך לחבירו
ואזהר הדברים יחד ואף בהיין לך: לד) והיית שובב וגו' הוא נגד יוסאך במישרים
אמר שלא חובל לילך כלל אלא חסיה כשוכב בל יס וכשוכב וגו' כשוכב בל יס שהוא מפ
מחם והיושב על הספינה במקום רב החובל הוא נפחד ובמורא שלא יפול לים והוא יהיה
כשוכב יחד כשוכב בים והוא מה אך שם לבו ירעד וישחד מאיתו שמה יפול לים: לה) הבוני

וגו'

כד אל תקנא באנשי רעה ואל תתנאו להיות אתם: כי שר יהיה לכם ועמל שפתיהם תדברנה: בכתבמה יפנה בית ובתבונה יתבונן: וכבעת הדרים ימלאו בלדהון יקר ונאים: גברתכם בעוון ואיש בעת מאמץ יבן: כי בתחבולות פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

וגו' אל תחמך חלך ואלוה דודים ביון ואלתנא חס טוב הוא אדבקני בו ואם רע הוא אעזבו ואטעמו כי כאשר הדבק בו יעס לחך חף רעויו והכחותיו כמו שחמך רז"ל במדקש מעשה מל' היה אכיו סיכור ופעם ראה הכן סיכור ח' טובך בחון על הארץ מרוב שכרו וסבל מכין אותו חף יסחקו וילעבו עליו ובראות הכן אותו הסיכור חלך והכח אכיו כדלי שיעזבו שכרו וזה הסיכור המנוה מתגולל בעפר וסיו ואף הכורו ב"ל הכרה וכאשר בא אכיו הרכין עמו להסיכור השוכב ושאל לו חס המסקה אשר שקים ותסכר ממנה ככה אמר לי ב"כ ואספה לשכר ח"ע ג"כ כמון וחל' צע ובי בשביל זה הסיכור חס חס עיניך וראש גודל גומו ואשר יוכו הכל וחל' בני מדע שגם אלו ההכחות טובים לו מאוד ע"ס ולכן כאשר הדבק בו יעס לך מכותיו עד שתחמך מה נעים כי אשמוך ייני כי ודבקני בו הלא חס היו מכין אותי כך היה כואב גופי צעתי יכו אותי וגם לאחר זה הוליתו ונחה חף שסכני נעים לי צעתי הכו אותי ונחם לא הרגשתי וגם חל' כל תלית' הלבנוני בל וגו' הוא שהכור בממון ובל ידעתי והס ב' שדך האדם להשכיר לעמוד בעד ב' אלו וחס ממונו וגופו ואמר שדך ב' אלו נעשו כי ולא ידעתי כלל וזהו מקו אקין כלומר מיין זה ואסוף לשמות יין בדבקני יין שיותר מוב. עוד כלומר יתח' מה ששחיתו כמ"ס למסוך והוא להכריז בשמיטת

כד א אל תקנא וגו' כלומר אל תקנא בהלכות אנשי רע ואל תחמך חף שלא לעשות כמעשיהם הרעים הלא להיות חסם ב"כ אל תחמך כלל חלך הדחק מפחה ביהם: ב) כי שר וגו' ההבדל שבין שר לשמל הוא כי שר הוא מה שטעל מחבירו בחזקת היר כגלוי ולזה יסגה לבס המיד לחשוב תחבולות חלך ליטול ממנו ועמל הוא שניכר מה שחשב בו וזלמו והוא ועמל שפתיסם הדברים בפסיתס ידברו תמיד לגזול והוא מחשבה ודיבור ומעשה כמ"ס בחבוק ע"ס: ג) בחבמה וגו' חל' בחבמה יבנה בית זה הארץ כמ"ס ובמחשבות לא תעשה יבנה בית כמ"ס ויחבון זה במחשבות לא תעשה כי עבירה מבנה מנה ולכן כמיעוטו מלעבור על חסם ממנו ח' אשר לא תעשינה או יחבון זה ח"ע: ד) וברעת חדרים וגו' חס ג' ראש איברים שבהם שוכן מ"ל וכן כל הון יקר ונעים וכן ג' מוחין שכן נגד ג' מוחין דחל' כי דעת כלול מ' לכן בה ג' חדרים שבהם שוכן מ"ל וכן ג' תורות וכן הון יקר ונעים כן ג' הון נגד חס ג' גשים נגד רב פנינים ויקר הוא נגד כלי יקר וכן הון גופים כלול מ' בסוד נ"ה וכן הון יקר ונעים בסוד ג' אצקן שכולן כלולין בישראל כי ישראל הוא בסוד הדעת וכן נגד מ"ל הוא ח"ב מצינו והכל ד"ק הוא כ"ב אוחיות והוא ישראל: ה) גבר חכם בעוון כמ"ס והחכמה תעו לחכם מעשרה שליטים שבעיר והיוו שבהם איברים שגוף ועשר אצבעות והוא מלגיו ואיש דעת מלחמן כח הוא מלכר כמ"ס חזק ואמן חזק בחון ואמן בפנים והוא שהתורה מלמדת ונחמה לו כח: ו) כי בתחבולות וגו' הוא נגד המאנה שכן מ"ע ומ"ל שכן לירך מלחמה לחסם צילו האורז לו לשלמו ממ"ע ומסיתו לעבור על מל"ה ותשועה כרוב יועץ חס הסודות הלזין ע"ס חס ד' דברים חכמה ויחזק ומדות בשון הוא חכמה כמ"ס והחכמה

בתחבולות תעשה חלך מלחמה ותשועה כרב יועץ: י ראמות לאויל חכמות בפשער לא יפתח פיהו: ח מחשב להרע לו בעל מומות יקראו: ט זמית אולת חמאת ותושבת לאדם לץ: י התרפית ביום צרה צר בך חכה: יי הצל לקחים למות וקמים להרג אבי תחשוד: יב בירתאמר הן לא ידענו זה הלא יתכן לבות הוא יבין ונצור נפשה הוא ידע והשיב לאדם בפעלו: יג אכל בני דבש כי טוב ונפת מתוק עליה חכה: יד בן ודעה חכמה לגפשה אבי מציאת ויש אחרית ותקנתה לא תפרת: טו אל-

תאבד

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל והחכמה תעו לחכם וגו' במים עזים נחיה בקיע עוז וכן ד' דגני חכמה ודעת בינה וענה וענה הוא ב"כ דעת חלך שדעת הוא מבטלים וענה הוא מנחם דהיינו גבר חכם הוא חכמה ואיש דעת הוא דעת כי בתחבולות הוא בינה כמ"ס וביון תחבולות יקנה ביון יועץ הוא ענה: ז) ראמות וגו' הוא אכן טוב לקרא ראמות כמ"ס ראמות ונבים לא יזכר ומשך חכמה מפניס ואמר שאל האויל החכמות הם אכן טוב בשער חס' סמוך לו ב"כ לא יפתח פיהו: ח) מחשב וגו' לא זה שאני עושה מובי חלך שמחשב להרע לו בעל מצימות יקראו כולם ועוד כל בעלי מצימות יקבעו חלוי וכמ"ס במס' ב"כ ח"ב מצייל וחלוי דיקלם לגבי קינא דמרי פו: ט) זמית וגו' כלומר מחשבת האויל לחולתו אותה מחשבה בעמיה הוא לו להכרון ולבכרון נפש וחשבת מלשון ח' ושלמה בני חסרים ותועבת לכל אדם הוא הלך שכלן הוא מחושב בעין כל: י) התרפית וגו' כמו שפורס בססוק שלחמיו: יא) הצל וגו' כלומר כאשר מתרפה מלהגיל הלוקחים למות או שחשך ח' שגמך מלהגיל המסים להרג והם הנחמים לדיון חס להרג או לא וכאשר מתרפה מלהגיל ביום צר אז צר כחכה. והענין שבהם יס ב' מדות הרעות והם החלואי וכעסני כמ"ס כמה פעמים והרג הוא הכעס כמ"ס מורף נפשו בלפני ותאור הוא מות וכמ"ס כי לאויל יתרג כעס ופחה הוא בעל ההלוא כמ"ס למעלה המית קנאה ואמר התרפית מלהגיל או צר כי וכן נגד מחשבה דיבור ומעשה התרפית במחשבה חלוא הוא במעשה ופעם הוא בדיבור: יב) כי תאמר הן וגו' כלומר חס חלדק עמך בזה שתאמר הן לא ידעת וגו' שלא ידעו שזיך להגיל הלא חוכן לבות וגו' הוא ב"כ במחשבה דיבור ומעשה כעד ג' הלא דהיינו חוכן לבות במחשבה ונזיר נפך הוא בדיבור והסיו ללדס בו' הוא במעשה כי הדיבור הוא בנפש כמ"ס ויהי האדם לנפש חיה וה"ל לרוע ממלל: יג) אכול בני דבש כי טוב וגו' כלומר הדבש מוב שזיך מקיאו חלך וטפת מתוק וגו' ב"כ חלכל והדבש הוא דעה בינה ושכל וכולן דעת וטפת הוא בחכמה וי"ס כן דעה חכמה: יד) בן דעה וגו' כי החכמה הוא בהכרח ואין לגלוה לכן אמר לנפך וגם חס מללית כי לזה לירך יגיעה רבה. ויש אחרית וגו' הוא בינה כי חכמה הוא ראשית כמ"ס ראשית חכמה יבינה הוא האחרית. ותקנתה לא תפרת בעו"ב כי נאמן בעל מלאכתך כ' והוא הדעת: טו) אל תאבד וגו' כי ירשע טופס לזדק ומצק להמיתו וכמ"ס חלל כל פניה חלדוק שלס יעזבו מעט מן המורה הוא חוטפו לכן אמר אל תאבד דעת לטע וגו' וההבדל שבין טע לרצו הוא כי רצו הוא במקום שבוין לפי טעה וטעה הוא עיקר

לְאִישׁ בַּפֶּעַל: י עַל־שָׂדֶה אִישׁ־עֵצָל עֲבָרְתִּי וְעַל־כָּרֶם אָדָם
חָסֵר לֵב: י וְהִנֵּה עָלָה כָּלוּ קַמְיֹשָׁנִים בָּסוּ פְנֵי הָרָלִים וְגִדְרָה
אֲבִינוּ

חשוב לאדם כפועל פועל הוא כהחכם כמ"ל בשיעור בלתי רחוק וחסר שם וחסר פועל ה' לא ידעו והיונו נגד מה שאמר להשיב לשלתי דבר אמר כן שאל תאמר שהשיב לו כמו שפעל אותי בחסרון השכל והיות ע"ה כן אני עבדו שלי יודע כלום אלא היגע עומד בחסרה והשם יסייער וכמ"ל יגעתו ומלתי כו' : ל) על שדה איש וגו' ועל כרם וגו' כמ"ל לכו לחמו בלחמי ושמו ביין מסכתי להמי הס הלכות ודרושי הורה ויין הוא אגדות אשר שמה גנוזין כל הסודות וכמ"ל עד ארבעין שנים מיכלא מעלי מבאן ואילך משמי מעלי וי"ל בנמרץ חיזרו עשיר מי שיש לו מהם בלתיים ומאה שדות ומאה עבדים כו' והוא המורה וגם רש"י ז"ל הוסיף חימה על חימה כמ"ל למכר למכרה לשהדורי וכו' ולפי מ"ש ח"ס כמ"ל בחוסרפה כל השנה מאה הלכות בכו' כו' וכן מאה אגדות כי מחד קרא אחו שנה לכו לחמו כו' ושמו וי"ל חיזרו עשיר כל מי שיש לו מאה כרמים הס מאה אגדות מאה שדות הס מאה הלכות כמ"ל ורב חבואות בכת שור וכמ"ל הרוחה שור בחלום כו' מאה עבדים הס מאה מלות והס מאה ברכות וי"ל על שדה ח"ס על שורא בעל הלכות ועל בכה כי לה זריך ליגע ועל כרם חסר לב הוא בעל האגדות ששם גנוזין כל הסודות החסרים לכן אמר חסר לב ואמר אדם שהוא בחכמה וח"ס הוא בהלכות : (לא) והנה עלה וגו' המעשים הס הקונים הגדלים סביב השדה כמו פניו הרולים הס עשבים השורפין ידי המגע בן ומכוח זה היד וגדל אצניו נהרסה הס המעט כמ"ל ויעקבה ועוד על שדה ח"ס וגו' כמ"ל אדם בסיפיתו על ברכות ע"פ נסחר שם ב"ה הראוה (דף סז ע"ב) תלה בן עזאי אומר השכם ולא הערב ולא כו' אע"ג שודאי הוא כפשוטו מ"מ מורה ג"כ לנפשו שזריך ג"כ לפנות אותה בכל יום מעפוש הדעות והמדות וכמ"ל למעלה שם (דף ח') ר' נתן אומר לעת מנחה זו מורה כו' לעת מנחה זו כה"כ כו' עדיפא מכולה והנה יפלא מאוד שיאמרו על כה"כ הוא עדיפא מכולה חף מחסרה . והענין כי הנה כל עם הוא בעקבא והנה ג' פלמין הן ובכל ח' ז' כמ"ל עד מלות גבעות עולם והנה בסוד ח"ק ע"ר י"ס עולם העליון כולו סוב עולם התחתון כולו רע והוא רק לבער הפסולת והוא שאמרו זו כה"כ ועולם האמצעי הוא מה שאמר מיתה וקבורה שהוא לישראל העקומה לברור הרע מהטוב והוא המיתות שגורו על ההדם מוח ושאלו והוא לבקש מקום מנוחה לנשמה במיתה ולנפש בקבורה והעולם העליון הוא אשה ותורה . וע"ד הפסוק אמר זו כה"כ רמז כי יש עוה"ז ועוה"ב שאחר המיתה ועולם התחיה ולכן אמרו ז' אשה לנפש לעולם התחיה ומיתה לעולם שאחר המיתה ואמר בית קבא כינה כל הפשטה ומחרות מן העוה"ז בשם כה"כ וכן בחורה אמרו זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סם המות . כי ענין החורה לנפש כמו ענין המצר אל הארץ שהוא מצינו המים חיים וסמים מוח כן בחורה לרץ ערמה שוכנם ערמוניות בלבו של אדם וזו עדיפא מכולה ולאו וכמ"ל אני חכמה שכתבי ערמה שוכנם ערמוניות בלבו של אדם וזו עדיפא מכולה ולאו סג' עולמות כמ"ל החכמים שנים ושלשים מעשה החכמים לזבל וכן כולם כסדר . והוא שאמר על שדה ח"ס על עברתי והנה עלו כולו קמאנים שבה המדות הרעות כמו פניו הרולים הס המעשים הרעים שמתבטאים בהם בענינו . גדר אצניו נהרסה הס הגדרים והסיפיות שעושה הכל אינו מועיל למי שאינו מחסר אחריו כי כל מכה שאינה נרפאת בפנים

עַנְיָנוּ נִהְרְסָה: י וְאֶחָזָה אֶנְכִּי אִשִּׁית לְפִי רֵאִיתִי לְקַחְתִּי מִכֹּכָר:
לִי מַעֲטַ שְׁנוֹת מַעֲטַ תְּנוּמוֹת מַעֲטַ חֶבֶק יָדַי לְשֶׁבֶב: י וְכִּי־אֶבְרָ
מִתְחַלֵּק רִישָׁהּ וּמִחֲסָרֶיהָ בְּאִישׁ מִנִּי:

כָּה "גַּם־אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעֱתִיקוּ אֲנָשִׁי וְחֻקֵּיהֶם מִלֵּד־
יְהוֹנָדָה: י כְּבֹד אֱלֹהִים הַסֹּתֵר דָּבָר וּכְבֹד מַלְכֵּנוּ

פ' מהנאון רבינו אליהו ז"ל חק
בפנים כו' ועיקר על החסר שיהא גדר ומשמרת מכל רע מזה חשומר מגינה ומלח וסג' נהרסה בעליות וי"ל שאל תחרק מבוחרך הרחק רב שאל חולל לוועיל וכן השכם בבחורך והערב בזקמתך ואמר כשאתה יושב לפנות המשמש כל מדה רעה מקודם וחס"כ חפנה לא כאילו בעלי תאווה מתענים והתאווה מתגבר יותר אלא צריך למשמש חיזה מדה גובר בו וצריך ערמוניות גדולה ערוס ציראה לפי שהנחם היה ערוס ל"ל ערוס כנגדו כמו יעקב כו' ואמרו יתעשה במעשיו כו' עכ"ל שם : (לב) ואחזה וגו' אחזה הוא בכהימות וסבירות עינים דהיינו על הכנס של חסר לב ואשית לזה את לבי וגם ראיתי באתגלייא על שדה ח"ס על לקחתי לי מוסר לכל ח"ק בדרכיו : (לג) מעט שנות וגו' כלומר אלא הדבר הטוב ובגדר המחסיים הוא מעט שמה הוא בפנים ובחוץ יסן ממש ומטמה הוא יודע כ"ז אלא שעיניו סבורות מנחות כמ"ל יס ולא יס כו' . מעט חיבור ידים הוא שאני יסן כלל אלא שידיו סבורות לגורו וכן עוד תורה ומעשה וחכמה כמה שאמר למעלה ע"ש שהוא השדה ורס וגדר שכן שדות וכרמים ועבדים כנ"ל : (לד) ובא מתהלך רישך הוא החסרה והמחל ומחסורך כאש מן היא חסמה כמ"ל ודרושי ה' לא יחסרו כל מוח וכמ"ל למעלה :

כָּה אֶגֶם אֶרֶה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה לִפִּי שֶׁהִסִּיק בְּדַבְרֵי חֲכָמִים אַחֲרֵים לִכְן אָמַר כָּאן
גם אלה משלי שלמה . אשר העתיקו וגו' כי אנשי כנסת הגדולה חזרו כל הנציאים וכחובים על הסדר ומלוא את הדברים אלו של שלמה שהעתיקו אותם אנשי חזקיהו שהוא החזיר את החורה ליושנה אחר מיסת אחו : (ב) כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר שחורה שבעל פה ב' דברים הלכות ואגדות ובחון האגדות גסיון הסודות שכן כבוד אלקים וצריך להסתיר אותן כמ"ל למטה עתק דברים שביסוף פתיק יומין . כבוד מלכים הס ההלכות חקור דבר כמ"ל דברים שגילה עתיק יומין . ועוד כבוד אלקים ז' מעשה בראשית שבה ל"ב אלקים הסתר דבר כמ"ל ולא מעשה בראשית בפנים . כבוד מלכים חקור דבר הוא מזה ספר חולדות אדם ואילך שחושב שם הדורות וכל אלו השמות האנשים הכתובים בחורה שם הם הכל היו מלכים ושירים כמ"ל שמשו כי עידיהם אדני וכן הם שמות שרי מעלה ולהם חקור דבר . ואמר כבוד שם ג"כ ל"ב בראש ולמ"ד בסוף ויטיב בכלל החורה ואמר וכבוד עד ו' ספרים שחורה שמה ספר חולדות אדם הוא ספר דפני ענינו כמ"ל בזה . ועוד כבוד מלכים פסוק ראשון של ק"ש שבו עול מלכות שמים חקור דבר בקול רם כבוד אלקים הוא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הסתר דבר בהשאל . ועוד כבוד מלכים הוא ק"ש כנ"ל וכבוד אלקים הוא חסרה וכן סוד מ' מלואות דלקים וכן כפולים סוד ח"י ברכאל דלואת וכן נגד ב' מיני גבורות יפעיה ויחזקאל ישעיה הוא כבוד מלכים (והיינו ששם כתיב ראיתי אדני יושב גו' שהוא סוד מלכות כן כמעתי מפיו בפנים אחר ע"י) ולכן מקור דבר אצל יחזקאל הוא כבוד אלקים לכן

חקר דבר : י שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר :
 י הגו סינים מבסוף ונצא לצרף בלי : י הגו רשע לפני מלך ויפון
 בצדק בסאו : י אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמד :
 י כי טוב אמר לך עלה הנה מה שפילך לפני נדיב אשר ראו
 עיניך

פי מהנאון רבינו אליהו ז"ל

לכן הסתר דבר כמחש"ל אין דורשין במרכבה ביחיד אלא ח"כ הים חכם ומבין מדעו
 והיינו יסעיהו ע"ד ק"ש וקרא זה אל זה גו' ויחזקאל ע"ד חפלה שהמלאות שאלהן ק' כפולים
 כלל : ג) שמים לרום היינו כמ"ש בשמים ממעל והיינו בשמים ומה שגל השמים וכן
 כאל שמים ולרום כלומר מה שגל השמים . וארץ לעמק כלומר מה שגל הארץ ומה
 שמתחת לארץ אין להם חקר והיינו שמים נקרא לשון גבוה כמו ויזרוק השמימה ולכן
 השמים עומק נקראים שמים וזהו שמים לרום כלומר אין השמים עומק שאלו רואין לעי
 חקר אך להשמים כלומר לרום לזו השמים אין חקר . וכן וארץ לעומק אין חקר כי אגלינו
 הארץ היא ההמחית שהיא עמוקה מהכל ולדבר זה אין לארץ חקר להעמוק מהכל שהוא
 ג"כ נקרא ארץ . ולב מלכים אין חקר כן לבם של ח"כ שהם נקראים מלכים אין
 חקר ובגמרא אמרו על חלה של רשות : ד) הגו סינים מבסוף כי כאשר ראונו של
 אדם לעשות כלי צריך להוציא מהחילה יסגנים ואח"כ לעשות כלי ומתחת זה יאל לערף
 כלי כלומר יאל הכלי מזורק וכן בהורה צריך אדם מהחילה להוציא היסגים מלבו והיינו
 לסור מדעת ומתחת זה יאל אמרת ה' צדוקה וכמ"ס יצור לבס יורא ואל הדעתו אל קוצים כי
 כאשר יש סיגים בלבו של אדם אז נכסה לו האמרת למארה כמ"ס בהורה והיינו מפני הסיגים
 שבו ילמוד בהורה פירוש אחי בכדי שיהא לו מותר הדבר הזה וישרים דרכי ה' דייקים
 ילכו בם גו' (י) ולכן צריך מחילה להגו הסיגים מלבו ולא יהיה לו שום שוחד ויאל לזרוק כלי
 ויהיה אמרת ה' צדוקה : ה) הגו רשע לפני מלך כי לצדק לפני מלך ומסתמא המלך
 רואה המיד שלא יהא עולה אך אם מסתמא רשעים והם מלשינים עד שיבא לעשות עול
 וזהו הגו רשע לפני מלך וממילא יכון בצדק כסאו . והענין שכן היא בהורה כאשר האדם
 עוסק בהורה ה' בכדי לקיים מצוה וגם להסיר מעבירותו אך אם התלמיד היושב לפניו
 הוא רשע הוא יכול לשבש אותו כענין אל ישב תלמיד צור לפניו ולכן הגו רשע מלפני
 מלך וממילא יכון בצדק כסאו (ומ"ס בלשון נסתר שמעט שקרא על הארץ היינו שאין
 אדם רואה חוב לעצמו ולא יהיה יודע עולמו אך על הארץ הרואין דבר זה שכוונתו
 לעשות מצוה ומע"ס ויבדוק אחר זה ואח"כ יואל עולמו מהתקיד ידו והיטע ע"כ מתחת פסע
 היל ולכן אמר בלשון : ו) אל תתהדר לפני מלך אל ההפאה עומד לפני מלך
 ויהי כאשר אמר לומר אל רב אל האמר לפני חדושיך ומורחיך אלא ראה המיד לקבל
 ממנו חורה כמ"ס למעלה ואם נעשים חכמה כי מלה בסגל משחוקא בפרין כמ"ס .
 ובמקום גדולים אל תעמוד כלומר במקום אשר עומדים שם גדולים וחשובים אלה
 אל תעמוד שם והיינו אם רב גדול ממך שאין אלה יכול למיקם קמיה ולהבין ממנו אל
 תעמוד לפניו ותלך לרב אחר שאינו חריף כמוהו לתמוך ממנו כמו ר"מ שלמד מחילה אל
 ר"ע ולא היה יכול למיקם קמיה והלך אל ר' ישמעאל ב"א ולמד ממנו ואח"כ חזר ונא
 לר"ע כאשר נהגל : ז) כי טוב אמר לך עלה כי כאשר היה לומר מרש שהבין ממנו
 התגלל ויאמר לך עלה כמו ר"מ שחזר ונא לר"ע . מהשפילך לפני נדיב אל אס לא
 הוכל

עיניך : י אל תצא לרב מהר פן מה תעשה באחריתך בהכלים
 אהר העה : י ריבה ריב את רעהו וסוד אחר אל תגל : י פן
 יחסרה שמע ודברתה לא תשוב : י תפוחי זהב במשפיות בסוף
 דבר דבר על אפניו : י נגם זהב וחליכתם מוכית חכם על-

פי מהנאון רבינו אליהו ז"ל

אין

מוכל להבין ואח"כ חשב לפניו חכ"כ ישפילך כי תאמר אפי' מה שלמד מחילים . לפני
 נדיב אשר ראו עיניך כלומר אפי' מה שלמד מחילה אלל הכי אשר השגת אחריו והבנת
 דבריו אפי' זה האדם כי השכח את הדברים אשר ראו עיניך ולכן נקרא גדיש שהוא פתוח
 ממלך כלומר שאינו חריף כמוהו . ועוד במקום גדולים אל תעמוד שבו יושבין לפני
 ארץ שורות שורות לפי גדולתן ואמר שבמקום גדולים אל תעמוד אלא חשב במקום הממוך
 לפניך כי מוב שיאמרו לך שחלה כאשר יראו שאתה ראוי למקום גדול משיפילך לפני
 מדיב שישפילך ממנו שם גדולים יותר ממך וראוים הם ליבב במקום וישפילך ותאמר
 אפי' את הדברים אשר ראו עיניך כלומר מה שלמד לבדך : ח) אל תצא לריב
 מרד אל האל נכח ולרבי בדבר שאתה סובר שהדין והיושר עמך . פן מה גו' כי
 בודאי גם הוא צעיוו דייק וישר ופן בלחם היושר עמו וכאשר יגיד לך יכלים אחרך על
 ריבך כי הכלל ממנו שרשע עמו צדק שהיושר עמו . וכן הענין בהורה אל תהי בעל
 להשיב על דברי חבריך ולענות עמו כי פן מתוך דבריו אשר יגיד לך לא יהיה לך סה
 להשיב ויחזיק קושייתך ותכלס וזהו קן מה תעשה בהמחית כאשר יגיד לך ויחייבך דברך
 ויכלים אותך על שטתך בדבר שאין בו ממש : ט) ריבך ריב את ריבך וסוד אחר
 אל תגל כלומר אפי' צדק שראית אחר יסוד הדעת והיושר עמך וחריב עם רשע צדק
 ואומר לך על איש דייק צדק הוא אחר שהיושר עמו ולא עמך אל עגל את סודו של אותו
 דייק ולהוציא דעה עליו : י) פן יחסרך שומע כי כאשר תאמר על אותו דייק חזק
 דבר רע יאחז אותך לחופזה וחשד השומעים . ודברתך לא תשוב כלומר ודברך
 שאתה לא מוכל להחזיר אותו ולהחייבך עמך בפניהם . וכן הענין בהורה אפי' צדק
 שאתה רואה שהדין עמך וחריבך מראה אותך אותו דבר בליה ספר קדמון אל תגל סוד
 אחר תאמר לא תאמר עליו שם הוא מעה אף שאתה יודע שהדין עמך ח"כ פן יחסרך שומע
 כי מתחת זה יאחז אותך לחופזה ותחשד שחשד הוא מלשון חופזה כמ"ס כי חשד הוא
 מפני שאתה עומד נגד קדמונים ורב' שדברך לא חשוב מה שאתה תאמר שום דבר נגזר
 עליהם לא מוכל להחזיר אותם ולהשיב אליך ולכן ראה מחילה שלא יאל משיך שום דבר
 נגזר נגד : יא) תפוחי זהב במשפיות בסוף כמו הפסוק של זהב ומחופה בכסף
 הרואה שלא בעיון אינו רואה רק הכסף ולא את הזהב אבל הרואה בעיון ובעינא פקחא
 רואה שמתחת הכסף שם זהב כן המדבר דבר על אפניו שבהורה הוא פקדון והמדבר
 שיהיה על כל האופנים והיינו שיאמר דבר פשוט ויהיה זה נכון גם לפי הסוד דרי הוא
 ממש כהפסוק של זהב והוא מחופה בכסף ודימה הפסוק לכסף והסוד לזהב כמ"ס למעלה
 שהכסף נגדך ככל להוציא אלל הזהב אינו נגדך רק לדבר יקר והיינו לעשירים כן הפסוק
 הוא נגדך לכל אלל הסוד אינו רק לגדולים (ואמר תפוחי כי תפוחי יש ג' צוותין כן יש
 בהורה בין בהורה שכתבם הם הג' הנ"ך ובין בהורה שכתבם הם מלשונות ובלתימות
 ומשנה שהמתא הוא כלל הכל והיא הנביעות ואכזיבית לכן אמר תפוחי וכמ"ס ארמ"ל
 בפר"ס

אֶת שְׂמֵעַת: יִבְצַעְתָּ שְׁלֹגִי בְּיוֹם קִצְרִי צִיר נֶאֱמָן לְשִׁלְחֹו וּנְפֹשׁ
אֲדָנִי יֵשִׁיב: יִנְשִׂאִים וְרוּחַ וּגְשָׁם אֵין אִישׁ מִתְחַלֵּל בְּמַתַּת
שְׁקָר: מִן בְּאֶרֶץ אֲפִים יִפְתָּה קֶצֶין וְלִשְׁוֹן רִבְה תִשְׁבְּרִיגֶרם:
דבש

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

בש"ס ע"פ: (יב) נזם זהב וחלי בתם נזם הוא סכסע להאזין וחלי הוא סכסע
להפנים ודק לעשות הסכסע והפנים מדבר היותר יקר וכמו שה' חכמים לו המה
עושים וגו' כן טוב כאשר המוכיח חכם וגם על ארץ שומע וסינו כאשר המוכיח חכם
אז חכמה אדם חזיר פניו ומסביר לו פנים להחליט והוא דומה לקלי חכם וגו' זהב
הוא הכסף לארץ להחליט השומע בלחיו (*): (יג) בצינת שלג ביום קציר כלומר
הקור של שלג ולא השלג עצמו כי השלג עצמו קשה ליום קציר ואינו טוב אך הצינת שלג
הוא טוב מאוד לקציר שהוא עם חום מאוד ולכן הצינת שלג אז טוב כן טוב הצינת שלג
הוא נאמן לשלחו ומקיים דברו של המשלח הוא טוב כצינת השלג מפני שהשלח חסן דבר
זה והוא מקיים ואמר לשלחו כלומר במקרה שהשלח אינו אדוניו אך הוא שלחו במקרה
ואשכ"ח הוא נאמן הוא ג"כ כצינת שלג שהוא במקרה שאין דרך להיות צינת שלג ביום
קציר: ונפש אדוניו ישיב אל מי שיש לו עזר נאמן הוא נפש אדוניו משיב חמיד
בקביעות ולא במקרה. וסודו שכל היום ציר נאמן לשלחו למשה ויהושע ששלחו לו לרגל
אח"כ ונפש אדוניו ישיב שהחזיר את הכינים לא"י: (יד) נשיאים ורוח וגשם אין
איש ברה"ל גו' ובמרחא אמרו בשביל הסוסקים דקדק בדברים ואין נותנין השמים
נעננין מלאכיהם גשם. ולכאורה מלי ענין מדה כנגד מדה הוא והיינו שמה שהשמים נותנין
מזל על הארץ הוא דקדק ממנו כי הארץ לית לה מגרמה כלום והיא עמי' והענינים הם
מפריסמין לכל שחיפך יבא הגשם והמציא הגשם הוא הרוח כן הדבור שהוא הרוח והיינו
ההנחמה ליתן הדקדק הוא דוגמת הרוח וכאשר מחלל הוא דוגמת הענינים שמפריסמין לכל
כן הוא מחלל עצמו ואשכ"ח אינו נותן כלום לכן גם הם אינם נותנין זהב כמו הכסויים
שכן ענינים ורוח ואשכ"ח גשם אין כן דומה מי שמהלל עצמו שיתן דקדק ואינו נותן
ולכן הוא מדה כנגד מדה ממנו: (טו) בארך אפים יפותה קצין כאשר הקצין מאריך
אפו ע"י יפותה כי בהמשך הזמן יפותה אותו ופעמים אף שהקצין מאריך אפו ח"א לפחות
אופו כי יש בני אדם אשר קשים כעצמות ומונעים מלהתפתח אך כאשר הוא מדבר
חמיד בלשון רכה ומחמנים אז משבר אפילו אותן הקשים כעצמות וזה לשון רכה משבר
גרם. והיינו שהקצ"ה הוא ארך אפים ומחמת זה יכול האדם להקדים חפלה לגדה אך יש
ב' מיני חפלות א' שמבקש שהקצ"ה יעשה למען רחמיו וחסדיו כמ"ס עד הנה עצוננו
רחמיך ולא עצוננו חסדיך ולא חסדו ה' אלקינו לנצח כלומר מה שאלה עד הנה עצוננו
הוא רחמיך ולא למענינו ומה שאלה לא עצוננו הוא חסדיך ולכן אנו בטוחים שאל תפשינו
ה' אלקינו לנצח כי אם היה בשבילנו היינו מחייבים שמה יגרם החסד אל כל כאשר הוא
למען חסדיך אין אנו מחייבין כלל כי חסדיך המה קיימים תמיד וזה כמ"ס בעצב
והסמין ב' ולא היה מחייב אפילו שמה יגרם החסד והיינו משום שיהפשינו לו דקדק
כלומר כל מה שנותן לו ה' הוא דקדק ואינו בשבילנו כלל וזה הנה אל ישועתי אצטח ולא
אפחד כלומר לא שיהא מדה החסד כאשר בחסדו הוא ישועתי אצטח חמיד ולא אפחד
אפילו שמה יגרם החסד וכמ"ס בישועה וכו' הוא שמבקש מהקצ"ה שיעשה בשביל מחסיו
וחסדיו

מִן דְּבֶשׁ מִצָּאתָ אֶכְלֵ דְּיָהּ בִּין תִּשְׁבְּעֵנוּ וְהִקָּאתוּ: יִי הִקֵּר רִגְלֶךָ
מִבֵּית רֵעֶה בִּין תִּשְׁבְּעֵךָ וּשְׁנֵאָה: יִי מִפִּין וְחֶרֶב וְחֵץ שִׁנּוֹן אִישׁ
עֵנָה בְּרֵעֵהוּ עַד שְׁקָר: יִי שֵׁן רֵעֶה וְרִגְלֵ מוֹעֵדָה מִבְּמַח בּוֹגֵד
בְּיוֹם

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

וחסדיו אשר עשה כמ"ס קטונתי מכל החסדים גו' ולכן יורא יעקב מאד שמה יגרם
ההפך וזה שמבקש בשביל מצותיו המקרינים עושים. וזה שצריך אפים יפותה קצין
מחמת שהקצ"ה מאריך אף מחמת זה יפותה כי יתפלל אליו אך אם יתפלל שיתן למענו
יהיה הדבר מקרינין לכן חומר ולשון רכה כשמדבר החמונים ודכות וסינו שלא יתן
בשביל מעשיו רק בשביל חסדי ה' המרובים ע"י יסבר הגרם שכן המקרינים שלא יהיה
להם מקום לקטרג כלל כי אינו מבקש לפי מעשיו כלל: (טז) דבש מצאת אכול דייך
גו' הענין שאל תהיה יותר ולא תלך בגדולות ונפלאות ממך כי פן תאסר וסקי' כל מה
שנעשה ולמדת ואמר דבש שהוא דע"ה ביל"ה שכל"ה אם מאלה אל תלך בגדולות ונפלאות
ממך כי פן תלך למקום שאין לאויךך ותפול משם והן הגו' שאסור להסחל בהם והכן:
(יז) דוקר רגלך מבית רעך שהמוע רגליך מליך תמיד לבית רעך אע"פ שהוא אוהבך
מחוד כי פן יבצע ממך ויקון כך וישנאך. והענין כי היתה"ר הוא נאמן מאוד לעבודת
השם אך שיהא הוא כבוס חסדו ידו להשתמש בו עבודת ה' ולא דבר אחר ח"ו והיתה"ר
יקרא רע כמ"ס אל תחמיו ברע ואמרו אל תחמיו ביר' דבר כו' וזה הוקר רגליך
מבית רעך אע"פ שבערת אותו והוא כבוס חסדו ידך אעפ"כ הרהקו ח"ע מחסו כו' שלמה
המלך ע"ה שהיה הוצר הרע כבוס חסדו ידו והיה סבור שירבה לו נשים ולא יעה וכן
בספר ואשכ"ח כן אנו יודעו וזהו פן יבצע ממך כלומר שיחטא אותך וישבע ממך וישנאך
ש'קדק עליך שכן דרכו פעולה ומקדק ויורד וטפל נשמה. ועוד הוקר רגליך מבית רעך
הגו' כפי הכנסת והיינו שאל ירבה אדם בחפלה יותר מנ' שעוה. ועוד הוקר רגליך גו'
בהפלות ואשמות והיינו שיספור עצמו מכל חסד פן יבצע ממך שחזית חסדו ויסק מדי
לפי שהפלה הרבה וישנאך: (יח) מפיץ וחרב וחץ שגון גו' מפיץ הוא קורנם ומחמת
שהוא מפיץ אלו נקרא מפיץ וכלו הג' דרך להמית את האדם והסורג במפיץ זו המיתה
דבה מאוד וחרב אינו קשה כ"כ וכן שגון יותר נקל מכולם להמיתו בו כן המשיד שקר
כל רעיו י' בו כל הג' ששקר בעצמו הוא עון גדול וכשמשיד הוא מוציא ממון מזה לה
על יד שקרו זה בודאי יותר חמור ולרעוהו שאסור לעשות לו רעה אפילו בלא עבירה
ולכן כאשר משיד שקר ברעוהו עושה על הג' הגו' (והן סוד הג') עונשין מיתה וכף הקלע
י' י' מפיץ הוא מפיץ הכבול בלש וזהו הניסנס מיתה הוא חרב וכן שגון הוא כף
הקלע כמ"ס למעלה עד יפלת חן כבדו גו' ואלו הג' הן עד תורה ומצות ומדות והכן
וכן המשיד עושה שקר לרעוהו כי שקר בעצמו הוא היסוד שמה שהוא המורה ועדות שקר
כן היסוד המעש כמ"ס כל הקורא ק"ס בלא חפלין משיד עדות שקר בעצמו ולרעוהו שהוא
גד מדות: (יט) שן רעוה גו' שכלשון רועה הוא ב' שמעוה ח' לשון חבילה שרועה
ח"ע והג' לשון רעה שמרע ח"ע והיינו השן שרועה לרעוה ח"ע ולאכול והיינו למלאות
האורה כמ"ס לרעוה את נאן אביהם ואמרו לרעוה ח"ע ושוכר את סיניו עד שאינו יכול
לאכול כלל. ורגל מועדת לשון מועדת. הוא מלאשן ולא מעדו קדסולי והיינו כמו הרגל
האך למלאות ואמרו ומלאשן את רגליו עד שאינו יכול להלך בהם כן מי שיבטח על

ביום צרה : כ מעדה בגד י ביום קרה המין על נתר ושר בשרים
על לב דר : כא אם רגע שבאך האכילהו לתם ואם צמא השקהו

מים

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

בוגד ביום צרה. בוגד נקרא מי שבוגד בחבירו ואינו עושה כראוי ולכן המדבר ואינו מקיים
נקרא ג"כ בוגד ולכן הכונה על בוגד יבא ליום צרה פי' שבוגד זו. והענין שהישר הדע
הוא מבטיח לאדם ומי שבועט בו כמו שן רועה ורגל מעדת שואך פי' למלכות האומה
ועי' יסבר רגליו וסניו והיית שבלדס הוא תורה ומטע שן רועה הוא עד תורה שהוא
צפה והיא שן רועה שנקרא לחם והיפך הרע שובר לח שני עד שאינו לומד כלל וכן רגל
במלכות עד שאינו עושה כלל ואח"כ בוגד בו ביום צרה שמחזיר לו עורף : (ב) מעדה
בגד ביום קרה שמחזיר בגדיו ביום הקור בעת שהוא צריך להם מאוד. ורמזין על
נתר כלומר שמכבס בנתר ואח"כ נותן חומץ על הנתר שמגרע את הנתר שפי' החומץ
נהרסך הנהל. ושר בשירים על לב רע כלומר מי שלבו רע ומשוררים לו בשירים
שעוין לו בזה כלב יומל והיית שאלו ה' שין הן. והענין שכן חורה ומטע ומדות.
וכבר כתבתי למעלה שהמדות נקראין בגדים והיית שיש לו מדות טובות אך כאשר בא
ההוא או היום מדת מנוה לידו אינו שובר את הישר הדע שלו ואינו מעדה שמסיר בגדיו
שן מדותיו בעת הצורך לכן יובן צעת שכל לידו אותו המדה וזהו ביום קרה. או חומץ
על נתר הוא עד עבירות שמכבס ח"ע בנתר וריית שמוטה חשבה כמ"ס כי אם
הכבסי בנתר ואח"כ נותן חומץ על הכה וריית שחור ועובר הרי הוא מצרע את הנתר
כי עי' חן מספיקין בידו לפנות השוכה ומגרע את החשבה. ובר בשירים על לב רע
שהוא לומד על לב רע כלומר לתמיד שלבו רע ועל ידי זה עושה יותר רע כמ"ס ופושעים
יכשלו גם והיית שקאי אלמעלה שאין לבעות בהישר הדע ח"ע שהוא כנות תחת ירך
הוא בוגד ביום צרה ומעדה הבגד ביום קרה כל"ל וכן במלות וכן בחורף כל"ל : (כא) אם
רעב שנאג ג' ואל חלמך הלא הוא שוגאי ואיך האכילהו והוא עשה לי רעה. פי' כי
גחלים אלה חותה על ראשו שכבד ראשו ולא יכול להקים ראשו נגדך מחמת זה. והענין
שקאי על הישר הדע שנקרא שוגא כמ"ס בגמרא ואמרו אם פגע כך מטול זה משכירו
לבהמ"ד אם אכן הוא נימוח ואם ברזל הוא מהפוזן והיית אם יפגע כך מטול שהוא
היני"ה ורועה להטות אותך שן ההורה שלא הלמוד כלל משכירו לבהמ"ד כי אם האדם
יחמול ללמוד חייב לשמה לא יניח לו אך יחמול שלא לשמה ויפוזר שלא לשמה בלא לשמה
וזהו משכירו ג"כ לבהמ"ד ויניח עמך. והיית שחלמוד שלא לשמה ותחילה יתבטל כי מחסך
דכו' ומכ"ס שכוונתך לה"ס וגם הוא אינו רועה בלחמך אפילו בהשאל לשמה ואמרו שם אם
אכן הוא נימוח ואם ברזל הוא מהפוזן אם אכן הוא נימוח שחמך אכנים שחקו מים ואם
ברזל הוא מהפוזן שחמך הלא כה דברי כאש ג' והיית ששני מימי יני"ה"ן כן כמ"ס למעלה
חלואי וכעסני וכן ימין ושמאל מים ואם וכנען נקרא החורף ג"כ אם זמית כמ"ס הלא
דברי כאש ג' הרי כל אלא לבו למים והיית שבתורה קן ב' דברים הלכות ואגדות ואגדות
נקרא מים שמושל לבו של אדם כמים ושם כל עניייהם על מוסר שמה ישבר יני"ה"ן של
הסאות עי' מוסר וההלכות הן הדינין שכן האש וכמ"ס אורייטא דקא מרחתא ליה והחילוק
שבין מהפוזן לנימוח שמהפוזן הוא עי' אם שמהפוזן חייב מכל וכל אבל נימוח הוא
עי' מים ובהמשך הזמן וזהו אם אכן הוא נימוח בהמשך הזמן כי קשה מאוד לשברו ונקרא
החלואי אכן שהוא ממעט לבו של אדם ואם ברזל הוא מהפוזן מאש הוא הכעסני (וח"ס
שהדינין

מים : כב כי גחלים אלה חתה על ראשו ויניח יתלם לקה : ערור
צפון תחולל נפשם ופנים נועמים לשון סתר : כי טוב שבת על
פנת דג מאיפת מדינים ובית חפר : כה מים קרים על נפש עיפה
ושמועה

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שהדינין חין מחמתקין אלא בשערן דהיית שרש היצר שבראו בשביל הדבר הזה ולכן
כעסני נמחק מן האש של תורה שהוא נגדך לזה ואכן עי' מים שכן החלואי האכזרי
להכורה ובאגדות שחדס מחלואי להן שכן כוד המים) כי הכעסני עת לשברו יותר מן
החלואי מפני שאינו נגדך כל"ל ולכן מהפוזן חייב וזהו אם רעב שוגאך שהוא הישר הדע
אם הוא רעב שהוא הכעסני האכילהו לחם שהוא הלכות שהוא נגדך להלכות כמ"ס וכן
תבואות בכת שור ואם אלא שהוא החלואי השקיהו מים שהוא אגדות ואמר האכילהו
כלומר שחלמוד הכל אף שלא לשמה כל"ל : (כב) כי גחלים אלה חותה ג' כלומר וזהו
בלחמך לומד שלא לשמה הוא גחלים על ראשו שאין רצונו שחלמוד שלא לשמה רק לפי שעה
שכובר שבו יפתה אותך שלא הלמוד כלל אבל בלחמך חין רצונו גם בזה שם זה גחלים
על ראשו. וד' ישראל לך ולסוף גם מה שחלמה לומד שלא לשמה לא תהיה ולא תקום
אלא לסוף שחלמוד לבמה כי גם הוא יתלים עמך בראותו שלא נחקייט עמו כי מחסך
שלא לשמה כו' מאחר שכוונתך לשם שמים וברטת ה' דרכי איש גם אויביו יתלים אלו :
(כג) רוח צפון תחולל נפשם בשם כלומר כאשר הגשם בא ואין רוח בעולם ניכר וזה ידוע
שא"ל לגשם לבא בלי רוח תחילה המביאו אלא עי"כ הרוח לפון וטמון אינו בגלוי כי הפנים
נעמים שיהרהר בלדס על היצור האוהבו ואינו ידוע מפני מה עי"כ מחמת לשון סתר
שדברו עליו רכילות ובגמרא אפרו בשביל לשון סתר הגשמים נעצין (והייתו ה"פ רוח
צפון מי שטומן רוחו ואינו מגלה אפילו מה שמע בלחמך מחמתם תחולל גשם הגשמים
באין אבל פנים נעמים כלומר כשרואין שהגשם של הקב"ה נעמים והיית שאינו מוריד
גשמים הוא מחמת לשון סתר : (כד) טוב שבת על פנת ג' היית שקאי אלמעלה
שחמך שלשון סתר מביא פנים נעמים אפילו מאוהב ולכן מוב לשבת על פנת ג' מלהיות
אדם ודמה אותה לגג כמו בגג הוא מהיירא בכל עם ובכל רגע שחמך יפול ואריך להשמר
ח"ע כמו כן מלשון סתר צריך להשמר בכל עם ובכל רגע ומפני שהוא עושה עמלו לאוהב
לפניו ומחמת זה ח"א להזר ולכן על פנת ג' יותר מוב לשבת כי שם אפשר להזר ח"ע
ומהם ח"א. אשת מדינים ובית חפר כלומר אשה רעה שהיא יודעת מחביו וכשהיא
מריבה עמו היא תגלה זהו ח"א להזר ממנה שהיא אשתו וכן בית חפר כלומר העושה
עמלו להזר מוב ומרמה אותו וח"א גם כן להזר ממנו ולכן מוב לשבת על פנת ג' מלשבת
עממה שחמך הלשון סתר יתגלה ואמר אשת מדינים וזית חצר שכן רע ומרמה :
(כה) מים קרים על נפש עיפה כאשר המים קרים הם על נפש אשר הוא עיף וזמא
הוא נהנה מהם מאוד כמו שגא שמוטה טובה לאדם והוא מארץ מרחק שהוא נהנה מאוד
כן ממש נהנה כשהוא עיף וזמא לו מים קרים. והענין שבהורה הוא פד"ס וכן מחלקין
ל'י' הכמה וחורה שהוא פשט ודורס והאכמה הוא רמז וכוד והיא נקראת מים וכמו שמוטה
טובה כלומר הלכה שהיא שמעתיא טובה והוא מארץ מרחק שהיא רחוק ממנו לידע אותה
הלכה ושמוטה אותה הוא נהנה מזה מאוד וזה ידוע לכל כן כאשר הגשם עיפה לידע טוב
והאכמה והיניח אותה הוא נהנה מאוד. ועוד מים קרים ג' וכמוטה טובה ג' הוא חר"ב כי
שמיטה

וְשִׁמוּעָה טוֹבָה מֵאֶרֶץ מִרְחָק : כִּי מַעַן נִרְפֵּשׁ וּמִקּוֹר מִשְׁחָת
צָדִיק מִשׁ לִפְנֵי רִשָּׁע : כִּי אֲבָל דָּבַשׁ הָרְבוּת לֹא־טוֹב וְחָךְ כְּבֹדִים
כְּבוֹד : כִּי עֵיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אִשָּׁר ! אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ :
כֹּוּ בִשְׁלֹג ! בְּקִיץ וּבְחֶמְטָר בְּקֶצֶר בֶּן לֹא־נֶאֱמָה לְכָסִיל כְּבוֹד :
בַּצִּפּוֹר קָנוֹד בְּדִרְזוֹר לְעוֹף בֶּן קָלִיל תִּנָּם לוֹ

פ"י מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שמיעה הוא לשון שניה כמו כי שמעים אומנו ג' : (כו) מעין גרפוש שמאל רשע ואינו
לול. ומקור משרתת מקור הוא שמעו יואל המעין הוא משחח מכל וכל ומעין הוא
בניה ומקור הוא חכמה והוא עד המים קרים ושמעיה טובה שאמר לעיל כלומר מה
שהמעין מלא רשע ועיס ואין האלכה לולא ומבדחת ואין נהנין הלוטמים מהם ומקור
שהוא הסודות הוא משחח מכל וכל שאין נהנין ומשיגין כלל היינו לא מחמתם ח"ו אלא
מחמת שזדיק מה לפני רשע מחמת שהיה הרע גבר על היצר טוב והיצר טוב ממ לפניו
ולכן נהסח ומרשע המעין והמקור : (כו) אבל רבש הרבות לא טוב כלומר ומפני
מה מה הזדיק כיון שהוא זדיק ומפני מה מעט רגליו ולא יכול לעמוד היינו מפני שהכילה
דבש הרבות הוא לא טוב והיינו לילך במדריגה שאינו ראיה לו להלך בנדודות ונשלחות
מעט לכן מה הזדיק ומחמת זה נרשע ונשחח המעין והמקור והיינו שאברהם מחמת זה
חכמת חכמיו ובינה וכוונתו תהיה. והדבר כבוד הדעת ח"ו ג' פעמים כבוד היינו הדעת של המקור ודעת
ג"כ לא טוב וכבוד הוא כבוד הדעת ח"ו ג' הכן בחכמה הוא דעת של חכמה וחכם בבינה הוא
דעת של בינה בחון בהם הוא הדעת עצמו ועכשיו מחמת שהמעין והמקור נרשע ונשחח
גם המקור אחרים הרבות לא טוב אע"פ שהוא כבוד הדעת ועל אלו הג' אמרו במופלא ממך
אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור אין לך עסק בנסתרות ואמר הרב"ל שפ"י פעמן
של התנ"ך מלות אין לחקור ויהי מדאי : (כח) עיר פרוצה היינו שיש לה חומה אך יש
בחומה פרוצות הרבה. אין חומה שאין לה חומה כלל איש אשר אין מעצר לרוחו כלומר
כן הוא האיש אשר אין מעצר לרוחו כי יש מקו אשר אין להם מעצר כלל ויש שהוא מעצר
לרוחו אך לפרכים הוא פושק פיו ואז אין לו מעצר וכמו שהחילוק בין עיר פרוצה לאוהה
שאין לה חומה כלל היינו לעיר פרוצה אין להחירא רק מן הסוגא אשר הוא מחפש מקום
לכנס דרך שם אבל משאר בני אדם אין להחירא כי אין דרך לכנס דרך פרוצה כן
החילוק מחמת בין אשר אין לו כלל מעצר לרוחו ובין האיש אשר לפרכים אין מעצר לרוחו
והיינו אומרו שאין מעצר לרוחו כלל בדרך דברים לא יחלל פשע והוא למרמם לכל עובר כי
פרץ את גדרו ופושק פיו תמיד אבל אחר שאין מעצר לרוחו לפרכים הוא אינו מחירא
רק מן היצר הרע כי אין דרך בני אדם לבא אליו תמיד כי לפעמים אין מדבר ומעצר
לרוחו אך מן היצר הרע יש לו להחירא כי הוא נוטה ומצינו עליו וממחין על אחרו עשה
ומביא עליו אז בני אדם כי הוא מפנה עליו לכן יש לו להחירא ממנו :

ב"א בשרא בקיץ ובחמט בקציר כי השלג והחמט המה תועלת גדול לארץ
שהשלג הוא מרזה את הארץ כמ"ס כי לשלג ואמר הוי ארץ נמצא ע"י
שהשלג הוא מרזה את הארץ והמקור הוא טוב ב"י רביעיות כדביעה ראשונה הולידה את

הארץ

תבא : שוט לסוס מתג לחמור ושבת לנו פסילים : ד אלתען

כסיל

פ"י מהגאון רבינו אליהו ז"ל

הארץ וכדביעה שנייה הארץ את הארץ כמ"ס כי כאשר יד הנשג והשלג על הארץ וגו'
כי אם הכוח את הארץ והולידה והאמיתה וכן זרע לזרע ולחם לאוכל אבל השלג בקיץ
שהוא זמן שמקייעין החטים הוא רע מאוד שלא די שאינו מרזה את הארץ אלא מאבד את
ההכוחה שכבר נתפלה וכן הנשג בקציר אז סימן קללה כן העוין לכסיל כבוד כלומר
הלומד הורה לכסיל שהכורה בעמלה הוא טוב מאוד אך לא במקום הזה ולא בזמן הזה
כן הכסיל לא יבין את זאת ויליד והאמית פן הכורה אשר למד דבר שאין טעם ולא די
שלא ישיב אתה אלא חדרנה וילמד פירות אשר לא היה מעולם (ואמר אלו הב' בקיץ
ובקציר כמ"ס למעלה שכן סוף ימיו ונעורו ששכבוד מגרע לו ומאבדו בימי נעורו ובימי
זקנותו ומ"ס החילה בקיץ קודם לקציר לפי שהוא רבוחא יותר שפך בזקנותו יחי לו
הכבוד לתכונן וכל דבר שהוא רבוחא יותר החילה בענין הפשע חיים חיים תפסוף) :
(ב) בצפור לנוד כמו שמשלחין הצפור שחיה נודד ממקומה והדבור שמשלח לעוף והוא
חוזרת למקומה הראשון אשר יאמץ משם כן קללה מהם לו תבא שהוא משלח הקללה מפיו
היא חוזרת אליו ובא על ראשו. ואמר אלא הצפור לנוד ואכל הדבור לעוף והיינו כי הצפור
אינה חוזרת חייך אלא מהחילה היא נודדת בעולם ואח"כ היא חוזרת אלל הדבור היא
חייך מועף צינף לחזור למקומה וכן הקללה פעמים שהיא בזה חייך כדבור ופעמים
שהיא שוהה לבא כצפור (ולע"ד מה שדימה לצפור ולדבור כי שוף השמים יוליך את הקול
ובעל כנפים יגיד דבר וכן אלו הב' שוף ובעל כנף צפור ודבור וכן גיד קול ודבור
שבהללה) : (ג) שוט לסוס וסרג לחמור ושבת לנו כסילים כי להסוס ח"ו אלא לנוד
כלומר להוליך את השבט באויר ולא להכות אותו וכאשר מוליכין את השבט באויר עליו
הוא מחירא וכן והחמור אינו מועיל לו זאת אלא צריך מתג להוליך אותו ולמשוך בו אבל
הכסיל אינו מועיל בכל אלא שבת לנו כסילים. ומה שהסוס די בשוט והחמור צריך למתג
הענין כי משענה הסוס על רגליו ומשענה החמור על ידיו כי הסוס הוא למי שאריך לנסוע
מהר ולכן מרחין לו השוט כדי שירון כי הסוס דרך לרונן מפני שמשענהו על רגליו אבל
החמור אינו רץ לעולם כי משענהו על ידיו והוא למשא והינו הולך במרובה אלא לאש לאש
לכן צריך למתג להוליכו. והענין שהמדות נקראין רגליו כמ"ס למעלה ולהדריך המדות
בדרך חיים צריך לתוכחות מוסר וזהו שוט לסוס שמשענהו על רגליו וצריך להראות לו
שוט ולהחמורים שכן אין יודעין להדריך ח"ו במדות ישרים אך הם למשא לעבוד עבודה
ה' במצות ולא לעבוד על לא תעשה וזהו שמשענהו על הידים ולכן צריך מתג להדריך
כי הם בעמלן אינן יודעין איך להחנה אבל להכסיל אינו מועיל לו ההוכחה ולא הדרכה
די שבת על כל דבר שעשה כלומר להכות אותו : (ד) אל תען בסיל באויר צנף
פריך אהדי דחייב ענה כסיל ג' וכתיב אל הען ומשני כאן בדברי מרדכי וקאן במילי
דעלמא ולכאורה אינו מוען והלא בפסוקים אין שינוי ומנין לתקן. וגדלה שחייך אגמ'
מפורש בפסוק ואגמלא אינו רק מפ' דברי הפסוק דחייב אל הען כסיל. כאולתו פן חשה
לו נס ואחרי ונחייב ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו ומפ' אגמלא היינו מחקים
אחם הענה לו חשוד לו גם אשה והיינו במילי דעלמא שאמר לך דבר שלא כהוגן ואם
הענה לו ויחייב עמו חשוד לו אל הענה אותו. אבל במקום שחם הענה אותו חסוד את
דבריו ואם לא הענה אותו יהיה חכם בעיניו ויחייב טובר שגלה אותך אז ענה כסיל כאולתו
והיינו ע"כ בדברי חזקוני וכן אמרו כאן בדברי מרדכי במילי דעלמא. ואמר אל תען
כסיל

בְּסִיל בְּאֻלָּתוֹ פֶּן־תִּשְׁוֶה־לוֹ גַּם־אֶתָּה : י עֲנֵה כְּסִיל בְּאֻלָּתוֹ פֶּן־
יִהְיֶה חֶכֶם בְּעֵינָיו : י מִקְצֵה רִגְלִים חָמֵס שְׂתֵה זֶלְזָח דְּבָרִים בִּיד־
כְּסִיל : י דִּלְיוֹ שָׁקִים מִפֶּסֶחַ וּמִשָּׁל בְּפִי כְּסִילִים : י כְּצֹרֹר אֲבָן
בְּמִרְגָּמָה בְּנֹתָן לְכְסִיל בָּבוֹד : י חוֹחַ עֲלֶה בִיד־שֹׁבוֹר וּמִשָּׁל
בְּפִי כְּסִילִים : י רֵב מְחוֹלָל פֶּלֶל וְשֹׁבֵר כְּסִיל וְשֹׁבֵר עֲבָרִים : י כִּבְרֶבֶב
שָׁב עַל־קֶאֱו כְּסִיל שׁוֹנֶה בְּאֻלָּתוֹ : י רֵאִיתִי אִישׁ חֶכֶם בְּעֵינָיו
תְּקוּהָ

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

כסיל כאלוהו כי אפילו בחלומי חכמים אין להשיב יוהר ממה שאמר הוא כמה שאמר
בגמרא האי מאן דלומר ליה חכמיה מילתא לא להדר ליה ספי ממה דלמר ליה חכמיה
ולכסיל אפילו כאלוהו אל תנו כי פן תשוה לו חס בזה להקוטע עמו : (ה) ענה כסיל
באולתו אפילו בדברי תורה אל תענה לפי שכל כי יבז לשכל מילך אל תענה כפי
שאלתו פן יהיה חכם בעיניו שיאמר שלא יכולת להשיב וכוונתו אכל לא תהא משיב רק כפי
אולתו ולא לפי שכל : (ו) מקצה רגלים חמס שותה שולח דברים ביד כסיל כי
השולח דברים ביד כסיל הוא אינו מבין ומשנה בדבורו ועיי' בזה מריבה שאינו מדבר
כפי הראוי והנכון לפי כבודו והוא יהיה נאך להכבד עליו רעים לפייסו ואפשר שלא
יהיה יכול לפייסו כלל וזהו שיקפה רגלים של ההולכים לעשות שלום ואעפ"כ לא יאז מלבו
כלב שלם וישתה חמס חומס דברים שמחקר אותו חכמיו שאלו הדברים והכל על ידי
שאלה דברים ביד כסיל : (ז) דליו שוקים מפסח כלומר אל תפסח השוקים גבוהים
זו מזה ואין כן המלך בפי כסילים אינו דומה לגמל זה פונה לזה זה לא אחר
כמו הרגלים אל תפסח : (ח) בצרור אבן במרגמה כמו העורב אבן צהקל לקלע
אין דעתו שיפול במקום ההוא כי האבן נתגלגל ונה במקום אחר לא במקום אשר היה
כוונתו שיפול כן הכסיל כאשר נותנין לו כבוד כלומר כאשר לומדין אותו תורה התורה
שלמד אינו עושה בה כוונת הלומדו אלא עושה אולתו וחורק אותה במקום אחר ועוד
כצור אבן במרגמה כמו העורבין אבן צהקל אין כוונתו ודעתו שיהיה שם האבן
בזה הקלע אלא לצדק משם לחוץ כן הנותן לכסיל כבוד בודאי חיך יוציא את הדברים
החווה ולא תנו כלבו כלל : (ט) חוח עלה ביד שבור כפי צהקל לקלע
שרוצין את החוח ואעפ"כ אין יכולין ליטול את החוח מידו כי דעתו מנובל ואינו יכול
לאחוז את ידו כן המלך אשר בפי כסילים הכל רוצין ויודעין את המלך אבל ח"א להוציא
המכון והמלך ממנו : (י) רב מחרלל כל כלומר האיש אשר הוא בעל ריב הוא מחולל
ופסח את כולם בריבו ושובר כסיל ושובר עוברים ומפני שאינו פגיעתן דעה
כסיל וכססן הוא שובר את שניהם לריב עם אותן שמריב אדם : (יא) ככלב שב וגו'
כמו הכלב שמקח מאכלו שאכל אחר כך אכל הקאחו כן הכסיל עושה אולתו וכאשר
יוריתו למה ככה עשה וחוזר ממעשהו ועוזב אולתו ואחר כך שב לאולתו ופונה לעשות
ובגמרא אמרו זה שער עבירה ושב בהשגה ואחר כך שונה ועושה העבירה הוא ככלב
וגו' : (יב) ראית וגו' כי איש שודע שהוא כסיל אז יש לו תקוה שאפשר שיתקן את עצמו
ויסיר אולתו ממנו אבל איש שהוא חכם בעיניו ולא יראה בעיניו אגלו לאולתו אלא לתכמה
אז אין לו תקוה וזהו תקוה לכסיל יוהר ממנו ואמר עשרה פסוקים בכסיל כי עשרה
חכמה חזק לעולם ד' מעשיות כמ"ס בר"מ היכל ה' המה היכל האל ד' וס' הוא

עשרה

תְּקוּהָ לְכְסִיל מִמֶּנּוּ : י אִמֵּר עֲצֵל שְׁחַל בִּדְרֹךְ אָרִי בֵּין חֲדָחוֹת :
י הִדְלָת תַּסּוּב עַל־צִירָה וְעֲצֵל עַל־מִטָּתוֹ : י טָמֵן עֲצֵל יָדוֹ
בְּצִדָּת נִלְאָה לְהִשְׁיבָה אֶל־פִּיו : י חֶכֶם עֲצֵל בְּעֵינָיו מִשְׁבַּעַה
מִשִּׁבֵּי טַעַם : י מַחְזִיק בְּאֻזְנֵי־כֶלֶב עֹבֵר מִתַּעֲבָר עַל־רֵיב לֹא־לוֹ :
י בְּכִתְלֵה־לָּהּ הִירָה וְקִים חֲצִים וְמוֹת : י בְּרֹאִישׁ רָמָה אֶת־
רַעְיוֹ וְאִמֵּר תִּלְאֵם־מִשְׁחָק אֲנִי : י בְּאַפָּס עֲצִים תִּכְבֶּה־אֵשׁ וּבְאֵין
נִרְנוֹ

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

עשרה לכן עד עשרה חכמות אמר עשרה כסילים ועד הד' מעשיות אמר ד"ס על
וכן עד תורה וחכמה ומצות ומדות וכן עד ד' חלקי העוף וכן על ידיים וכנפים וכן
עד ד' ביעות וב' חכמות : (יג) אמר עצל גו' שכל הוא ארי הזקן וארי הוא שעדיין
אינו זקן ואמר שהשכל הוא בדרך והוא רחוק מהעיר והארי בין החכמות והענין הוא
כמ"ס העוברים על דרך המישרים לזרעיהם וכמ"ס למעלה הפ' והוא שהיח"א אורב
לאותן שהיו עובדין עבירות ועשה רוצין ליישר לזרעיהם אז אורב להם וזהו שאומר העצל
שכל בדרך כלומר שדרך ה' עומד השכל ואורב ארי בין החכמות כמ"ס ואלא כל פניה
האורב וזה נאמר על הלומדי חכמים בעת שרצו מעט מן התורה אז הוא בזה ומהאורב
להם וזהו ארי בין החכמות רחובות הוא התורה כמ"ס בחכמות חקן קולא וכמ"ס למעלה
ובעת שצוה מהתורה ולא חזרו עדיין אז נקרא בין החכמות ואז בזה אליהם כשהם בין
החכמות ומ"ס אל החכמות ארי ואל דרך השכל הוא כי דרך קאי על מצות ורחובות הוא
תורה והתורה מגיעה ומלא ולכן כל זמן שהיה עוסק בתורה לא היה בו כלל היח"א
ועכשיו כשיצא מן התורה בא אליו ולכן נקרא אז ארי שאינו זקן כי עתה נחמד אתו
אבל דרך שהוא המצות שהם מגיעה ולא מפלי והיה היח"א בו מתחילה כ"כ ולכן נקרא
אז שכל שהוא זקן שגדל אותו מימים כבירים והוא עד הרגלים : (יד) הדלת וגו' כלומר
כבר בני אדם נעורים משתגש והלכין ומתחת הליכות בני אדם הדלת חסוד וגו' ועל
פדיין שוכב על מטהו והוא עד העוף ועד התורה שהוא שוכב ואינו יושב לעסוק בתורה :
(טו) טמן וגו' הוא נד הדירס ונד מעשה ללא להשיבה אל פיו כלומר אותן המצות
ששכרן לעו"כ בודאי אינו עושה שאינו יודע מהי יקיה מקו שכרם אלא אפילו אותן
המצות שאוכלין פירותיהן בעו"כ ג"כ אינו עושה חזו ללא להשיבה אפילו מה שלפניו
(טז) חכם עצל בעיניו הוא עד חכמה ועד הראש משבועה וגו' הם שבעה חכמים
פני השלך ובעת ראשם ששמהם : (יז) מחזיק וגו' כמו המחזיק בראי הכלב שאינו
נהנה מזה כלל והכלב ישיבו כן העובר ומתעבר על ריב אשר לא לו שאינו נהנה מזה
שאינו נוגע לו ומכשין אותו בזהם בריבם אותו ועוד עובר וגו' הוא איש הרודף אחר החמדה
למנוח ממנו ועובר פזירות וכוונתו בשביל אשתו ובניו אז שיהיה לו ממון הרבה מתעבר
הקב"ה עליו בשביל זה והוא לו כילא אחיו ירד כבוד ביתו : (יח) כבתלה וגו' כמו שירוש
הירוש יקום והוא אז שירוש אש פ"י כ"ו שקורין (בל"א ביקס) חיים כמשמעו ומות
הוא דבר הנמשח עם סם המות וכולם ממיסין האדם : (יט) כן רמה וגו' המרמה רעהו
ואח"כ אומר משחק אנו והענין שמתחילה אומר היח"א לאדם לכה ונרוה דודים ומשחק
לו בשעמו ובמתו ואח"כ יורה בו זיקים וחיים ומות וכן ג' דינין שבין על האדם זיקים
הוא אש בגיהנם חיים הוא כף הקלע ומות הוא שם עקרים ויש שם מיריות ועמיתין

נרנן ישתק מדון : כ" פתח לגחלים ונעצים לאש ואיש מדענים
 לתרדריב : כ" דברי נרנן כמתלהמים והם ירדו תרדריבן :
 כ" כסף סינים מצפה על צהרש שפתים דלקים ולבדע :
 כ" בשפתיו ינבר שונא ובקרבו ישית מרמה : כ" כי יתמן קודו
 אל תאמרו בו כי שבע תועבות בלבו : כי תבסס שונא במשאון
 תגלה רעתו בקרה : כ" ברה שחת בה יפול וגו' אבן אליו תשוב :
 לשון

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

לו לאכול מאומן מריכות וכו' שונא כו מיד וטל מת חסו מות : כ) באפס וגו' בלתי
 ענים וככה האש ובאין נרנן והוא המהדר ריב ישחוק מדון. והענין הוא כמ"ס שאין
 הניהם בעור אלא מהרשעים שבעו"ז וכמ"ס מעשה היה כשכבשו היה"ל וככה הניהם
 והוא באפס ענים כשלא יהיו הרשעים הנקראים ענים בעו"ז אז תבנה אש הניהם
 ובאין. נרנן כי לא יצאו קטרוג למעלה רק בעת שמנא: מחלוקת בעו"ז כי חבור ענבים
 אפרים גו' וכמ"ס שאחבב חסא יותר מירבעם אך כשהיה שלום ביניהם אמר הקב"ה כביכול
 אין אני כו' וזהו ישחוק מדון למעלה : כא) פתח וגו' עשיית הנחלים הוא ע"י שטולין
 הסחמין שכבו ומקריבים לאש ותיכף נעשו נחלים ולהכנות האש עוזים הענים ליתנם חתח
 האש כדי להלבינו יותר ולהרדו ריב הוא האש מדינים. והענין שגלה הם השונאים לח"ה
 ע"ה ושפותין יותר מהן שכן מהרחקין ריב המיד ומהו ופירש יותר מכולם והוא פתח
 הוא שה' בלש ונכבה והוא הח"ה שלמד תורה שכן' אש כמ"ס הלא כה דברי כאש וגו'
 ומהו נכבה שפירש ולכן לק' פתח והוא לנחלים יבא בניהם שלמעלה. ופירש הם הע"ה
 המקריבים עצמן לאש גל הניהם ואיש מדינים הוא נפותין הוא לתרדו ריב שהוא כף הקלע :
 כב) דברי וגו' כי בשביל היבזר רע נעש כף הקלע כמ"ס בתקוק ולכן אמר דברי
 נרנן כמתלהמים שמתין בעת יקולע כף הקלע וסס וגו' ואחר כן יודעין לעומק דתהומא
 רבא שהוא בחלרי הענין של שאל : כג) כסף וגו' כמו סינים על מרש כן המדבר ושפתיו
 דולקים בדברים. מוצים ולבו רע והיינו שלמד ומהפלא בחימום ובאילו אש בערית בנפשו
 ולהב אחזו ומראה עצמו שמתפלל ככוונה ובלבו אינו כלום רק רע ועניינו דומה כמו
 סינים וגו' : כד) בשפתיו וגו' שהוא מנכר עצמו בשפתיו נפתחו ומראה ח"ס כאילו
 הוא אורכו ולא שונא ובקרבו וגו' : כה) כי יחנן וגו' . ולכן אף שיתן בקולו לק' ויאמר
 כי למוסר כוונתו אל תאמין בו כי שבע תועבה בלבו ואמר שבעים כו' והוא לפי שגבי
 אבן יודעויו חשיב שם עשרה דברים ואמר תועבה ובלן אמר שבע תועבות הרי שבע
 פעמים עשרה הוא שבעים. והענין כי שונא הוא היצר הרע והוא מנכר ח"ס מהשנאה
 ועושה עצמו כלאוהו. שאומר לו לכה מזה דודים גו' ובקרבו וגו' ולכן כי יחנן קולו
 ויאמר לק' נחמלה באהבים גו' והוא הכל קול חנינות אל תאמין בו כי בלבו להדיחך בכל
 השבעה תועבות והם שבעה מדורי ניהם : כו) תבסה וגו' כלומר שמראה עצמו ללאוב
 ומכסה השנאה בחושך תגלה רעתו בקרה רב וכן תראה ח"ס דיקי בעיני העם ובמחשך
 מעשיו רעים. ונאוי ש'נאומהו העם לפי מעשיו הרעים שחושך לק' שהוא מכסה השנאה
 במשאוון תגלה רעתו בדברים : כז) בורה וגו' שורה בור כה יפול חבירו והסוף שבענו
 יפול כה וגו' אבן לזרוק על חבירו אליו חסד וכמ"ס מעשה בלדס ח' שסיד מסקל
 שדור לר"ה ורחא חסיד ח' ואמר לו למה תזרוק משאית שלך לשלך ושחך לדבריו לימים

כ" לשון שקר ישנא דכיו ופה חלק יעשה מדה :
 כ" אל תתהלל ביום מחר. כי לא תדע מה יגיד יום :
 כ" יחלקה דר ולא פיה נכרי ואל שפתיה : כ" בלד אבן
 וגמל החול וכעס אויל בלד משניהם : יאכוריות חמה ושמה
 אה ומי יעמד לפני קנאה : ה טובה תוכחת מנקה מאהבה

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

מכר שדח מעגל דחקו והלך בל"ה וניזק על אותם האבנים שסקל משדח וזכר למאמר
 הסחיד ושיבתו כי ה"ה עשה שלו וסדור מכר וז"ס גולל אבן אליו חסד וכן דע ומרמה :
 כה) לשון שקר וגו' ח"ס המסקר ישנא דכיו מי שדור לזכות ח"ס שמסת שדעחו
 להרע לו בשקרו ולכן שונא אותו שמוכח ח"ס. ופה חלק הוא המרמה יעשה מדה שדעחו
 שאל יבוא אליו לזכות עצמו וממילא יפול ברעה וכן דע ומרמה :
 כו) א אל תתהלל וגו' לא תסתאף בעשוקך איז דבר למחר לו שחפליג ותאמר
 מה שיש לי לעשות משחה ושמהה חפשה למחר אל תתהלל בזה כי וגו' וכן
 הוא במורה אל תאמר לכשפנה חשנה שמה כו' : ב) יהלך וגו' הזכיר שאל יהלל אדם
 אף עצמו אלא יספיל ח"ס אלא אדם יהללוהו ואמר אז הם הכוחים וככרי הם הכוחים
 כמ"ס כדי שיהא אהב למעלה ונחמד למטה אפי' נכרי בשוק כמ"ס ויתברכו בו כל גוים
 ישארוהו ואמר ס"ך וספירך שכן מלכד ומלגלו כמ"ס נטור לשון מרע וספירך וגו' וכמ"ס
 למעלה וכן אדם וכוחים הם ג"ל מלכד ומלגלו ואמר שוף שהם רעים מ"מ יהלוק במה
 שבאחליו ומה שבאחכסיו וכן נאמר בענין הברכה ועמדו ורעו זאנכס מלכד
 ונכריס יהיו איכריס מלגיו כי אלא הוא מלכד כמ"ס וילך אחר האל במדבר וכשלא
 יתהלל ח"ס מלכד ומלגיו אז יהללוהו אדם ונכריס כמ"ס כל התשפיל ח"ס הקב"ה מגביהו כו' :
 ג) בלד וגו' כוד של אבן כי האבן בעצמו כדד מאוד וגמל החול החול בעצמו הוא קל
 אך הגפוח הוא הרבה וכדדה עפילתו : ובעם וגו' כלומר שב' צרות שועס בגרעושו
 להאדם ח' הוא צרה כדדה כאבן מעודל לחתמה אותו בעם ח' והב' שהצרה בעומה
 חיה כדדה כ"ל אך שמהרבה לו ימיו בלדס. וכעס כדד משניהם שיש לו המיד צרות
 ממנו וגם היא צרה כדדה מאוד ולכן היא כדדה משניהם : ד) אכוריות וגו' כי ג'
 דיין הם העוברים על האדם בעת האספו מזה העולם ח' במיתה והוא במעשה והב'
 בעת שמתין אותו בקבר אז עליו הקפץ גדול. ודין אותו וסוסקין דיט. והוא דריבור
 ואח"כ בניהם מייסרין אותו הבעלי קלאין שמקלאין על אשר לא עשה כדבר האלק
 ודחו וז"ס אכוריות חמה הוא במיתה ולכן אמר חמה שהוא במעשה ואח"כ שופק עליו
 האף דריבור שבעת דין ומשפון והוא אחרי ישכבדו בקברו ואחר כל זה ומי יעמוד לפני
 קנאה הוא בעלי הקנאה המתקנאים קנאת ה' נבלות ומייסרין אותו בניהם כמ"ס
 ולפני עצמו מי יעמוד זה הניהם : ה) מורה וגו' מוב מלדס התוכחה שגבלי מלדסה
 המוכתרת והוא שמו. ללדס מי שיוכית אחר בגלוי ממי שאורכו בסתר כי העויות
 בגלוי מסתמא אורכו מאוד כי יסרון האהבה מאוהב. לנאכס מוכר ביהמן
 חוכמת כמו שחובב אהר יאהב ה' יוכית וכן. אהבך האל לבט אף כי גדלה אהבתו
 לבטו אהבה בחטונס מ"מ מכה אה בטו ומכירתו בגלוי העיד לא כן שאל קרוביו לא
 יבואו לק' ויכירוהו ושאר ב"א אף לא יכירוהו והוא כי כל שדעחו גדלה אליו תוכחתו
 גדלה

מִסְתַּתֵּר׃ י נֶאֱמָנִים פָּעָעִי אוֹהֵב וְנִעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׁוֹנֵא׃ י נֶפֶשׁ
שֹׁבֶעָה תָבוֹס נֶפֶת וְנֶפֶשׁ רַעְבָּה בְּלִי-מֶר כִּתּוֹק׃ י בַּצָּפוֹר נוֹדֶדֶת
כִּן-קִנְיָה בֵּן אִישׁ נוֹדֶד מִמָּקוֹמוֹ׃ י שֶׁמֶן וְקִמְדָּת יִשְׁמַח-לֵב וּמִתֵּק
רַעְהוֹ מַעֲצַת-נֶפֶשׁ׃ י רַעְהוֹ וְרַעְהוֹ אָבִיךָ אֶל-תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ

פ' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

גדולה שמכון ליישר מדותיו ולחקו כחוכמתו והוא משלימה האהבה וכן כהק"ם כמ"ש
יען לא האמת וגו' וכמ"ס ז"ל אשריהם לזדיקים שאין הקב"ה נשאל להם פנים או
לרשעים כו' נשאל פנים כמ"ס יטן אשר נכנסו אחת לפני וגו' (ו) באמרים וגו' שרואה
יותר בפשעי האובד ולאחרים לו ביותר. ונעדרות נשקות שונא נשקות שהם בעולם
בעיניו וכן כסס. והענין שיותר טובים הסורין והסגופין לאלהם הכלים מעשה היצ"ם
ונעדרות נשקות היצ"ם כמ"ס ואחיה בו ונשקה לו והן הנשיקין בישן משוקצים ומחועבים
(ז) נפש וגו' כמ"ס האומר במה יכול לחמא סב מיניו אבל לנפש רעבה אפי' כל מד
מחוק. והענין כאשר לא יחפון האדם בהניון ההורה אז אינו מועם המחיקה ואז חבוס
נפש אך כאשר נפשו רעבה שמחוקק ומחאה לעסוק בהורה אפי' כל מד מחוק לו
מחמה שובע בו מאד ויעיר א"ע עליה. ועוד נפש שבעה כאשר ימלא האדם תאוה נפשו אז
היא חבוס נפש שאינו חפץ בהורה אבל נפש רעבה שאינו ממלא תאוהו אלא מבקש ענינו
ומורעב א"ע כל מד כל היגיעות והמריחות יהיה לו מחוק ויבצר מאוד כי יגיע וישג
מחיקת ההורה (ח) בצפור וגו' כמו צפור הנודדת מקנה אז מקוננת מאוד על
היומה נעה וגדה כן איש הנודד מחקומו ואמר קנה ומקומו והסביל הוא קנה דרך ערוא
ומקומו הוא מקום קביעה. והענין כצפור וגו' האדם התפלה חמיר ופסע לא התפלה
דומה בעיניו כאלו לא התפלה מעולם כן איש האומר המיד מורה ופ"א לא למד אז הוא
כמו מבלבל ויודד ואמר אלא תפלה קנה ואלל תורה הוא לרית כן משמחין לבו של
משמחין ישראל (ט) שמן וגו' שמן למאור וקפורה הוא לרית כן משמחין לבו של
אדם ומחך רעהו וגו' והמחיקות של רעהו הוא מעשה נפש שניתן לו ענה טובה ומחוק
לנפשו והיינו ה' שמשכין רעהו של אדם קול ומראה ורית ומראה ורית הוא שמן וקפורה
ומחך רעהו הוא קול חבירו בעיניו שיהיה מחולק ונכחו וכן אומר כן רעהו ועיקר מחיקת קול
חבירו הוא מעשה נפש כמה שמכירו מיטעו ענה טובה לנפשו. ועוד שמן וקפורה הוא החכמה
כי תחוק אלפא לבמן ולכן שם החכמה שמן וכן ריחא כמ"ס חמרא וריחא פקחין והן
משמחין לב כי בלב נכון תחם החכמה ומחך רעהו כי אף שהוא חכם מ"מ מחך רעהו
הוא הענה שמתן לו חבירו חיד לילך בדרכי ה' וליישר המדות לבו. ועוד שמן וקפורה
הן שמן של מורה וקפורה שהם במקדש הן משמחין לב ומחך רעהו מה מחוק דיבורו
של כ"ג בלמרו ביה"א הוא חסא כו' כפר נא כו' והוא מעשה נפש שהיה יודע עונות
שכחו וכן מוצאנו שבני ישראל ויתן לכל א' וא' ענה ומחילה ישרה חיד לעבוד ה' ולכן
היה יכול להודות (י) רעך וגו' מי שהוא רעך ורעך חיד אל תעזבה כי מחמה זה
לא תפסך לבוא חסא הוא קרוב מחילה ואינו הוא מכבד אך שמקודם לא היה חלק
ועכשיו תחבר חלק חלק שהוא קרוב מחילה ואינו הוא מכבד אך עשה הוא רחוק
ממך. והענין רעך ההורה והמאה שהם חיד חיד כמ"ס והודעתם לבניך ולבני
בניך וגו' ובית חיד גו' כי ג' חובבים יש לאדם קרוביו וממנו ועשוי חובבים כמ"ס
למעלה אך ב' החובבים האמון וקרוביו ירחקו מאדו בעת האספו מעולם הזה ולא
יעילוהו

אֶל-תִּבְּוֹא בְּיוֹם אֵיךְ טוֹב שָׁבִן קְרוֹב מֵאֵת רְחוֹק׃ י חֶבֶם בְּנֵי
וְשִׁמְחָה לְבִי וְאִשְׁיָבָה חֲרָפִי דְבָר׃ י עָרוֹם רָאָה רַעְהוֹ נִסְתַּר
פְּתָאִים עָבְרוּ וְנִעְנְשׁוּ׃ י קַח-בִּגְדוֹ בִּי-עֶרְבֹךָ וְכֶעֱד נִכְרִיחַ
תְּכַלְהוּ׃ י מְבַרֵךְ רַעְהוֹ בְּקוֹל גְּדוֹל בְּבִקְרֵי הַשָּׂמִים מְלַלָה
הַחֲשֹׁב לוֹ׃ י דִּלְקָה טוֹרֵד בְּיוֹם סִגְרִיר וְאִשֶּׁת מְדֻנִּים נִשְׁתַּתָּה׃

צפניה

פ' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

ועילוהו בקבר ואף בחייו בעת צרכו לא יעזובו כמ"ס למעלה אך המעש נשאלו עמו
לעולם הבא וס' יעלוהו משתח נפשו ח"ס ולבית אחיך הם ממנו וקרוביו לא חבוס
ביום חיד ולכן טוב שכן שלא היה חלק מקודם לכן אלא עשה מיישב חלק מחמת
המלוא אך שהוא קרוב חלק המיד בשכבך ובקומך כו' מחא שהוא רחוק כי כולם נרחקו מאדו
אמר פסירתו ויטו מאדו (יא) חבם וגו' בזה שהחכם השמח לבי וגם לכולם להשיבה
חורפי חותן שהיו מחסין אחי שלא ידעתי עשה אשיבם כשהחכם וכן צוה"כ ושמח
לבי צ"ע ואשיב חורפי דבר היינו על השערים כמ"ס בחינים ביד גבור כו' לא יבחר
כי ידברו את חובבים בשעה (יב) ערום ראה רעה נסתר. פ' הערום שמכין הסוף
כמ"ס למעלה הוא רואה ומכין אפילו רעה נסתרה ומסתיר א"ע מענה מחמה זה ופחלים
הן שאין מבין הסוף עברו בדבר זה וכל עליהם הצרה וחל"כ נעשו גם בעד הצרה
ענמה שלא שמו א"ע ומהחייבים בפשט (יג) קח בגדו וגו' כי אלא הלוה מעות חיק
רשאים ליקח בגדו מאדו חזון וכ"ס לבוא לביתו לחבלו משח"כ להעבר מותר כל זה
וכ"ס פ' שמר בעד כותי ח"ס קח את בגדו בחזן בשוק כי ערב יד ובעד נכרי שהוא
כותי לך לביתו ומבלו. והענין כי יד ונכריה הם כיעוי הכ' מדות הרעות והם האהבה
והחמדה והחלואה היא בפנים והחמדה היא מבחוץ נודף בשוקים ונכריות קריה לאסוף
הממון וכבוד ביום כמ"ס למעלה ומי שמר עליוס והוא שמכין א"ע להשיבה עליהם
ואינו משגיב וילך שוב במדות האהבה והחמדה ועשה כאוות נפשו וכמהמד עיניו אז
נוטלין מאדו מדותיו הטובים ומדות האדם נהלקים לב' אחד המדות פנימים והוא מה
שכין אדם למקום ואחד מבחוץ מה שנתן אדם לחבירו ותבחוץ נקראים בגדיו ותלויו ח"ס
לקח בגדו הם המדות שמבחוץ כי ערב יד שהוא החמדה ובעד נכריה שהיא האהבה
תבלו מה שפנים (יד) מברך וגו' כלומר שמכרה בקול גדול על ששם לו סעודות
גדולות וטובות חין זה ברכה אלא קלה החשב לו שהכל יבואו לסודו בבקשה מוזה
ולכס מאדו ישמעו מהמבצר גדול חסדו ונדיבותו ואמר בקול גדול השכם שהוא לכאורה
מיותר ואמר בגמרא מ"ל מברך רעהו וגו' כגון דמיקלט בלחשפיה ומרמו קמים כו'
ואמר רחמנו נכדך לפניך כו' ושמעין ואנסין לי כו' הני רב דימי אחיה דר"ס לעולם
אל יספר אדם בשבח של חבירו שמחך כו' וקאי גמי על מברך כו' ומפרשי מ"ל בקול
גדול שהוא מיותר אלא גדול קאי על שלמח יתב בשוקא ואמר רחמנו כו' ששם
אורו גדול בפרסמו ובקול הוא מדבר לחבירו בשבח חבירו ומחך כו' ולכן הוא קלה
לו. ומ"ס בבורק הוא כמ"ס רז"ל במסכת ברכות כל הטמן שלום לחבירו קודם שחפלה גו'
וזר בברך קודם תפילה ואמר השכם כמ"ס שם מיתבי כו' במשכים לפתחו כלומר
שאינו חסר אלא במשכים לפתחו וזר. בברך השכם גו' (טו) דלף וגו' כמו נשנו
מהדלף בסודו כל היום מ"פ ט"ף ולא יטח כן נשנו מלשה מדעם שאין לו מנוחה יום
ולילה

צִפְנִיָּה צִפְנֵי רֹחַ וְשָׁמַיִם יָמִינוּ יִקְרָא׃ יִבְרֹל בְּבִרְלֵי יָחַד וְאִישׁ
יָחַד פְּגִירָתָהּ׃ יִי נִצֵּר תִּאֲנֶה יֶאֱכַל פְּרִיָּה וְשֹׁמֵר אֲדָנָיו יִכְבֵּד׃
יִפְתּוֹם תַּפְּנִים לַפְּנִים בֵּן לֵב הָאָדָם לְאָדָם׃ יִשְׁאוּל וְאַבְדּוֹן
לֹא תִשְׁבַּעְנָה וְעֵינֵי הָאָדָם לֹא תִשְׁבַּעְנָה׃ כִּי מִצָּרָה לִבָּסָה וְכוֹר
לְחֶבֶב וְאִישׁ לִפִּי מִתְּלָו׃ כִּי אֲחִי-תִּכְתּוֹשׁ אֶת-הָאֵלִיל בְּמִכְתָּשׁ
בְּתוֹךְ

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

לילה כמ"ס למעלה ע"ס׃ (שז) צופניה וגו' . הנהגה להסתיר האדם כמו האופן רוח
בבלי שלא יוצאן שם הרוח מהשם לא יומלט מלקב בכלי איזה נקב ואז יאכל הרוח מטדו
כן לא יוכל להסתירה כי תיכף המלא מקום לנחל ולדקדק אחר תועבותיה וגינותיה
ורשמו ימינו כלומר שמן הרוח ונכאש ריחו ורואה לכותמו בהאספו ליד הימנית כי בירו
השמהלית לא יוכל כ"כ לשחוט בכה לכן אחר ימינו ואשכ"כ ריח הרע טורף כמו שחמלה
כן לא יוכל להסתירה ואף שיפניה ריחה הרע טורף וזהמחו חימו וכן אשת מדנים קא'
על תלמיד שלימי הגון או חבר רע אשר לא ינוח ממנו יום לילה כמו הלהף טורף ולא יוכל
להסתירו כמו אשר לא יוצאן רוח בבלי ובאשר חזירו רואה בו דבר א' אשר למראה עיניו
ישפוט זה לבלי עוב יקרא ויפרסם כמו השמן שריחו הרע טורף ולא יועיל לו הסתירו
בימינו כן הוא חזירו ויפנים אחד׃ (יז) ברול וגו' . כמו שברול יחיד ברול אחר כן
איש בו ואחר ברול צנור כי יומעי יחדו וא"ו כשהם שניהם חודרים כברול
כמ"ס אם ריחא ח"ח שהוא קשה כברול תגריהו על מחקר והוא לפי שממנו חורה יא'
כמ"ס מעו יא' מחוק וכן לא יחודרו אלא כשנייהם חודרים כמ"ס ר"י בר לקיטא כ"י כ"ד
קוט' גו' כ"ד פרוקי וממילא רוחא שמעתא׃ (יח) נוצר גו' . כי תאיה אין לקיטתה
כחאה אלא נחבשל מעט מעט ונריך לשמרה המיד והאומרה הוא יאכל פריה כי היא
מחבשלה בכל עת . ושומר אדוניו יכובד כי השומר הוא הראש כמ"ס שומר לרש"י
אשיתך כל המים וכמו י הספ שם על החמה שמצעה רואה פני המלך׃ (יט) בשים
וגו' . כמו המים שמראין פני האדם כפי מראהו להמים אם יעקם פניו גם המים יתראו
כן לב האדם לאדם אם לבו טוב לאישו אדם הוא ג"כ טוב עמו אף שאינו ידוע לבו של
אדם . והענין כמ"ס כי האדם נריך ג' דברים תורה ומצוה ודרך חיים גו' והוא נוצר תהיה
הוא החורה מה החאה כל זמן ששומרה ימאל בה פירות כן החורה כ"ו שיהיה בה ימאל
פירות ומעט . ושומר אדוניו עושה מצוה אדוניו אדון הכל יכובד . כמים גו' הוא דרך חיים
שהוא הדבקות ללכת בדרכיו ולדבקה בו וכמו שהאדם דבק להש"ת כן הקב"ה מדבק בו
וכמ"ס ועל הכסף דמות כמראה אדם וכן כל הציורים ראג בדמות אדם לפי שהן אדם
לכן מראה עצמו להם בדמות אדם׃ (כ) שאול ואבדון וגו' . השעה מדורין דגיהנם
ככללם נקראין שאלו ואבדון הוא השניע וכל השעה מכניסים ומציאים אבל אבדון כשמו
כן הוא שנאבדו שם כל בניה כמ"ס למעלה ואניהם אינו שבע לעולם כמ"ס לקמן כן
פני אדם לא השבענה לעולם ואחר פני שכן תאוו ותמדה התאוו מכנים ומציאים
שפולטם לחוד וההמדה מכנים ואינו מוציא וכמו השאלו ואבדון׃ (כא) מצרף לבקף בעת
אם נצרך האדם לבחון כסף אם הוא טוב נותנין אותו למצרף והם בצימנו בבור אבל
האדם הוא לפי מהללו כמחז"ל אם רוח הבריות טוחה הימנו כו' . והענין מצרף לבקף
הוא מ"ס כור לזכר הוא מלוא לא תעשה כמ"ס למעלה איש לפי מהללו הוא התורה כמ"ס

ויחלילה

בְּתוֹךְ הָרִיפּוֹת בְּעִלִּי לֹא-תִסְוֹר מַעֲלֵיו אוֹלָתוֹ׃ כִּי יִדַּע תִּדְרַע פְּנֵי
צִאֲנָה שִׁית לָהֶן לַעֲדָרִים׃ כִּי בִי לֹא לְעוֹלָם חֶסֶן וְאֲבִינֹר לְדוֹר
וָדוֹר׃ כִּה נִצֵּה חֲצִיר וְנִרְאָה-דֶּשֶׁא וְנִאֲסָפוּ עֲשׂוֹבוֹת הָרִים׃
כִּי בְּבָשִׁים לְבֹשֶׁשׁה וּמִחֹר שִׂדָּה עֲתוּדִים׃ כִּי וְדִי חֶלֶב עֲזִים
לְחֶמְדָּה לְחֶלֶם בֵּיתָה וְחִיִּים לְנִעְרוֹתֶיהָ׃

נכו

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ויחללו בשערים מעשים והיינו כמו שמהללין את האדם בעוה"ז׃ (כב) אם תכתוש וגו'
כלומר אותו לבדו או בזהר הריפות והוא חסיו ואמר שאשכ"ס שם נכתשין מ"מ הוא לא
יסיר אוולתו ממנו . והענין שגב' עמים שונים יענש וילקח האדם א' בעשיתו אחת מכל
המעשים אשר לא תעשינה ואשכ"ס ילקוהו ב"ד ובקבל עס ישפכוהו והג' שהקב"ה ישלח
עליו גרה וטוקה כעת ממרום המעלה להלקוהו בצנים או ש"ד והג' בעת ישלח ה' חמתו
על כל העולם וכולם יחקרו ויחפשו וישונו לא' והוא לא יעזוב לרצונו וכו' אם תכתוש
וגו' הוא בעוה"ז מן ב"ד ובחוק הריפות בעת יצוא גרה ח"ו על כל הציבור ונכתשו כולם
וכס הוא בחוכם וגו' בעלי שהוא מלמעלה מן השמים יבאיו עליו צרות אשכ"ס לא יסור
אוולתו ממנו׃ (כג) ידוע תדע וכו' פ' שהלך חמוד לדרוש שלום האלן והשקיע לבד
לעשות עדרים עדרים . כלומר כל עדר בפ"ע׃ (כד) כי לא וגו' כי בית וכו' נחלה
אבות וע"פ שבע לא לעולם יהיה זאת בידך כי גלגל חורר בעולם . ואם נור שקבלו אותך
למלך שהוא לעולם אשכ"ס אינו לדור ודור ובניך אחריך מה יעשו ולכן תשים לבך על
לאק שכן ע"פ טבע לדור ודור׃ (כה) גלה חציר שהחקור נא אם גלה חציר ונראה
דשא שכן עשנין וירקות שגם זו לבהכס אף שהוא גם לאדם מ"מ עיקר הוא לבהכס .
ונאספו כי ברגש ההרים א"ל להליכם שמה האלן ולכן תאסוף אליו עשנין ההרים׃
(כו) בבשים ללבושך ויהיו כבשים עושים עמרם ללבושך ומחיר וגו' שעתידים מחלוק
על שדות׃ (כז) ודי חלב וגו' וחלבם יהיו די לך ללחמך וללחם ביתך וחיים לנערותיך
ואחר אלא נערותיך חיים כמ"ס ותמן טורף לביתה וחוק לנערותיה פ' לביתה היא נוחת
כל צרכה אכל לנערותיה אינה נוחתה אלא החוק הקבוע שמגיע להם בקצבה וכן הוא
כאן לך לבייתך יה' ללחמך כל צרכך ולנערותך אינה אלא כדי חיים . והענין כי
אלהך הם המלמדים ואמר שחזעם המיד ותשניה עליהם ושהי לבן לשום עמדים והשויב
ישיבות ואמר כאן פני ובאן לבך לומר שכתחמוד השים למודך כעס פני המלמדים והם
הקרוצים אליך והם הגדולים ולבך יה' לכל העדרים שיבינו כולם . כי לא לעולם חוסן
שום חרין עשנין וחרין אחתמין בעיה"ב וכן צעה"ס ים חרין אחתמין וכן בית וממון
שכן ירועה לו מן אבותיו כמ"ס בית וכו' נחלה אבות וחרין עשנין כן מלכות ובמלכות
הן ב' מאבדותיו ומן השמים והן מלך תמלוק אש משול תמשול בנו כמ"ס בשלש מעלות
של מלך תמחיל אשר ימלוק עליכם ומסיים אלהם תהיו לו לעבדים שהוא כתר מלכות
נעון סופו שיתחיל וכן מלכות מלכות כו' ומתשלך כו' והוא כי מלך הוא שכולם ינו
שכס אחד לעבדו ויתנו לו כתר מלכות ובחמה המלך בעצמו שיה לשאר העם באיכותם
אך שכולם ימליכוהו עליהם ויקבלו עול מלכותו ומושל הוא שמלכותו בא אליו בבחי'
מושל שהוא נבחר מכולם וכבש ארץ או אותה אחת להיות תחת ממשלתו וזהו המלך וגו'
כי אחר בחלומו ב"ד א' שהנה קמה אלוותי כו' שמורה על ממשלתו שקמה בחוקק וגו'כ

יא

ותחנן

**כח * נסו ואירדתי רשע וצדיקים ככפיר יבטח : ב בפשע
ארץ רבים שריתה ובאדם מבין ידע בן יאריה : ג גבר**

רש

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

ותשתחון לאלותי שמורה על שיקבלו מעמדם עול מלכותו ולכן השיבו המלך חמלוק כו' אם משול כו' וזהו שסדרו בחפילה כי לה' המלוכה כו' והיה ה' למלך על כל הארץ אשר יפלא לבאורה מ"ש אח"כ והי' ה' למלך על כל הארץ ולא מחפילה ח"ו. אך הענין כמ"ס שאנחנו עמו ב"י קבלנו עול מלכותו עלינו אך לא כן העובדי כוכבים אך שהוא מושל עליהם כדמיו ורודה בהם כחפצו ולהם נק' מושל וזהו כי לה' המלוכה וזהו עלינו ומושל נקרא בכוחים אך שלא קבלו עולו הוא מושל בהם אך לעתיד יטו כולם שכם ה' לעבדו ויפנו לו כתר מלוכה וזהו והי' ה' למלך על כל הארץ שעל כל הארץ יקרא מלך כאשר יקבלו כל הארץ עול מלכותו עליהם וז"ל כהן כי לא לעולם חסון ואם נזר וגו' שערין הם נוקבין לגבי אחסנתי כמ"ס ומלאה הארץ דעה יעקב חיקן תפילת ערבים ואברהם ויחזק שחרית ומנחה וז"ל לעולם לדור דוד כמ"ס זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דודו ולעולם הוא לעילא דוד דור הוא לתתא וכן ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור דודו אף שחרין עטרין עממן הוא ג"כ לדור דודו כמ"ס מלכותך מלכות כל עולמים וממלכתך בכל דור דודו שהדעת ג"כ כולל דו"ל אך שהוא עוקף לגבי וכן בעבודת ה' כן ג"כ ב' נחלת אבות תורה ומצות כמ"ס תורה נזה לנו משה וגו' עטרין עטרין הם עבודה ה' עממה כמ"ס אלי אחת ואודך אשרי העם שככה לו אשרי גו' וז"ל מה טוב חלקינו ומה נעים וגו' וזהו שלא עשנו בגויי הארצות כו' ולא שמו כו' שלא שם חלקינו כו' וכמ"ס (תהלים י"ז) חבלים נפלו לי בעיניי כו' אף נחלת כו' אברך כו' אף לילוח כו'. גלה חזיר הוא תורה שבכתב כמו שהחזיר כמו שגדל מחלו כן נאכל כן תורה שבכתב כמו שניתנה לנו. ונראה דשא הוא משנה שכל המורה הלכה מן המשנה כו'. ונאספו כו' הוב גמלא כי עשב הוא מזריע זרע הוא הלחם נקרא הרים שהוא גבוה מאוד. כבשים ללבושך דברים שהם כבשנו של עולם יהיה חחת לבושך והוא הסוד ומחיר שדה עתודים הוא דרוש שהן בעלי קרנים ודי חלב עזים הוא הרמז יהיה ללחמך שתלמוד תורה וביהק ועשרותיך פי מוסר יפה לבנים ולבואם אך להעבדים אין. קריבין אלא מעט כי הן משועבדים לו למלאכתו לכן אמר וחיים לנעורותיך :

כח א נסו וגו' כלומר הרשעים אף שאין מי רודף אחריהם מ"מ נסו אבל צדיקים

ככפיר יבטח ושינה לשונו שאלמר אלא הרשע נסו לשון רבים ורשע לשון יחיד וצדיקים יבטח להוריות שכבש רשע אפילו אחד כולן נסו בענינו וכשים הרבה צדיקים אף כל ח' וז' ככפיר יבטח ולא יפחדו כלל. שמעתי מאחד מהעומדים לפני אדמ"י האגון זל"ה בזהר מקשה וצדיקים ככפיר יבטח והלא אינם מובטחים בצדקה ומשיי שכפיר נקרא ארי כשהוא קמן וזהו מתוך צדיקים לשון רבים ויבטח לשון יחיד שהצדיק בטוח בזכות אבותיו שהיו צדיקים כמו הכפיר אריות שהרבה חיות חזקים ממנו אך שבפחיתו הוא שהוא מאריות וגם הם מטייראין מתחת זה ממנו כן הצדיק בטוח על אבותיו שהיו צדיקים : ב) בפשע וגו' כלומר בפשע ארץ אז עוגשה שרבים שריה יהיו כמ"ס ממלוק אדם חזק מוקפי עם והיו שמתחת זה איש כל היסוד בענינו יפשה ואז יאילו רשעים כמו עשב. ובאדם מבין ויודע כמ"ס איש בער לא ידע ובסיל לא יבין את זאת פי' מה דכתיב לעיל מיניה והוא בפרט רשעים כו' ויאיטו כל פועלי און ולא ידעו ולא יבינו שהוא לאדם

**רש ועשק דלים ממר סתף ואין להם : ד עזבי תורה יתללו רשע
ושמרי תורה יתגדו בהם : ה אנשי ידע לא יבינו משפט ומבקשי
י יבינו כל : יטוב דש הולך בתמו מעקש דרכים והוא עשיר :
י נוצר תורה בן מבין ורעה זוללים יבליים אביו : יי מרבה הונז
בנפשו ותרבית לחונן צדים יקבצנו : יי מסיר אגונו משמלע תורה
גם תהפלתו תועבה : י משנה ישרים בדרך רע בשחיתותו הוא**

יפול

פי' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

לאדם ולהשמש עדי עד ולכן האדם המבין ויודע זאת הוא יאריך הכן פי' יסוד ורגל העיר : ג) גבר וגו' שעושק דלים כדי להתעשר נדמה כמסר סוחר והוא ממר שעוקר חילנות בכחו הרב ואינו מועיל לתבואה כן הוא עושק דלים והוא ב"כ ישרא' לו וצביות לא יהיה להם ובמלה : ד) עוזבי תורה וגו' המהללים להרשע מסתמא הם עוזבי תורה כי כן דרך עוזבי תורה להלל רשע. ושומרי תורה יתגדו בהם ואמר בהם כלומר בהרשעים ובמהללים : ה) אנשי רע וגו' שהם לא יבינו על מה יליתו רשעים בעוה"ז אלא מבקשי ה' יבינו כל שהלכת הרשעים הוא להשמש עדי עד ואדם כממר יסרה גו' : ו) טוב רש וגו' הכן מבין שיושב וואמר בהמה"ל בין התלמידים דרכיו ויעיר וכמ"ס למעלה : ז) נוצר וגו' הכן מבין שיושב וואמר בהמה"ל בין התלמידים חכמים אז החורס לו כעיר נאורה שה"ס סביבו והחורס תלמודו אצל הרועה זוללים והוא המהביל סעודהו בכל מקום הוא מכלים אביו כמ"ס ומחלל ש"ס ורבו ושם אביו כו' : ח) מרבה הונז מרבה הונז מעיני ישראל לחונן דלים הוא הצדיק שחונן הדלים יקבצנו כי כל דבר צריך שיוחזר למקומו והמורה הונז מסתמא נעל גם מעינים ולכן יבא ליד אבות שחונן דלים ובגמלא אמרו חונן דלים הוא שבור מלכא והוא משום שהמורה שם לא נצרכה אלא צריכה דנכרי ופריך והתקן לוין ופוערין כו' ומשני ל"ס אלא כדי חייו ודחקו לפשר כן משום דק"ל מתי דכתיב מרבה הונז כו' והא צריכה אף מעט אסור ולכן מוקי דאיידי צריכה דנכרי ולכן הרבה הוא דאסור אצל כדי חייו שרי ולכן אמרו חונן דלים יקבצנו היינו שבור מלכא שהוא אסף זאת מאכרים ויוחזרם למקומם : ט) מסיר וגו' כמ"ס במוע מוצח טוב וגו' וכ"ס מחפלה שהוא במקום זכח וכשחינו רואה לכמוע אז גם תפילהו תועבה ואמר גם תפילהו לומר שאף השבחים שבהפילה ג"כ תועבה ומכ"ס שהבקשה היא תועבה וזהו גם תפילהו : י) משנה ישרים וגו' הוא עמנו יפול בלחות בור ותמימים שלהם אינו יכול להשגה הם ינחלו טוב של המשנים הישרים ואמר ישרים ותמימים כי ישרים הם ההולכין צעין שכלם כמ"ס למעלה ולכן יכול להשגיחם ולהעשותם אצל תמימים הם ההולכין בהמימותם וטועין מ"ס בתורה ולא יעשו אל ביותם ולכן לא יעשו ולא יוכל להשגיחם והם ינחלו את הטוב מהם כמו בהמרגלים שנטלו כלב ויהושע את חלקם ואמר בשחיתו כי המשנה הוא נקרא משחית כמ"ס בנים משחיתים וכמ"ס ששחית את ישראל כו' לכן מופל בשחית וכמ"ס בנים אבות מה בין תלמידיו כל אברהם כו' לתלמידיו של בלעם כו' אולכין בעוה"ז ומוחלין בעוה"ז אצל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר ואתה גו' ומה שלא הזכיר אלא תלמידיו בלעם הרשע אולכין בעוה"ז. וכן כפל להשון יורשין גיהנם ויורדין

כו'

יפול ותקמימים יתלדו טוב: י חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יתקדמו: י בועל צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחפש אדם: י מבסח פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ירחם: י אשיר אדם מפתח תמיד ומקשה לבו יפול ברגעה: י ארינה ורב שוקק מושל רשע על עסדר: י נגיד חסר תבונות ורב מעשקות

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

כח הענין הוא כי להצדיקים יש ג"כ פירות כמ"ס אמרו ללדיק כי מוב כי פרי מעללוים ופירותיו הוא בעה"ז אבל הרשעים אין להם פירות כלל כמ"ס למעלה ולכן לא הוזכר בהם כלל עוה"ז כי הכל הוא להם בעה"ז עונשם ומ"ס יורשין יורדין כי הם הצדיקים כולם צריכים לעבוד דרך הגיהנם אך הם לא ילכו אלם במדור הראשון ולא בשאר מדורי הגיהנם וי"ס לא תעזוב נפשי לשאל גו' לנאות שחת פ' שאלו הוא המדור הראשון של גיהנם ובאר שחת הוא מדור השני והוא לא תעזוב אף שאלו הולך שאלו לא תעזוב שם אבל השחת לא הראוי אפילו אבל תלמידי בלעם הרשע יורשין גיהנם שיבארו שם כשהולכים דרך שם ויורדין לבאר שחת וע"ז מביא רמב"ם וחתה אלהים כו': (יא) חכם בעיניו וגו' העשיר הוא חכם בעיניו ואינו רוצה לדרוך אחר חכמה ולא יתקור להמבין אבל הדל הוא יתקורו את המבין. ועוד העשיר בזהר שגמר הרבה הוא חכם בעיניו ואינו רוצה לעיין אבל הדל מבין יתקורו להבין: (יב) בעליון וגו' כשהצדיקים שומעים ושומע כמעט ושלום כשרמזותם והם מהגנים את העיר לא רבה הפארת צעיר שהעיר מחוגג ציבור ונצדק וכל מדות טובות בעיר כמ"ס ומדרכי דא"א וגו' והעיר שושן נלהה וגו' ובקום רשעים שכן מושלים יחושש אדם כי הרבה נעשין רשעים ואחון המעט צדיקים הם עמומים ונרין לחפשם וזה יחושש מי שהוא אדם: (ג) מבסח פשעיו וגו' הפושע נגד הציר ואומר לא פעלתי און הוא לא ילית כי בודאי הציר יגמול לו רע כגמול נפשו ישלם לו אבל מי שמודה ואומר לחבירו אמת עשיתי עול ורע אלא מחול לי כי אני חוזר בי ועוזב אותו הרע והא עשה עוד אז ירונה מחבירו וימחול לו וכן הוא נגד הקב"ה כשהוא נשעני ופושעיו ויורדי ותרשע וקבלה אלא וגו' והוא כי כעל תשובה צריך ד' דברים ואלו הם: (א) עזיבת החטא ויורדי ותרשע וקבלה אלא לעשות עוד וי"ס שוב ישרא עד ה' וגו' קחו שמכם דברים גו' שוב ישרא הוא עזיבת החטא שישיבו הגזילה או ש"ד עד ה' הוא חרטה כמ"ס בזהר שצריך ראש בלב ולית חלון דקריב לקב"ה כלבו של אדם וזה עד ה'. קחו שמכם דברים הוא וידוי. ושוב אל ה' הוא קבלה על להבא ואח"כ כתיב אשר כך ירונה יחושש ויש ב"י מקרא יחומים כמ"ס יחומים היינו וכו' וזה ומודה ועזוב ירחם: (ד) אשירי וגו' בגמרא מוקי לה צד"ת שמתחד שמה לא יא' י"ח אלהים אלהי ישראל אבל המקשה לבו ואומר מה בכך מה עשיתי הוא יפול ברעה וי"ס ושנא את המה בכך שהעובר עברה ואומר מה בכך: (ה) ארי נורה וגו' כי מן הארי יראון כל החיות שהוא מושל על כולם ומחיק כשהוא עומדת החיות וכמ"ס בשיעור אבל הדוב אין יראון ממנו אך הוא טורף ואוכל ומאכז המיד לאכול בשר והדוב חסר שכל הוא וזה ארי ויכנס ויראון מהמנום וכמו דוב השוקק לאכול בשר וחומים כן מושל הרשע על עס דל הוא כמו הארי שהוא מושל עליהם. ומתקין ומלכין עליהם בדבור ודוב שוקק בפועל למרק מרק: (ו) נגיד חסר וגו' והעיר שהוא חסר

טבנות

משלי כח

כח הענין הוא כי להצדיקים יש ג"כ פירות כמ"ס אמרו ללדיק כי מוב כי פרי מעללוים ופירותיו הוא בעה"ז אבל הרשעים אין להם פירות כלל כמ"ס למעלה ולכן לא הוזכר בהם כלל עוה"ז כי הכל הוא להם בעה"ז עונשם ומ"ס יורשין יורדין כי הם הצדיקים כולם צריכים לעבוד דרך הגיהנם אך הם לא ילכו אלם במדור הראשון ולא בשאר מדורי הגיהנם וי"ס לא תעזוב נפשי לשאל גו' לנאות שחת פ' שאלו הוא המדור הראשון של גיהנם ובאר שחת הוא מדור השני והוא לא תעזוב אף שאלו הולך שאלו לא תעזוב שם אבל השחת לא הראוי אפילו אבל תלמידי בלעם הרשע יורשין גיהנם שיבארו שם כשהולכים דרך שם ויורדין לבאר שחת וע"ז מביא רמב"ם וחתה אלהים כו': (יא) חכם בעיניו וגו' העשיר הוא חכם בעיניו ואינו רוצה לדרוך אחר חכמה ולא יתקור להמבין אבל הדל הוא יתקורו את המבין. ועוד העשיר בזהר שגמר הרבה הוא חכם בעיניו ואינו רוצה לעיין אבל הדל מבין יתקורו להבין: (יב) בעליון וגו' כשהצדיקים שומעים ושומע כמעט ושלום כשרמזותם והם מהגנים את העיר לא רבה הפארת צעיר שהעיר מחוגג ציבור ונצדק וכל מדות טובות בעיר כמ"ס ומדרכי דא"א וגו' והעיר שושן נלהה וגו' ובקום רשעים שכן מושלים יחושש אדם כי הרבה נעשין רשעים ואחון המעט צדיקים הם עמומים ונרין לחפשם וזה יחושש מי שהוא אדם: (ג) מבסח פשעיו וגו' הפושע נגד הציר ואומר לא פעלתי און הוא לא ילית כי בודאי הציר יגמול לו רע כגמול נפשו ישלם לו אבל מי שמודה ואומר לחבירו אמת עשיתי עול ורע אלא מחול לי כי אני חוזר בי ועוזב אותו הרע והא עשה עוד אז ירונה מחבירו וימחול לו וכן הוא נגד הקב"ה כשהוא נשעני ופושעיו ויורדי ותרשע וקבלה אלא וגו' והוא כי כעל תשובה צריך ד' דברים ואלו הם: (א) עזיבת החטא ויורדי ותרשע וקבלה אלא לעשות עוד וי"ס שוב ישרא עד ה' וגו' קחו שמכם דברים גו' שוב ישרא הוא עזיבת החטא שישיבו הגזילה או ש"ד עד ה' הוא חרטה כמ"ס בזהר שצריך ראש בלב ולית חלון דקריב לקב"ה כלבו של אדם וזה עד ה'. קחו שמכם דברים הוא וידוי. ושוב אל ה' הוא קבלה על להבא ואח"כ כתיב אשר כך ירונה יחושש ויש ב"י מקרא יחומים כמ"ס יחומים היינו וכו' וזה ומודה ועזוב ירחם: (ד) אשירי וגו' בגמרא מוקי לה צד"ת שמתחד שמה לא יא' י"ח אלהים אלהי ישראל אבל המקשה לבו ואומר מה בכך מה עשיתי הוא יפול ברעה וי"ס ושנא את המה בכך שהעובר עברה ואומר מה בכך: (ה) ארי נורה וגו' כי מן הארי יראון כל החיות שהוא מושל על כולם ומחיק כשהוא עומדת החיות וכמ"ס בשיעור אבל הדוב אין יראון ממנו אך הוא טורף ואוכל ומאכז המיד לאכול בשר והדוב חסר שכל הוא וזה ארי ויכנס ויראון מהמנום וכמו דוב השוקק לאכול בשר וחומים כן מושל הרשע על עס דל הוא כמו הארי שהוא מושל עליהם. ומתקין ומלכין עליהם בדבור ודוב שוקק בפועל למרק מרק: (ו) נגיד חסר וגו' והעיר שהוא חסר

הוא

פ' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

כח הענין הוא כי להצדיקים יש ג"כ פירות כמ"ס אמרו ללדיק כי מוב כי פרי מעללוים ופירותיו הוא בעה"ז אבל הרשעים אין להם פירות כלל כמ"ס למעלה ולכן לא הוזכר בהם כלל עוה"ז כי הכל הוא להם בעה"ז עונשם ומ"ס יורשין יורדין כי הם הצדיקים כולם צריכים לעבוד דרך הגיהנם אך הם לא ילכו אלם במדור הראשון ולא בשאר מדורי הגיהנם וי"ס לא תעזוב נפשי לשאל גו' לנאות שחת פ' שאלו הוא המדור הראשון של גיהנם ובאר שחת הוא מדור השני והוא לא תעזוב אף שאלו הולך שאלו לא תעזוב שם אבל השחת לא הראוי אפילו אבל תלמידי בלעם הרשע יורשין גיהנם שיבארו שם כשהולכים דרך שם ויורדין לבאר שחת וע"ז מביא רמב"ם וחתה אלהים כו': (יא) חכם בעיניו וגו' העשיר הוא חכם בעיניו ואינו רוצה לדרוך אחר חכמה ולא יתקור להמבין אבל הדל הוא יתקורו את המבין. ועוד העשיר בזהר שגמר הרבה הוא חכם בעיניו ואינו רוצה לעיין אבל הדל מבין יתקורו להבין: (יב) בעליון וגו' כשהצדיקים שומעים ושומע כמעט ושלום כשרמזותם והם מהגנים את העיר לא רבה הפארת צעיר שהעיר מחוגג ציבור ונצדק וכל מדות טובות בעיר כמ"ס ומדרכי דא"א וגו' והעיר שושן נלהה וגו' ובקום רשעים שכן מושלים יחושש אדם כי הרבה נעשין רשעים ואחון המעט צדיקים הם עמומים ונרין לחפשם וזה יחושש מי שהוא אדם: (ג) מבסח פשעיו וגו' הפושע נגד הציר ואומר לא פעלתי און הוא לא ילית כי בודאי הציר יגמול לו רע כגמול נפשו ישלם לו אבל מי שמודה ואומר לחבירו אמת עשיתי עול ורע אלא מחול לי כי אני חוזר בי ועוזב אותו הרע והא עשה עוד אז ירונה מחבירו וימחול לו וכן הוא נגד הקב"ה כשהוא נשעני ופושעיו ויורדי ותרשע וקבלה אלא וגו' והוא כי כעל תשובה צריך ד' דברים ואלו הם: (א) עזיבת החטא ויורדי ותרשע וקבלה אלא לעשות עוד וי"ס שוב ישרא עד ה' וגו' קחו שמכם דברים גו' שוב ישרא הוא עזיבת החטא שישיבו הגזילה או ש"ד עד ה' הוא חרטה כמ"ס בזהר שצריך ראש בלב ולית חלון דקריב לקב"ה כלבו של אדם וזה עד ה'. קחו שמכם דברים הוא וידוי. ושוב אל ה' הוא קבלה על להבא ואח"כ כתיב אשר כך ירונה יחושש ויש ב"י מקרא יחומים כמ"ס יחומים היינו וכו' וזה ומודה ועזוב ירחם: (ד) אשירי וגו' בגמרא מוקי לה צד"ת שמתחד שמה לא יא' י"ח אלהים אלהי ישראל אבל המקשה לבו ואומר מה בכך מה עשיתי הוא יפול ברעה וי"ס ושנא את המה בכך שהעובר עברה ואומר מה בכך: (ה) ארי נורה וגו' כי מן הארי יראון כל החיות שהוא מושל על כולם ומחיק כשהוא עומדת החיות וכמ"ס בשיעור אבל הדוב אין יראון ממנו אך הוא טורף ואוכל ומאכז המיד לאכול בשר והדוב חסר שכל הוא וזה ארי ויכנס ויראון מהמנום וכמו דוב השוקק לאכול בשר וחומים כן מושל הרשע על עס דל הוא כמו הארי שהוא מושל עליהם. ומתקין ומלכין עליהם בדבור ודוב שוקק בפועל למרק מרק: (ו) נגיד חסר וגו' והעיר שהוא חסר

נחל

הוא לאיש משחית: ^א כה רחב נפש יגרה מדון ובטח עליו ידשן: ^ב כי בומח בלבו הוא כסיל והולך בחכמה הוא ימלט: ^ג כי נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב-מארות: ^ד כה בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים:

כח * איש תוכחות מקשה ערף פתח ישיבר ואין מרפא: ^א ב ברבות צדיקים ישמח העם ובמשל רשע יאנח עם: ^ב ג איש-אהב חכמה ישמח אביו ורעה זונות יאבדהו: ^ג ד מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה: ^ד ה גבר מחליק

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

(כד) גזול וגו' שאומר מאזי לקחתי ולא עול בידי חבר הוא לאיש משחית כמ"ס טוף אשה חסר לב משחית נפשו וגו' ובגמרא אמרו כל הכהנה מן עוה"ז בלא ברכה כו' ע"ס והוא כי אמרו כלה בלא ברכה אסורה כנדה ונדה היא ברכה ומשחית נפשו וזהו גזול אביו ואמו ואומר אין פסע חבר הוא לאיש משחית שטוף אשה פנויה ואין עושה עבירה כמו אשה איש רק שהיא בלא ברכה ומ"מ היא כנדה ונקרא משחית נפשו ואמר חבר הוא לירבעם בן נבט שגס' הוא גזל אביו ואמו כי מה לו לאב שהגלה את בנו ולאמו ובפסעם שולחם אחס: (כה) רחב נפש וגו' מי שנפשו רחבה ואינו שמה בחלקו וזהו כועס חמור כי הכל מעט לו וממער חמיד על העולם שאינו שלו ובעת שהאדם זכעם אם יארע לו אפילו דבר קטן הוא יריב כי הוא בלא זה זכעם וזהו רחב וגו' יגרה מדון חמיד אבל הכועס בה' ושמה בחלקו ידושן שמשחק במה שיש לו: (כו) בושה בלבו וגו' מי שנבט בלבו שאומר אל כל אשר יטע לבו הוא סוד ולא אעביר על נפייית לבי הוא כסיל אלא שהולך בחכמה ויראה להורות לו דרכו אז ימלט מכל צרה שבעוה"ז וגם מזהר היצר וממוקשי פחיו ימלט: (כו) נותן וגו' כי יש מסור ונוסף עוד אבל חסרון לעולם לא יהיה ויש מהן שנוסף לו עוד ומעלים עיניו רב מארות יהיה לו הרבה מארות וגדולות: (כח) בקום רשעים וגו' במשל הרשעים אז יסתרו הצדיקים ואף אם צדיק ח' יהיה יסתר כי ירא מהרשעים כמ"ס למעלה יחושף אדם אבל בלדס ירבו צדיקים כי כולם יראו שחקת רשעים תאבד ולקחין מוסר מזה:

כח א איש תוכחות וגו' שמוכיחין אותו ולא ישמע לקולם וגם מקשה עוד ערפו פתח ישיבר שלא במחויין ישיבר והוא שבר גדול שלא יבא משום שונא כמ"ס למעלה ואין מרפא ב"כ והוא ב"ד עד שאינו שומע וסוכה אחר פתח ישיבר ועד שאין רפואה לו אלא מקשה ערפו אזי כן לא יהיה רפואה למכתו: (ב) ברבות וגו' בגמ' אמרו זו מדרבי והמ' ואמר מחילה העם ואח"כ עם והוא כי כאשר יתגלו הצדיקים אז שמתחן ברים גליא כמ"ס והעיר שכן נהלה וגו' והוא העם כולם ובמשל רשעים אז מחייראין אף לאחם בפרהסיא אלא האנחה הוא בלגעה כל ח' בפ"ע יאחז וזהו עם כל ח' בפ"ע: (ג) איש וגו' ישמח אביו בחכמתו יאבד הן לא די שאין שמחה אביו אלא מאבד הן אביו: (ד) מלך וגו' בזה שבוש כמשפס ודין הוא יעמיד ארץ שלא יהיה עולה בלדן ואיש תרומות שנותל תרומה מכל ח' לו ומחמת זה אינו עושה משפט כי מחיירא

שלא

מחליק על-הדעהו רשת פורש על-פנמיו: ^א ב בפשע איש רע מוקש וצדיק ירון ושמח: ^ב ידע צדיק דין דלים רשע לא-יבין דעת: ^ג ח אנשי לצון יפיתו קריה וחקמים ישיבו אף: ^ד ט איש חכם נשפט את-איש אויל ורנו וישחק ואין נחת: ^ה י אנשי דמים ישנאו-הם וישרים יבקשו נפשו: ^ו יא פל-רוחו יוציא כסיל וחקם באחור ישבחנה: ^ז יב משל מקשיב על-דבר-שקר פל-משרתיו רשעים: ^ח יג רש ואיש חכמים נפגשו מאיר: ^ט יד עיני שניהם יי: ^{טו} יז מלך שופט באמת דלים כסאו לעד יבון: ^{טז} יח שפט ותוכחת

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שלא יתנו עוד חוק ומרומות לכן ידעם: (ה) גבר וגו' החוק לחזירו מסתמא רוצה להפילו לכך הוא חוקן אותו ואמר על רעהו לומר שאף שמתין אותו על רעהו והוא שמצדיקו בעיני אדם אחר שאומר עליו שפשה רע ועולה והחוקן מצדיקו וזהו על רעשו פ"כ הוא פורש רשת לגליו: (ו) בפשע וגו' שם האיש עושה פשע שהוא מדידה גדולה או עבירה גדולה או שאר דבר רע יכשל ויפול מחמת זה וצדיק ירון ושמה שמחה בנפלא ורינה בנפלא כמ"ס למעלה והוא רינה באבד רשעים ושמה שהם יתרוממו כמ"ס באבד רשעים וגו': (ז) יודע וגו' שידע מרת נפשו ושאחריהם יהיה מוכ אכל הרשע לא יבין דעת כמ"ס איש צער לא ידע וכסיל לא יבין וגו' וסובר שלעולם יהיה לו החוקן וזהו מה העשירות: (ח) אנשי וגו' יפיתו יסרפו הקריה כמ"ס ושמה אל תמלוגו סן יחזקו מוסריכם: ^א וחקמים ישיבו אף כמ"ס ואיש חכם יכפרה שלא יבוא החמה: (ט) איש וגו' כשהאיש החכם יראה להתוכח עם איש האויל בין שירגז עם האויל או שישחק עמו אין לאויל נחת שיחזור לעשות אולתו ורצונית דעו איש חכם נשפט כשהאדם רוצה לשפוט את האויל הוא צמצום נשפט כי הכסיל יחשוב עליו מעשים רעים אשר לא כן יחמר ממעשה הכסיל: (יג) וישחק: (יג) זה אחר שנתן אותו ביד דמשק הלך ועמד את אלהי דמשק ושחק זה אלהי שחבר בידו את אדום ועבד אלהי שער וזהו ואין נחת: (י) אנשי וגו' כי הוא צו בעיניהם ועליהם צפיהם יחזקו וילעגו עליו על שהוא חס ואין לו שכל אבלי ישרים מנאקים נפשו כי כל חפזיהם ע"ה האם יעשו כי דהוי לא ירמה אדם: ועוד אבלי וגו' כי רעם לעלול עלילות ולא ימלאו עליו עלילה כי הוא הולך בחתימות ולכן ישנאו אותו אבל הישרים כל חפסם לנפש החס שיעשו בשכלם כמעשה החס ההולך בחתימות: (יא) בל רוחו וגו' שאומר פסע גדול או דרוש מפואר ואח"כ אומר לו החכם דבר ח' ויסחרו: (יב) משל מקשיב על-דבר-שקר כל משרתיו וגו' כי כולם פה אחד עוים ואומרים לו שקר והכל: (יג) רש וגו' רש הוא העני מעיקרו מיום הולדו ואיש חכמים הוא שהיה עשיר והעני כשנפשו שניהם זה עשק על צדו וזה על צדו: ^א מאיר וגו' ה' שה' מושיעם וכן בצורה הע"ה מתחילה ואיש וגו' הוא מי ששקח מחמת אכזר וזה ע"ה אכלו ואומר לו למדני פרק ח' ואומר גם אני שכתתי ואומר לו למד כל מה שאתה יכול ושיקן עשקן על צדס לה' והוא מאיר עיני שניהם: (יד) מלך וגו' כלומר מלך שהוא העושה משפט חמיד וזהו שפט וגם שהוא עושה באמת ב"כ וגם

משנית

יתן חכמה ונער משלח מביש אמו : טו ברבות רשעים ירבח
 פשע וצדיקים במפלתם יראו : יז יסר בנה ויניחך ויתן מעבדים
 לגפשו : יח באין חזון יפרע עם ושמר תורה אשתו : יט ברברים
 לא יוסר עבד כירבין ואין מענה : כ חזית איש אין בדבריו
 תקנה לכסיל מפניו : כא מפנק מפער עבדו ואחריתו יהיה מנון :
 כב איש אף יגרה מדון ובעל חמה רב פשע : כג גאות אדם
 תשפילנו ושפל דוח יתמד בבור : כד חולק עם גבב שונא נפשו
 אלה ישמע ולא יגיד : כה חרדת אדם יתן מוקש ובוטחם ביי ישגב :
 כו רבים מבקשים פני מושל ומי משפט איש : כז תועבת

צדיקים

פ' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

משנה על הדלים כסלו לעד יכון והוא ג"כ כ"ד יכון לעד : מזן שבט וגו' ע"י ב' חלו
 יחכם וכשהוא משלה יהיה כסיל מביש אמו כמ"ס בן כסיל בזה אמו : מזן ברבות וגו'
 ע"י גדולת הרשעים עשו פשע גדולה וע"י יכשלו כמ"ס למעלה בפסע אים רע מוקש וע"י
 בן צדיקים במפלתן יראו : יז יסר וגו' כאשר הכן הוא רשע אז ידלג האב ולא ימות
 אצל כאשר יסר בנו אז יהיה מנוחה לו ולא עוד שגם יתן מעבדים וגו' ועוד יניחך מן
 הגיהנם ויתן מעבדים לנפשך כג"ע כמו מעשה דר"ע שלמד תורה עם בן רשע והשילו מן
 הגיהנם ועוד שהביאו לנ"ע. ועוד יסר וגו' כי אפילו נדיק אם לו בן רשע אזי נטולין אחריו
 מנ"ע לגיהנם למען יראו יסורי בנו. וזהו יסר בך ויניחך במקומך וגם הוא יתן וגו' :
 יח באין חזון וגו' כשהוא יצא או באין חזון כאשר אין מנהיג ומדריך יפרע עם
 איש לדרכו פנה וכל הישר צעינו כו' אצל השומרי תורה אשרו שאין להם ל"מ צביא
 להדריכם ולא ישימו הנביא עלה שמירת המצות אך הם רואים בחזרה וישמרוה. אשרו
 אשר ה"ו מ"ע ול"ח עה"ז ועוה"ב קרן וחומם : יט ברברים וגו' שאין לו התועלת מן
 דברים כי גם הוא יבין ואין מענה פ' אינו מכניע א"ע : כ חזית וגו' כמו מחון מחון
 ד' מאה זו"י שזה וכן בחזרה משכיל על דבר וגו' וכשהוא אין בדבריו אז תקוה הכסיל
 ממנו שרואהו עושה מעשה כסיל : כא מפנק וגו' כאשר מתחילה חונק להעבד אז נעשה
 שר לו. והענין הוא ביה"ל שהוא עבד לאדם למען שגדך האדם אצל אח"כ יהיה אשר
 אם יעשה רצונו מתחילה : כב איש אף וגו' בעל האף הוא יגרה תמיד ריב ובעל
 חמה במעשה הוא רב פשע הוא פועל הרבה פשעים. ועוד יגרה מדון למעלה כמ"ס לעיל
 כש"ס מחלוקת למטה אז מקטרגין בשמים ואיש חמה רב צעירות : כג גאות וגו'
 כמ"ס כל הרודף אחר הכבוד וגו' ואחר יהמוך כבוד כי לא כלום יתן כבוד לפי השפלתם
 לפני ה' אלא לפעמים משלם לעוה"ב חלקו אך כשהיה לו כבוד מתחילה בהשפלתו יתמוך
 לצבור שהיה לו מתחילה : כד אלה ישמע ולא יגיד וגו' וזהו עונו של עושה העבירה
 כמ"ס נפש כי חתם ושמע קול אלה ולא יגיד ושמע עונו והוא עונו של עושה העבירה
 והוא שונא נפשו ומתעבד את נפשו כמ"ס נפש כי חתם גו' ולא יגיד ושמע עונו של
 גב : כה חרדת אדם כי צעורה אין לפחד אלא לבטוח בה' כמ"ס בגמרא שהוא צדק
 כו ואל' העלה את כו' והא דכתיב אשרי אדם וגו' היינו בחזרה ומצות : כז רבים

וגו'

צדיקים איש עול ותועבת רשע ישר דרך :

ל דברי : אגור בודקה המשא נאם הנכר לאיתואל
 לאיתואל ואכל : ב פי בער אנכי מאיש ולא בינת
 אדם לי : ג ולא למדתי חכמה ובעת קדשים אדע : ד מי עלה
 שמים ויבר מי אספרות : בחפניו מי צררמים : בשמלה מי
 חקים

פ' מהנאון רבינו אליהו ז"ל

וגו' ואין יכול להועיל כלל כי מה' כל משפטי איש : כז תועבת וגו' אחר מתחילה
 צדיקים לשון רבים ואח"כ רשע לשון יחיד והוא כי הצדיקים בעת ישבו בחבורתם
 הקדושה אז יאמרו בפרהסיא שהם שונאים להרשע משא"כ הרשעים אפי' בחבורתן הרשעה
 לא יאמרו שהם שונאים הצדיק מפני הילוכו בדרך ישרה ולכן אחר רשע לשון יחיד כלומר
 ציט לבין עממו הצדיק נמאס בעיניו ונעל הסולק בדרך ישרה :

ל א דברי אגור בן יקה וגו' כי אנשי כנה"ג סדרו בכל כפר מה שנעשה ברוה"ק
 מעניינו כמו בספר תהלים חזרו כמה עניינים מהם על המוסר והתשובה
 ומהם הזמירות והשבח וההודאה לאל ית' ובראש אותו הענין כתבו שם המחבר כמו הימן
 ואסף ויודותן בם' תהלים והשאר וכן בם' משלי סדרו כל מה שעשו דרך משל פעיני
 מוסר ופשה זו חזיר אגור בן יקה שכתב שמו ושם אביו וזהו דברי וגו' . לאיתואל וגו'
 כך היה שם שני אדם גדולים ששלחו לאגור שיריה להם תעלומות חכמה בדרכי ה'
 וזהו היה תשובתו להם אך אשר שמו איתואל היה גדול יותר מהאיש אשר שמו ואוכל
 וכשכתב אגור תשובתו להם כתב בדרך כבוד לגדול כגדול ולכן כתב בתחלתו ב' פעמים
 שם איתואל כי אם היה כותב שם איתואל בראש מ"מ לא היה ניכר מעלתו על ואוכל
 ואוכל אף שהיה כותב שם איתואל בראש מ"מ לא היה ניכר מעלתו על ואוכל כמות
 כי אף בהיותן שוים לא יזלזלם א' מהם לכתוב בראש ואם היה כותב שם איתואל לבד
 היה מביים לוואוכל שגם הוא כתב לו בהשאלה ולו לא הציגו ולכן כתב ב' פעמים
 לאיתואל לאיתואל ואוכל פ' לאיתואל בפרטות ואח"כ כולו גם עם ואוכל וכן במס' ד"א
 שלום עליכם כולכם ור"ע ותוכן תשובתו היה שאין אהנו יודע עד מה מתעלומות חכמה
 בדרכי ה' ואין לנו עסק בנחתות אלא העיקר הוא לילך בדרכי החוכמה ולא לנו ממנה
 ומן מעט ה' : ב בי וגו' מאיש הוא יעקב שנאמר איש חס וגו' כלומר שאין אהנו כמו
 יעקב שידע דרכי ה' . ולא בינת אדם לי הוא יתכן שהוא ממדרגת הבינה : ג ולא
 למדתי חכמה הוא עד אברהם שהוא מדרגת חכמה. ודעה קדושים אדע הם השבטים
 שהיו כולם קדושים ודור דעה ואין אהנו כמותם ואלו ד' דרגין איש ומקשה ובינה ודעת
 הם עד ד' דרגין שציראל אנשים חכמים ונבונים ויודעים. אנשים היינו צדיקים וכו"ס
 איש צדיק חמים וכמ"ס בספרי אנשים צדיקים וכסופים : ד מי עלה וגו' הוא עד
 משה שעלה בהיממה והוריד עמו ההורה כמ"ס עיר צבורים עלה חכם ויורד עוז מנעמה
 מי אסף וגו' הוא ג"כ עד משה שעשה ד' דברים לישראל והוא שהוריד החורה והלוחות
 וקדש הים והקים המשכן וזהו מי עלה וגו' . הוא עד החורה . מי אסף וגו' עד
 הלוחות והוא כ' דור המדבר היו כולם נביאים וצדוקים ה' אך כאשר חטאו בעגל נסתלק
 ה' מעליהם עד יוס"פ שהביא משה הלוחות שניות וחזר הנבואה ויוס"פ להם במקדש וזהו
 מי אסף חכמה שאסף רוח לישראל בהפילו בידיו בזה שהביא הלוחות בידיו אסף ברוה"ק
 לישראל

יִבְרָךְ: י' דֹּדַר מְהוֹר בְּעֵינָיו וּמִצָּאתוֹ לֹא רָחֵץ: י' דֹּדַר כִּהְדַּרְמוֹ
עֵינָיו וְעַפְעָפִיו יִנְשָׂאוּ: י' דֹּדַר חֲרָבוֹת שִׁנָּיו וּמִאֲבָלוֹת מַחְלָעֵתוֹ
בְּאֵלֶּר עֵינָיו מֵאֲרָץ וּמִבְּיוֹנִים מֵאֲדָם: י' לַעֲלוֹקָה יִשְׁתִּי בְּנוֹת

הב

פ"י מהנאון רבינו אליהו ז"ל

והוא כפוי טובה וע"כ לפי שכלית הוא איש עול אשר כמוהו אין בנמצא ואעפ"כ אזהרת
ה' הוא שאל תלשן עבד אל אדוניו ולא עוד שן יקללך והשמת: (יא) דוד וגו' כלומר
אפילו דוד שהיו יקלל ואמו לא יבדק אעפ"כ אל תלשן ואמר אל אביו יקלל ואל אמו לא
יבדק כי אביו הוא גנב ואמו היא גנב מנח לא תעשה לכן אל אביו כי יקלל ואל
אמו לא יבדק. ועוד כמ"ס בגמרא נאמר אל כיבוד אביו החילה בו' ואל מורה אמו
החילה בו' גלוי וידוע כי יקלל שמקללו על שמסריהו ואל אמו שמכדה
בנחל ולכן אל אביו שמיסרו חמיד כי יקלל שמקללו על שמהסריהו ואל אמו שמכדה
ב' לא יבדק: (יב) דוד וגו' כלומר שבעיניו השב חף לשהור של עשה כלל עבירה
לעולם ובאמת לא די שחטא כבר אלא שעדיין לא רוחץ מזאתו שחטא בידו עדיין:
(יג) דוד מה רבו וגו' כי ב' מיני גלות יש גלות וגלות גלות אלה שכל הערך
לזיכורו ומגזירה את עצמו בהתפארותו וגלות הוא שגזירה לחטא על כולם והוא רבו עיניו
שמתפאר מאד ולבדו יחשוב שהוא חכם גדול ולדיק ועשיר ועפעפיו ינשאו שמשא. את עצמו
על הבריות ואמר מה רבו עיניו להגדיל הענין כלומר מה גדול שפלותו ומה גדול רמתו
עיניו: (יד) דוד חרבות וגו' מהלכות הם שני מהלכים וס' דומין לכבדים ושייח
הוא שניים האמנטיים הם דומין לחרבות כי בשניים האמנטיים כוחה המחלל ובהמלכות
הוא מוכן אולם דק ודק ואוכל ולקח דימה הכחוב אולם למאכלות שאוכלין בו. והענין
שם ב' מיני גלגלים והם כחובים גרים הספר זה והוא א' שגול לזקק את ממונו ואוכל
את הממון ומניחו בחייו וס' שהוא גם את בעל הממון גופל הממון ב"כ והוא דוד
הרבות שנינו שנינו כחד שהורג האיש וגול ממנו ומתלעותיו ומאכלות שאוכל את ממון
הגול ומניחו קיים והוא לאכל עניים ג' עתה מפרש כי עניים הם שהיו עשירים והעני
וכמ"ס הוי מצינו בית בבית שגולה לו מעוה כדי שיבאר בידו ביתו של העני. ואביון הוא
עני מעיקרו שאין לו כלום ולזה אמר שמתלעותיו הם מאכלות שאוכל ממנו של עני
ואוכל את העניים מאכרן שלא יבאר העני על ארצו כי גול ממנו ארצו ואביונים שאין להם
ארץ כלל לוקח נפשו שלא יהיה בין אביונים כלל והוא מאדס ואמר ד' פעמים דוד שהן עד
ד' יס"ד חלוא וגלותו ובעם והמדה שהן כלל כל העבירות ואעפ"כ אל תלשן ואין לך פלח
גדול מזה: (טו) לעלוקה וגו' לעלוקה הוא הגיהנם הם שתי בנות וכל א' נהלק לב'
ב' והוא הב כי ה' מדוי גיהנם הראשונים נחשין לאחיה כי הב' שהם שאלו ואבדון כיסמו
נחשבים בפ"ע שמהם אין היורד שולה לעולם כמ"ס כן יורד שאל לא יעלה ואבדון כיסמו
וכמ"ס למעלה ואמר הב הב כי הם כפולים. שלש הדגה וגו' כי הם לעולם אינם
שבים. ארבע לא אמרו הן הן הוא כבוד נפש רוח נשמה כמ"ס למעלה שמכלין
אח הכל. ועוד לעלוקה הוא שדבר המפסיד וקרא עלוקה והם שתי בנות כי ד' יסודות
יש ארמ"ע ובענין דח"ס בחלי עולם. הב' יסודות מהן מחיים וז' מפסידים רוח ומים
הן מחיים רוח לחי ומים למח וז' מפסידים עפר ואש ואוהן הב' המחיים הן ג'כ
מפסידים והן אפילו יותר מפסידים מב'. המפסידים כעצב כי המפסידים כעצב אינם
מפסידים אלא לאחר שהלכו מחומו ב' המחיים משא"כ המחיים מפסידים חייק בנות
שיהרבו

הב הב שלוש הנח לא תשבענה ארבע לא אמרו הן: י' שאל
ועצר רחם ארץ לא שבעה מים ואש לא אמרה הן: י' עין
התלעג לאב ותבו ליקחת אים יקרוה ערבי נחל ויאכלוה בגר
נשור: י' שלשה הנח נפלאו ממני וארבעה לא ידעתיים:
י' דרך הנשור בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלבים
דרך גבר בעלמה: י' בן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה

פיה

פ"י מהנאון רבינו אליהו ז"ל

שיחרבו כמו המים חייק כשיחרבו מפסידו אכל האש גרבונו אינו מפסיד אלא לאחר
שמיצבש ולא נאמר להחיות המים וכל זמן שהמים יש הוא אינו מפסיד כלל אלא אחרכה
עושה פעולתו וכן אדם בלדס כשיחפח בפתו הוא מת מיד ממלא הן ארבע מפסידים
וזהו שמי בנות הב שש בו: (טו) שאל הוא הצור והוא העפר ועוד
רחם הוא רוח. ארץ לא שבעה מים הוא מים. ואש לא בו' הוא אש ובגמרא מ' ברכות
מ"ז ב' אמרו מ"ד שלם הכה בו' שאל ועוד רחם וכי מה ענין בו' אלא בו' מה רחם בו'
ע"ס. ולכאורה מאי חמים זה דקחשיב ג' דברים אשר לא תשבענה פ' אלא דהחיות
לכחוב שאל אלא ארץ לא שבעה מים אלא בו' מה רחם בו' לפי שהארץ היא האש של
האדם כמ"ס ערום ינאחי מבין חמי וערום אבוב שמה והוא העובר להוליד וזהו שחמם
בזרע בזה דיקא דרד איתעבדים מנייהו: (יז) עין וגו' שמלגין על אביו. ותבדו
ליקחת אים לאמו חוקה ויקחת מלשון יקחת עמים. יקרוה עורבי נחל ששעורבים
המה אכזרים שאף לא יהיה להם הנאה מזה הם יקרוה. והנשר הוא רחמן אינו מקפדו
אלא אוכל שנהנה מזה באכילתו. והענין כמ"ס בירושלמי עין תלעג לאב זו כיבוד אב
ותבדו בו' הוא לא חקק האם בו' יקרוה עורבי נחל שהם אכזרים יאכלוה בני נשר שהם
רחמים. ולכאורה אינו מוכן והענין כי הקב"ה נקן לו ב' מלות כיבוד אב ושלות הקן
ובשניהם כתיב למען ייסב והארכת ימים ומלוא כיבוד אב"א הוא רחמים גדולים וחסד
גדול שירחם על אב"א בעם זקנותם כמ"ס בגמרא ומלות שילות הקן הוא אכזריות גדולה
כמ"ס בזואר שהנשר טעקה בקול מר ומפילה עצמה לים ח"ס בגמרא שששה מדות
הקב"ה רחמים ואין אלא גזירות אין פירוש שמדותיו של הקב"ה גזירות ח"ס שהוא מלא
רחמים אלא שמהם זו שגור לא משום רחמנות כי הוא אינו אלא גזירה מפני שהוא אכזריות
ולכן מי שמלגין על כיבוד אב שהוא רחמנות ועל שלות הקן שהוא אכזריות יקרוה עורבי
נחל שהם אכזרים והוא עושה על שמלגין על שלות הקן ויאכלו בני נשר שהם רחמים
והוא עושה על שמלגין על כיבוד אב: (יח) שלשה הנח נפלאו ממני פ' שמתחילה
רחמים ואח"כ חייק הם נעלמים ממני. וארבעה פילס וארבעים לא ידעתיים פ' לא
ידעתי אותם מתחילה ואין יודע כלל: (יט) דרך הנשור בשמים פ' הנשר יראה
עד לשמים וברגע א' לא נודע מקומו איה הוא. דרך הנחש עלי צור שמתחיל האך
מאדס ומסתר עצמו תחת הצור ולא נודע. דרך אניה בלב ים שהאניה שם צים מהרה
מאד וחייק לא נראה. ודרך גבר בעלמה כשהעלמה מעובדת זה לא נודע מעיקרו.
והענין שהחורה נהלק לד' חלקים חורה שבתבדו וחורה שבע"ס וזמן וסודות החורה וזהו
דרך הנשר בשמים הוא חורה שבתבדו שהיא מן השמים. דרך הנחש עלי צור הוא חורה

שבע"ס

פיה ואמרה לא פעלתי און : כא תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת : כב תחת עבד כי ימלוך ונבל כי ישבע : קחם : כג תחת שנואה כי תבעל ושפחה כיתיריש גברתה : יד ארבעה הם קטני ארץ והמה חכמים מחכמים : כה הנמלים עם לא יגנו ויבינו בקיץ לחמם : כו שפנים עם לא יעצום וישומו בסלע ביתם : כז מלך אין לארבה ויצא הצץ בלו : כח שפמית

בידים

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

שבע"פ כל ח"ח שאינו נוקם וטור כנחש כו'. דרך אלה בלג ים הוא רמז. ודרך גבר בעלמה הוא סודות הסורה : (ב) בן דרך וגו' שאינו ניכר ונפלאה ממני. והענין כמו שכתורה הוא הד' חלקים בן האשה מנאפת מדברת כמ"ס מי פתי יכור הגה וגו' : (בב) תחת וגו' פי' עבד הוא מי שעושה מעשים רעים והוא עבד ליה"ל כי ימלוך שיהא מולך על רבים דהיינו שיהא לומד עם אחרים. וכל היינו מי שידבר בכלל המיד ולומד תורה : (כג) תחת שנואה וגו' פי' שנואה הוא הבעל גאון כמ"ס העובת ה' כל גזה לב ואמרו בספרי שמהו עבד הוא משוגע ומשוקן משוגע כה"ב תועבה ה' אשר שגא משוקן דכתיב שקן השקלנו וטענ חטעבנו. ושפחה כי תירש גבירתה פי' מי שעושה משפט בשביל פניות שיעשיר וירבה כבוד ביתו ואלו הב' הן כמ"ס היגלה גומא בלא ביהא יגלה אחר בלא מים כי גומא מבדיה ענינו למעלה והאחר מתרחב כרוחב וכן עוד גאון שמבדיה ענינו למעלה וגוד העושר שמתרחב בדרך ומלך וגבירה כי מלך הולמד לאחרים תורה ומצוה עליהם וגבירה שמשניה שלא יעשו עולה ועושה משפט ולכן כי תירש גברתה כי מלך כמשפט יעמיד ארץ והעושה משפט כדי שיעשיר הוא יורש את גברתה ואחר כהן ד' מהשבה דבור ומחשבה הן ב' כידוע וב' זכרים וב' נקבות וב' לאחרים למלך וגברתה וב' לעצמו נבל וטוהה : (כד) ארבעה וגו' כלומר שעושים מעשים של חכמים גדולים המוכרח שחכמים : (כה) ויבינו בקיץ לחמם כי בקיץ חוגרת ובקיץ הוא פקין וטוהן ללחם כמ"ס אגדה בקיץ לחמה חקין בקיץ. שפנים עם לא עושה שהם מחייראין לפני כל וישימו בסלע ביהם כמ"ס כלעים מחסה לשפנים. מלך אין לארבה ואין להם שר ואעפ"כ ויאל חוץ כלו שהלכין שורות שורות כחול. שממית בידיהם חספס פי' שכל כרים כשתעשה בית מושבה. היא מביאה ממקום אחר ממה לעשות הכל השממית חפשה בידיה ממש ואין לריבה לדבר אחר והיא כסילי מלך שהיא בחור הארמונים של מלכים. והענין ארבע הם קטני ארץ שה"ח נקראים גדולים ואלו הם : איש ח"ח לך הם קטני ואחר ארץ שבעלי מות נקראים עמי הארץ שכל מעשה המות מן הארץ ח"ח לך נקראו יראי שמים שהחורה הוא מן השמים ועוד שבעלים נבדל הארץ ובעלים נקיימה הארץ והמה חכמים מחוכמים כלומר שעושים כמו הח"ח גדולים ואם ד' כיותה וכן עין חיים למחזיקים והם המחזיקים לומדי תורה. ב' ומומיה מאושר וכן המשמשי ח"ח. ג' בולד ואינו עושה כמ"ס חוץ שומע הוכחה מוכר בקרב חכמים הליו. ד' עושה ואינו הולך ועושה בביתו : (כז) הנמלים וגו' שאין להם חכמה כמ"ס דקיע עשו במים עוים ויבינו בקיץ לחמם בזה שהם מחזיקים ידי ח"ח ואחר לחמם כמ"ס ח"ח אבותי גזו לאחרים ואני גזתי לעצמי והוא לחמם : (כו) שפנים וגו' שכן אין בעלי מות אעפ"כ וישימו בסלע

בידים תתפש והיא בהיכלי מלך : כח שלשה חמה מימיבי צער וארבעה מימיבי לבת : ל"ג גבור בבהמה ולא ישוב מפני בל : לא יחזיר מתנים אורתיש ומלך אלקום עמו : לב אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה : לז כי מין חלב יוציא חמאה ומיין דאף יוציא דם ומיין אפים יוציא ריב :

דברי

פי' מהגאון רבינו אליהו ז"ל

בסלע ביהם שהם יושבין חמיד בזה"ח וטומעין כשלומדין תורה וכמ"ס חוץ שומעת כו' וזה האולך ואינו עושה : (כו) מלך וגו' זה העושה ואינו הולך וזהו מלך חין כי אם היה בזה"ח היה ח"ח מדרכיו חבל עכשיו מלך חין לו ואעפ"כ ויאל חוץ כלו עושה כריביו עם בחור ביתו מות : (כח) שחמית וגו' הם המשמשי ח"ח שכולם עושים כממונם מות ולדקות והוא ח"ח עושה חלל בידיהם שמשמם חוהו והוא בהיכלי מלך שהוא לא מש מחור האולל של ח"ח ושומע חמיד תורה מפיו. (ע"כ) שמעתי מפיו הקדוש מכאן ואילך לא שמעתי אך ככדי שלא יסאר חלק כחכמי מה שמלמדי בכתביו ומה שמעתי משמרו והענינו לי מק"ק ויילג לשלוח לו וכאשר ישלחו חלפוס חוהם ושלח ליד כ"ח ואחד ח"ה :

וכתב על זה בספר ברק השחר ח"ל :

והנה עד כה לא זכינו לאורו. ע"כ אמרתי להעתיקו כפי מה שמצאתי במגילת סתרים (מכ"י הגר"ח ז"ל) וז"ל :

כט) שלשה חמה ב' ג' ים בעולם שמטיבי לעד. היינו שבעים כך לפז. וארבעה ועוד ים רביעי שמטיב לכם היינו שבעים חינו כן. אך ההרגל ללכת בלכתו לפז ומפרש והולך : (ל) ליש גבור ב' ליש הוא שם ארי בחור. ואחר אף שהוא ליש מ"מ פנע גבור גבור ואינו שם וממירא מפני כל ואחר בזה"ח שח' בכלל בזה"ח : (לא) וזריר הוא מין עורב. מתנים שכוו במהנים חס בעופות. או תיש חס בזה"ח שג' עוף קן ואל מק חיס : ומלך אלקום עמו פי' חס"ס שאין מי שעומד מ"מ טבעו כך להיות לו נמוס מלך חס בחדם. והענין שהאדם נריך ג' דברים מדות ומצות וטורח. ליש הוא גוד מדות שנירך להיות גבור כארי. זריר מתנים הוא גוד מ"ע. או חיס הוא גוד ל"ח. והוא גוד בעל השובה שנירך להיות עז גוד ב"ח המבנים חוהו ומלענינים עליו. ואחר או חיס שמתחלה יסר האדם לזר ח"ע לעשות מ"ע ולהשמר מלעבור על ל"ס. אך אם עבר ח"ו אזי יראה שגו בתשובה. ומלך חלקום הוא גוד חורה. ואחר חלקום שאין אדם יכול לעמוד עזו ויאל לירא משום אדם כלל : (לב) אם נבלת אם נתגבלת ע"י מי שדיבר עליך דברי נבלה. בהתנשא הוא מחמת ההתנשא שרניח להתנשא. וכמ"ס חז"ל כל הכורף אחר הכבוד כו'. ואם זמרת שאתה רוצה להשוב ח"ך להשיב למחפץ דברי ריבות. חס מחפץ שחשים יד לפה ולא חשים לו כלל : (לג) כי מין וגו' כי החמאה יוצאת ע"י מין החלב והדם יוצא ע"י מין התוסס והריב יוצא ע"י מין חפוס. ומין הוא לשון שחיקה. והענין שהוא עסם על שהזכיר שלא להשיב למחפץ כלל. כי מתחת ג' דברים רוצה ליש להשיב למחפץ. ח' להראות שהא' גדול וטוב יותר ממנו. וכן להראות לו ששקר דיבר עליו. ואין זו הדבר רע שדיבר עליו. וה' ככדי שלא ימרח אותו עוד אם חס חריש לו כעס על חידושי שחרפו לו. ואומה סחירה לכל הב' דברים. גוד הא' שרוצה להראות שהוא גדול וטוב ממנו אחר שא"ל לזה ולמד מעשיית החמאה

יחסר: יב גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חיייה: יג דרשה צמר
ופשטים ותעש בתפץ בפיה: יד היתה באניות סוחר מפרח
תביא לחמה: טו ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק
פיה מהגאון רבינו אליהו ז"ל לעשותיה

ה"ח המקפיד על חלוקו כו' היינו שמדוחיו כסוד מ"ע. בעת ב' אומיות אחרות של
של אדם הן חלוקו ולכן נקרא מדו כמ"ש ולבש
השם בעת זה ב"ר של השם. לב ז"ח
לדומה שמתלבשים בו כסוד לב שכוללן רמ"ח:
בעלה. ביה ה'. וכלל הוא מל"ח כמ"ש ושבים
שזיו והם סוד מים ונארוז כנ"ל. ועוד וכלל
הוא משכן יומין עליון וחד נעלמה דא י"ח:
(יב) גמלתהו בו'. תחילה אמר בחכמה
ובמעשים. ועתה אמר במדות שהכל מורכב
ממור". והוא שכל טוב דלית זה רע. כמ"ש
שכל טוב לכל עושיהם. וז"ל כל ימי חיייה
כמ"ש והחכמה חסיה את בעליה: (יג) דרשה
צמר. כמ"ש עמיק יומין יסוב בו' לבושה
כו'. וכמ"ש שחקי דעמרי. וכן ב' מדות
עליונות שהן מ"ע ומל"ס. וז"ל והעש בחפץ
כפיה. בב' כפיה שלכן אין הכהנים לובשין
לשמש בזהמ"ק אלא בבגדי צמר ופשהים.
וכן סוד הציות ודענוס: (יד) היתה
באניות בו'. וז"ל לא נכרה לילה אלא
לשינתא ר"ל חצי ליל ראשון שהיא מביאה את
כל המעשים למעלה ולומדת שם חכמה עליונה
ומביאה למטה בעזר"ו כמ"ש לא בשמים היא
כו'. וכמ"ש יראת ה' היא אורו ואין להקב"ה
כו'. וז"ל ממרחק תביא לחמה כמ"ש רחוק
מה שהיה ושמעיה מזה מרחק מרחק:
(טו) ותקם בעוד לילה. כמ"ש חצות
לילה

מובנה אם הוא מחזק במדה טובה אחת כגון שיש לו ענה איש. כמות רק מהגאון ואינו
כמות מההוא וכדומה בשאר המדות אבל במדה הוא בכות כלל המדות רשות. ושלל
לא יחסר כי אין עבירה מכזה מורה (*): (יב) גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חיייה.
הענין שהמורה מנייה ומללי וסייני מנייה מן היסודין ומללי מעבירות. ומזה אנוני מני
אבל אנוני לא מללי והקאו אחא לא היליה את דואג ואחיתופל מעבירה ומשני בעידנה
דעסיק בה אנוני. ומללי ובעידנה דלא עסיק אנוני מני אבל אנוני לא מללי וזה גמלתה
טוב שהן המדות והיינו שלא יעשה עבירה בעידנה דעסיק בה. ולא רע כלומר ומניין מן
היסודין שהן רע שלא יבא עליו כל ימי חייו אפי' בעידנה דלא עסיק בה: (טו) ותקם בעוד
לילה ותתן טרף לביתה ותחוק לעשותיה וגו' כלומר לאותן שביתה נותנת כל נכסם
אבל

לנערותיה: טו וממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטעה פרום:
יד חגרה בעז מלתיה ותאמץ ורעותיה: יח מעמה כמ"ש טוב סחרה
לא יבכה בלילה גרה: יט ידיה שלחה בפישוור ובפיה תמכו פלך:
כפיה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון: כא לא תירא לביתה

משל

פ"ה מהגאון רבינו אליהו ז"ל

לילה כו' ולא נקראה לילה כמ"ש שמורים כו' אבל לנערותיה אינה נותנת אלא חוקם:
הלילה כו' וזהו בעוד לילה בהחלמה: סוף. ובפיה תמכו פלך שמעתי מאחי
מה שפרסה למעלה כמ"ש עיר גבורים עליה הגדול ששמע מאדמ"י. הענין שזכר הספר
כו' עז כו'. כמ"ש מגדל עז שם ה' בו אוכימה את ב' מיני אדם שאין לומדין שכן
יורן לדיק וגבז: לביתה. כמ"ש בחכמה פתי ולן וכסילים כמ"ש עד מתי פתאים גו'
יבנה בית וסם ה"ח: ומוק לנערותיה. אלו ולגם

ולא תגרע ממנו: (טז) וזמרה כו'. כמ"ש איזהו עשיר שיש לו ק' שדות כו' וכמ"ש לכו
לחמו כו' יין כו' ח"ש ותקחהו. ששם הוא כבוד שמקבל מאחר. כמ"ש שמה מים מבוקר.
ומפרי כפיה כמ"ש וגמלים כו' יפלו כו': (יז) חגרה בו'. הס ב' משמתי ח"ח. כמ"ש עץ
חיים הוא כו' מאשר. וכן נריכים חזק ביותר כמ"ש הני דרכי דרשתי מנייהו כמ"ש כי נע
בכ"ף כו' וכמ"ש פוק חיי כו' חילת דלילנא כו' אי לא הואי הסם כו'. כמ"ש עשירי ככל כו'
כמ"ש צפי' על רבבתי. לכן ירכיב עז ואימוץ: (יח) מעמה בי טוב בו'. זה סוד גיכ"ק
מתיקה דמלכא ע"ז ואחר עמזו ודאו כי טוב ה' ובתיב מחוקים מדגש כו'. וסם ל"ב
והיבנה חכמה ששם כסוד ש"ך מארין כסוד ד' וזוהי ה' למעלה וג' למטה וז"ל דיקים
יחבים ועשרותיהן בראשיהם וז"ל טעמה כו' וזה ביום אבל כלילה אע"פ שהשמה
מסתלקת מאיר ליל' מרחוק כנ"ל ח"ש לא יבנה כו' כסוד נר מעט ומורה אור כי
כלילה הוא כסוד נר מעט וביים הוא כסוד ומורה אור שאין לה כפיה עולמית וע"ז
נאמר ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה: (יח) ידיה שלחה בפישוור כו'. הן הכשרים
שהיא לוחמת בהן המיד ופלך הן ג'. בעלי חשבוותן שהיא מסייעת אותן כמ"ש הבא
לפני כו' וז"ל כלן שלחה וכלן תמכה. ופלך ר"ה פתי לך בסל. ואמר כלן ידיה כפתחא
דידין. וכלן כפיה כפתחא. כמ"ש וידי אדם תחת כפיהם שהן פרושות לבעלי
השובה מפני מדת דיין: (כ) כפה פרשה לעני. כמ"ש לעניים והאביונים מבקשים
מים ואין ולשום בלמא כו'. שהן ג"ר כי הלשון הוא לשון למודים ובתיב אפי ה'
אע"פ אלה ישראל לא אעזבם אפסח על שפיהם כו'. והענין שיש ב' מיני עניים
עני ואביון והכל בחורה. אביון הוא שהאב לכל וחוזר על הסתמים של בתי מדרשות
ומתחת גלגלי במדינות ללמוד חורה ואינו בזה. ועני הוא היותו בביתו ומבקש חורה
אבל אינו הולך מחמת צורו וכמ"ש ולא הביישן למד. וזהו אמר מים ואין. הן ב'
דברים כמ"ש עמוק עמוק מן ימאלט. כמ"ש ורחוק כו'. וז"ל לאביון
ידיה צילוי כפתחא דידין. אבל גבי עני כפיה כפתחא דידין ואעפ"כ כפה פרשה
לעני כמ"ש ידיו פרושות כו' אבל לאביון שלחה שהיא נותנת מיד ואמר שלחה כמ"ש למעלה
שלחה נערותיה תקרא כו' וכן הח"ח שלומדים עמהם: (כא) לא תירא בו'.
מדינה של גיהנם כמ"ש ששם נלרפין השמות בדין חזק כמ"ש. זה משלג. כללמון: כי
כל ביתה לבוש שנים. הוא ל"ח כמ"ש אם יסו מחליכם כשנים כשג ילבינו. ואמר
כשנים

משלג כי כל ביתה לבש שנים : כב מרבדים עשתה לה שש
 וארגמן לבושה : כג נודע בשערים בעלה בשבתו עזר קני ארץ :
 כד סדין עשתה ותמבור ותגור נתנה לפנעני : כה עזרה ותר
 לבושה ותשחק ליום אחרון : כי פיה פתחה בחכמה ותורת
 הסדר על לשונה : כי צופיה הליכות ביתה ורחם עצמות לא

תאכל

פי מהגאון רבינו אליהו ז"ל

כשנים כמ"ס שס"ה ל"ח כנגד שס"ה ימות השנה וזהו מ"ס אם יהיה חמאכס כשנים
 סדורות כו' (*) וזה סוד שש משות סדרי משנה תורה שבע"ס : כב מרבדים עשתה
 לה : מ"מ והוא לבוש הראשון לנפש וזה מרבדים עשה לה : אבל השנים הוא לגוף .
 לה לאמר כי כל ביתה לבוש שנים (**) הוא לבוש השני מתורה שבע"ס לרוח ב"ע .
 וארגמן הוא מתורה שכתב לבוש הג' לנשמה נרורה תחת כסא הכבוד : כג נודע בשערים
 בעלה : שאינו נריך : לפתחים דעיל בלל צד . כמ"ס לא יבשו כי ידברו את אויבים
 בשער ואמר הפעם בשבתו עם זקני הרץ לפיכך הוא מפורסם כמ"ס ח"ח אין להם
 מנוחה כו' שמוליכין אותו מישיבה לישיבה אל החכמים האקנים . כמ"ס אין זקן אלא
 שקנה חכמה . עד שמוליכין אותו לישיבה אברהם יתחק ויעקב שהם נקראים זקני
 ארץ כמ"ס אברהם זקן ויושב בישיבה היה . שנאמר ואברהם זקן בל צימים . יתחק
 זקן ויושב בישיבה היה . שנאמר ויהי כי זקן יתחק כו' יעקב זקן כו' : כד סדין כו' .
 כמ"ס ב"ק פוי מוצין מילי דיגרי והם דברי מוסר זר"ל . כמ"ס איזוה סדיני על ת"ח
 כל שאין חלוקת נכחים מהחיו פסח : וחגור נתנה לבנעני . להסותרים נותנים להם
 העז להחיק חמ"ס כמ"ס למעלה תורה בעז מהמים וכמ"ס בל החכמה בל הכסף כי
 המליך מלאי חמ"ס הם יושבין אלל ח"ח צילס . וכן ב' מיני פ"ח צעלי מידות
 טובות בעצמן . וב' מחיקי ח"ח צממוס וצנוס : כה עז והדר לבושה . כמ"ס
 עד מ' שנה מיכל מעלי מכאן ואילך משתי מעלי ואמר שבעמיהו כו' ע"י משלי פ"ב
 ביאורו פ' כ"ס וכמ"ס ספארת צחורים כחם והדר זקנים שבה : ותשחק ליום אחרון .
 כמ"ס בירושלמי דמראין להם שזכר ואינון חדאין כדאיתא בעובדא דר"א . ועוד עז
 והדר עז הוא ב"רס יורה : והדר בסוכות פרי עץ הדב והשחק ליום אחרון זה ש"ע
 שעליו נאמר והיה יורה : שמה : כו' פיה פתחה : שאינו פותח פיו אלא בחכמה
 וכמ"ס שפ"י שיתחן על ח"ח נריכה לימוד : ותורת הסדר על לשונה שלומד לש"ס .
 כמ"ס איזה חסיד שמתחמד עם קוט . ואמר בנמ' דסוכה וכי יש תורה שאינה על חסד
 אלא תורה לשמה זו היא תורת חסד שאינו לשמה אינו על חסד וכן תלויין זה בזה כמ"ס
 כל הבשר חזיר דאכלי היבנא דאורייתא וכל חסדו כו' כל דעבדין לגרמייהו עבדין . וכן
 אמרו כל הדוגה להחכים : כו' צופיה הליכות . שמשגחה על חיקון ביתה ועל המדות
 טובות ללכת בדרכי ה' ובמחשבותיו : ורחם עצמות לא תאכל . כמ"ס ח"ל אם אין
 קמח אין תורה כמ"ס א' ו' ע"ס חכין בקין כו' ע"ס וזהו לשון היבד דקדוקי תורתו
 הק' להיניח סדין לאתמו . ואם אינו מייגע ע"י . אינו מוציא סדין לנכון . וזהו אם אין
 קמח

(*) נראה שזכותו אלו עד סוף הס' שייכים לפ' שאלו' אחר סיבת לרוב בנ"ע .
 (**) נראה שחזק כהן חכם ש .
 ההוי"ל

תאכל : כה קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה : כב רבות בנות
 עשו חיל ואת עזית על-פלגה : ל שקר החן והבל היופי אשה

יראת

פי מהגאון רבינו אליהו ז"ל

קמח אין תורה . אין החמית של החורס
 ח"ס ולחם עללות שלומד בעללות דרך העברה
 בעלמא זה אינו רוצה וכמ"ס מאן דלמר הא
 לא חס לקמחיה וכמ"ס אלו רבך קמל קני
 בלגמי וכמ"ס לעיל ע"ס : כח קמו בניה
 ויאשרוה . בעור"ה בנים מתפללים באבות
 כמ"ס ספארת צנים אבותם וכן צנים אלו
 התלמידים כמ"ס בספרי וסנחס לבניך אלו
 התלמידים צני הנביאים שהתלמידים
 משתעשעים מפי השמועה ששמעו מרבים :
 בעלה ויהללה . בעלה הוא הש"י ב"ה שהשגחה
 בזה לפניו ומהלל אותה כמ"ס ויהללה בשערים
 מעשים וכן שמתא' לנשמתא נקרא בעלה שהיא
 אלא הש"י חמיד . כמ"ס כי עמך מקור חיים
 והן ב' עולמות . קמו בעור"ה כו' . בעלה
 בעור"ה . שכן תחילה וקמו וכן דוד בחללים
 פתח באשרי וסיים בהללויה וזהו אמר שם אשרי
 האיש ובסופו כל השגחה כו' : כב רבות

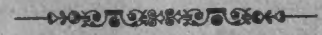
בנות ג' . זהו שבה שמשבחה בעלה בכל הג' פסוקים עד סוף שכשאלם זוכה למ"ה
 דברים שהתורה נקנית נקרא ראש חיל (ומה שמלך לח"י זל' לפי שרבו מעלותיה ב"ה
 מעלות וזהו ח"ל) אבל לא כל אדם זוכה לכולם אלא זה מעט . וזה מעט וז"ל רבות בנות
 יצק עשו חיל ואת שמים לכל המ"ס כמ"ס שנקראת אשה חיל הוא יותר מעולה מכולם
 שכן רק צידד למ"ס דברים הנ"ל : ל) שקר החן . כי לא הלימוד עיקר אלא המעשה
 שהוא אחר כוננו כי רחמנא לבא בעי . וכמ"ס א' הסדרה וא' המעשים ובלבד שיכוין
 כו' . ואח"ל אל יהיו כעבדים המשמשין כו' אלא הוו כו' . ולבדוק המוס דבתחילה אמר
 לשון אזהרה אל תהיו ואח"כ אמר לשון עצה אלא הוו וכפול . והענין דג' מיני מעשים א'
 הולמד בשביל פניות הקרא בכדי שיקראונו כו' והוא מפני כבוד ועושר . ב' שלומד בשביל
 בורא שיתמא חן . בעיניו ויתן שכר טוב לשר"ב . והג' הוא רק טוב צור צירא ח' כאשר צונו
 לשמור ולעשות ולא לשום פניה כלל . ולזה אמר תחילה לשון אזהרה ושלילה אל תהיו כו'
 על פניה הא' ועל כוננו הג' אמר אלא הוו כו' ששחטלו עצמיהם לבא לידי כך ללמוד בלי
 פניה כלל . וז"ל שקר החן שבוש' בשביל למנוח חן . בעיני אדם כי לא נחיקימה בידם
 והמעשה בעצמו הוא שקר וזהו פ' כמו (אולי ז"ל שקר) שהן מבלין העולם : והבל היופי
 שמיסה א"ע נגד הקב"ה אף שהמעשה בעצמו הוא טוב כמ"ס ח"ל האומר סלע זו לזקקה
 בשביל כו' ה"י נדיק גמור מ"מ הוא הכל וכמ"ס ורואי את כל המעשים שנעשו תחת השמש
 והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש ופי' כמ"ס בגמרא פסחים על שמים
 חסדך

שמליון אה האדם כו' והנפש ג"כ זוכה כמ"ש גוף ונשמה נדונין יחד שנאמר יקרא אל השמים כו' וכן כל בראיו של הקב"ה מתעשרים שמכילן נפלה כמ"ש ע"פ נעשה אדם בללמו כו' וז"ל כל השומע קולו זוכה עמו והוא עד שורש נשמה שער שם זוכים עמה. ודמעתה על לחיה כידוע שכל זמר שהנשמה מתעשרת צניהם הגוף מתעשר וזוכה בקבר ואינה יכולה לקח הדמעות. וכן הנשמה צניהם אסורים יד' כמ"ש ומואל אני מר ממות כו' אסורים ידי כו'. אין לה מנוח בבל אורבניה כמ"ש במדרש שלמה אורבים לאדם אחד אינו אורב ביותר רק לפניו והוא חורר ומותו ופני אורבים גדולים שמוסר נפשו עליהם. ה' הוא הממון והשני אשמו וצניו וצניו צנידים בו זה אינו זו מצינו זה מליוה עד השער וחורר כמ"ש לא יועיל הון זיוס עברה כו'. אח לא פדה כו'. כל רעיה בגרו בה היו לה לאויבים כמ"ש צוהר כי סערה דקדושה כשהאדם נדבק עמו לה היא אורבתו ומגינה עליו בעוה"ז ובעוה"ב אבל סערה דמסאכא כשהאדם בה מתחילה נעשים לו כלאוה ומחבקו ואח"כ מהדרת לגניה חרבה משנאל ולוחמת בו כמ"ש חלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה שהיא עפה מרה ומרה כהרץ פיות חרבה דמה"מ כנ"ל כמ"ש אל האמיני ברע אם יאמר לך יאה"ר חסור אל תאמין. ומה שאמר אל האורבים אין לה מנוח כי בו אין טוב ואין רע משא"כ כאן. ואקדים לך כאן כשהמ"ק ואין וירושלים באלה ג' חללי מוח גולגלתה בהמ"ק עד מות ימין שהוא חכמה נאקרה מקדש כידוע. ואין נגד מוח שני שהיא בינה כי שם נחמה תורה ימא דאורייתא וכתיב כי מיוון תלא תורה. ומוח השלישי הוא ירושלים נגד דעת שהוא נקרא דבר ה' כמ"ש דבר ה' שמים נעשו וכתיב ודבר ה' מירושלים. וג' ארצות יהודה וגליל ועבר הירדן הן גולגלתה דמוח וליבא וכבדא שם שורין נפש רוח ונשמה של האדם. יהודה בדרום ימין גליל כשמאל. וכן מוח מימין ולב כשמאל כמ"ש מוח ולב הוא חו"ב. מוח רוחו למנוחה ע"כ בה שבע נרות נגד שבעה נקבים בראש יונאים מהמוח. וגר מערבי הוא הפה והוא נר אמצעי שממנה מתחיל ומסיים כמ"ש ודברת בם כו' בשנתך כו' ובשנתך ובקומך עי' צביאורי הגר"א ריש פ' חנוכה שמסדר שם בראשון אחר כי הלב הוא נגד מזבח הזהב וקנה כנגד מנורה ונשם כנגד השולחן ושולחן בראשון רוחו ללב שמחשפים ממנה י"ב אברים הפנימיים וי"ב חושים כמ"ש בספר יצירה וכן הוא מידורם בגלגל ז' בוכבי לכת עד המטרה וי"ב מזלות עד י"ב לחם הפנים שמוזנו מגלגל המזלות כידוע וכן הלב. והכבד הוא רוח לעבר הירדן שהקדשם מפסיק ביניהם לפיכך אינה קדושה כמוהן כמ"ש והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים שהמוח והלב כולם לה'. וכבד בו אחיה במאכלים לחיונים. וכן לוי ישראל הוא נר"י שבאדם וביה יספרם כל מקום שמאכל צמניהם זו ממלות הלא ודו"ק היטב:

ברק ביאור על איזה פסוקי קהלת מהגר"א זיל השחר

קהלת כו' ידוע כי באלה ד' כחות. דומם. זומם. חי. מדבר. הדומם אין בו נפש כלל ושמו מעיד עליו. ולזומם יש בו נפש אחת והוא נפש הזוממה. וכתיב יש בו עוד רוח החיוני ובו נגמר גדר החי. ובאלה עוד כת השכלי והוא המדבר כי אין נקרא מדבר. אלא על השכל כידוע. כי גם בעופות יש מדברים. כידוע נמאל באלה ג' נפשות. הזומם. החי. והשכלי. הנפש משכנת בכבד. ורוח בלב. אשמה במוח. וכ"ל הולך ומתאחד לשרש. הנפש מתאחד מכלל ומשנה כי הוא סוף ומגדל

ומגדל ומוליד. לכן הוא מתאחד לאלו הדברים. וכן ידוע שכל הגדול והמאכל בא אל הכבד וממנו לשאר האברים. וכן כל האחות באים מן הכבד כידוע ביוצר ע"פ הלמימי נא כו' ובשאר מקומות. והרוח מתאחד כבוד ועושר כי כחות הרוח הוא המעוררת כידוע. וכל מדות הקנאה והגאווה ושאר המדות ענפים לאלו והכל בלב. ולכן אמרו לב רע שורש לכל מדות רעות וכן לב רעב לכל מדות טובות כו' כמ"ש באבות שכלל דבריו כו' והן נקרא נפש ורוח הבהמות כי הן ג"כ צבהמה. לכן הם מתאחדים דברים בהמייס והנשמה הוא חלק אלקי ממלא מתאחד לדברים אלקיים והיא צמות מקום החכמה והמחשבה וכמ"ש איוב והחכמה מאין חמאל ובמשלי בהרבה מקומות. וכן במחשבה הוא הדיבור והיראה שכל משנה חורה מפניו בהן וכמ"ש ועתה ישראל כו' והרבה פסוקים כידוע. ואמרו הקדמונים כי אלו השלשה שבין נגמר גדר האדם עמוה בשלשה בני אדם קין הכל שם. קין היה עובד אדמה לאכול ולשחות ממנה והכל רועה אלא כמ"ש ועשהבות לאקר למע נקרא שם עשהבות שמעשרות את בעליהן ואמרו כבשים ללבושך ר"י הוה קארי למאי מכבדוהו. וידוע כי התאחד והכבוד הן שני צדדים לוח שכן התאחד והמתעורר. והן התאומות שגולדו עם קין והכל. וידוע כי ג' מדות הן המוילדות מן העולם שהן שרשים לכל המדות והן הקנאה והתאחד והכבוד. ותאחד הוא בנפש וקנאה וכבוד הן ברוח. והן ג' מדות בתלמודיו של בלעם הרשע. ונפש רחבה הוא התאחד לכן כינו אותה בנפש. ורוח גבוהה הוא הכבוד וז"ל ורוח כו' ועין רעה הוא הקנאה. נמאל שני מדות ברוח וז"ל התאחדה ימורה גולדה עם הכל. ובשניהם אין לשמים כי אפילו דקדקתן אינן לשם. כי אם בעל נפש התאחד עושה דקדק עושה משיוירי מאכלו לאחר שאינו יכול להכניס בבטנו כמו שהאריך בם' הקנה. ובעל רוח גבוהה אינו עושה כ"ל לעשות לו שם באלה כמ"ש ביוצר ע"פ ונעשה לו שם דבנין ב' כנישתא ושיוין עמרה בראש ס"ח והכל לקטות שם עליהן ואמר כל הכשר חזיר שהן בעלי תאום מרבה בשר כמ"ש בראש יצר מחשבות לבו כו' בשגם הוא בשר וכמ"ש ר"ח ע"פ בכלות בשך כו' שהן אין עושין חסד כלל כ"ל למלאות גופן. וכל חסדו כנין כו' שהן בעלי הכבוד שהן עושין חסד אבל הוא כנין השדה וכן כלים. יבש חזיר נל זיץ. אבל חלק שלישי שהוא חלק אלקי ודבר אלקיני יקום לעולם כמו שכתוב במדרש העולם. כי הנפש ורוח הבהמית נכללין בהכל וקין ואין חילוק בין ב' המדות הכלל אלא שזה איך עושה כלל. ואם עושה הוא מן השיוירין ואם עושה מן המוכשר לקטות שם כמ"ש ויבא קין מפרי האדמה כו' מן הפחית ואמרו דע פשחן היה לפי שאינו נאכל הדע ואין צריך לו כמ"ש (כלאים פ"ג מ"ח) היה שלו ושל חבירו חייבים מותר לבדוק בתלם של פשחן ולא כו' ואמרו השעם כי אין זורע שם פשחן כ"ל לבדוק השדה ומשליך הפשחן לחוץ לכן אין בה משום כלאים. אבל הכל הביא מצבורות אצט כו' ולפיכך וישע ה' אל הכל כו' כמ"ש לפולם יעסוק אדם בחורה ובמטות אפי' שלא לשמה. ואמר אלא הכל הביא גם הוא לפי שצבי קין אין חידוש שהביא אחר שאין יכול להכניס בבטנו מה יעשה בה. אבל הכל שלעולם אין אדם מה ואפי' תאורו בידו כמ"ש אורב כסף לא ישבוע כסף מ"מ הביא. ופתי אלו המדות מתגבירים באלה פעם מושך לכאן ופעם מושך לכאן כמ"ש ב"ב שפיך מהאי להאי ומהאי להאי. וכ"ל בהיותו בין הדברים אבל בהסבדרו אינו מקום לכבוד ואז גוברת התאחדה. וז"ל ויהי בהיותם בשדה ויקם כו'. והשלישי שם שהוא בללמו כי זה הוא גדר האדם ואמרו בלגניה מכלל דראשונים שראו הם חזרו שם כמ"ש שמעתי הושעת העולם והוא תחת הכל כי עד עכשו נדבק מחשבתו להרבות הון ועכשו נדבק בו ית'. אבל קין עדיין נשאר כי אין נפרד האכילה והשתיה כל ימי האדם ממנו עד שנמחה במוחו. ואמרו כי כל המדות הרעות

הרעות נמשך מחלק השני כלי' שכלל דבריו כו'. וע"ז חיצר שלמה המע"ה כל ספר קהלת כידוע שכל ספרו מדבר הכל מזה ולכן אמר בכל הספר הכל לרמז ע"ז והענין הוא בלמח הכל. ולכן קראה לראשון קין כמ"ס קניתי חיים את ה' ר"ל בזה יש בו שהפסוק לה' כי בדר האדם בחי'ו ופסוק לעבודת ה'. אבל הכל ח"ן בו מאומה לה' ואין יכול לבוא למעלה הנשמה בעד זה החלק בו. ולכן נאמר וזע. אחר חתה הכל בו'. ובו ב' מדות הרעות הכל'. וכן שתי נשם שנאמר בזכריה ולכן נאמר וזוה כנפיהם כי הם משכן הכוח ואף משכן היצר כידוע ולכן נאמר ותשאלה הארץ שהוא היצר כידוע. וידוע כי מלשם ספרים חצר שלמה הע"ה שיר הציורים והוא ספר האהבה. וקראה ספר החכמה. משלי ספר המוסר והוא ידוע בספרים קדמונים והוא ידוע למשכיל ג"כ שכל דברי קהלת הוא בחקירה ולכן אמרו קהלת אינה מעמלה את הידים מפני שהכחם של שלמה הוא כו' ואמרו (מדר"ג רות) עיר קטנה כו' עיר זו ירושלים עיר הקודש כמ"ס (מיכה) קול ה' לעיר יקרא. וקטנה והלא נאמר רבתי עם כו' ואמר ואנשים בה מעט לא נאמר רבתי לא אלא בדעות כמ"ס רבתי והלא הרבה משרפלון גדולים הרבה ממנה אלא כו'. ובה אליה מלך גדול זהו יאשיהו בל מהשנחו אליה. ומאז בה חיים משכן ותכס זה דוד ושלמה דוד אמר ואני עני ואביון שלמה נאמר עליו ויחכם מעל אדם. ומלשם את העיר בחכמתו שכן תקנו הרבה גדרים לאוריותא. ואל כי הכל קאי על מה שעשה אוננים למוהר. וירושלים על שמו נקרא עיר החכמה בחכמתו שהיא ספר קהלת בה עשה אוננים כמ"ס בספר קהלת בסופו ח"ן וחקר וחי'ן כו'. שיר השירים בעת מלכותו. וקהלת בעת עניו ומשלי בעת חזרו כידוע כמ"ס חת חלקי כו'. ולכן נאמר חיים משכן ותכס וקרא זה הספר קהלת ע"ה החכמה כמ"ס במדרש ע"ה שקיבל חכמה הרבה וידוע שדוד ירם סיכא צעני' ושלמה צעני' ורואה. וידוע שאב זכנו בה' דברים זכה בעושר כו' (עזריה) וכן לויקן ולכן היה דאוי' לשלמה לירש אותה צעני' וז"ל כן קהלת בן דוד שלא אמר כן בשיר השירים ובמשלי. וכן כתוב שלמה ע"ה שלימה כידוע בירושלים עיר החכמה. והציל אותה ממלך גדול כו' ומלך בירושלים שמשם הלך התורה כמ"ס כי מניין הלך תורה לכן מלשם בחכמתו (ב) הבל הבלים. (בליקועים שנדפסו בס' שטת אליהו כ' קלח בחופו אחר ע"ה שנדחק בזה והדברים גדולים כמ"ס כאן). אמר הכל בעד גדולתו שהוא הכל הכל כי ימי יגורו שלם שנים כידוע נאמר שני מלכותו לז"ש שנים ג' הכל. ואמר ז' הכלים עד שני חיי אדם כי שלשה זמנים הם. ימי עליה הם עד עשרים שנה שאז נגמר צדודו כידוע וכן נגמר בשכל כידוע ולכן אז בזה השתמל לאדם כידוע שכלידתו בן האדם. וז"ל שנה הכוח ולכן נאמר ומכרו בזה השתמל ולכן מוכר בנפשו חביו כידוע ואז השלמה שכלו. ועד שמונים שנה לגבורה הוא ימי העמידה. ומשם ואילך ימי הירידה בן השנים לשון בו' בן מאה כו'. ועד עשרים שנה שכן גידול הבן מהשתמח. הולך אחר החלוח כי עדיין ח"ן הכוח נגמר ומעשרים ואילך הולך אחר ההבל כו' ח"ה בן עשרים לרדוף וכן עד שמונים. שלשים נכח כו' לא נאמר. בזה לא תורה ולא יראה רק עד עשרים. והענין כי בן י"ח לחופה ואמרו רחיים בנאורו ויעטוק בחורה. ולכן כל הזמנים שקודם י"ח הכל בחורה ונמשך. משא"כ אח"כ. ועל הזמן הזה שהוא מעשרים עד שמונים. על אלו אמר ז' הכלים עד ז' זמנים בן עשרים לרדוף כו' וכן ימי עמידה ולכן אמרו שמונים ז' מעמדות למח עד ז' הכלים להרמות שהכל הכל והולכין ממעמד למעמד כי ז' זמנים אלו הולכין עשר שנים כל אחד ואחד עומד ומתחיל האחר. וזו שלמה הע"ה היה ל"ב שנה וג' שנה הלך בנולה ואח"כ מלך נמשל היה קודם חמשים כשנגרש וראה צענו ג' הכלים מאותן הזמנים וז"ל הכל הכלים אמר קהלת ואמר

ואמר עוד הכל הכלים על השפלים. ואמר הכל הכל על בן שמונים שא"פ שהגים לגבורות מ"מ גם זה הכל כמ"ס ואנו חיים חלף כו'. ואמר הכל לכלול ימים השפלים שכן ימי הירידה שכן פשיטת הכל והכל הוא עוסק בהכל. ומעשר וסוף כל הספר. ודע כי על אלו ב' הזמנים שקודם כ' וכן עד י"ג ומ"ג ועד כ' פירש לקמן שמה בחור בילדומיך שכן עד י"ג שנה שאז הוא ילד ואינו חיים עד י"ג שנה וישמח בחלוחו. ויטיבך לכך בימי בחורומיך שכן עד כ' שנה כידוע שאז יסב לבו ששם משכן הכוח. ומוזר ומפסד והלך בדרכי לבך על הבחירות. ובמראה עיניך על החלוח כמ"ס ולא תחזרו אחרי לבבכם זו הכרח כו' הכרח כו' כמ"ס שם והחלוח ונאמר המדות כולן נמשלים לה. ואחרי עיניכם זו הכרח שצריך זו החלוח ודע כו' (ג) מה יתרון לאדם בבלי עמלו שיעמול תורת השמש ואמרו חתה השמש ח"ן לו. למעלה מהשמש י"ס לו. והוא כמ"ס עד אשר לא תחקר השמש זו נשמה שהיא מאירה לאדם בחכמה כמ"ס כאן וראויה שיש יתרון כו' ביתרון האור מן החושך החכם כו' וז"ל חתה השמש חתה השמש ששם הנפש והכוח שכן תחיותו כידוע שכלל עמל שעמל בהם ח"ן יתרון ואמר בכל עמלו אפי' עמל תורה ומצות שעושה בהן חיים כלום כמ"ס וראויה כי כל כשרון המעשה ע' בשגם זה הכל. ואמרו ללומדיהן לא נאמר אלא לעושיהן לעושים כו' וידוע שיחרון האדם מהבהמה בשמחה לבד כלי' ואם עמלו בנפש וזוה הוא דומה לבהמה וז"ל מה יתרון לאדם מה הוא יותר בגדר האדם בכל עמלו כו' וז"ל עד שלא בזה שמשו של עלי זרחה שמשו כו' ועליו אמרו (דנר כנ) וגר דלוק על ראשו ורואה מסוף העולם ועד סופו כידוע :

ביאור שמות הנרדפים הנמצאים בביאורי הגר"א. וכל מקום שכתוב סתם ואינו מפורש באיזה ספר הוא במשלי :

ואי"ה יודעם בקונטרס מיוחד עם לשון הגר"א ונמה פטרות :

אורח, דרך משלי ב' י"ג. כו'. ד' י"ח י"ג. יב כ"ח. מו י"ט. יטעיה ב'ג'. ג י"ב : אורח, שבביל סוף ספד"ג : אורח, מופת דברים יג ב' : יטעיה ז' י"ד : ביאור ה"מ דף ה' ע"ג : אף, חמה מו ח'. כה י"ד : אף, חרון יטעיה ז' : נשף, ערב, אישון, אפילה ז' ס' : השמל, אש, נוגה, זוהר ספר יצירה דף כו ב' וד' כה ח' : משלי ד' י"ח : חסד, רחמים, אמונה, ידיעת ה'. הושע ב' כ"א : אשרות, חסנים דברי הימים ב' יד ד' : אישור, היולל לא כ"ח : אביון, חל, עני, רש וי"ד מ"ז. יז ה'. כב כ"ב. כג י"ג. ל י"ד. לא כ' : נחלה, ארצות יחזקאל מד כ"ח : צדק, אמונה יז י"ב כ"ב. זה בלק ד' קל"ח ב'. יטעיה יא ה' : אדם, גבר, איש, בן אדם, אביו וי"ט. ח ד'. יב י"ד. יג ב'. ב' ב"ד. כד ל'. לב : יטעיה, ב' מ' : בלק מהדור ד'. כד ד' : סג כג י"ט : דברי הימים ח' ח' ח'. ע' דברים ח' וי"ג וע' ספד"ג פ"ג ד' כג ע"ב וע' סוף פ' בהעלותך וזוהר חזקיה ד' מח ח' : חסד, אמת ג' יד כ"ב : הושע ד' ח' : יהושע ב' י"ב : צד, אויב יטעיה ח' כ"ד : אסתר ז' ח' : אדון, אביר יטעיה סס : אויב, שונא דברים לב ל"ה. (לג י"ח) אסתר פ ח' : ארי, שחל כו י"ג. אימה, יראה, פחד מבקוק ח' : ארה, זועמה כד כ"ד : אלפים, שורים יד ד' : אימה, יראה, רתת, ויעה ברכות ס"ג : איש, בעל בראשית ב' כ"ג. דברים כ"ג י"ג. הושע ב' י"ח : וסג בלום כ'. סר השנים

השמים ח' : אורח, מעגל ז מ"ו : אסיפה, קיבוץ חקוק ז ה' : הוי"ה
אלקים כחשית ז ד' : דברים א ה' : יעשים ז ג' : פסלי ל ה' : חקוק א י"ב :
אבלה, בערה יעשים יוד י"ו : אש, להבה טס : רכב"ל ד' ו ט"ב : און, עמל
גלק כג כ"א : חקוק א ג' : אלילים, פסילים, עצבים יעשים יוד י"א : חקוק
ז"ח : איל. א"ז : אורח, נוח יד י"א : גבור, איש מלחמה יעשים ג' :
ארץ, ארמה, עפר כחשית ז ה' : טס ז' : יעשים א ז' : אוטם, מוגר. היכלות
כחשית ד' לז א' : רבור, אמורה ד כ' : ח א' ו' : דברים לז א' : גלק כז ה'
מהדורא ב' : פ' נהדרה דנה קלז ב' : הגרה, אמירה דברים לז ז' : בליעל,
איש און ו י"ב : יב כה. טז כ"ז כ"ח כ"ע :

במה, מצבה, מזבח דברי הימים ב' יד ב' : במחון, מחסה יד כ"ו :
בראה, יצירה, עשיה כחשית א א' : וע' ספר יצירה ד' ל' ט"א
ו"ע : בז, שלל יעשים יוד ה' ו' : בושח, חפורה יג ה' : יעשים א כ"ט :
בשל, מבושל עיין ד"ה ב' : לה י"ג צביאור ממאורי"ל : בר, שבר יא כ"ו :
בוגר, היפך הישר כל י"ח : חוק, אמיץ כל ה' : יאטע א ז' מ' : בור, באר,
מעין, מקור, פלגי מים ה ט"ו מ"ו : יח ד' : כה כ"ו : בזה, שבו ד"ה ב'
יד י"ג : ברוש גבוה מהדס פ"ק דמנינה : ילד, בן יעשים ה' : במח, שאגן
א ל"ג : בשד, שאר ה"א. יא י"ו :

גבור, אישחיל כג ל' : נאה, גאון ח י"ג. טז י"ח : ל י"ג : כת, גבורה
יעשים יוד י"ג. נכוח פ"ס : גוף, גויה ג כ"ו : גרם, עצם יז כ"ב :
גילה, שמחה ז י"ד. יא י"ד. כג כ"ד. כד י"ו. חקוק א כ"ו. ד"ה א' טז
ל"א : גאון, גורל לבב יעשים מ' ח' : יוד י"ב : גורל, רם ד ח' : יעשים א ב'
גוי, עם יעשים א ד' : חקוק ב ה' : ד"ה א' טז כ"ד : (גאולה, פדות דברים יג
ו') : רם, נשא, גאה יעשים ב י"ב י"ג. י"ד : חומר, גוע, נצר, שורש
יעשים יא א' :

דבש, צוף טז כ"ד : דורש, שוחר יא כ"ז : דעת, תבונה ב' : חכמה,
ערסה, מזימות, דעת, בינה, עצה, תושיה, תחבולה ח י"ד. ע'
יד ל"ג. כג ט"ו. כג י"ח. ב ה' : כה ל' : ג כ"א כ"ב. ב ז' : כ י"ח. כד ו' :
ה ב' : ח ל"ו. ב ב' : ג כ' : כה ב"ו. יח ד' : יעשים יוד י"ג. ד' : הוטע יד מ' :
יב ה' : כ י"ח. א ד' : דעת, עצות, מעצות כג כ' : דכא, שפל רוח טז
י"ט : דמיון, משל יעשים א ט' : ע' דברים לז ל"ב : ציפור, דורר כו ב' : דין,
דיב יעשים ג י"ג : דרכיו, מעלליו הוטע ד' מ' : דשא, עשב כחשית א י"א :
דברים לז ב' : דרך, נתיב א' מ"ו : ג י"ו. ז כ"ה : דרך, מעגל ד' כ"ו : ה כ"א :

הדרג, חלל זכ"ו : הדרה, רחיצה יעשים ד' : הנפה, הרמה טס יוד מ"ו : הבמה,
ראיה כד י"ח. גלק כג כ"א : יעשים ה י"ב : חקוק א ג' : ה' : השמרה,
הברתה יעשים יוד ז' : אסתר ג' י"ג : הרג, מות כד י"א : הוד, הדר ה ט'
ד"ה א' טז כ"ו : שמיעה, האזנה דברים לז א' : יעשים א ב' : הקשבה, המית
און ד כ' : ה א' : הקשבה, שמיעה ד א' : הצלה, פדות דברים ו' : משלי יד
כ"ח : הר, נבעה. יעשים ב' : שר הסודים ב' ח' : חקוק ג ו' : מריפה,
הכאה. הוטע ו א' :

ויצא הגבול, ועבר, ונמב, ונאר יאטע טו ג' :

זר, נכרי ז ט"ו. ה י"ד : זמן, עת יעשים ה י"ט : עושר, כסף וזהב כז
א' : יעשים ב מ"ו : פקידה, זכירה, זואר וילא קל"ט ב' : זרעונים, ירקות
כחשית א י"א : דברים לז ב' : זרע, בגים יעשים א' ד' : שועה, זעקה
חקוק א ב' :

חכם, ערום א ד' : חכם, שוד יחזקאל מה ט' : חקוק א ב' : חוטא הוא היפך
רכם יא ל"א : ישר, צדיק, עני, חכם ג ל"ב : קשת, חרב, מלחמה
הוטע ב כ' : בלופן ב' : פצע, חבורה, מכה מריה כ ל' : יעשים א ו' : כחשית
ד כ"ג : משל, מליצה, חידה א ב' : חקוק ב ו' : חטאת, רשעה, רעה יג
כ"ט : חרץ, רחוב א כ' : חטא, עון ה כ"ב : יעשים ה י"ח : חבה, קוה יעשים
ח' י"ו : מתנוו, הלציו יב י"ו. יעשים יא ה' : ע' זואר גלק קל"ח ב' : רואה,
חווה, נביא כ ל' : כג י"ב. יעשים א א' : גלק כ"ג ג' : מהדורא ד' : ספר יצירה
דף ס"ד ט"ב משנה י"ב פסוקים כו' יסודן רלוז וכו' : חקוק ב י"ט. ע' ספד"ס
ד' י"ח מ"ד : חכמה, תורה כ כ"ט. כה כ"ה. יעשים יא י"ב : חכם, פקח כג י"ב :
יעשים א י"ו : חרשה, מדר יעשים ה י"ט : נפש, חיה ה י"א : חולי, מזור
הוטע ה י"ג : נער, חסר לב ז' : מועד, חג הוטע ב' י"ג : חיפוש, בקשה
ז ד' : חתת, עריצה יאטע א ט' : גום זהב, וחלי בתם כה י"ב : חמרה,
תאוה ב מ"ו. ל י"ד : צרכות פ"ס ד"ה כי מין חלג : חבה, חרם, מכמורת
חקוק א' מ"ו : חרבה, יבשה יעשים ח כ"ג :

חוב, תם ז כ"ב. כג כ"ד : חוב, נעים ביאור הע"מ ד"ה ט' : חוב, נחמד
כחשית ב' מ' : חוב, צדיק ב כ"ג : חוב, ישר ד"ה ב' יד א' :
היכלות פקודי ד' מ"צ ע"ב :

יד, כף יו"ד ד' : ציון, ירושלים דברים לג ח' : בלופן א' : יעשים א ט' : יו"ד
כ"ו. ב ב' : ד ג' ד' : ח י"ח. ו ג' : צרכות פ"ס ד"ה כל כך כו' כי מניין :
יחיה א ג' : תם, ישר ב' ז' כ"א כ"ב. יא ג' ה' ו' : חיוז א א' : ישע, עזר, סיוע
ד"ה א' ד י"ד : ידה, ימים דברים כה י"ג : יחאה, סוד מרע חיוז א א' : יפיה,
יגיד יב י"ו : עיף, יגע חקוק ב י"ג :

כפיר, שחל הוטע ה י"ד : כח, עצב ה יו"ד : שבר, בשלון טז י"ח : כבור,
ד ח' : טו ל"ג : כלוי, שביתה כחשית ב ב' : כתנות, אור, כתנות
עור ג כ"ו : פתים, לצים, כסילים א כ"ב. ז ז' : יג א' : יט כט : כזב, שוא,
שקר ו י"ט. יב כ"ב. ל ח' מ' : גלק כג י"ט מהדורא א' :

לץ, רשע מ' ג' : שפה, לשון יב י"ט. עיין ב י"ב. ח' י"ג. יב כ"ב : למינז,
למינהו ספד"ס ד' מ"א ע"ב ג' : לקח ד ב' : טס ט' : מוקש, לכר ו ב' :
שדוק, לעג א כ"ג : עם, לאום יד כ"ח :

מרון, ריב טו י"ח. כג יו"ד. חקוק א ג' : מלובה, ממשלה כו כ"ו : יעשים
א כ"ד : מורה, מלמד ה י"ג : משכילים, מצדיקים י' כ' : מצנפת,
מגבעות יעשים ג כ"ג : מלאך, ציר יג י"ו : מדבר, ציה הוטע ב' : קצין,
שוטר, מישל ו ז' : יעשים ג י"ב : מופת, פלא ד"ה א' טז י"ב : רע, מרמה יז
י"א : מעין, מקור כה כ"ו : מלכים, רוזנים, שרים, נדיבים ח מ"ו מ"ז : יד
כ"ח. לז ד' : קמים, משנאים דברים לג י"א צב' האופנים (ע"ס לז ל"ב) : שר,
מושל יעשים ג ה' : צרים, משנאים דברים לז מ"א : מרעים, משהימים יעשים
א ד' : יא ט' : מקץ, מעיר חקוק ב י"ט : פסל, מסכה, אליל טס ב י"ח :
מזכס

משפט, ריב יעשה א' י"ז: מתוק, נעים מ' י"ז: מעשה ידיו, מעשה
אצבעותיו יעשה ב' ח': מורה י' כ"ה: מוסר, תוכחה ק' ז': ה' י"ב: מו
י"ד. רכנ"ל ד' ה' פ"ב: רמנצח ד"ה א' כג' ד': משא חקוק א' א': צדק
משפט, מישורים א' ג'. ב' מ'. ג' כ"ו, מו' ח'. יעשה א' כ"ה: דברים א' י"ו.
אסתר א'. השטח ב' כ"ה: משפט, תוכחה חקוק א' י"ב. יעשה ב' י"ד. יא' ד':
ריב, מצה, מלחמה דברים לג' ל"ב: עצה, מחשבה יט' כ"ה: מטר, שעורים,
רביבים דברים לג' ב':

נער, פתוי א' ד'. ז' ז': שר, נכבד בלק מהדור א' כ"ב ט"ו: נער, רך ד"ה א'
כז' ה': נחש, קסם במדבר כג' כג': נפתל, עקש ח' ח': נבל, נדיב י'
ז' כ"ה: נורו, רבצו כד מ"ו. ע' ג' ל"ו: נעצוץ גבוה מסרפד והס' ב' קוים.
פ"ק דמנילה: נחש, עקרב י' י"ה: רחם, נחם יעשה י' א': נפש רחבה,
רוח גבוה מו' י"ט: עקש, גלוח כ' ט"ו. ד' כ"ד. יז' כ'. כז' ה': שנא נאץ ה'
י"ב: נצב, עומד יעשה ג' י"ג: שומר, נוצר ב' ח': נחש, תנין רכנ"ל
ד' ג' פ"ב:

סב סבב. יעשה ה' כ"ו: סרמא, פלמא א' כ':
עמידה, קומה ד"ה א' כח' ב': שורש, גבוה מעיקר ציבורו על הקדמח הזוהר
על ד' י"ה פ"ב: רפיון, עויבה יהושע א' ה': קהל, עדה ה' י"ד: עלילות
ד"ה א' מו' ח': שיח, עץ בראשית ב' ה': שור, עמל כד' ב'. חקוק א' ג': עדות,
תורה כז' י"ט. יעשה ח' ט"ו: רבים, עצומים ז' כ"ו: רבים, גדולים ומובים
יעשה ה' ט': עבודה, שימוש ד"ה ב' מו' ז':
פתע, פתאום וט"ו: שבר, פעולה, פרס ד"ה ב' מו' ז'. משלי מו' ד'. כד' כ"ט.
יעשה ה' י"ב:

צופה מו' ג'. ספר יצירה ד' כו' א': צדק, צדקה ח' י"ה. כה' כ"ה: רשע,
ספר צדיק. יא' ל"ה: צרה, צוקה א' כ"ו: צור. חקוק א' י"ב. אדרת
אליהו ס' האזינו. ברכות פ"ה ד"ה ולא עוד אלא כו':
קול, רינה. א' כ'. ח' א': קלם, שחוק חקוק א' י"ד: קונה. בראשית ד' א'.
יעשה א' ג'. דברים לג' ו': קמשונים. חרולים (כ"ד לה):
רהיטים מלכים א' ו' מ"ו: ריב, תוכחה השטח ד' ד': רשע, רע ד' י"ד.
יב' י"ב: ראשון, תחלה יעשה א' כ"ו:

שינה, תנומה ו' ד'. כד' ל"ב: שמיעה משמש ג' לשונות. ד' א'. יעשה ו' פ':
שמור, שית יעשה ה' ו'. ז' כ"ד. יוד י"ו: שקט, שלו ד"ה א' ד'
מ'. ד"ה ב' יד' ה':

תוחלת, תקוה יוד כ"ה. יא' ז': תורה, תעודה יעשה ח' מ"ו: תקיף
גבור אסתר י' ב':

ברוך רחמנא דסייען